

धीकांटावाढी-राजनगरे (अमदावाद)

धी " जैन परवोकेट " मणालये

शा गोष्ठलवासपुत्रचमनलालेन मुव्रितम्

पुस्तकप्राप्तिस्वानम्—

झवेरी चदुलाल मोहनलाल कोठारी

भा सेक्रेटरी-भ्रीदयाचिमलजि जैनग्रन्थपाळा.

के. दादासाहेबनी पोस--अमदावाद

पन्यासश्रीदयाविमलजिह्वगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीआगमवाचनमीमांसा बृहद्वृत्तिलिख्यते ॥

श्रीपार्श्वनाथं प्रणिपत्य भक्त्या,

सद्भारतीं देवगुरुं स्वबुद्ध्या ।

श्रीसद्गुरुं चागमवाचनस्य,

मीमांसिकावृत्तिमहं विधास्ये ॥ १ ॥

उह विद्वविनायकोपशान्तये शिष्यजनप्रवर्त्तनाय च शिष्टसमयपरिपालनार्थं चेष्टदेवतानमस्काररूपं भावमंगलमुपादेयं तथा श्रोतुजन-
प्रवृत्त्यर्थं शिष्टसमयपरिपालनार्थं मंगलादिचतुष्टयं पुरो वक्ष्यमाणवान्यं तथाहि इह श्रेयो भूते वस्तुनि प्रवर्त्तमानानां प्रायो विद्मः सम्भवति

धीकांटावाढी-राजनगरे (अमवावाव)

धी " नैन एरबोस्ट " सुद्रणास्ये

शा गोकुलदासपुत्रचमनलालेन मुद्रितम्

इत्युच्यते—

क्षेत्री चदुलाल मोहनलाल कोठारी

यां सेक्रेटरी-धीदयानिमलभि नैनप्रत्यमाळा

के. दादासाहेबनी पोस—ममदावाद.

पन्यासश्रीदयाविमलजिह्वगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीआगमवाचनमीमांसा बृहद्वृत्तिलिख्यते ॥

श्रीपाश्र्वनाथं प्राणिपत्य भक्त्या,

सद्भारतीं देवगुरुं स्वबुद्ध्या ।

श्रीसद्गुरुं चागमवाचनस्य,

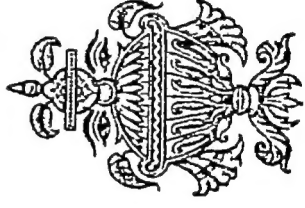
मीमांसिकावृत्तिमहं त्रिधास्ये ॥ १ ॥

इह विघ्नविनायकोपशान्तये शिष्यजनप्रवर्त्तनाय च शिष्टसमयपरिपालनार्थं चेष्टदेवतानमस्काररूपं भावमंगलमुपादेयं तथा श्रोतृजन-
प्रवृत्त्यर्थं शिष्टसमयपरिपालनार्थं मंगलादिचतुष्टयं पुरो वक्ष्यमाणवान्यं तथाहि इह श्रेयो भूते वस्तुनि प्रवर्त्तमानानां प्रायो विघ्नः सम्भवति

श्रेयोभूतत्वादेव श्रेयो भूतं चेदं स्वर्गापिषर्गसंगेहेतुत्वात् तथा चोक्तम्, पूर्वस्वरिमि श्रेयांसि षडु विघ्नानि भवन्ति महतामपि । अधेयसि प्रवृत्तानां क्वापि यान्ति विनायकाः ॥ १ ॥

इति वचनात् अस्य शास्त्रस्य वादार्थिनां सम्यग्ज्ञानोपदेशक तथा श्रेयोभूतस्य कोऽपि विघ्नो माऽभूदिति विघ्नविनायकोपपन्नान्तये मगलमुपादेय उक्तं च, षडु विघ्नाई सेयाई तेण कय मंगलो वयारेहि । सत्ये पयट्टियइ विज्जाए महानिहीणइ ॥ १ इति वचनात् शास्त्रारम्भेऽभीष्टवेवता नमस्कारमाह ग्रन्थकारस्तच्छेदमाधियं काव्यं भीमत्याभंजिनेश्वरमिति तत्र भीसकल त्रिभुवन जन मनमाम्तरकाररिमनोहारिपरमाहंस्य महामहिविस्वारि “अञ्जोकुल्ल” मुरुपुण्यवृत्तिर्दिव्यजनिभापरमासनं च भामण्डलं दुन्दुभिरातपत्रं सञ्चातिहार्याणि ज्जिनेश्वराणाम् ॥ १ ॥” इति स्पष्टाह्मतिहार्यद्वयोभा वा षडुस्त्रिभुवनिष्यविभूतियां सा भीरस्त्यस्य भीमत् तदस्यास्त्यस्मिन्निति मनुः अ२१॥ इति सिद्धैर्मद्वन्द्वानुज्ञा सन्न्याकरणम्प्रादुत्र मनु प्रत्यय एवाहम्य पार्श्वजिनेश्वरं तथा निजगुरुं पत्न्यासश्रीदयाविमलजित् सुखिष्यपत्न्याससौभाग्यविमलं जिडाहयं स्व कीयं गुरुं तथा सञ्जार्तो भेज्जसरस्वतीं देवतां वाचमिति गम्यं तान् संनतञ्जिरासनं नर्द्धं श्विरः मत्तकं यस्य तादृश्वोऽहं मत्तया प्रजम्य नत्वा नन्वत्र नत्वेत्येनेनापि सिद्धयति किं प्रकारेण इति चेदुक्त्ये प्रकारो मानसिकं नमस्कारं घोसयति उपहासनमस्कारं निराकरोति यथा “नमस्यं तत्सति प्रेय धंगरसितसादरम् । क्रम क्रश्चिमनि” सारमारंमगुरुहम्बरम् ॥ १ ॥ इत्यादिवत् प्रकृष्य क्वायवाह मनोभिर्नत्वेति प्रजम्य निमरुस्य स्वकीयस्य प्रज्ञाबुद्धिस्तस्याः विभाफान्तिस्तस्याः बुद्धये वृद्धिहेतवे सार्बोक्तागमवाचनस्य तीर्थिकोक्तागमवाचनस्य सुमीमांसिकां सुविचारिकां कुं अर्षात् कैरागमाः वाचनीयाः इति विचारिकां विन्धामि तेन सन्तः सबजना मयि ज्ञन्वकुरैरि प्रसन्नदयाः प्रसन्नदययुक्ता सन्तु भवन्तु तथा बुद्धाहर्षेणैव शास्त्रं तन्वन्तु विस्तारयन्तु इति मंगलं तथात्र वादी शङ्कां प्रकुबभाह नन्वत्र नमस्कारस्य विघ्नविघाते कर्बं साधर्थ्य उच्यते नमस्कारेण पुण्यसुखायाते पुण्येन विघ्ना प्रतिहन्यन्ते इति पुनः शङ्का कुबभाह ननु मानसादिनमस्कारतपश्चारिप्रादिना

मंगलान्तरेणैव विघ्नोपघातसद्भावादिष्टसिद्धिर्भविष्यतीति किमनेन ग्रथगौरवकारिणा वाचनिकनमस्कारेणेति चेदुच्यते सत्यं किन्तु
 श्रोतृजनप्रवृत्त्यर्थमिदं भविष्यति तथाहि यद्यप्युक्तन्यायेन कर्तुरविघ्नेनेष्टसिद्धिः स्यात्तथापि प्रमादवतः शिष्यस्तेष्टदेवतानमस्काररूपं मंगलं
 विना प्रक्रान्तग्रन्थाध्ययनश्रवणादिषु प्रवर्त्तमानस्य विघ्नसम्भवादप्रवृत्तिः स्यात् मंगलवाक्योपन्यासे तु मंगलवचनानभिधानपूर्वकं प्रवर्त्तमानस्य
 मंगलवचनापादितदेवताविषयशुभभावव्यपोहितविघ्नत्वेन शास्त्रे प्रवृत्तिप्रतिहतप्रसरा स्यात् तथा देवताविशेषनमस्कारोपादाने सति देवतावि-
 शेषगदितागमानुसारीदं शास्त्रमतः समुपादेयमित्येवंविध बुद्धिनिवन्धनत्वेन शिष्यप्रवृत्त्यर्थमिदं भवतीति यच्चोक्तम्, पूर्वपिभिः मंगल पुष्पवत्तो
 पमत्तसीसो वि पारमिह जाइ । सत्थि विसेसणाणा तु गौरवादिह पयेइजा ॥ ? ” पुनर्वादी शङ्कां कुर्वन्नाह ननु मङ्गलविकल्पानामपि
 बहुतमशास्त्राणां दृश्यते संसिद्धिः श्रोतृजनप्रवृत्तिश्चेति ततः किमनेनानेकान्तिकेन शास्त्रगौरवकारिणा मङ्गलेनानभिहितेनेति चेदुच्यते सत्यं यत्रापि
 च नमस्कारमन्तरेणापि निर्विघ्ना शास्त्रपरिसमाप्तिर्दृश्यते तत्रापि मानसिकनमस्काररूपोऽयं घटत एवेति सफलो नमस्कारः इति अथवा
 शिष्टसमयपरिपालनार्थमिदं भविष्यति तथाहि शिष्टाः क्वचिदभीष्टे वस्तुनि प्रवर्त्तमाना इष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं प्रायः प्रवर्त्तन्ते इति ॥

॥ अथ श्री आगम वाचन मीमांसा लिख्यते ॥

शार्दूलविक्रीदितयुत्तम्

श्रीमत्यार्धंजिनेश्वरं निजगुरुं मद्भारतीं देवतां
मत्स्याजं प्रविणम्य संनतशिरा कुर्वे सुभीमासिकाम् ।

सायौक्तागमवाचनस्य निजक प्रज्ञा विन्मा दृश्य

स त सन्तु मयि प्रसदादवया स्तन्वन्तु शान्तं मुदा ॥ १ ॥

प्रिष्टमयपरिपान्क्तिो भवत्विति मन्त्रमभिषेयं यदुक्तम्, प्रिष्टा श्रित्वमायान्ति श्रिष्टमार्गानुपालनात् । तच्च ह्नुनाद्विष्टत्वं तेषां
मयनुगते ॥ १ ॥ तथा श्रोतृजनमनुस्यार्थं मन्त्राश्रित्वष्टयमभिषेयं तथा बौक्तम्, मन्त्रं चाभिषेयं च सम्बन्धय प्रयोजनम् । चत्वारि
कयनीयानि सास्त्रस्य धुरि भीमता ॥ १ ॥ तत्र मन्त्रमभिश्रितं नमस्कार वचनेन अभिषेयं चात्र आस्त्रे सम्यगागम वाचनस्वरूपं सम्बन्धयास्य
वाच्यवाचकभावाश्रित्यपि एतच्छास्त्रं वाचकं सम्यगागम वाचनस्वरूपं वाच्यं उपायोपेययावत्क्षणो बाऽत्र सम्बन्ध बचनरूपापन्नं शिष्टं
आत्ममुपायः न तपरिज्ञानं चापयमिति तथा प्रयोजनमनुविदित्य न मन्त्रोऽपि भवतीति इति बचनादत्र प्रयोजनं त्वन्तर परस्परमेवाभ्यां द्विधा
नयानन्तरं प्रयोजनं विन्यासां ब्राह्मणपरिज्ञानं गतेपरं प्रयोजनं तु ज्ञानलब्धिसृष्ट्यां कीर्तिमयुति आर्वायस्य त्वनन्तरं प्रयोजनं श्रिष्ट्यानुग्रहः

परंपरं तु तदेव ऐहिकमिदमुक्तं पारत्रकं तु परम्पर प्रयोजनमुभयेषामपि निःश्रेयसा वाप्तिरिति तथा मङ्गलादीनां विशेषविस्तारस्तु श्री आचर्य-
कमूत्रं बुद्बुद्व्यादिभ्योऽवसेयोऽलं विस्तरेण ॥ इति श्री आगमवाचनमीमांसा बृहद्वृत्तौ प्रथमकाव्यार्थः ॥ १ ॥

आज्ञां यः प्रविमन्यते जिनपते-राप्तोक्तसूत्रव्रजं

योगोद्धाहविधिं विधाय सुपतियौ वाचयेच्छुद्धितः ।

पञ्चाङ्गीवचनं प्रमाणयति यस्तस्यैव शुद्धं सदा

सम्यत्त्वं जिननायकैः प्रकथितं स्वीयागमौघं वरे ॥ २ ॥

आधुनाकस्य प्राणिनः सम्यत्त्वं शुद्धं तदेवाह आज्ञां यः प्रविमन्यते जिनपतेरिति तद्व्याख्या यः पुरुषः जिनपतेस्तीर्थङ्करस्य
आज्ञामनुज्ञां प्रकर्षेण विशेषेण च मन्यते तस्य तथा अप्तोक्तसूत्रव्रजमिति । अप्तास्तीर्थङ्करास्तेरुक्तानि सूत्राणि सिद्धान्तास्तेषां व्रजः समुहस्तं
सूत्रव्रजं योगोद्धाहविधिं योगवहनक्रियां विधाय कृत्वा शुद्धितः द्रव्यभावविशुद्धितः यः सुयतिः सत्साधुर्वाचयेत् तस्य पुनः यः प्राणी
पञ्चाङ्गीवचनं प्रमाणयति प्रमाणीकुरुते तस्यैव प्राणिनः सदा निरन्तरं सम्यत्त्वं शुद्धं नान्यग्न्य इति स्वीयस्य निजानामागमानामोघे समूहे
जिनानां सामान्य केवलानां नायकैः स्वामिभिस्तीर्थङ्करैरिति यावत् प्रकर्षेण कथितं प्रोक्तमस्तीति शब्दार्थः अत्र यादी शङ्कां प्रकुर्वन्नाह नन्वत्र
पञ्चाङ्गीशब्देन किं ग्राह्यमिति चेदुच्यते, सूत्रं ? निर्युक्तिः २ भाष्यं ३ टीका ४ चूर्णी ५ एतासां द्विगुः समाहारः पञ्चाङ्गीतत्र सूत्रं सूचनकृद्
यद्वा सूत्रयति देष्टयतिअप्राक्षरैर्वहून्नर्थानिति सूत्रम ? वर्णगमादिभिः पदानां निर्वचनं निरुक्तं वा निर्युक्तिःनिरुक्तं पटभञ्जनमित्यभिधानं चित्तमणि
वचनात् २ तथा भाष्यते इति भाष्यं वा सूत्रं प्रोक्तमर्थं प्रपञ्चयतीति भाष्यं भाष्यं भवोक्तार्थं प्रपञ्चकमिति देमीकोऽगवचनात् भाष्यं ३ तथा

नीक्यति गमयत्यर्यान् टीका वा सुपमाणां विपमाणां च निरन्तरं व्याख्या यस्यां सा तथा टीका निरन्तर व्याख्या इत्यभिधानं चिन्ता
मपि रचनात् टीका ४ तथा पूर्णां क्रियते एकी क्रियते अर्या अस्यामिति पूर्णा ५ इत्येवं पञ्चाद्री तस्या पञ्चाग्यां यत् कथितं तत्सर्वं सत्य
प्रमाणं च मन्यते यस्तस्य सम्पत्सर्वं शुद्धमिति हेयमिति ॥ श्री आगमवाचनमीमांसा दृष्टदृष्टौ द्वितीयकाव्यार्थं ॥ २ ॥

उद्देश प्रमुखाः सुशास्त्रकथिता प्रोक्तांश्चतु सचिदां

नो किन्तु युतसचिव सवनुयोगद्वार सुआठरात् ।

ज्ञात्वा योगविधानदक्षमतिभिः साधून्तमैः सन्ततं

श्रीयोगोद्देशेन सुय शिष्ययुतैः स्नेहः प्रचार्यो मुदा ॥ ३ ॥

उद्देश प्रमुखा इति उद्देशः १ प्रमुखध्वेन समुद्देशः २ अनुज्ञा ३ अनुयोगः ४ एतेऽपि श्रद्धाः चकारौ पादपूर्णे ते चत्वारोऽपि
कीदृशाः गुप्तस्त्रकथिता श्रोतृन जैन श्रोत्रेषु निगदितास्ते चतुः सचिदाय चतुर्जनानां मतिज्ञानावचिज्ञान मन पर्यायज्ञान केवलज्ञाना
भिधानानां नो नहि प्रोक्ता त्रिनैरिति श्रेयः किन्तु ते पूर्वाक्ता उद्देशादयश्चत्वारः श्रुतसचिवः श्रुतज्ञानस्यैव नान्येषां ज्ञानानां तथा पठनवाठ-
नार्योऽपि श्रुतज्ञानस्यैस्त्यायधिकारं परात् श्रेष्ठत्वं सवनुबोगद्वारमूलात् सुन्दराऽनुयोगद्वारा इयमूलात् ज्ञात्वा विज्ञाय साधुष्वप्याः साधुस्त्यासैः
कीदृशैः साधून्तमैः यागविधानदक्षमतिभिः योऽवहन श्रेष्ठपुद्गिभि योगोद्देशेन विधाय साधुभिरागमावाचनीया नान्येवेति श्रुतदृष्टिमन्त्रि
रित्यथ पुनः कीदृशैः साधून्तमैः शिष्ययुतैः कन्याणपुत्रैः सन्ततं निरन्तरं दृष्टा इत्येव धुवं निषर्ग श्रीयोगोद्देशेन श्रीयोगकरणे स्मेहः अन्तः
मीतिः समर्थार्थं प्रकल्पेण धारणीयः अस्याधिपागवहनं विविधार्थैव आगमावाचनीया इत्यर्थे इति श्रद्धाये ॥ अथ विस्तरावः अनुयोग

द्वारमूत्रे उद्देशादयश्चत्वारः प्रोक्ताः श्रुतज्ञानरथेव तथा कालग्रहणस्य विधिः प्रोक्तस्तथा चानुयोगद्वार मूत्रपाठः । नाणं पंचविहं पणत्तं तंजहा
 आभिणिबोहियनाणं ? सुअनाणं २ ओहिनानं ३ मणपज्जवनाणं ४ केवलनाणं ५ तत्थ चत्तारि नाणाइ दृप्पाइ उवणिज्जाइणो उहिसिज्झंतिणो
 समुद्धिसिज्झन्तिणो अणुन्न विज्झन्ति सुअनाणस्स उद्देशो समुद्देशो अणुन्ना अणुओगो ४ पवत्तइ “जइ सुअना” अंगवाहिरस्स उद्देशो समुद्देशो अणुओगो ४ पवत्तइ जइ सुअनाणस्स उद्देशो समुद्देशो अणुन्ना
 अणुओगो ४ पवत्तइ इमं पुण पट्टवणं पडुच्च अंगवाहिरस्स जावपवत्तइ अणंगप-
 विट्टस्स वि उद्देशो जावपवत्तइ इमं पुण पट्टवणं पडुच्च अणंगपविट्टस्स अणुओगो जइ अणंगपविट्टस्स अणुओगो किं कालिअस्स अणुओगो
 उक्कालिअस्स अणुओगो कालिअस्स वि अणुओगो उक्कालिअस्स वि अणुओगो । अथ पूर्वोक्तपाठस्य किञ्चिदर्थो यथा ज्ञानं पञ्चविधं
 प्रज्ञत्थं तच्चथा आभिनिबोधिकज्ञानं मतिज्ञानमित्यर्थः तथा श्रुतज्ञानं तथा ऽवधिज्ञानं तथा मनःपर्यायज्ञानं तथा केवलज्ञानं तत्र यत्वारि
 ज्ञानानि स्थाप्यानि स्थापनीयानि तत्र उद्देशः सामान्यकथनं स न चतुर्ज्ञानानां तथा समुद्देशो विशेष कथनं तदपि न चतुर्ज्ञानानां किन्तु श्रुतज्ञा-
 नस्येव तथाऽनुज्ञाऽपि न भवति अर्थात् उद्देशसमुद्देशानुज्ञा सम्बन्धिनी क्रियापि न भवतीत्यर्थः यतोमतिज्ञानावयिमनःपर्यायकेवलाभिधानानां
 चतुर्णां ज्ञानानामादानमर्थं नहि भवति ततः श्रुतज्ञानस्योद्देशः समुद्देशोऽनुज्ञाऽनुयोगश्च प्रवर्तते किमद्भ्रमविष्टस्योद्देशः समुद्देशोऽनुज्ञाऽनुयोगश्च
 प्रवर्तते किं वांगबाह्यस्योद्देशः समुद्देशोऽनुज्ञानुयोगः प्रवर्ततेततः श्रुतज्ञानस्याङ्गाप्रविष्टान्याचारांगादीनि सूत्राणि सन्ति तथाङ्गाह्यान्यावश्यक्यादीनि
 सूत्राण्यऽपि सन्ति तेन प्रश्नद्वयं कृतमित्यादि तथा चोक्तं श्रीअनुयोगद्वारमूत्रबृहद्बृहत्तौ पूर्वोक्तपाठव्याख्यायां मलधारिगच्छालङ्कार श्रीहेमचन्द्रसू-
 रिभिस्तत्पूर्वोक्तमूत्रवृत्तिदेशो यथा यदिनामज्ञानं पञ्चविधं प्रज्ञत्थं ततः किमित्याह तथेत्यादि तत्र तस्मिन् ज्ञानपञ्चके आभिनिबोधिकावयिमनः
 पर्यायकेवलारव्यानि चत्वारि ज्ञानानि ठप्पाइति स्थाप्यान्यसंव्यवहार्याणि व्यवहारनयो हि यदेव लोकस्योपकारे वर्तते तदेव संव्यवहार्यं मन्यते
 लोकस्य च हेयोपादेयैष्वर्थेषु निवृत्तिप्रवृत्तिद्वारेण प्रायः श्रुतमेव साक्षादत्यन्तोपकारि यद्यपि केवलादि दृष्टमर्थं श्रुतमभिधत्ते तथापि गौणवृत्त्या तानि

आकापकारिणीति भावः यद्युक्तन्यायेनासंन्यबहार्थाणि ताभिस्तम क्रियित्याह । उवणिज्जा इति तत् स्थापनियानि एतानि तथा बिभाषका
 राभाबतो मध्यवहार्यत्वा तिष्ठन्तु न तेरिहादेशसमुद्देशाद्यबसर धिक्कार इत्यर्थः अथवा स्थाप्याभ्युस्तराणि स्वस्वरूपप्रतिपात्तनेप्यसमर्थानि
 नहि श्रद्धमन्तरेण स्वस्वरूपमपि केवलादीनिप्रतिपादयितुं समर्थानि श्रद्धाधानन्तरमेव श्रुतस्त्वनाक्त इति स्वपरस्वरूपप्रतिपात्तने श्रुतमेव समर्थं
 स्वस्वरूपनं केवमतः स्थाप्यानि अमुस्तराणियानि चत्वारि ज्ञानानि तानीहानुभागद्वार बिचारप्रक्रमे क्रियित्याह अनुपयोगित्वात् स्थापनीया-
 न्यनधिकृतानि यत्रैव मुद्देशसमुद्देशानुश्रव्य क्रियन्ते तत्रैवाऽनुयागस्तद्वद्वाराणि चापक्रमानीनि प्रवर्त्तन्ते एवम्भूते त्वाचारादिश्रुतज्ञानमेवेत्यत
 उद्देशायविषयत्वाऽनुपयोगीनि शेषज्ञानानि इत्युक्तानि अधिकृतानि अत्राहानुयागा व्याख्यानं तच्च शेषज्ञानचतुष्टयस्यापि प्रवर्त्तन एवमिति कथं
 अनुपयोगित्वं ननु समयचर्यानिमित्तता मूलकमेवेदं बवा यताऽहं तत्रापि तज्ज्ञानप्रतिपादकमूत्र सन्धे एव व्याख्यायत स च श्रुतमेवमिति
 श्रुतस्यैवानुयागप्रवृत्तिरिति अथवा स्थाप्यानि गुर्वनधीतत्वंनाहधायविषयभूतान्ये तदेव विवृणोति स्थापनीयानीत्युक्तार्थो द्वावपि न्यस्तुक्तं
 भवति अनेकार्थत्वादतिगम्भीरत्वाद्विचयमन्माद्यतिद्वयसम्पत्त्वाच्च प्रायो गुरुपदेवापेक्षे श्रुतज्ञानं तच्च गुरारन्तिकं दृष्टमात्रं परमकृत्याणका-
 न्त्वाद्गुद्देशादिविनिना शुद्धत इति तस्माद्देशादयः प्रवर्त्तन्त शेषाणि तु चत्वारि ज्ञानानि तदावरणकमक्षयशयोपद्रव्याभ्यां स्वतएव जायमानानि
 नादेशादिप्रत्ययमपेक्षे ते यतश्चयमत आह ना उदिसिज्जन्तीत्यादिना उद्दिश्यन्ते ना मपुद्दिश्यन्ते ना अनुज्ञायन्ते तत्रेदमप्ययनादि त्वत्वा
 पठितव्यमिति गुरुत्वचनविशेष उद्देशः तस्मिन्नेव अध्येण हीनाद्विलक्षणपेदेऽधीति गुरानिर्वेदिते स्मिरपरिचितं कुर्वन्मिति गुरुत्वचनविशेष
 एव समुद्देशस्तथा कृत्वा गुरानिर्वेदिते सम्यगिति धारयान्याध्यापयेति तद्वचनविशेष एवानुज्ञा मयणाजस्सेत्यादि श्रुतज्ञानस्यापेक्षे समुद्देशा
 ऽनुज्ञा अनुयागश्च प्रवर्त्तते तत्रोद्देशादीनां प्रयाणां स्वरूपसंक्षेपत उक्तमपि विनियानुश्रवार्थं विज्जिद्विस्मरणः उच्यते तत्राचाराद्यस्य उच्यते
 इत्ययनादिकान्तिरुच्यतस्त्वनस्य औपपादिकाशुक्ताधिकोपाध्यायनस्य पायमुद्देशविधिः आचाराद्याथन्यतर श्रुतमर्थतुमिच्छति या विनिय-

सस्वाध्यायं प्रस्थाप्य गुरुं विज्ञपयति भगवन्मनुकं मम श्रुतमुद्दिशत गुरुरपि भणतीच्छाम इति ततो विनेयो वन्दनकं ददाति १ ततो गुरुत्वाय चैत्यवन्दनं करोति तत ऊर्ध्वस्थितो वामपार्श्वीकृतशिष्यो योगोत् क्षेपनिमित्तं पञ्चविंशत्युच्छ्वासमानं कायोत्सर्गं करोति चंदेसु निम्मलयरेति यावच्चतुर्विंशति स्तवं चिन्तयतीत्यर्थः ततः पारितकायोत्सर्गः सम्पूर्णचतुर्विंशति स्तवं भणित्वा तथा स्थित एव पञ्चपरमेष्ठि नमस्कारं वारत्रयमुच्चार्य नाणं पंचविहं पणत्तमित्यादि उद्देशनन्दी भणति तदन्ते चेदं पुनः प्रस्थापनं प्रतीत्य साधोरिदमङ्गमसु श्रुतस्कन्ध इदमध्ययनं वा उद्दिशामि क्षमाश्रमणानां हस्तेन सूत्रमर्थं तदुभयं च उद्दिष्टमित्येवं वदति क्षमाश्रमणानामित्यादि त्वात्मनो अहंकारवर्जनार्थं मधियत्ते ततो विनेय इच्छामीति भणित्वा वन्दनकं ददाति २ तत उत्थितो ब्रवीति सन्दिशत किं भणामीति ततो गुरुवदति वन्दित्वा प्रवेदयति ततो विनेय इच्छामीति भणित्वा वन्दनकं ददाति ३ ततः पुनरुत्थितः प्रतिपादयति भवद्भिर्ममामुकं श्रुतमुद्दिष्टमिच्छाम्यनुशास्ति ततो गुरुः प्रत्युत्तरयति योगं कुर्विति एवं सन्दिष्टो विनेय इच्छामीति भणित्वा वन्दनकं ददाति ४ ततो अत्रान्तरे नमस्कारसुच्चारयन्नसौ गुरुं प्रदक्षिणयति तदन्ते च गुरोः पुरतः स्थित्वा पुनर्वदति भवद्भिर्ममामुकं श्रुतमुद्दिष्टमिच्छाम्यनुशास्ति ततो गुरुराह योगं कुर्विति एवं सन्दिष्ट इच्छामीति भणित्वा वन्दित्वा च पुनस्तथैव गुरुं प्रदक्षिणयति तदन्ते च पुनस्तथैव गुरुशिष्ययोर्वचनप्रतिवचने तथैव च तृतीयप्रदक्षिणां विदधाति विनेयः एतानि च चतुर्थवन्दनकादीनि त्रीण्यपि वन्दनकान्येकमेव चतुर्थं गणयते एकार्थप्रतिवद्धत्वादिति २ ततस्मृतीयप्रदक्षिणान्ते गुरुर्निषीदति निषण्णस्य च गुरोः पुरतोऽर्द्धावनतगात्रो विनेयो वक्ति युष्माकं प्रवेदितं संदिशतसाधूनां प्रवेदयामि ततो गुरुराह प्रवेदयेति तत इच्छामीति भणित्वा विनेयो वन्दनकं ददाति ५ प्रत्युत्थितश्चाारित पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारः पुनर्वन्दनकं ददाति ६ पुनरुत्थितो वदति युष्माकं प्रवेदितं साधूनां च तं प्रवेदितं सन्दिशत करोमि कायोत्सर्गं ततो गुरुरनुजानीते कुर्विति ततः पुनरपि वन्दनकं ददाति ७ एतानि सप्तच्छोभवन्दनकानि श्रुतप्रत्ययानि भवन्ति ततः प्रत्युत्थितो अभियत्ते अभुक्कस्योद्देशनिमित्तं करोमि कायोत्सर्गं

मन्यप्रोद्भूतसिद्धा इत्यादि यावद्व्युत्पन्नानीति ततः कायोत्सर्गं स्थितः सप्तविंशतिमुद्धृत्वासां धिन्तयति सागरवरगम्भीरति यावच्चतुर्विंशति-
 स्तनं चिन्तयति इत्यर्थः उद्देशसमुद्देशो सधानीसं अणुव्यवणियाए इति नचनात् ततः संपूर्णं चतुर्विंशतिस्तनं भणित्वा
 परिसमाप्तोद्देशक्रियत्वाद्गुरोः ऋजोयवन्ननकं ददाति तत्र न भुक्तप्रत्ययं किं तर्हि भुक्तदातृत्वादिना गुरुः परमोपकारी तद्विनयप्रतिपत्तिनिमित्ति-
 त्वमिति अङ्गादिसमुद्देशोप्यस्यैव विधिवत्कृत्यो नवरं पूर्वप्रवेदिते योगं कुर्वित्युक्तमत्र तु स्थिरपरिचितं कुर्विति वदति योगोत्तरोपकायोत्सर्गं
 नन्याकर्षणं प्रवक्षिणाप्रयविधिष्व न क्रियते श्रेयः सप्त पन्दनवादिक्तो विविचिस्त्वयैव अनुज्ञाविचिस्तु योगास्तेष्वकायोत्सर्गं वज्रः सर्वोप्युद्देशवि-
 पिच्छद्वक्तव्यो नवरं प्रवेदिते गुरुर्नदति सम्पन्नं वारयान्येषां च प्रवेक्ष्य अन्यानपि पाठयेत्यर्थः भावस्यकादिषु तण्डुलविचारणादिप्रकीर्णकैष्वपि
 चैप एव विभिन्नं स्वार्थायमस्यापनं योगोत्तरोपकायोत्सर्गं न क्रियते एवं सामायकाद्यध्ययनेषूद्देशकेषु च चैत्यबन्धनप्रवक्षिणा प्रयादि-
 विधेपक्षिपारहितं सप्तपन्दनकं प्रदानादिकः स एव विधिरिति सावदियं वर्णिकारस्मिन्निवा सायाचारी साम्मतं पुनरन्यथापिता सप्तपन्-
 म्यन्ते न च तयोपलभ्य सम्मोहः कर्तव्यो विविचिस्त्वात्सामाचारीणांमिति इदानीमनुयोग विविचिस्त्वयैव तत्रानुयोगो बह्व्यमाणद्वारां स
 पदाचीतवृत्तस्याचार्यं प्रस्थापनयोग्यस्य द्विव्यस्यानुज्ञाप्ते तदार्थं विधिः प्रवक्ष्येत्तु त्विद्विनसत्र करणमुद्धृतं प्रवक्ष्ये च मिना यतनानो
 क्षेपे दुर्बं प्रमाज्यं एकागुरुणास्मेका द्विव्यानामिति निबज्ज्वाह्यं क्रियते ततः प्राभातिककाले प्रवेदिते निबज्ज्वाह्यस्य गुरोर्बोत्पष्टकरजो
 हरणमुत्सर्गक्रिया मात्रोपकरणो विनयः पुरतोऽवतिष्ठते ततो द्वावपि गुरुद्विव्यौ द्वास्ववक्षिणां प्रत्युपेक्षयतस्तथा च समग्रं शरीरं प्रत्युपेक्षयतस्त्वतो
 विनयो गुरुणा सह द्वादशार्चनं दत्त्वा वदति इच्छाकारेण सन्दिग्धतत्त्वाध्यायं प्रस्थापयामि ततश्च द्वावपि स्वाध्यायं प्रस्थापयतः ततः
 प्रस्थापिते स्वाध्याये घुर्निर्नीदीति ततः द्विव्यो द्वादशार्चनं बन्धनं ददाति ततो गुरुस्त्वाय शिव्येण सद्धानुयोगप्रस्थापननिमित्तं कायोत्सर्गाकरोति
 ततो गुरुर्निर्नीदीति ततः स द्विव्यो द्वादशार्चनं बन्धनं केन बन्धते ततो गुरुस्त्वानभिन्मन्त्रोपिष्टसुत्वाय च निषर्गा पुरतः कृत्वा वामपार्श्वीकृत

शिष्यश्चैत्यवन्दकं करोति ततः समाप्ते चैत्यवन्दनेषु ३ गुरुर्ध्वस्थित एव नमस्कारपूर्वं नन्दिमुच्चारयति तदन्ते चाभिधत्ते मां साधोरनुयोग-
 मनुजानामि क्षमाश्रमणानां हस्तेन द्रव्यगुणपर्यायैरनुज्ञातस्ततो विनेयः च्छोभवन्दनकेन वन्दते उत्थितश्च ब्रवीति संदिशतः किं भणामि
 ततो गुरुराह वन्दित्वा प्रवेदय ततो वन्दते शिष्य उत्थितस्तु ब्रवीति भवद्भिर्ममानुयोगोऽनुज्ञात इच्छाम्यनुशास्ति ततो गुरुर्वदति सम्यग्
 धारय अन्येषां च प्रवेदय अन्येषामपि व्याख्यानं कुर्वित्यर्थः ततो वन्दते असौ वन्दित्वा च गुरुं प्रदक्षिणयति प्रदक्षिणान्ते च भवद्भिर्ममानुयोगोनुज्ञात
 इत्याद्युक्तिप्रत्युक्तिर्द्वितीयप्रदक्षिणा च तथैव पुनस्तृतीयप्रदक्षिणांते गुरुर्निषीदति तत्पुरस्थितश्च विनेयोवदति युष्माकं
 प्रवेदितं सन्दिशतसाधूनां प्रवेदयामीत्यादि शेषमुद्देशविधिवद्वक्तव्यं यावदनुयोगानुज्ञा निमित्तं कायोत्सर्गं करोति तदन्ते च स निषद्यः
 शिष्यो गुरुं प्रदक्षिणयति तदन्ते च वन्दते पुनः प्रदक्षिणयत्येवं तिस्रो वारास्ततो गुरोर्दक्षिणमुजासन्ने निषीदति ततो गुरुपरंपर्यं एतानि
 मन्त्रपदानि गुरुस्तिक्तो वाराः शिष्यस्य कथयति तदन्तरं प्रवर्द्धमानाः प्रवरं सुगन्धमिश्रास्तिक्तोऽक्षुष्टीस्तस्मै ददाति ततो निषद्याया गुरुत्वाया
 शिष्यं तत्रोपविश्य यथा सन्निहितसाधुभिः सह तस्मै वन्दनकं ददाति ततो विनेयो निषद्यास्थित एव नाणं पंचविहं पन्नतमित्यादि
 सूत्रमुच्चार्य यथाशक्ति व्याख्यानं करोति तदन्ते च साधून् वन्दनकं ददाति ततः शिष्यो निषद्यातः उत्तिष्ठति गुरुरेव पुनस्तत्र निषीदति ततो
 द्वावप्यनुयोग विसर्गार्थं कालप्रतिक्रमणार्थं च प्रत्येकं कायोत्सर्गं कुरुतः ततः शिष्यो निरुद्धं प्रवेदयति निरुद्धं करोतीत्यर्थः एवं श्रुतस्यैव उद्देशादयः
 प्रवर्तन्ते न शेषज्ञानानामत्र चानुयोगेनैवाधिकारो न शेषैरनुयोगद्वारविचारस्यैवेह प्रक्रान्तत्वादत्र यथाभिहितमुपजीव्याह शिष्यो यदीत्वादि
 यद्युक्तक्रमेण श्रुतज्ञानस्योद्देशः समुद्देशोनुज्ञा अनुयोगश्च प्रवर्तते तर्हि किमसावङ्ग प्रविष्टस्य प्रवर्तते उताङ्गत्राहस्येति तत्राङ्गेषु प्रविष्टमन्तर्गत-
 मङ्गप्रविष्टं श्रुतमाचारादि तद्भाह्यमुत्तराध्ययनादि अत्र गुरुर्निर्वचनमाह अंगप्रविष्टस्स वीत्यादि अपि शङ्को परस्परं स्ममुच्चयार्थो अङ्गप्रविष्टस्या
 प्योद्देशादि प्रवर्तते तद्भाह्यस्यापि इदं पुनः प्रस्तुतं प्रस्थापनं प्रारम्भं प्रतीत्याश्रित्याङ्गवाद्यस्य प्रवर्तते नेतरस्य आवश्यकं ह्यत्र व्याख्यास्यते

वषाद्वायवमेवेति भावः अत्राद्वायवमेवेति सामान्योक्तौ सत्या संख्यानो विनिय आह जइ अंगवाहिरस्तेत्यादि यच्चवाहस्यो देहादिः किमसौ
 कालिकस्य प्रवर्तते उत्कालिकस्य वा द्विवाप्यावस्थस्य सम्भववदिति भावस्तत्र दिवसनिश्चा प्रथमचरमपौरुषी लक्षणे काले धीयते नान्यथेति
 कालिकस्य चराध्ययनादि यत्तु कालमेवा मात्रवर्जं शेषकालानियमेन पठ्यते तदुत्कालिकभावन्यकादि अत्र गुरुः प्रतिबन्धनाह कालियस
 वीत्यादि कालिकस्याप्यसौ प्रवर्तते उत्कालिकस्यापि इदं पुनः प्रस्तुतं प्रत्यापनं प्रारब्धं प्रतीत्य उत्कालिकस्यासापन्तव्याः आधस्यकमेव
 व्याख्यास्यते तद्योत्कालिकमेवेति इदं यत् उत्कालिकमेवेति सामान्य वचने विशेषनिश्चासुः पृच्छति नई तत्कालिन्यस्तेत्यादि यद्युत्कालिक
 स्योद्देशादिस्वत्किमावश्यकस्यार्थं प्रवर्तते तयावश्यक्यतिरिक्तस्य उचयथाप्युत्कालिकस्य सम्भववदिति परमार्थस्तत्र श्रमणैः भावकैश्चोभय
 सन्त्ययवश्यं करणादावश्यकं सामायिकादि पठ्ययनकलापं तस्मात्तु व्यतिरिक्त विषये दृष्टवैकालिकादि गुरुराह भावस्मगस्स वीत्यादि
 इयोरप्येकयोः सामान्येनोद्देशादि प्रवर्तते किन्त्विदं प्रस्तुतं प्रत्यापनं प्रारब्धं प्रतीत्यावश्यकस्यानुयोगोनेतरस्य सकल सामाचारी मूलत्वा
 दस्यैवा शेषपरिहारेण व्याख्यानादिति भावनीयं उद्देशसमुद्देशानुशात्वावश्यकं प्रवर्तमाना अप्यत्र नाधिकृता अनुयोगावसरत्वात्तस्त
 त्परिहारेणोक्तमित्यनुयोगद्वारसदृशदृष्टिबचनत् साधुभिरेव सिद्धान्ता वाचनीयास्तत्रापि काल्मषाणादियोगक्रियाकारकं साधुभिरव
 नान्वैरिति ततः शब्दकाणां तु का कृवा तीर्कराज्ञायात्मकाः भावकास्तु सिद्धान्तान् नहि वाचयन्ति आदानामागमपठनं जनागमेषु
 निषिद्धतादिति विस्तरार्थः ॥

इति श्रीमत्संन्यासतयाविप्लवनिर्मुक्तिप्रपञ्चन्यासश्रीसौभाग्यविमर्शजिद्विनेयमुक्तिविमलन चिरञ्जितायां स्वापद्माऽऽगमवाचनमीमांसाहारी
 तृतीयकाव्याख्ये ॥

उद्देशप्रमुखांश्च यः पवति वै त्यक्तक्रमः सोऽपि च
 ज्ञानाशातनिकां करोति च पुनर्बध्नाति वित्संवृतम् ।
 इत्येवं कथितं वरे सुभगवत्यङ्गेऽर्थसार्थान्विते
 तेनोद्देशमुखश्च सुक्रमयुतैः पाठ्याः सुवाचं यमैः ॥ ४ ॥

अथ चतुर्थकाव्य व्याख्यामाह । यः साधुः कीदृशः त्यक्तक्रमः उद्देशप्रमुखपठने क्रमोऽनुक्रमः त्यक्तोयेन उद्देशादि क्रमं विना
 सिद्धान्ताभ्यासकारकः इत्यर्थः तादृक् त्यक्तक्रमः यः साधुः उद्देशप्रमुखाणि उद्देशसमुद्देशादीनि पठति वै निश्चये चकारः पादपूरणे सोऽपि
 साधुः ज्ञानाशातनिकां ज्ञानाशातनां करोति विदधाति च पुनः उद्देशप्रमुखाणि क्रमं विना पाठकः साधुः वित्संवृतं वित्तज्ञानं तस्य संवृत-
 मावरणं ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नाति इत्येवमेवं रित्यावरे श्रेष्ठे सुभगवत्यङ्गे भगवतीसूत्राख्ये पञ्चमाङ्गे कीदृशे पञ्चमाङ्गे अर्थानां सार्थः समूहस्तेनान्विते
 गणधरैः कथितं प्रोक्तमस्ति तेन सुक्रमयुतैरुद्देशप्रमुखानुक्रमयुतैः सुवाचं यमैः सुसाधुभिरुद्देशप्रमुखाः पूर्वोक्ता अनुक्रमेणैव पठ्या भणितव्याः
 इति काव्यार्थः ॥ विशेषार्थस्त्वयं ॥ भगवतीसूत्रे ज्ञानावरणीयकर्मबन्धकारणं भगवान् गौतमस्वामिना पृष्ठं तत्सूत्रपाठो यथा नाणावरणिज्ज्ञ-
 कम्मसरीरप्पगओगवंधेणं भंते कस्स कम्मस्स उदयेणं गोयमा नाणपडिणीयाए नाणनिहवणयाए नाणत्तराणं नाणप्पओसेणं नाणासायणाए
 नाणविसंवायणा योगेणं नाणावरणिज्झकम्मसरीरणओगं वेधइति अर्थतत्पाठस्य शब्दार्थो यथा नाणावरणीज्झइत्यादि ज्ञानावरणीयकर्मनाम
 यच्छरीरस्य प्रयोक्तृसाबन्धः स कस्य कर्मणः उदयेन बध्नाति ज्ञानावरणीयं कर्म केन बध्नातीत्यर्थः इति गौतमस्वामिना पृष्ठे भगवान् प्राह ।
 हे गौतम ? नाणपडिणीयाए ज्ञानस्य प्रत्यनीकत्वेन अनिष्टाचरितेन ज्ञानावरणीयं कर्मबध्नाति तथा नाणनिहवणयाए ज्ञानस्योच्छापनं ओल्लवुं

इति लोके प्रसिद्धं तथा ज्ञानज्ञानिनोः कथञ्चिदभेदोपचारात् यस्य पार्थं ज्ञानमधीतं तस्य च ज्ञानस्योच्छापनेन तत्कर्मं वदन्ति तथा नाणां
तरापणं ज्ञानान्तरायकरणेन अर्थात् ज्ञानपाठकस्याहारजलपयोपाधयस्वानलामनियेभकरणेन तथा नाण्यभोक्तेषु ज्ञानमभेदेण ज्ञानज्ञानिनो
भरि मन्तामीतेरक्षणेन तथा नाणासायणाए ज्ञानाश्चातनाकरणेन ज्ञानिजाविरेकनेन तथा नाणनिसंवायणाजोगेण ज्ञानस्य विसंबादो
विपरीतप्रकृया तथा नाणावरणीयश्च इत्यादि एवै कर्तुं जीवाः ज्ञानावरणीयं कर्म वदन्ति इति भगवतीमृषेतथा भगवतीप्रसूतमृजाजामन्तभागे
तपोयोगविधिः सेवतः कृषितस्त्वद्वेष्टोऽप्यत्र भव्यजीवोपकाराय सेवतः कृपयाभः तथा च तत्पाठः पञ्चमीए आश्रमाण अटुब्धं मयार्णं दोदो
उदेस्मा उदिसिग्नंति नवरं चतुस्सयं पठये विवसे अटुविणीयविवसे दो उदिसिग्नंति एवमाओ सयाओ आरद्धजावयं पावे तावइयं
उदिसिग्नं इ उक्तोसेनं सयं एगदिवसेनं मग्निमेणं दोहि विवसेहिं सयं एव जाववीसइमं सवं नवरं गोरान्को
एग दिवसेनं उदिसिग्नंति ज्ञानोचितं एगदिवसेनं अपुग्नदिवग्नं अहनविओ आर्यविलदुगेणं अपुग्नदिवग्नंति इति अस्तरपाठस्य
ब्रह्मार्थोपवा पञ्चमीए प्रश्नो भगवतीमृषेत इति यावत् आश्रमानं अटुब्धं मयार्णं आदिमानां अहानां वतकानां दोदो उदेसगावदिसिग्नंति
दो दातुदेवातुदेस्यौ नवरं किञ्चिद्विदो यवा चतुस्सयं पठये विवसे अटु० बतुदेवतकस्य प्रथमविवसे अहो उदेष्टाः विणीयविवसे दो
उदेष्टा उदिसिग्नंति द्विणीयविवसे दातुदेस्यौ उदेस्यौ जममाओ मयार्णो आरम्भ भव नवमवतकादारस्य भावइयं पावे यावन्तं मृजपाठं
पठति तावइयं उदिसिग्नं इ तावान् उदेस्यः उक्तोसेनं सयं एगदिवसेनं उक्तुक्तः एकेन विवसेन वतकं मग्निमेणं दोहि विवसेहिं सयमिति
मध्यमवतः द्वाभ्यां विवसान्म्यादेकं वतकमुदेस्यं जपन्यग्नविधिविवसेरेकं वतकमुदेस्यं एवं जाव वीसइ मंसवमिति विवतितमवतकं यावदाष्ट्यं
नवरमिति नवरं गोसालो एगदिवसेनं उदिसिग्नंति गोशाल्मस्व पाण्डुरं वतकमेकेन विवसेनोदेस्यं ज्ञानोदिव वदि सः बुद्धिमान्
मवेत्तहि एतं दिवसेनं अपुग्नदिवग्नंति एकेन विवसेनाऽनुज्ञा कार्या अहनि उपविसबुद्धिमान् न यदेवहिं आर्यविलदुगेण अपुग्नदिवग्नंति

द्वाभ्यामाचाम्लाभ्यामनुज्ञा कार्या यतः पूर्वं यः साधुः यावन्तं सूत्रपाठं पठेत् तावन्तीमेव क्रियां कारयित्वा शिष्यं सद्गुरुः सूत्रपाठमपाठयदिति भावः तेनैवं कथितं यत् द्वाभ्यां दिवसाभ्यां द्वयोराचाम्लयोः क्रियां कारयित्वाऽनुज्ञा कार्येति अथ सूत्रं एगविसवावीतेवीस इमां सयाइ एकेकदिवसेणं उद्दिशिसिज्जंति एकविंशतितमद्वाविंशतितमत्रयोविंशतितमशतकानि एकेनदिवसेनोद्देश्यानि इत्यादि योगवहनविधिस्तु योगविधिग्रन्थप्रमुखतोऽवसेयः आधुनिककाले तु पूर्वशुद्धसामाचारी भेदतस्तथा कालभेदतः योगवहनक्रियाभिन्नरीत्याऽपि दृश्यते परं न च तथोपलभ्यसन्देहः कर्तव्यो विचित्रत्वात् सामाचारीणामिति विस्तरार्थः ॥

इति श्रीमत्पंन्यासदयविमलजित्सुक्षिण्यपंन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्विनेयमुक्तिविमलेनविरचितायांस्वोपज्ञाऽऽगमवाचनमीमांसावृत्तौ चतुर्थकाव्यार्थः ॥ ४ ॥

श्रीनन्द्यां किल चोत्तराध्ययनके सूत्रे पुरोगेऽनुयुग्
योगद्वारवरे च सम्प्रकथितः योगान्वितानां खलु ।
सत्कालग्रहणस्य सर्वसुविधिः शुद्धोपयोगान्वितैः
धार्यो धैर्यधरैः सुसाधुवृषभैः श्रद्धयमहं हचः ॥ ५ ॥

अथ पञ्चमकाव्यव्याख्यामाह । श्रीनन्द्यामिति किलेति निश्चये चकारः पादपूरणे ना पुनरर्थे योगान्वितानां योगकर्तृणां साधूनां खलु अवधारणे सत्कालग्रहणस्य शुद्धकालग्रहणस्य सर्वसु विधिः समस्तविधिः श्रीनन्द्यां श्रीनन्दीसूत्रे चकारः पुनरर्थे उत्तराध्ययनके सूत्रे उत्तराध्ययननाम्नि सूत्रे तथा पुरोगे श्रेष्ठे अनुयुग् योगद्वारवरे अनुयोगद्वारसंज्ञके सूत्रे गणधरैः सम्प्रकथितः सम्यक् प्रकर्षेण कथितः प्रोक्त-

स्मद्विधिः शुद्धोपयोगान्वितः निरालोपयोगसहितैः तथा वैयं परीति वैयंपरास्तोः वैयंपरैः सुसाधुपुण्यैः सत्साधुपु ष्टपधतुल्यैः धार्यस्तथा
 अद्वचस्तीपांरुवचनं यदेयमिति श्रुत्याः ॥ अथ विस्तरार्थः । नन्दियुग्मेऽपि उद्देशसमुद्देशानुद्देशादि योगवहनक्रिया प्रभाषिता तथा च
 तत्पाठः सेवे भंगद्वयाप पठने अने दोष्टुभलेषापणवीसे अज्जयणा पंचासीई उद्देशसज्जकाला अङ्गारसवयसहस्ताणि
 पयमणे इत्यादि पाठः एतत् पाठटीकायां यदुक्तं भीमलपगिरिखरिभिस्तद्वीका पाठो यथा आचारोपमिति वाक्यालङ्कारे । अङ्गारं तथा
 अङ्गारंतेनाप्रकरणे परमोकचिन्तायां नृपययंस्य मरीयस्तस्यापनार्थं अथवा सूत्रार्थोभयरूप आचारइति स्यापनार्थं प्रथमई प्रकारान्तना
 मर्दन मागयमाणा मत्तमा तु सरणादेदितव्या स्यापनामधिकृत्य प्रथमयामित्यर्थः तथा द्वौ भुतस्कन्धौ अज्ययनसमुदायरूपौ पञ्चविंशति
 ररययनानि तथया ॥ समुद्रपरिभालोगविभवती उत्सणिज्जसम्भवे आपंति वृषविमोहो महापरिको बहाणमुचं एतानि नवाच्ययनानि
 प्रथमभुतस्कन्धे पिंहेस्तन सञ्चिरियाभासज्जायायवच्छपायसा ओहणपठिया सप्तसप्तिकयाय भावणविबुधा अवसेज्जिरिचि चित्तयाध्ययनं
 मीर्याध्ययनं च वच्छपायसत्ति वस्त्रेणाय्ययने पामैपणाध्ययने च अभूनि गोदशाध्ययनानि द्वितीयभुतस्कन्धे एवमेतानि निव्वीववज्जानि
 पञ्चविंशतिररययनानि भवन्ति तथा पञ्चाव्वीतिक्केसनकालाः क्वमिति वेदुच्यते । इहास्त्य भुतस्कन्धस्याध्ययनस्योद्देशकस्य वैक एवोद्दे-
 जनकालः एवं दत्तपरिद्वार्या समोद्देशनकालाः लोकविमये वद्वीतीोष्णाध्ययने चत्तारः सम्यत्त्वाध्ययने चत्तारः लोकसाराध्ययने चट्
 पुताध्ययने पञ्चविमोहाध्ययनेऽष्टौ महापरिद्वार्या सप्त उपपानभुते चत्तारः पिण्डेणायामेकादश शर्येणाय्ययने त्रयः इर्याध्ययने त्रयः
 भापैपणाध्ययने द्वौ वस्त्रेणाय्ययने द्वौ पामैपणाध्ययने द्वौ अवश्रमतिमाध्ययने द्वौ सप्तसप्तिकाध्ययनेषु भावनायामेको विमुक्तायेकत्र
 शरम्भे सर्वेऽपि पिण्डनाः पञ्चाव्वीतिर्भवन्ति अत्र सङ्कहाणा सप्तयच्छवट चट्टरोयच्छपंषभभुद सप्तचट्टरोय प्रकारतियदोदौ सप्तक-
 एकोव एवं समुद्देशनकाला अपि पञ्चाव्वीतिर्भावनीयाः तथा पद्मोत्रेण पञ्चपरिमावेनाष्टादशपदसहस्राणि इह ब्रह्मार्थोपलब्धिसम्पत्त्यै अप्रपर

भ्रातृ यशानरे द्वौ श्रुतस्त्वन्यौ पञ्चविंशतिरध्ययनानि पट्ठाग्रं चाष्टादशपदसहस्राणि तर्हि यद्विनिर्गते नववधनेरमहौ अद्वारसपयसहस्मिभौ
 नेद । इति तद्विकृत्यते तत्र हि नववधनेरमहौ अद्वारसपयसहस्मिभौ अद्वारसपयसहस्मिभौ अद्वारसपयसहस्मिभौ अद्वारसपयसहस्मिभौ
 विंशत्यध्ययनरूपोऽष्टादशपदसहस्रप्रमाण इति ततः कथं न परस्परं विरोधः तदयुक्तमभिप्रायापरिज्ञानात् इहद्वौ श्रुतस्कन्धौ पञ्च-
 विंशतिरध्ययनानि एतत्समग्रस्याचारस्य परिमाणं उक्तं अष्टादशपदसहस्राणि पुनः प्रथमश्रुतस्कन्धस्य नववधनेरमहौ अद्वारसपयसहस्मिभौ
 विंशतिरध्ययनानि हि मृत्वाणि भवन्ति अत एव चैषां सम्यगर्थविगमो गुरूपदेशतो भवति नान्यथा तथा चाह चूर्णीकृत दो सुयस्खंधा
 पण्नीमं अन्वयणाणि पयं आचारसहस्रस्य आचारस्य पमाणं भणियं अद्वारसपयसहस्मा पुन पठम सुयस्खंधस्य नववधनेरमहौ अद्वारस-
 पमाणं विचिन्त अन्यनिबद्धाणि मुक्ताणि य गुरुवत्सओसि अत्योजाणियवधोति तथा संख्येयान्यक्षराणि पटानां संख्येयत्वात्तथा अणंता-
 गमा इति इह गमा अर्थ गमागृह्यन्ते अर्थगमानाम अर्थपरिच्छेदास्ते चानन्ताः इति श्रीनन्दिसूत्रवृत्तिवचनात् पंचासीइं उद्देशसमुद्देशवचनेन
 यागविगम्या उद्देशममुद्देशज्ञेयाः काला इति शब्देन कालग्रहणविधिर्ज्ञेयः इत्यादि बहवः सिद्धान्तपाठादृश्यन्ते तथा अनुयोगद्वारसूत्रे
 मूलेऽपि बहुपाठः स तु तद्वृत्तियुक्तस्त्रीयकाव्यव्याख्यायां प्रोक्तोभूयस्तुग्रन्थभूयस्त्वभयान्नलिख्यते तथा चाथ प्रतिपदभागमोक्तमपि
 सन्दयद्दृश्यैः स हृदयैरागमोक्तयुक्तिभिर्विध्यमानमपि योगोद्देशनमश्रद्धयतः कांश्चिदेवानां प्रयान्वीक्ष्यदूरवो धिवो वायाऽर्धेतीर्थङ्करोप्यशक्त
 इति निष्पत्यागन्वेषि कथमपि भवत्पकार इति पुनर्योगाधराणि लिख्यन्ते तथा श्रीउत्तराध्ययन सूत्रस्यैकादशोऽध्ययनेऽपि प्रोक्तं तथा च
 तत्पाठः ॥ गाथा ॥ वसे गुरुकुले निबं जोगवं उवाहाणवं पियंकरे पियंवाइ ससिखलं लङ्कुरहई ॥ १ ॥ इति तद्वृत्तिर्यथा वसे वासीतकगुरु-
 णामानार्यादीनां कुलमन्ययोगच्छ इत्यर्थः गुरुकुलं तत्र तदाज्ञोपलक्षणं च कुलग्रहणं नित्यं सदा किमुक्तं भवति यावज्जीवमपि गुर्वाशायामेव
 निरुद्धेदुक्तञ्च, पाणस्स होइ भागा इत्यादि योगो व्यापारः स चेह प्रक्रमान्धर्मगतः एवं तद्वानुपधानमज्ञानं गान्ध्यायनादौ यथा योगमाचा-

म्नादिस्वपाविशेषस्तद्वान् यद्यस्योपपानमुक्तं न सत्कुण्डूपीकृतयोस्तुभ्यन्यथा वा अधीते शृणोति वा प्रियममुकुल करोषीति प्रियङ्गु-
 कवचिल्लेन चिरपङ्क्तोपि न तत्पङ्क्तिमभाषरति किन्तु ममैव कर्मणापर्यं दोष इत्यभाषारयन् प्रियकारिष्यपि प्रियमेव चेद्वेत्ते इदं च भाषयति
 भषकारिणि कोपयेत्कार्ये कोपः कथं न ते धर्माधिकामोक्षाणा प्रसन्नपरिपन्थिनि > अत एव च प्रियवाहिचि वनचिप्रियमुक्तोऽपि प्रियमेव
 वदतीत्येवं श्रीकाः प्रियवादी उक्ताः सिस्त्वहपियाई योतुं सत्योचस्माइ पियाइ यणतार्ण किं कोइलाहिनिष्णं कस्स हिय किं व काएहि >
 करयस्महिपस्स पिदयणपस्स महमहइ वेसला गेवा तवियस्स विसज्जणमाणुसस्स मङ्गुरो समुज्जावो > अन्यच्च सुजनो न याति विहृति
 परहितनिरतो विनाशकालेऽपि छेदेपि चन्दनतडाः सुरययति मुत्तं कुठारस्य > तथा चास्य को गुण इत्याह स एव गुणविशिष्ट शिक्षां
 आत्मायंप्रहणादिकयात्मुमुमाप्नुमहेति योग्या भवतीति अनेनैवा विनीतस्त्य तद्विपरीयशिक्षाः स च सूत्रशिक्षा स्मृनुं नार्हतीत्यन्यथा यदुक्तं
 भवति तथा च यं शिक्षा लभते स बहुभुत इतरस्त्वबहुभुत इति भाव इति सूत्रार्थः इति भीष्मकाठप्रोक्ताराभ्ययनचतुर्दशसहस्र्या इष्टो
 वीपिकायामपि तदैव प्राक्तमस्ति तथा च वीपिकापत्राः स मुनिः शिक्षां स्मृनुं अहेति शिक्षार्थं योग्यो भवति स इति वं यो गुरुकुले
 नित्यं बसेत् गुराः पूज्यस्य विद्या दीक्षान्यापकस्य वा कुले गच्छे सङ्कटकं वा यावत्कीदं तिष्ठेत् पुनर्यो मुनिः योगवान् योगो अमव्यापार-
 स विषये यस्य स संयोगवान् भवता योगाष्टाङ्गलक्षणस्तद्वानित्यत्र पुनर्यं साधु उपवानवान् उपधानं अङ्गोपाङ्गादीनां सिद्धान्तानां
 फटनाऽऽप्राप्तनार्थं आचारान्नापवासनिर्विकृत्यादि लक्षणं तपो विशेषः स विषये यस्य स उपवानवान् सिद्धान्ताराधनतपोयुक्त इत्यत्र
 पुनर्यं साधुः प्रियङ्गुरः आचार्यादीनां शिष्यकारकाः पुनर्यः प्रियवादी प्रियवादी प्रियवादी एतैर्नक्षत्रैर्दुक्तो मुनि-
 शिक्षां सूत्रार्थं अहणक्यां प्राप्तुं योग्यो भवति १६ तथा उत्तराभ्ययनसूत्रे षड्विंशतितमाभ्ययनेऽपि योगबह्वनिक्रिया प्रोक्ता तथा च मत्पाठ-
 नं नेदमयारणि नन्मसतं तंभि नहचउज्ज्याने संपत्ते विरयिदङ्गा सज्जार्थं पठसकामभिम्भि ॥ > ॥ तद्व्याख्या यजलार्थं राह्या समाप्तिं नयति

यदा अस्त समये यन्नक्षत्रमुदेति तस्मिन्नेव नक्षत्रे आकाशस्य चतुर्थे भागे सम्प्राप्ते विरभिज्जा विरमेत्
स्वाध्यायाद्विरमेदित्यर्थः पउसकालमि प्रादोषिककाले रात्र्याः प्रथमपहरे प्रादोषिक कालग्रहणं ग्राह्यमिति ? तन्मेवयनख्वते
गणचउभागा सावसेसंमि वेरित्तिंयपि कालं पडिलेहिचा शुणि कुज्जा २ तद्व्याख्या रजनीमुखे वाधाइ कालग्रहणं कृत्वा पश्चात्पौरुष्यां
प्रथमायां मूत्रस्वाध्यायं कुर्यात् तन्मेवयनख्वत्ते तस्मिन्नेव नक्षत्रे आकाशस्य चतुर्थभागे सावशेषे सति वै रात्रिकं नामकालग्रहणं विरतिकाल
इति प्रसिद्धं तदपि कुज्जा० कुर्यात् गृह्णातीत्यर्थः तद्गृहीत्वा स्वाध्यायः कर्त्तव्यः एवमन्येष्वपिज्ञेयमिति २ पोरिसीए चउभागे वंदिताण
तओ गुरुं अपडिकमिचाकालस्स भायणंपडिलेहए ३ पौरुष्याश्चतुर्थभागे अवशेषे सति पादो न पौरुष्यां जातायां सत्यां षड्यदीपरिमित-
दिवसे चडिते सति ततो गुरुन् वंदित्वा भाजनं पात्रं प्रतिलेखयेत् किं कृत्वा कालस्य इति कालं अप्रतिक्रम्य प्राभाविककालप्रतिक्रमणार्थं
कायोत्सर्गं अकृत्वा चतुर्थी पौरुष्यां पुनः स्वाध्यायं करिष्यते कालप्रतिक्रमणानन्तरं स्वाध्यायकरणं अयुक्तं तस्मात् कालं अप्रतिक्रम्येत्युक्तं
पाश्चात्यपौरुष्यां स्वाध्यायस्य कारकत्वात् कालमप्रतिक्रम्येति अत्र पाभाइ कालं ज्ञेयं ३ पोरिसीए चउभागे वंदित्वाण तओ गुरुं पडिकमिच्चा
कालस्स सिज्जंतु पडिलेहए ? तद्व्याख्या मुनिः पोरिसीए चउभागे० पौरुष्या अर्थाद्विवसस्य चतुर्थपौरुष्याश्चतुर्थभागे शेषे गुरुं वंदित्वा
ततः स्वाध्यायादनन्तरं पडिकमिच्चा कालस्स कालस्य कालं प्रतिक्रम्य तु पुनः शय्यां वसतिं प्रतिलेखयेत् अर्थाद्यदि प्रातःकाले श्राभाइ
कालः अप्रतिक्रम्यो भवेत् तदा सन्ध्यायां पाभाइकालः प्रतिक्रमतीति भावः तथा वसतिं प्रतिलेखना त्वन्यस्मिन् कालग्रहणे अर्थात्काल-
ग्रहणस्य माण्डलां कुर्वतीति ? पारियकाउसग्गो वंदित्वाण तओ गुरुं थुइमंगलचउकांडं कालं संपडिलेहए ? तद्व्याख्या पारियकाउसग्गो
प्रतिक्रमणक्रियांते पश्चात्पारितकार्योत्सर्गं नमस्कारपूर्वं लोगस्स उज्जोअगरे इत्यनेन पारयित्वा ततो नन्तरं द्वादशार्चवन्दनेन गुरुं वंदित्वा
इच्छामो अणुसंष्टियं इत्युत्तवा स्थित्वा पश्चात् स्तुतिमङ्गलं च स्तुतित्रयात्मकं वर्द्धमानारक्षस्तुतित्रयपाठरूपं मङ्गलं कृत्वा कालं प्रत्युपेक्षिते

प्रतिनागति मन्वसरसत्कं कालं कालग्रहणं साधुं शुद्धातीत्यर्थः अथ बाधाकालं क्षेत्राः १ ततोऽनन्तरं यत्कर्णीयं तदाह पदमं पारसी
सज्जारायं विरएज्जारायं विष्णुपारायं तदाह सज्जारायं तु चरतिपए १ तद्वयास्या प्रथमार्थां पीरुव्यां स्वाध्यायं कुर्यादिति क्षेत्र
द्वितीयायां ध्यानं पिण्डस्यादिकं पमध्यानादिकं अपीतमध्यायार्थप्यायेयन्तयेत् तृतीयायां पीरुव्यां निद्राया मोक्षा निद्रामुक्तकृता विधेया
चतुर्थ्यां पुनरपि स्वाध्याय कुर्यात् द्वितीयवारकथनात् विध्याय गुरुधिरूपवेष्टो वस्तव्यः मनु पाठने प्रयासचिन्तनीयइतिक्षेपे २ पोरसीए
चरतिपए कालं तु पहिलेहए सज्जारायं तु तयो कुम्भा अबोहन्ता असंभए ३ तद्वयास्या राज्यायतुर्ध्यां पीरुव्या पुनः कालं यद्वैरात्रिक
कालं विरचिकालं शुद्धाति सत्कालं प्रतिलेख्य प्रत्युपेय्य प्रतिभागयं प्रामुहीता ततः स्वाध्यायं कुर्यात् परं किं कुर्वन्स्वाध्याय कुर्यात्
असंयमीन् शुद्धान् अवाययन् अजगारयन् धनैः धनैः पपन् इत्यथा उचै पठनभ्रवणात् शुद्धस्वा सावयव्यापारं कुर्वन्ति तदा साधुरपि
आरम्भक्रिया माह स्यादिति भावः १ पारसीए चरप्यागे वटिचाण तयो गुरुं पहिलेहए कालं तु पहिलेहए ४ तद्वयास्या
राज्यायतुर्ध्यां पीरुव्यायतुर्ध्यायाग अवक्षेपे सति घटिकाद्वये रजन्या अवक्षिष्टे सति तदाहि कालसम्भवात् न कल्मस्य ग्रहणं तस्माच्चतो गुरु
वन्दिता इन्द्रावर्त्तवन्दनं तस्या कालस्य इति तत्समययोग्यं कार्मवैरात्रिकं विरचिकालं प्रतिश्रम्य तत्सम्बन्धिनी क्रिया कृत्वा तु पुनः
कालं भागानि कं पायाइकालमित्यर्थं प्रतिस्तेसयेत् प्रामातिककालग्रहणं शुद्धीयात् इत्यनेन आवश्यकवेलां ज्ञात्वा आवश्यकानि कुर्यादिति ६
इत्यादि बहुषु जैनसिद्धान्तेषु योगविधिः सासातप्रवर्णिता तस्य विधिः कल्म मृगत कथं प्रापते स विचितु पूर्वाक्तपञ्चांग्यैव प्रापते तयो
चराप्ययने एकानत्रिंशत्समाऽध्ययनेऽपि प्रोक्तं कालग्रहणस्य क्रियां कुर्वन् जीनः ज्ञानावरणीयकर्म क्षययति तथा च तस्याः कालपरिहारे
इजाएवं धेते ग्रीवे किं जपइ कालपरिहारेणैव नाजावरणिज्ज्ञाकर्म्यं सवेइ १ तद्वयास्या इमदंत कालप्रतिलेखनया कालस्य प्राग्नेयिक
प्रामातिकक्रियेकस्य आदिब्रह्मात् अहरसि विरचिकालावपि ब्राह्मो धनिलेखना प्रत्युपेक्षणा विद्वान्नाक्त विधिना सत्यप्रकरणग्रहणप्रतिजागरणा

साधनत्वं कालप्रतिलेखना तथा जीवः किं जनयति गुरुराह हे शिष्य कालप्रतिलेखनया जीवो ज्ञानावरणीयं कर्म क्षपयति इत्यादि कालग्रहणविधिपूर्वकमेव साधुभिः सूत्रस्य पठनपाठनादिकं कार्यं नान्यथेति सिद्धान्ते प्रोक्तं योगवहनक्रियाया विशेषविधिस्तु सूत्रनिर्युक्तिवृत्तिपरम्परतोऽवसेयः ॥

उति श्रीमत्पञ्चमदयाविमलजित्मुशिष्यपञ्चमश्रीसौभाग्यविमलजिद्विनेयमुक्तिविमलेनधिरचितायांस्वोपज्ञाऽऽगमवाचनधीमांसावृत्तौ पञ्चमकाव्यार्थः ॥

स्थानाङ्गे दशमे तथा त्रिग्विम्बने स्थाने स मुक्तं यथा
सद्योगं वहन्तीह साधुमघवा यो वै भवाब्धेस्तटम् ।
प्राप्नोत्येव तथाऽऽगमेसिसहिता भङ्गति सम्पद्यन्ते
नेनावश्यमुदारयोगवहनं कार्यं सुसाधुत्तमैः ॥ ६ ॥

अथ पष्ठकाव्यव्याख्यामाह । अत्र पष्ठे काव्ये योगवहनकुर्वतां साधूनामागमेसिभद्रा भवति तद्दर्शयन्नाह स्थानाङ्गे इति स्थानाङ्गे स्थानाङ्गमूत्रे दशमे स्थाने तथा त्रिग्विम्बने स्थाने अग्निप्रमिते स्थाने तृतीयस्थाने इत्यर्थः लौकिकशास्त्रेषु हि गार्हपत्यदक्षिणाग्न्याऽऽवहनीयसंज्ञकाधित्रयपरिकल्पनात् त्रयोऽग्नयः इति सम्मुक्तं गणधरैः प्रोक्तं यथा यत्प्रोक्तं तदेवाह यः साधुमघवा यो त्रतीन्द्रः इह सद्योगं शुद्धक्रियायुक्तयोगं वहति यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्ध त्वादत्र तच्छब्दोऽध्याहार्यः सः साधुः वै निश्चयं भवाब्धेः संसारसमुद्रस्य तटं प्रतीरं प्राप्नोत्येवासादयत्येव । अलब्धमर्थं संसारं तरतीत्यर्थः । तथा यः साधुः योगं वहति तस्य आगमे सिमहिता भङ्गति आगमेसि भद्रा

सम्पद्यत तेन प्राप्ते इति तृतीयस्थाने तु यः साधुः यार्गं वहति सा संसारसमुद्रं तरति तथा दृष्टमे स्थाने च यः साधुयोगं वहति तस्या
गमेसि भद्रा भवतीयस्यं तेन तत्कारणेन अवश्यं निश्चयं सुसाधुधर्मैः सत्साधुधर्मैः उदारयोगवहनं श्रेष्ठयोगवहनं कार्यं कर्तव्यमिति
काव्यश्रुतार्थः । अथ विशेषार्थस्त्वयं श्रीस्वानादिसूत्रे तृतीयस्थाने प्रथमोद्देशके त्रिभिः प्रकारैः साधवः संसारसागरं तरन्ति तथा च तत्पाठः
तिष्ठिं तर्पेहि संपन्ने अणगारे अप्यार्ह्य अणवदमर्गवीह मद् चार्तरं संसारकांतारं विद्वदपञ्चा तज्ज्ञा अणिदाणयाए दिट्ठिसम्भयाए
जोगवाहियाए इति तत्पाठद्वयसिद्ध्यो यथातिशयोक्त्या त्रिभिः स्थानैः संपन्ने युक्तं अणगारे अनगारः इत्यादि फलद्वये नवरमनादिकमादि
रतिमननबदप्रयनन्तं दीर्घार्धं दीर्घमार्गं चत्वारोऽन्ताविभागा नरकगत्यादयो यस्य तच्च तुरन्तं दीर्घत्वं प्राकृतत्वात् संसार एव कान्तारम
रस्य संसारकान्तारं तद्विद्वदपञ्चा व्यतिव्रजेत् व्यतिव्रजेदिति अनादित्वादीनि विशेषणानि कान्तारपक्षेऽपि विवक्षया योजनीयानि तथा
ज्ञानायनन्तरपरप्यमविमहत्वात्तुरन्तं दिग्भेदादिति तज्ज्ञा तथैव संसारतारकाणि व्रीणि स्थानकानि दक्षयतीत्यर्थः अणिदाणयाए
तत्र निदानं योगदिशार्थनास्वभावमार्कंध्यानं तद्विजित्वा अनिदानता तथा अनिदानतयेति तथा विट्ठिसम्भयाए सम्यग्दृष्टिता तथा तथा
जोगवाहियाए योगनाहिता धृतोपधनकारित्वं समाधिसंयायिता वा तयेति त्रिभिः प्रकारैरनगारः संसारकान्तारं तरतीत्यत्रापि तृतीयस्वानक
इत्यर्थं साधूनां योगवहनत्वमुक्तं तेन हीर्येष्टराज्ञा परिपालकैः साधुभिस्तु अवश्यं योगं विषयैव सुप्रसमं धावनीयं नान्ययेति तथा
तस्मिन्नेव स्थानादसूत्रे दृष्टमे स्थानेऽपि जोगवाहियाए इत्यनेन साधूनामवश्यं योगवहनं प्रतीयते तथा च स्थानादसूत्रगतदक्षमस्वानस्य
पाठः दसहिं तर्पेहि जीवा आगमेसि यद्वयाए कर्म पगरेति तज्ज्ञा अणिदाणयाए विट्ठिसम्भयाए जोगवाहियाए त्वतित्वमजयाए
जीहदियाए अमाइत्तयाए अपासत्तयाए सुसामभयाए पययजवच्छत्तयाए पययजवच्छत्तयाए जोगवाहियाए त्वतित्वमजयाए
इति भद्रकारिर्कर्म कारणायाह दसहीत्यादि आगमिष्यदागाणि भवान्तरगादि भद्रं कल्याणं सुखेवतलक्षणमनन्तरं सुमनुष्यत्वप्राप्त्या मोक्ष

पाणिनीयस्य च तेषां ते आनमिष्यद्भद्रता तस्यै आगमिष्यद्भद्रता तस्यै आगमिष्यद्भद्रतया या कर्म
 भगवद्भक्तिं प्रदुष्यन्ति यत्रानि नयथा निदायते न्यते ज्ञानाधारानालता आनन्दरसोपेतयोः फला येन परशुनेव देवेन्द्रादिगुणजिह्वा
 प्रागेवा सरसनेन नक्षिदानपरिपणानं तस्यस्य सोऽनिदानस्तद्भावस्तत्ता तथा हेतुभूतया निरुन्मुक्तयेत्यर्थः ? इष्टिसम्पन्नतया सम्यग्दृष्टितया
 ८ संततादिनया धृतोपगानतादिनया योगेन वा समाधिना सर्वत्रानुसुक्तत्वक्षणेन वहनीत्येवं शीलो योगवाही तद्भावस्तत्ता तथा ९
 पान्तया क्षमा इति क्षान्तिश्रमणः भान्तिग्रहणमसर्मताव्यवन्देदार्थं यतोऽसमर्थोऽपि क्षमत इति क्षान्तिश्रमणस्य भावस्तत्ता तथा १०
 तिर्लोन्दिनया करणनिग्रेणे ८ अगाद्व्यग्रापति माद्व्यो मायावांस्तत्प्रतिषेधेनाऽमायावांस्तद्भावस्तत्ता तथा ६ तथा पार्श्वे वह्निर्ज्ञाना-
 दीनां देवतः सर्वतो वा पिष्टिनीति पार्श्वस्य उक्तत्र सो पामन्त्यो दुविहो देसे संवेय होइ नायवो मव्वमि नाणदंसण चरणणं जो उपासत्यो
 ७ देवमि उपासतो गिन्नायरभिहदनियनपिंडं च नीयं च अगपिंडं भुंजइ निकारणे चेवत्ति २ नियतपिण्डो यथा मयैतावद्दातव्यं भवता
 नु नित्यमेव गालगिन्नेन नियततया यो गृहते नीयमिति नित्यं सदाग्रपिंडोऽपवृत्ते परिवेषणे आदावेव यो गृहत इति पार्श्वस्थस्य भावः
 पार्श्वस्थानतया ७ तथा गोभनः पार्श्वस्थादिदोपवर्जिततया मूलोत्तरगुणमपन्नतया च स चासौ श्रमणश्च साधुश्रमणस्तद्भावस्तत्ता तथा ८
 तथा भद्रं प्रदत्तं प्रगतं वा नचनमागमः प्रचनं द्वादशादं तदाधारो वा मड्वस्तस्य वत्सलना हितकारिता प्रत्यनीकत्वादिनिरासेनेति
 पचनानन्तरा १या ९ तथा प्रचनस्य द्वादशाग्रस्योद्भावनं प्रभावनं प्रावचनिकत्वं धर्मकथा वादादिलब्धिभिर्विर्णवाजजननं प्रवचनोद्भावनं
 वदेत् प्रावचनोद्भावा नयेति ? १० एतानिचागमिष्यद्भद्रता कारणानि प्रोक्तानीति शेषः अत्रापि स्थानाद्भूतस्थदशमस्थानकमूत्रवृत्तिपाठ
 रत्नमात्र गाथुनां योगादहतत्वं प्रोक्तं एतादृशानां मूत्रवृत्तिपाठानां समूहमवगणय ये योगोद्बहनमकृत्वेव मूत्रं वाचयन्ति तथा जैनागमेषु साधूनां
 योगारब्धं न प्रोक्तमिति निगृह्यतं रुद्राग्रहं प्रादुर्कृत्योत्सृज्यरूपणां कुर्वन्ति ते मायवः कियत् परिमितं संसारं भ्रमिष्यन्ति तत्तु केवल-

ज्ञानिना विदन्ति तन्नामस्य यागवहनकर्तृणां साधुनामव सुप्रदाचनं नान्येषां साधूनां तर्हिधावकाणां तु का कुर्येति विद्ययायः ॥
इति श्रीपत्न्यात्मदायविमलमित्रतुमुक्षिप्यर्पन्यासश्रीसौयाम्यविमलमित्रिनेयष्टकिविमलेनचिरचिनायाम्बोपप्राऽऽगमवाचनमीमांसावृत्तौ
पष्ठकाव्याय ॥ ६ ॥

सद्योगोद्बहनं विधाय प्रामिभिः पठ्याः सुसुप्रव्रजः
सुभावा अपि बोधधानसुतप कृत्वा पठन्ति धृतम् ।
नन्वीन्वत्र अपि किलततुवितं भावाः श्रुतघातका
नेर्मन्त्र विपयोपधानसुतपोमिनोन्यथा शुद्धयति ॥ ७ ॥

अथ सप्तपकाव्यव्याख्यामाह । अथ सप्तमे काव्ये साधुः भावकस्य निजपठनोक्तिं पठति परं यागोपधानतयाविशेषप्रियां कृत्वा
पठतीति तद्वचनमाह सद्योगोद्बहनमिति प्रामिभिः सप्तपार्कैः साधुभिरिति यावत् सद्योगोद्बहनं शुद्धक्रियया योगवहनं विधाय कृत्वा
सुसुप्रव्रजः बोधनसूत्रं समूहः पठ्याः पठनीयः नान्यथा तथा च पुनरपि सुभावा अपि सुभावा अपि उपाधानसुतपः उपाधाननामभेदतप
कृत्वा विधाय मुनें भावका अपि पठन्ति अत्र भुतवृत्तेन भावक्यकं प्राप्तं किलेति निबन्धे नन्दिमूढेऽपि एतदुदितं एतत्स्योक्तं यत् भावाः
भावकाः भुतवृत्तका तद् भावकैर्गृहीतं भुतमपि निर्मन्त्रस्य भावाः नेर्मन्त्रं नेर्मन्त्रावक्रिया तथा युक्तैरुपधानसुतपोभिरुपधानास्त्यतपोभिः
शुद्धयति नान्यथा शुद्धयति तपोभिरित्यत्र शत्रुवहनं तु उपाधानव्रतस्य बहुभेदत्वात् । इति काव्यव्याख्यः । अथ विशेषार्थः नन्दिमूढे पाषा-
नस्यमाणं मुनपरिगाथा तपोवृत्तमाह इति पाठाः तद्व्याख्या भुतस्य परिग्रहं कुर्येति तपउपाधानादिनिति एतेन वाक्येन साधूनां योगोद्बहनं

श्रावकाणामुपधानवहनं च प्रोच्यते अत्र तीर्थङ्करोक्त सिद्धान्तकलापलुण्कः लुण्पाकमतीप्राह ननु सूत्रे श्रावकाः सुअपरिगहिआ इत्थं
 नन्दोसूत्रं प्रोक्तमस्तिअतः श्रावकाणां श्रुतपठनं योग्यमस्ति गुरुराह अत्र श्रुतं आवश्यकपदकरूपं ज्ञेयं तदपि उपधानविधिपूर्वकमेव पठति
 यस्मात् नन्दीसूत्रे सुअपरिगहिआ इत्युक्त्वा अनन्तरमेव तवोवहाणाहि एतत्पदं निगदितमतस्तदुपधानतपः पूर्वकमेव पठनीयमिति पुनः
 शङ्कां कुर्वन् हुंढकमती प्राह ननु सूत्रेषु श्रावकाणां श्रुतपठनं निषिद्धं तर्हि श्रीआवश्यकसूत्रपठनं कथं ननिषिध्यते इति गुरुराह अत्रार्थे
 श्रीअनुयोगद्वारसूत्रवचनं चेदं यतः गाथा समणेण सावएण वा अवस्स कायव्वं ह्यइ जम्हा अतो अहनिसिस्सय तम्हा आवश्यकसंयं नाम
 ? एतत् गाथा व्याख्यायां यदुक्तं श्रीहेमचन्द्रसूत्रिभिः तत्पाठो यथा आवश्यकस्य गाहा व्याख्या श्रमणादिभिरवश्यं क्रियते इति निपातना-
 दावश्यकं अथवा ज्ञानादिगुणमोक्षो वा आसमन्ताद्धश्यः क्रियतेऽने नेत्यावश्यकं अथवा आसमन्ताद्धस्या इन्द्रियकषायादिभावशत्रवो येषां ते
 तथा तैरेव क्रियते तत्तदावश्यकं अथवा समग्रस्यापि गुणग्रामस्यावासकमित्यावश्यकमित्याद्यपरमपि स्वधिया वाच्यं पूर्वमपि च व्युत्पादितमिदं
 तथा सुसुष्ठुभिर्नियमानुष्ठेयत्वादवश्यकणीयं तथा ध्रुवनिग्रह इति अत्रानादित्वात् कचिदप्यपर्यवसितत्वात् ध्रुवकर्म तत्फलभूतः संसारी वा
 तस्य निग्रहहेतुत्वान्निग्रहो ध्रुवनिग्रहस्तथा कर्ममलिनस्यात्मनो विशुद्धिहेतुत्वाद्धिशुद्धिः तथा सामायकादिषट् अध्ययनकलापात्मकत्वा-
 दध्ययनषट्वर्गस्तथाभीष्टार्थसिद्धेः सम्यगुपायत्वात् न्यायोथवा जीवकर्म सम्बन्धापनयनान्यायः अयमभिप्रायो यथाकासणिकैर्दृष्टो
 न्यायोद्वयोऽर्थिनो भूमिद्रव्यादिसम्बन्धं चिरकालीनमप्यापनयत्येवं जीवकर्मणोरनादिकालीनमप्याश्रयाश्रयिभावसम्बन्धमपनयतीत्या-
 वश्यकमपि न्याय उच्यते तथा मोक्षाराधनहेतुत्वांदााराधना तथा मोक्षपुरप्रापकत्वादेव मार्ग इति गार्थार्थः उक्तगाथाया आद्यपदं
 सूत्रकार एव व्युत्पादयन्नाह श्रमणेण गाहा श्रमणादिना अहोरात्रस्य मध्ये यस्मादवश्यकं क्रियते तस्मादावश्यकं एवमवश्यकणीयादिपदानामपि
 व्युत्पत्तिर्द्रव्या उपलक्षणत्वादस्य इति गार्थार्थः । सेतमित्यादि निगमनं तदेतदावश्यकं निक्षिप्तमित्यर्थः तदेवं नामादिभेदैर्निक्षिप्तमावश्यकं

तद्विधेये च यदुक्तमावश्यकं निरूप्यमापीति तत्सम्पादितं इति अनुयागमारम्भे आश्रयकाधिकारकृषित् १ इति भीअनुयोगमारम्भद्वयं
 पचनादावश्यकभूतं अवश्यं विधिना वाच्यं पठनं क्तारणे तु पहजीचनिकायाध्ययनपठनेऽपि न दोषः इति वर्णितार्यं अथवा योनिरुपधा
 नभुतमधीते स यादवो भवति तद्विषयते महाविनीयमेष्युक्तं तस्याः जेणे केनइच्छिआए अनिर्यतर्थं अविजओवहाणेणं वेव पंषमगलाइ
 मुअनाणे अहिज्जेइ वा भम्मावेइ वा अज्जावपमाणस्स वा अजुमभियमाणेज्जा सेव न भविज्जापिययम्मेण भवन्हाइदम्मेण भवेज्जा यस्सिजुले
 हीसेज्जामुदं हीमिज्जा अर्थं हीलिप्सामुतरुपप हीसेज्जा जावणं हुरहीलिज्जा गुरुआसाएज्जा अतीताजागए वट्टमाणे नित्ययरे आसाएज्जा
 मुअनाणे आसाएज्जा भावअर्गतसंसारसागेर्याहिंइमाणस्स तासु तासु अर्सेइद्वियहामुसुलसीक्खस्सपरिस्सासु जोणीसु परिय इति
 इतिभीमहाविनीयमेष्ये तृतीयाध्ययने तस्यावभावार्थो यथा यं काऽपि प्राणी द्ये नियन्त्रणानियमं न इच्छेज्जा न इच्छेत् तथा योऽविनयेनाऽनु-
 पधानेन विनयोपचान्तपा विना नमस्कारप्रभृतिमृशमपीते तथाऽन्येषां मृशमप्यपयति अज्यापयन्त्यम्यं समनुजानीते सः प्राणी म्रियचर्मा
 नरुपनीय इत्यमोपि न वाच्यः स तथा विनयोपधानं विना नमस्कारप्रभृतिमृशपाठकं प्राणी मृशं हीक्यति अर्थं हीक्यति मृशार्थोपयक्तं
 मागमं देहयति यावदुस्मयि हेत्वपि गुरोराज्जानां करोति तथा अतीतानागतवर्त्तमानकालाद्भवानां वीचिहराजामाश्चातनां करोति
 पुनरनन्तकालं यावत्संसारं परिभ्रमति तामुतासु अर्सेइद्वियक्त्यामु चतुरस्त्रीतिलक्षयानिषु प्रधमणीतिलेष्वाभैः तथा भीतपदेष्टमासाद्वन्त्येऽपि
 यदुक्तं विजयस्सीमूरिपात्रैः । ॥ श्लोकः ॥ उपधानतपस्तत्त्वा आवश्यकं पठेद्वरी । योगीशज्ञानमात्रं साधुरित्याचारवस्तुतैः ॥ १ ॥
 स्पष्टं नवरं भुतादिना पुरुषेण तु उपधानतपाविधायैवावश्यकं पठनीयं उपधानवृद्धस्य का भ्युत्थिरिति चेत्पुन्ये उपसमीयेऽपीत्ये येन
 तपसातनुपधानमिति स्मृत्यतेः तत्र साधूनामावश्यकद्विभुताराधनार्थमागढाज्जायाद्वयोमक्यं सिद्धान्तापिरोभिस्वस्वसमाचार्यानुमारेण द्वेयं
 भ्रातृकाणां तु भीमशान्तिदीप्स्वभाद्रिसिद्धान्तोक्तं पञ्चपरमेष्ठिमस्कारादिभुताराधनार्थमुपधानवदुपनीतमेव साधूनां योगोद्बहनं विनायका

सिद्धान्तवाचनादिकं न शुद्ध्यति तथोपधाननपो विना आख्यानमपि नमस्कारादिसूत्रभणनगुणनादिकं न शुद्ध्यति यदुक्तं श्रीमहानिशीथम्बूत्रे
अकालाऽवहुमानाऽनुपधानाद्यष्टविधज्ञानकुशीलनानां मध्ये ज्ञानसत्काष्ठविधाऽनाचारमध्ये अनुपधानकुशीलस्य महादोषत्वं प्रोक्तं तथा
च तत्पाठः अट्ठण्हि एआणं गोअमा जे केइ अणुवहाणेणं सुपसत्थं नाणमहीअंति अज्झावयंति वा अहीअं ते वा अज्झावयंते वा समणुजाणंति
तेणं महापावकम्मा महतीं सुपसत्थनाणस्सासायणं पकुवंति से भयवं जइ एवं ता कि पंचमंगलस्सणं उवहाणं कायवं गोअमा पढमं नाणं
तओदया दयाएअ सबजज्जीव पाणंभूअ सताणं अत्तसमदरिसितं जाव सन्वुत्तमसोखवंति ता सव्वमेवअं नाणाउ पवत्तिज्जा जाव गोअमा
इमाए विही ए पंचमंगलस्सणं विणओवहाणं कायवं तंजहा सुपसत्थे चेव तिहिक्करणमुहुत्तनखत्तजोगलगससीवली विप्पमुक्कजायाइ मया
संकेण संजाय सद्धा संवेगसुतिवत्तरमहं तुल्ल संतसुहज्झवसायाणुगयभत्ती बहुमाणपुवं णिणिआणदुवालसभत्तट्टिणं चेइआलए जंतु विरहि-
ओगासे जावनवनवसंदेग समुच्छलंत संजायबहल घणनिरंतरअचितपरमसुह परिणामविसेसुल्लासि अजाव दढयरं करणेणं जावपंचमंगल
महासुअखवंथस्स पंचज्जयणेगचूला परिख्वत्तस्स पवरपवयणदेवयाहिट्टिअस्स तिपदपरिच्छिन्ने गालावगसत्तखवरपरिमाणं अणंतगमपज्जवत्थ
पसाहमं सबमहामंतपवरविज्जाणं परमवीअभूअं नमो अरहंताणंति पढममज्झयणमहिज्जेअवं तदिअहेअ आयंविलेणं पारेयवं तहेव वीअदिणे
जावदुपदपरिच्छिन्ने गालावगपंचखवरपरिमाणं नमो सिद्धाणंति वीअमज्झयणं आयंविलेणं अहिज्जेअवं एवं जावपंचमज्झयणं पंचमदिणे
आयंविलेणं जाव तिआ आलावगतीति सखवरपरिमाणं एसो पंचनमुक्कारो इत्यादि चूलं छट्ठसत्तट्टमदिणे आयंविलेहिं अहिज्जेअव जाव-
अट्टमभत्तेणं समणुजाणा विऊणं जाव अवथारेयवं इत्यादि १ तथो इरिआवहिअं अहिज्जीएसे भयवं कयराए विहीए गोयमा जहाणं
पंचमंगलमहासुयखवंथं २ एवं सक्कच्छयं एगट्टमवत्तीसाए आयंविले हिं ३ अरहंतत्थयं एगेणं चउत्थेणं तिहिं आयंविलेहिं च ४ चउवीस-
त्थयं एगेणं छट्ठेणं एगेणं चउत्थेणं पणवीसाए आयंविलेहिं ५ नाणत्थयं एगेणं चउत्थेणं पंचहिं आयंविले हिं इत्यादि ६ तउ सोहणे

तमिषेण च पदुक्तमावश्यकं निक्षेप्यामीति तत्सम्पान्तिर्न इति अनुयोगद्वारग्रन्थे भाष्यक्याधिकारकथितः ? इति भीमनुयोगद्वारग्रन्थप्रवृत्ति-
 रचनादादयस्करुणं अवश्यं विधिना कार्यं पठनं कारणे तु पद्मीनिकायाध्ययनपठनेऽपि न दोषः इति पूर्णिकान्त्यं अथवा योनिरुपधा-
 नभुतपथीते स यादवो भवति तद्विषयते यद्वा निधीयमेष्युक्तं तस्याः ज्येष्ठं केऽनइच्छिन्नाए अनियतणं अविणज्योवहाणेणं चेव पंचमगलाइ
 मुभनानं प्रद्विज्ञा वा प्रश्नावेद वा अश्वायपमाणस्त वा अशुभप्रियमाणेज्ज्ञा सेष न भविज्ज्ञापियधम्मेण भवेज्ज्ञादपमन्नेऽ भवेज्ज्ञा भविज्ज्ञुते
 हीनज्ज्ञामुक्तं हीनज्ज्ञा अर्थ हीनज्ज्ञामुक्तपुयए हीसेश्वा प्रावणं गुरुहीलिज्ज्ञा गुरुआसाएज्ज्ञा अहीतायागए बहुमाये तित्वयेरे आसाएज्ज्ञा
 मुभनार्ण आसाएज्ज्ञा जावअर्थनसंसारसागरेयाहिहमाणस्त वासु वासु असंकुट्टविषयदामुलसीकस्त्वपरिसत्तासु जाणीमु परिय इति
 इतिभीमद्वानिधीयमूत्र तृतीयाध्ययने तस्यावभावायौ यथा यं काऽपि प्राणी म्ये नियन्त्रणानियमं न इच्छेद्वा न इच्छेत् तथा योऽविनयेनाऽनु-
 पधानेन विनयापधानतया विना नमस्कृतप्रमृष्टविमृष्टमयोते तयाऽज्येपां सूत्रमध्यापयति अध्यापयन्त्वमन्यं समनुजानीते सः प्राणी म्रियमर्मा
 नरुयनीय' इत्यपीपि न वाच्य' स तथा विनयोपधानं विना नमस्कारप्रमृष्टविमृष्टप्राठकः प्राणी मूत्रं हीलयति अर्थ हीलयति सूत्रार्थोपबन्धं
 मागमं इत्यपि यावदुत्तमपि देहयति शुरोराश्रतनां करोति तथा प्रतीकानागमपचमानकाकाद्रवानां तीर्णद्वाराणामाश्रतनां करोति
 पुनरनन्तकाले यावत्संसारं परिश्रमति तामृतासु असंकुट्टविषयामु चतुरश्रीतिलक्षयांनिषु मध्यम्वीतिलेखायाः तथा भीतपदेक्षमासाद्वन्त्येऽपि
 पदुक्तं विम्रपनस्वीमूरिपादः । ॥ श्लोकः ॥ उपधानतपसत्त्वा आवश्यकं पठेद्वही । योगीयमासमयान् साधुरित्वाचारमनुके ॥ १ ॥
 स्पष्टं नवरं शुभादिना गुरुतेन तु उपधानतपोविधायैवावश्यकं पठनीयं उपधानमष्टस्य का म्युत्पत्तिरिति वेदकथ्यते उपसमीपेऽपीत्ये वेद
 तपसाप्रदुपधानमिति म्युत्पत्तः तत्र साधूनामावश्यकविशुभाराधनांभागाहाज्जगत्स्योगकथं सिद्धान्ताविरोधित्वस्वसमाचारपनुसारेण ज्ञेय
 आरक्षणां नु भीमद्वानिधीयमूत्रादिभिद्वान्तोक्तं पञ्चपरमेष्ठिनमकारादिश्रुभाराधनार्थमपधानमष्टं जतीतयेव साधूनां योगोद्धारनं विनायका

सिद्धान्तवाचनादिकं न शुद्ध्यति तथोपधानतपो विना श्राद्धानामपि नमस्कारादिभूत्रभणनगुणनादिकं न शुद्ध्यति यदुक्तं श्रीमहानिशीथसूत्रे
अकालाऽवहुमानाऽनुपधानाद्यष्टविधज्ञानकुशीलानां मध्ये ज्ञानसत्काष्टविधाऽनाचारमध्ये अनुपधानकुशीलस्य महादोषत्वं प्रोक्तं तथा
च तत्पाठः अट्टण्हपि एआणं गोअमा जे केइ अणुवहाणेणं सुपसत्थं नाणमहीअंति अज्झावयंति वा अहीअं ते वा अज्झावयंते वा समणुजाणंति
तेणं महापावकम्मा महतीं सुपसत्थनाणस्सासायणं पकुवंति से भयवं जइ एवं ता कि पंचमंगलस्सणं उवहाणं कायवं गोअमा पढं नाणं
तओदया दयाएअ सव्वजज्जीव पाणंभूअ सताणं अत्तसमदरिसितं जाव सव्वुत्तमसोखवंति ता सव्वमेवेअं नाणाउ पवत्तिज्जा जाव गोअमा
इमाए विही ए पंचमंगलस्सणं विणओवहाणं कायवं तंजहा सुपसत्थे वेव तिहिक्करणमुहुत्तनखत्तजोगलगससीवली विप्पमुक्कायाइ मया
संकेण संजाय सद्धा संवेगमुत्तिव्वतरमंहं तुल्ल संतमुहज्झवसायाणुगयभत्ती बहुमाणपुवं णिणिआणदुवालसभत्तट्टिणं वेइआलए जंतु विरहि-
ओगासे जावनवनवसंदेग समुच्छलंत संजायवहल घणनिरंतरअचितपरमसुह परिणामविसेसुल्लासि अजाव ददयरं करणेणं जावपंचमंगल
महासुअखवंथस्स पंचज्झयणेगचूला परिखित्तत्तस्स पवरपवयणदेवयाहिट्टिअस्स तिपदपरिच्छिन्ने गालावगसत्तखवरपरिमाणं अणंतगमपज्जवत्य
पसाहगं सव्वमहामंतपवरविज्जाणं परमवीअभूअं नमो अरहंताणंति पढमज्झयणमहिज्जेअवं तदिअहेअ आयंविलेणं पारेयवं तहेव वीअदिणे
जावदुपदपरिच्छिन्ने गालावगपंचखवरपरिमाणं नमो सिद्धाणंति वीअमज्झयणं आयंविलेणं अहिज्जेअवं एवं जावपंचमज्झवणं पंचमदिणे
आयंविलेणं जाव तिआ आलावगतीति सखवरपरिमाणं एसो पंचनमुक्कारो इत्यादि चूलं छट्टसत्तट्टमदिणे आयंविलेहिं अहिज्जेअव्व जाव-
अट्टमभत्तेणं समणुजाणा विऊणं जाव अवथारेयवं इत्यादि १ तथो इरिआवहिअं अहिज्जीएसे भयवं कयराए विहीए गोयमा जहाणं
पंचमंगलमहासुयखवंथं २ एवं सक्कच्छयं एगट्टमवत्तीसाए आयंविले हिं ३ अरहंतत्थयं एणेणं चउत्थेणं तिहिं आयंविलेहिं च ४ चउवीस-
त्ययं एणेणं छट्टेणं एणेणं चउत्थेणं पणवीसाए आयंविलेहिं ५ नाणत्ययं एणेणं चउत्थेणं पंचहिं आयंविले हिं इत्यादि ६ तउ सोहणे

निरिहरणमुद्रुतनस्तवननागकमाससीयसे जहासपीए जगगुरुणं सपाइ अपूओवयोरेण पडिक्कयिअसाहुवगेणय जावगुरुणासदि सानुसा-
 हुणिसाहम्मिय असेसवधुवनापरिअरिअरिणं चेव पढयं चेइए धंदिअव्वेतयणं चरणे सानुओ अ तथा साहम्मिय अण्यस्सण जहा
 सचीए पणामाइनाएणी मुद्रुमहम्मययमथ धास्त्ववत्यययाणाइणा वा महासम्माणा कायवो जावगुरुणा पम्मदेसण कायव तओ परमस-
 द्धासंयगपर आजम्मापिमाइ च दायव जावतए अज्जण्यपिइ जावज्जीवं तिकास्सिअ चेइए धंदिअवे जावअभिंमंतिआओ सत्तगंधमुद्धीओ
 तस्सुत्तयेणे नित्यारगा भविज्जा सिचि उवारे याणेणे पिणवाड जाव चवडिदेणेपि समणसंतेणे जावगंधमुद्धीओ चित्तणओ तत्रा जगगुरुअ
 त्रिणित्राणे पूएक्कदेसाओ गंधं १ डमिक्कणसि अमच्छत्राभंगहाय सहत्येणाययस्त्वचे सुमारा वयमावेण गुरुणा एवं धणिअव्व अन्नतस्तस्योपबुडणादि
 ते ययव किं नहा पंचमालं तथा सामाइअअयजेसेपि सुअनाणयडहिगुणेअव्वं गायमा तथा वेव विजया वहाणेणमडीएअव्वं जवर-
 मडहिग्गणिड कामेहि अट्टचिइ वेव नाणायारं सव्वपयसेणे कान्माइरस्सित्ता अअहा महाया सायणति अण्येव दुबालंसंगस्स सुअनाणस्स
 पढमवरियजायं महम्मिसमज्झयणाअवावण च पंचमगलस्स सालसदुआमिअं अर्थं च पंचमगलं कयसामाइए वा अकयसामाइए वा अहीए
 सामाइअमाइअं तु मुअ चचारंमपरिअइ जावज्जीवं कयसामाइए अहिज्जेइए वणे सारथपरिअइ अकयसामाइए महापंचमगलस्स आलावगे
 आलावगे आपयिवं तथा सकस्यपाइनु वि दुबालंसंगस्स पुण सुअनाणस्स उदेसगज्जयणमेसु ते ययव मुद्रुकर पंचमगलम्माहासुअस्त्ववस्स
 विणओवहाणे पण्यव महाअएसा निअतणा कटं बालेहि किज्जा गोयमा जेणे केइ नइच्छिज्जा एअं निअतणं अविणओवहाणेण वेव
 पंचमगलाइ मुअनाणमडिज्जाइ वा अज्जावेइ वा अज्जावयमाणस्स वा अणुअं पावइ सेणे न यविज्जा वि अयम्वे जावगुदे सेणे आसाइज्जा
 अइआणागय वट्टमाणे वित्त्वपरे आसाइज्जा सुअनार्थ आसाइज्जा जावअणंतंसारसारमार्हिआणस्स आबमुचिरं निअतणा ओ पुण
 वअं रिहि फासिज्जा नाअं यणपपि अइअरिज्जा अद्रुचिविहाणेण वव पंचमगलप्यपिइ मुअनाणस्स विणओवहाणे करिज्जा सेणं गोअया ओ

हीलज्जा सूत्रं जाव न लभिज्जा पुणो पुणो भवचारगे गब्भवासाइअं अणेगहा जंतणंति णवरं गोअमा जेणं वाले जाव अविन्नाय पुण्णा
 पावाणं विसेसे तावणं से पंचमंगलस्सणं गोयमाएणं तेणं अओगेण तस्स पंचमंगलमहासुअरकंधस्स एगमविआलावणं दायव्वं जओ अणा-
 इभंतरसमज्जिआसुहकम्मरासिदहणट्ठमिणं लभित्ताणं न वाले सम्ममाराहिज्जा लहुत्तं व आणेइता तस्स केवलं धम्मकहाए गोयमा भत्ती-
 समुप्पाइज्जइ तओ नाऊणंपि अयम्मं ददधम्मं भत्तिजुत्तं ताहे चैव जावइअं पच्चख्खाणं निव्वाहेउं समत्थो भवइ तावइअंकाराविज्जइ राइभो-
 अणं च दुविहं ति विहेण चउविहेण वा जहा सत्तीए पच्चख्खा विज्जइ गोअमा पणयालाए नमुक्कारसहिआणं चउत्थं चोवीसाए पोरसीहिं
 वारसहिं पुरिमइहिं दसहिं अबड्डुहिं तिहिं निव्विइएहिं चउहिं एगट्ठाणगेहिं दोहिं आर्यविलेहिं एणेणं सुद्धत्थायं विलेणं अवावारत्ताए
 रोद्धज्जाण विगहा विरहिअस्स सज्जाएगणचित्तस्स एगमेवायं विलं मासखमणं विसेसिज्जातओ अजावइअं तवोवहाणं वीसमंतो करिज्जा
 तावइयं अणुगणे ऊणं जाहे जाणिज्जा जहाणं इत्ति अमित्तेणं तवोवहाणेणं पंचमंगलस्स जोगीभूओ ताहे आउत्तो पडिज्जा न अण्णाहत्ति से
 भयवं पभूअं कालाइक्कमं एअं जइ करिज्जइ अवंतराले पंचतमुवगच्छे तओ नमुक्कारविरहिए कहमुत्तिपहं साहिज्जा गोअमा जं समयं चैव
 सुत्तोवयार निमित्तेणं असढभावत्ताए जहासत्तीए किंचित्तवमारभिज्जा तं समयमेव तदहीअमुत्तो भयंदद्वव्वं जओणं सोतं पंचनमुक्कारं सुत्तत्थो-
 भयं न अविहीए गिण्हे किं तु तहा गिण्हे जहा भवं रेसु पिण विप्पणस्सए अज्झवयसायत्ताए आराहगो भविज्जासे भयवं जेण उण अन्ने-
 सिमहीयमाणं सुआवरणखओवसमेण कन्नहाडित्तेणं पंचमंगलमड्डीअं भविज्जा सेविअ किं तवोवहाणं करिज्जा गोयमा करिज्जा से
 भयवं केणं अट्टेणं गोयमा सुलभवोहिलाभ निमित्तेणं एवं चेइआइं अकुवमाणे नाणकुसीलेणेइति एतत्पाठस्य संस्कृतछाया यथा अष्टानामऽपि
 एतेषां हे गौतम ये केचित् अनुपधानेन सुमशस्तं ज्ञानमधीयते अध्यापयन्ति वा अधीयानान् वा अध्यापयतः वा समनुजानन्ति ते महापाप-
 कर्माणिः महतीं सुप्रशस्तज्ञानस्याऽऽशातनां प्रकुर्वन्ति तस्य हे भगवन् यदि एवं तदा किं पञ्चमङ्गलस्य उपधानं कारयितव्यं हे गौतम प्रथमं

ज्ञानं ततः दया दयया च सर्वजगज्जीवन्मृतसत्त्वानां आत्मसम्प्रदाशित्वं यावत्सर्वोद्यमसौख्यमिति तदासर्वमेवेदं ज्ञानात् प्रवर्तयेत् यावत्
 हे गौतम अनेन विधिना पञ्चमहसस्य विनयोपपानं कारयितव्यं तद्यथा मुमक्षस्ते एव विधिकरणद्वारेण नक्षत्रयोगसम्पन्नशिवले विमदुक्त-
 जात्यादिमद्वेष्टनेन समातभवा संवेगमुदीव्रतरयद्दुस्तसच्छुभाध्यवसायानुगतभक्तिव्युत्थमानपूर्वं निर्निदानदाक्षमक्तस्मितेन चेत्यात्म्ये जन्तु-
 विरहितावकाशे यावत् नवनवसंवेगसमुच्छिद्यन्तस्मात् बहुलधननिरन्तराऽचिन्त्यरम्यप परिणामविशेषोत्सासितेन यावत् दृढतरान्तकरणेन
 यावत्सम्पन्नमहाशुठस्कन्धस्य पञ्चाध्ययनैकशूलापरिसिप्तस्य प्रवरप्रवचनवेवतापिश्रितस्य त्रिपदपरिनिच्छिन्नैकालापकसप्तापरपरिमाणं
 अनन्तगमपयार्थिस्मिताकं सर्वमहर्षमप्रवरविधानां परमवीजभूतं नमोऽर्द्धप इति प्रथममध्ययनमध्येतव्यं तद्विनसे च आचाम्स्तेन पारयि-
 तव्यं तवैव द्वितीयदिने यावत् द्वितीयपदपरिच्छिन्नैकालापकपञ्चाक्षरपरिमाणं नमः सिद्धेभ्य इति द्वितीयमध्ययनं आचाम्स्तेन अध्येतव्यं
 एवं यावत् पञ्चमाध्ययनं पञ्चमदिने आचाम्स्तेन यावत् तृतीयालापकप्रयस्त्रिदशरपरिमाणं एव पञ्चमस्कारः इत्यादि चूर्लषष्ठसप्तमष्टमा-
 दिनेषु आचाम्स्तेः अध्येतव्यं यावत् अष्टममर्केन सममुद्गापयित्वा यावत् अनचारयितव्यं ततः ईर्यापथिकं अशीयीत तत् हे भगवन् कृतरण
 विधिना हे गौतम यथा पञ्चमद्वेषमाभुतरकन्धं एवं शम्भुत्वं एकाष्टमद्वेषिता आचाम्स्तेः अर्हस्त्वर्थ एकेन चतुर्थेन त्रिभिः आचाम्स्ते
 षट्त्रिंशत्स्तिर्त्वं एकेन पञ्चेन एकेन चतुर्थेन पञ्चभिः आचाम्स्तेः ततः श्रोयते विधि-
 करणद्वारेण नक्षत्रयोगसम्पन्नशिवले यथाशक्त्या भगवद्गुरुणां सम्पादितपूजोपचारेण प्रतिष्ठाभितसाधुवर्गेण च यावद्गुरुणासार्द्धं सङ्गसाध्वी
 सार्थमिच्छाशेषकन्धुषमपरिकरितेन एव श्रम्यं चेत्यानि वन्दितव्यानि तदनन्तरं च गुणद्वयान् साधून् च तथा सार्थमिच्छजनस्य यथाशक्त्या
 प्रणामादिजातेन सूक्ष्ममहार्घ्यपुद्गलबोस्वस्त्रप्रदानादिना वा यासन्मानः कर्तव्यः यावद्गुरुणा धर्मवेजना कर्तव्या ततः परमश्रद्धा संवेगपरं
 आजन्मामित्रं च दत्तव्यं यावत्तथा अक्षप्रभृति यावत्कीर्णं वैकाशिकं चैत्यानि वन्दितव्यानि यावद्विधिमन्त्रिताः सप्तगन्धकृत्वा तस्योच-

माङ्गे निस्तारकः भूयाः इति उच्चारमाणेन क्षेप्तव्याः यावच्चतुर्विधेनापि श्रमणसङ्घेन यावद्ब्रह्मन्मुष्टयः क्षेपयितव्याः ततः जगद्गुरुणां जिनेन्द्राणां पूजैकदेशात् गन्धाढ्याऽऽम्लानसितमालपदाभ्यूहीत्वा स्वहस्तेनोभयस्कन्धयोराऽऽरोपयमानेन गुरुणा एवं भणितव्यं तस्य हे भगवन् किं यथा पञ्चमङ्गलं तथा सामायिकादिकमऽप्यपि श्रुतज्ञानमऽप्यपितव्यं हे गौतम तथा एव विनयोपधानेनाऽध्येतव्यं त्वरमऽध्येतुकामैः अष्टविधः एव ज्ञानाचारः सर्वप्रयत्नेन कालादिः रक्ष्येत अन्यथा महत्याशातनेति अन्यच्च द्वादशाङ्गस्य श्रुतज्ञानस्य प्रथमचरमयामं अहर्निशमध्ययनाऽध्यापने च पञ्चमङ्गलस्य षोडशाऽर्द्धयामिकं अन्यच्च पञ्चमङ्गलं कृतसामायिकेन वा अकृतसामायिकेन वा अधीयते सामायिकादिकं कर्तुं श्रुतं त्यक्त्वारम्भपरिग्रहैः यावज्जीवं कृतसामायिकैः अधीयेत न पुनः सारम्भपरिग्रहैः अकृतसामायिकैः महापञ्चमङ्गलस्य आलापकैः आलापकैः आचामलं तथा शक्रस्तवादेषु अपि द्वादशाङ्गस्य पुनः श्रुतज्ञानस्य उद्देशकाऽयनेषु तस्य हे भगवन् सुदुष्करं पञ्चमङ्गलमहाश्रुतस्कन्धस्य विनयोपधानं प्रज्ञप्तं महती च एषा नियन्त्रणा कथं बालैः क्रियेत हे गौतम यः कश्चित् न इच्छेत् एतां नियन्त्रणां अविनयोपधानेन एव पञ्चमङ्गलादि श्रुतज्ञानमधीयते वा अध्यापयन्ते वा अन्योन्यं पापयति सः न भवति प्रियधर्मा यावद्गुरुन् सः आशातयेत् अतीतानागतवर्त्तमानान् तीर्थकरान् आशातयेत् यावदनन्तसंसारसागरमाहिण्डमानस्य यावत् सुचिरं नियन्त्रणा यः पुनः एतं विधिं स्पृशेत् नो मनागऽपि अतिचरेत् यथोक्त विधानेन एव पञ्चमङ्गलप्रभृतिश्रुतज्ञानस्य विनयोपधानं कुर्यात् सः हे गौतम नो हिल्येत् सूत्रं यावन्न लभेत् पुनः पुनः भवचारकं गर्भवासादिकं अनेकधा यन्त्रणमिति नवरं हे गौतम ये बालाः यावदविज्ञाः च पुण्यपापानां विशेषात् तावत् ते पञ्चमङ्गलस्य हे गौतम एकान्तेन अयोग्याः न तेभ्यः पञ्चमङ्गलमहाश्रुतस्कन्धस्य एकमपि आलापकं दातव्यं यतः अनादिभवान्तरसमर्जिता अशुभकर्मराशिदहनार्थमिदं लब्ध्वा न बालाः सम्यगाऽऽराधयेयुः लघुत्वं च आनयन्ति तस्मात्तेभ्यः केवलं धर्मकथाभिः हे गौतम भक्तिः समुपार्जयित्वा ततः ज्ञात्वा प्रियधर्मं दृढधर्मं भक्तियुक्तं तदा

एव यावद्विषं प्रत्याख्यानं निर्वाहयितुं समर्थं यवति तावद्विदं कारयेत् रात्रिभोजनं च द्विषं अभिषेन चतुर्विषेन वा यथाशक्त्या
प्रत्याख्यापयेत् हे गौतम पञ्चवत्सारिष्वता नमस्कारसंहितानां चतुर्थं चतुर्विष्वत्या पौरुषिणि द्वावृष्यि पुरिमार्द्धः दशभिः अपार्द्धैः त्रिभिः
निर्विकृतिभिः चतुर्भिः एकस्यानरैः द्वाभ्यां आचाम्नाभ्यां एकेन शुद्धार्थाचाम्नेन अभ्यापारत्वेन रौद्रध्यानविक्रया निरहितस्य स्वाध्या
यैकाग्र्यविषयस्य एकमेवाधाम्नां माससमग्रे विदोषयेत् ततः च यावद्विदं तपोपधानकं विभाषयन् कुर्यात् तावद्विदं अनुगम्यायता यदा ज्ञायेत
यथा एतावन्मार्गेण तपोपधानेन पञ्चमङ्गलस्य योग्योभूताः तदा आयुक्तं पाठयेत् न अन्यथेति नस्य हे भगवन् प्रभूतं कालातिक्रमं एतं यदि
क्रियते आपान्तराले पञ्चत्वमुपगच्छेत् ततः नमस्कारविरहितः कथं मुक्तिपथं साधयेत् हे गौतम ये समय एव मूत्रोपचारनिमित्तेन भस्मठ-
मावत्येन यथाशक्त्या किञ्चिच्चप आरमेत तं समयमेव तद्वर्षीय सुभोषयं द्रष्टव्यं यत् सः तं पञ्चनमस्कारमूत्रार्चोभयं न अभिविधिना शुद्धी
यात् किन्तु तथा घृणीयायया भवान्तरं चपि न विमग्नयेत् अर्यवसायत्वेन आराक्तः भवेत् तस्य हे भगवन् वेन पुनः अन्येषामऽवीयमा
नाना भुवापरजस्योपशब्देन कर्णघटीत्वेन पञ्चमङ्गलमपीतं भवेत्तस्यापि च किं तपोपधानं कारयेत् हे गौतम कारयेत् तस्य हे भगवन् केन
भवेत् हे गौतम सुकथबोधिसामनिमित्तं एव वैत्यानि अकुर्माणां ज्ञानकुशीलाः ज्ञेयाः इति ननु भीभावश्यंके नमस्कारस्य सामायिका
इत्यप्या मणितस्य महाभुतस्कन्धत्वं यज्यमानं कथं युक्तम्, उच्यते यथावश्यमप्यपमाऽप्यनन्यदुक्तौ पृथगधिकृतं सामायिकं
पृथगप्यनमुच्यते तदेव चतुर्थाऽध्ययने प्रतिक्रमणाख्ये प्रतिभ्रमणसूत्रैकदेशतया हस्यते इत्यादि सुषाणुगमो जाय इमे च तं सुषं करेमिधेते
इत्यादि तन्नाचार्यो यथा इदानीं सुषाणुगमः यावन्निदं च तत्सूत्रं करामि भदन्त तच्चूर्णिवचनात्, एवं नमस्कारोऽपि यदा सामायिकादौ
मप्यते तदा सामायिका इति यदा तु श्रयनाश्रननिर्जराकार्यादौ पृथग् स्मर्यते तवान्य भुनस्कन्धाः महानिशीयस्य चान्यभुतेभ्यो विचित्रतर-
भुतत्वं हस्यते तथोगस्य संसर्गने पञ्चवत्सारिष्वदाधाम्नाम्न रूपम्यागाहस्यान्ययागेभ्यो दुस्तपतपोरूपत्वेनोत्कृष्टत्वात् तत्राचोक्तं सिद्धान्ता-

गमस्तदेऽपि श्रीजिनप्रभूरिभिस्तथा च तत्पाठः । अंचामिपंचघ्ननप्रमाणमाचाम्लसाध्यं कुमैतैरबाध्यम् । महानिशीथं महिमौषधीनां निशी-
 थिनीशं शिववीथिभूतम् ॥ १ ॥ तदवचूर्णिर्यथा पंचघ्ननवतिः पंचचत्वारिंशत् तत्प्रमाणैराचाम्लैः साध्यं कुमैतैरबाध्यं महिमानः औषध्यस्तासां
 निशीथिनीशं चन्द्रम् वृद्धिप्रापकत्वात् मोक्षमार्गभूतं महानिशीथमंचामि पूजयामि इति श्रीसिद्धान्तागमस्तवावचूर्णौ, एवं सत्यपि ये
 महानिशीथस्य प्रमाण्यं न मन्यन्ते, न विद्वस्तेषां का गतिः श्रुतापलापस्य महापापहेतुत्वात् न च तस्य श्रुतत्वमेव सन्दिग्धमिति सुग्वबुद्धि-
 भिरभिधेयं “नन्दिमूत्रपाक्षिकमूत्रादौ निसीहं महानिशीहमिति” साक्षात्तस्योक्तत्वात् । न चेदं तन्न भवतीत्यपि वाच्यं तथा सति श्रीआचारा-
 द्वौपपातिकादिग्रन्थानामप्यधुना वर्तमानानां नन्दिमूत्राद्युक्तेभ्योऽन्यत्वप्रसङ्गो दुर्वारः एवं चाऽस्मीक्ष्य भाषणेनाशातनाकारिणां जिनादिष्वपि
 यत्तद्वचनीयतायां न कश्चिदविषयः किञ्च येऽप्यनन्तसंसारदुःसहदुःखेभ्योऽप्यभीरुतया कदाग्रहान् महासाहसिकतामवष्टभ्य महानिशीथं न
 प्रमाणी कुर्वन्ति, तैरप्युपधानतपः प्रतिपत्तव्यं, अन्येष्वपि जैनसिद्धान्तेषु प्रोक्तत्वात् “व्यवहारवृत्तावपि यथा श्रुतग्रहणंमभीप्सता” उपधानं
 कार्यमिति यैश्च श्राद्धानामुपधानविधिर्नमन्यते. तेः साधूनां योगविधिः किमितिमन्यते, श्राद्धवत्साधूनामपि सूत्रपाठादिशुद्ध्यापत्तेः
 ततः कदाग्रहग्रस्तानां परिहृत्य सिद्धान्तमार्गानुयायितां चानुसृत्य यथोक्त-श्रुतस्कन्धाध्ययनादिपरिभाषोक्तनमस्कारादिमूत्राराधनाहेतुभूता-
 न्युपधानानि जिनवचनप्रामाण्यात् प्रमाणतया प्रतिपत्तव्यानि महानिशीथे चोपधान तपो विना नमस्कारादिमूत्रपठनादिनिषिद्धं सम्प्रति तु
 द्रव्यक्षेत्रकालाद्यपेक्षया लाभालाभं विभाव्या चरणयोपधानतपो विनापि सूत्रपाठादिकार्यमाणं दृश्यते, आचरणायाश्च लक्षणमिदं कल्पभाष्ये.
 असद्वेण समार्णवं जंक्त्यय केणई असावज्जं न निवारिअमन्नेहि बहुमणुमयमेअमायरिअं ॥१॥ तद्भावाथो यथा अशठेन समाचीर्णं यत् कुत्र
 च केनापि असावद्यम् न निवारितमऽन्येः बहुमऽनुमतमेतत् आचरितमिति तथा आचरणा च जिनाज्ञा समानैव यद्भाषितं भाष्यादौ । असदा-
 ३०णाऽणवज्जं गीअत्थअवारिअंतिमज्झत्था आयरणा विहु आणत्ति वयणउ सुबहुमन्नंति ॥१॥ तद्भावाथो यथा अशढा चीर्णाऽनवद्यं गीतार्थाऽ-

चारित्र्यमिति मध्यस्थाः आचरणा अपि निश्चये आक्षेपे सचनतः सुबहुमन्यन्ते, इति परं येन प्राग् ममस्कारादिसुप्राण्यधीतानि तेनापि ययायोगे निर्विकल्पमेवोपधानानि यथाशक्ति तपसा पौपषप्रहरणादिविधिनाऽवश्यं बह्विनीयानि महानिश्चीयेऽपि मुख्यपदे आचाम्लोपवास रूपं द्वितीयपदे च यथाशक्त्यपि तपः प्रोक्तं तेन श्रुतितस्त्यागतपत्नी इत्युक्तेषु तपसि न कश्चिदप्यहः, पौपषप्रहरणक्रिया तु यद्यपि महानिश्चीवे साक्षात्मात्ता तथापि यथा सापोर्योगेज्ज्वलितश्चापि क्रियावत्त्वं सर्वप्रतीतं तथा आदानापप्युपधानेषु विलोक्यते तत्र निरारम्भत्वादि गुणैरेव ते च सम्यग् पौपषस्वीकारे एव स्युर्नान्यथा बहुषु माक्तनमकरणेषु चिरन्तनाचार्यमणीतसम्पदायातस्वस्वगच्छसमाचार्यादियु पौपधाने पौपषस्वीकारः साक्षात्प्युक्तः योगविरपरि स्मृतया सामाचार्यादिव्येव हव्यते, न तु क्वापि सिद्धान्ते साक्षात्ततः आदानासुपधानेषु पौष-प्रहरणादिविविचयोगविविचत्वमाणापितव्याः तदेवं साधुभिः आर्द्धोपधानतपोऽवश्यं कृत्यतया समस्तान्यतपोभ्यः प्रथमेव सम्यगाराध्य निर्बाहार्थं बहुदृष्टत्वादि वैयग्र्येण प्रमादादिना वा ये उपधानं नोद्वहन्ते, तेषां नमस्कारगुणनेदवन्द्यार्थपिचिकी प्रतिक्रमणादि मन्मथत्वे कदापि न शुद्धप्रतीति भवन्तरे तेषां तन्नामाऽपि दुस्तम्भवो ज्ञानविरागकाणां ज्ञानदुष्प्रापताया प्रतीतत्वात् तेन ज्ञानाराधनाविविधिरुपबान विधीं सर्वदृष्ट्या यतनीयमित्यादि सिद्धान्तवचनेनावश्यमुपधानवत् विधायवाक्यकं पठनीयं तथैव साधुभिरपि योगोद्गाहं कृत्वेव सुप्रसमूह वाचनीयमिति विशेषार्थः ॥

इति श्रीमत्पञ्चास त्रयाविमलमिति सुशिव्यधन्यासश्रीसौभाग्यविमलमिति द्विनेयशक्तियुगेन विरचितायां स्वोपज्ञाऽऽगमवाचनमीमां-
सावर्चो सत्यमकाव्यायः ॥

षट्प्रोक्तान्युपधान कानिष्ववराणीयापचिख्यादिनां
तैरावश्यपश्यन्तमं विमलतामेति श्रुत्वं मेदिनाम् ।

शुद्धान्तेऽपि मुमुक्षुसेवनपरा दीक्षां समादाय च
गुर्वीक्षा सहिताः पठन्त्य कलुषाः सामायिकादिश्रुतम् ॥ ८ ॥

अथ श्रीअष्टमकाव्याख्यामाह । अत्राष्टमे काव्ये उपधाननामानि तथोपधानेनैवावश्यकं शुद्ध्यतीति दर्शयन्नाह पदं प्रोक्तानीति वराणि प्रवराणि उपधानानि इर्यापथिक्यादीनां इर्यापथिकी प्रभृतीनामत्रोपलक्षणात् प्रथमं नमस्कारसत्कोपधानं ग्राह्यं प्रथमवाचि आदिशब्दः नान्तोऽपीति श्रूयते, यथा आदिर्नान्तोऽपि चस्मृतः इति वचनात् आदिशब्देन शेषाणि चत्वार्यपि ग्राह्याणि अर्थात् षडुपधानानि जैनसिद्धान्तेषु प्रसिद्धानि तन्नामानि यथा पंचमंगलमहासुअखंध इति प्रथमोपधानं, तथा पडिकमणामुअखंध इति द्वितीयोपधानं, तथा शक्रस्तवाध्ययन इति तृतीयोपधानं, तथा चैत्यस्तवाध्ययन इति चतुर्थोपधानं, तथा नामस्तवाध्ययन इति पंचमोपधानं, तथा श्रुतस्तवसिद्धस्तवाध्ययन इति षष्ठोपधानमित्येवमनुक्रमेण षडुपधानानि द्वेयानि तैः पूर्वोक्तोपधानैरेव ध्रुवं निश्चयं गेहिनां गृहस्थानामावश्यकं विमलतामेति विशुद्धितां प्राप्नोति, स्वधानव्रतेनाऽवश्यकं शुद्ध्यतीत्यर्थः तेऽपीति उपधानव्रतयुक्तावश्यकश्रुतपाठकाः श्राद्धास्तेऽपि पुनस्ते कीदृशाः मुमुक्षुसेवनपराः मुमुक्षवः साधवः पञ्चमहाव्रतधारिणस्तेषां सेवनं पूजनं तस्मिन् पराः परायणास्तत्परा इति यावच्चकारः पुनरर्थे ते श्राद्धाः शुद्धां निर्मलां दीक्षां समादाय प्रव्रज्यां समादाय गुर्वीक्षासहिताः गुरोराज्ञामयुक्ता अकलुषा न विद्यन्ते, कलुषं पापं येषां तेऽकलुषाः निरतिचारचारित्रपालका इत्यर्थस्ते सामायिकादिश्रुतं पठन्ति, सामायिकमध्ययनविशेषः आदिशब्दात्तदृष्टिवादपर्यन्तं श्रुतं पठन्ति, इति काव्यशब्दार्थः । अथ विशेषार्थः । गृहस्था उपधानव्रतं विधायावश्यकश्रुतं पठन्ति, नान्यथा तेषामावश्यकं शुद्ध्यति, ते श्रावका अपि यदा दीक्षां गृह्णन्ति, तदा सामायिकाध्ययनादारभ्य दृष्टिवादपर्यन्तं श्रुतं नान्यथेति तथोपधानव्रतस्य विस्तारविधिस्तु “श्रीमहानिशीथसूत्रतोऽव्रसेयः” परमाधुनिककालोद्भवाः केचन साधवोनिजं पण्डितमन्याः दृढगुर्वीदिपार्थं उपधानव्रतस्य शुद्धक्रियायाः धारणामकृत्वेव श्रावकाणामुपधानव्रतं

कारयन्ति, ते अथुद्धक्रिया कर्चरि' भावका अपि प्रत्युतदोषपात्रं भवन्ति, तत्कारणमृद्धदुष्टरुपरम्परादातारो ये शुद्धक्रिया वेषारस्तेषां समीपे
योगवहनक्रिया ना उपपानव्रतस्य क्रिया प्राणिभिः कुर्यान्त्या, परं ये शुक्लसुखासेस्थिता अपि नास्ति तादृशानां नूतननूतन साधूनां पात्रे
तादृक्तपः क्रिया न कार्यं प्रत्युतत्रोपेतुत्वादित्यस्माकं हितोपवेष्टः, तयोपपानव्रतकारयिमा साधुरपि महानिष्ठीयसूत्रयोगोद्गहनवहिता एव
नत्वन्य' इति निश्चितमहानिष्ठीयसूत्रयोगेन साधुना कारिता भीतपपानव्रतकर्तृणां भावकाणां क्रिया सफला भवति, तथा ये केचिदाधु-
निककाले साधवः शुक्लभागरहिताः महानिष्ठीयसूत्रयोगोद्गहनमन्त्रेण भावकाणां उपपानव्रतं कारयन्ति, तेहि निनार्हो विरापका महानिष्ठी
यसूत्रविरापकाश्च विवेद्या इति, तथा भीतचराध्ययनमूत्रे चतुस्त्रिंशत्तमेऽध्ययनेऽपि साधुभावकाणां योगोपपानवहनं प्रोक्तं—गाथा । नियाव
वीप्रचबले अमाह मङ्गलले विणीयविणए दत्ते जोगवै उवहाजयं ॥१॥ पियपम्मे हवजमीवहिए सए एयजोगसमावचो तेवहसेसु
परिणये ॥२॥ गाथा द्वयव्याख्याः—यथा एतद्योगसमायुक्तः प्राणी तेजोसेध्यां परिणमेतु कीदृशः प्राणी नीचैर्दृष्टिः कायबाह्यमनोभिरनुत्सेकः
नघ्नतायुक्त' इत्यर्थः पुनर्यः प्राणी अवलभो भवति, पुनरमायो मायारहितः पुनर्यो विनीतविनयः कृतशुभादियोग्यम्यवहारः, पुनर्यो दान्तः
इन्द्रियदमनपरायण', पुनर्योगवान् सिद्धान्तपाठव्यापारवान्, पुनर्य उपपानवहन निरतः १ पुनर्य म्रियवर्मा पुनर्यो हवजमी पुनर्योऽवजमीकः
पापमीरुको भवति, पुनर्यो हितैपकः सर्वनीषेषु हितान्वेषी भवता हितं मोक्षमिच्छतीति हितैपिकः एतत्तत्त्वस्तेजोसेध्यावान् भवति २ अथ
पद्मलेध्या सप्तगमाह । गाथा । पयपुक्काइमाणेय माया लोमेय पणुए पसेत चित्तेदं तप्पा जोगवै उवहाजयं १ तद्धयास्याः—यतयोगस
मायुक्तः प्राणी पद्मलेध्यां तु परिणमेतु कीदृशः प्रकर्षेण तनु मूढस्यो क्रोधमानो यस्य स प्रतनुक्रोधमानः पुनर्यस्य मायालोयी च प्रतनुको
भवतः, पुनर्यः मद्धान्तविषो भवति पुनर्यो दान्तात्या पुनर्यो योगवान् तथा उपपानवान् भवति, इत्यादि योगैः समायुक्तः प्राणी पद्मलेध्या
वान् भवतीत्यर्थः ३ इति "भीतचराध्ययनमूत्रे तथा समवायाद्भूत्रे द्वात्रिंशत्तमसमानयेऽपि स्पष्टं लिखितमस्ति" तथा च तत्पाठः "अथसि उव-

हाणेअ कहिओ” इत्यादि अत्र केचिल्लुम्पाकाः प्रलयन्ति, यद्युयोगवहनमित्यत्र तु योगाः मनोवाक्कायसम्बन्धिनस्तेऽत्रज्ञेया अत्रोत्तरं भो ?
 अज्ञानिलुम्पक ! यदि योगशब्दमूलार्थेत्यापनं क्रियते, तर्हि वहनशब्दस्य कोऽर्थः भविष्यति, द्वयोः शब्दयोः समानाधिकरणेनार्थकरणमेवाह-
 त्वमिति तथा पुनरत्र केचिद्विन्दितसिद्धान्तपरमार्थाः समर्थयन्ति, श्रावकाणां दशवैकालिकादिः सिद्धान्तः पठनीयः एवेति यतः समवा-
 याङ्गसूत्रे श्रावकवर्णके । “उवासगदसामुणं उवासगणं णगराहं उज्जाणाहं चेइयाहं यावद्भोगपरिखाया परियागामु अपरिगहा तवोवहाणाहं
 अन्नसुअ परिगहा” । इति शब्देन सिद्धान्ताध्ययनस्य विहितत्वादिति अस्योत्तरं यथा अहो द्रष्टव्यं खलु खलस्य तव कैतवकलाविलसितं.
 यदत्रेव “चेइयाह तवोवहाणा” इति पदद्वयेन साक्षादुक्तान्यपि प्रतिमोपधानान्यवगणय्य “सुअपरिगहा” इति पदप्रदर्शनं परमिदमपि तवतात्पर्या-
 नवबोधसूचकमेव यतोऽत्र श्रुतशब्देन श्रुतार्थस्य गृहीतत्वात् यदुक्तमर्थस्यापि श्रुतत्वं स्थानाङ्गसूत्रे द्वितीयस्थानके । दुविहे धम्मो पन्नत्ते तं जहा
 सुअधम्मो चेव चरित्तधम्मो चेव सुअधम्मो दुविहेपन्नत्ते तं जहा सुत्तसुअधम्मो चेव अत्थसुयधम्मो चेव । इति एतत्पाठवृत्तिदेशो यथोक्तं—“ज्ञानं
 चारित्रं प्रस्तावयति दुविहेत्यादि दुर्गतौ प्रपततो जीवान् सुगतौ च तान्धारयतीति” धर्मः श्रुतंद्वादशाङ्गं तदेव धर्मः श्रुतधर्मश्चर्यते आसेव्यते तत्तेन
 वा चर्यते गम्यते मोक्ष इति चारित्रं मूलोत्तरगुणकलापस्तदेव धर्मश्चारित्रधर्म इति सुयधम्ममेत्यादि सूत्र्यन्ते सूच्यन्ते वाऽर्था अने-
 नेति सूत्रं सुस्थितत्वेन व्यापितेन च सुष्ठुक्तत्वाद्वा सूक्तं सुप्तमिव वा सुप्तमव्याख्यानेनाप्रदुद्धावस्थत्वादिति भाष्यवचनं त्वेवं सिचइ
 खेरइ जप्त्यं तम्हा । सूतं निरुत्तविहिणावा सूएइ सवइ सुवइ सिवइसरएव जो अत्थं ॥ ? ॥ अविधरियं सुतंपिवसुत्थियवा-
 वित्तउसुत्तुत्तंति ॥ २ ॥ अर्थतेऽधिगम्यते अर्थते वा याच्यते बुभुत्सुभिरित्यर्थो व्याख्यानमिति आहच । जो सुत्ताभिप्पाओ
 सोअत्थो अज्जए य जम्हति इति स्थानाङ्गसूत्रवृत्तिवचनात्, अर्थस्यापि श्रुतत्वं परं न च वाच्यं सूत्रमर्थमुभयमपि गृह्यतामिति
 राजप्रश्रीयसूत्रे “लद्धे गहियद्वे पुच्छियद्वे अहिगयद्वे विणिछियद्वे” इति अर्थश्रवणतः अर्थाविधारसंशये सति सम्यगुत्तरश्रवणतो विम-
 लाववोधात् ऐदंपर्युपलम्भादित्यादिनाऽर्थग्रहणस्येवोक्तत्वाद्वा सूत्रस्य निशीथसूत्राद्युक्तस्पष्टनिषेधश्च प्रागुक्त एवेति इत्यादि सिद्धान्तपाठ-

दुर्मुनेनाप्यविदितसिद्धान्तपरमार्थं लुपकमयी ग्राह न तु तावदुत्सर्गमार्गतो ग्राहस्यानां सिद्धान्ताध्यापनं न कल्पते किं वा अपवादमार्गगतः सिद्धान्ताध्यापनं न कल्पते इति अस्योच्यते अथ उत्सर्गमार्गतस्तावत्ग्राहस्यानां सिद्धान्ताध्यापनं न कल्पते अपवादमार्गतस्तु दीक्षाभिमुखान् वेस्तास्य पञ्जीकृतिकायाध्ययनं यान्त्युच्चार्यभ्यां पिण्डेष्टाणाध्ययनं यावदर्थतश्च पाठयितुं कल्पते इत्यभिप्रायः प्रोच्यते “यदंतु साहज्यो यदं अस्तम्भायं विवक्षितं” १.१ ६ इत्यादि व्याख्या पठन्तु व्यक्तनाचामृश्वतोऽर्थतश्च कृतगतं दुर्बन्तु साधवो मोक्षसाधनतत्पराधुनय उपलभनत्वात्सा- त्साध्योऽपि ननु यदुक्तं—साध्वी साधय एव पठन्ति किं श्रद्धादयो न सिद्धान्तं पठन्ति उच्यते न पठन्त्येव, यदुक्तं—भीनिशीयमृश्वस्यैकोन विवक्षितोद्देशके “वे मिस्त्वुवा मिस्त्वुनी वा अण्णत्विचं नागारत्विचं वावापति वा एतं वासातिज्जतिचि अस्यवृण्णिगिहिअण्णत्विचि- पाणवापयवा इत्थसवदेसाठअत्थो जहा गिरिअण्णपासेविवा पक्कापिमुरं सातगं वा छम्भीवज्जिपति भावमुत्तयो अत्पठजावपिंसेसणा एत मिहत्वाइमुअववावचि भीगच्छाचारमकीर्णकावणूणी प्रति १.१ ननु प्रकीणकाकैर्बनैः प्रतिपदमस्माकं निरासकियते भवञ्जिस्तेवा तु प्रामाण्यं नास्माभिः स्वीक्रीयेत्येवं यावदुक्तं प्रकीर्णकानां विशिष्टपगवत्स्वप्तिव्यवनीतत्वेन प्रत्येकदुर्बमणीतानां च वा सुतमां प्रमाणत्वादिति तयावोक्तं अथ शिष्यः प्रश्नयति । प्रकीर्णकानामुत्पत्तिः किं तीर्थहरात् गणधरात् शिष्याश्च प्रत्येकदुर्बवत् उच्यते तीर्थहर- इत्तदीसितमुनेः प्रकीर्णकानामुत्पत्तिरिति यदुक्तं नन्वीश्वरे । से किंतं अंगवाहिरं अंगवाहिरं दुबिहं पण्णसे तं । आवस्तस्य च आवस्तस्यवदरिचं वसे किं आवस्तस्य छविहं पण्णसे सामाईयं १ पण्णसे २ कंदण्यं ३ पण्णसे ४ काठस्सम्मो ५ पण्णसे ६ सेये आवस्तस्य । सेकिंतं आवस्तस्य वदरिचं २ । दुबिहं पण्णसे काभिवचठकाभियं च सेकिंतं उक्कासियं २ अण्णेगविहं पण्णसे तं जहा दववेयासियं १ कप्पिवा कप्पियं २ कुळकप्पमुयं १ महाकप्पमुयं ४ उवाइयं ५ रायप्पेजियं ६ भीवाभियमो ७ पण्णसे ८ महापण्णसे ९ पमावण्णसे १०

नंदी ११ अणुओगदाशइं १२ देर्विदत्थउ १३ तंदुलवेयालियं १४ चंदाविज्जयं १५ सूरपण्णत्ती १६ पोरिसिमंडलं १७ मंडलप्पवेसो १८
 विज्जाचरणविणिछउ १९ गणिविज्जा २० ज्ञाणविभत्ती २१ मरणविभत्ती २२ आयविसोही २३ वीयराय सुहं २४ संलेहणासुअं २५
 विहारकप्पो २६ चरणविही २७ आउरपच्चल्लवाणं २८ महापच्चल्लवाणं २९ एवमाइसेतं उक्कालियं । सेकिंतं कालियं २ अणेगविहं पण्णत्ते
 तं जहा उत्तरज्झयणयाइं १ दसाउ कप्पो ३ ववहारो ४ निसीहं ५ महानिसीहं ६ इसिभासियाइ ७ जंबूदीवपण्णत्ती ८ दीवसागरपण्णत्ती
 ९ चंदणपन्नत्तो १० खुड्डियाविमाणपविभत्ती ११ महल्लियाविमाणपविभत्ती १२ अंगचूलिया १३ वगचूलिया १४ विवाहचूलिया
 १५ अरुणोववाए १६ वरुणोववाए १७ गरुलोववाए १८ धरणोववाए १९ वेसमणोववाए २० वेळधरोववाए २१ देर्विदोववाए २२
 उट्ठाणसुए २३ समुट्ठाणसुए २४ नागपारियावलिया २५ निरयावलियाउ २६ कप्पियाउ २७ कप्पवडिसियाउ २८ पुप्फियाउ २९ पुप्फ-
 वूलियाउ ३० वल्लीदसाउ ३१ एवमाइं आइं चउरासीइं पइन्नगसहस्साइं भगवउ अरहउ उसहसामिस्स आइतित्थयरस्स तहा संखिज्जाइं
 पइन्नग सहस्साइं मज्झिमगाणं जिणवराणं चउइस पइन्नग सहस्साणि भगवउ वद्धमाणसामिस्स अहवा जस्स जत्ति यासीसाउप्पंतिया
 एवेण इयाए कम्मियाए पारिणामियाए चउविहाए बुद्धीए उववेयातस्स तत्तियाइं पइण्णगसहस्साइं पत्तेयवुद्धावित्तिया चैव सेतं कालिअं
 आवस्सय वइरित्तं सेतं अणंगपविट्ठं एतत्पाठ्ठीकायां यदुक्ते-श्रीमलयगिरिस्मृतिभिस्तत्तद्विदेशो यथा “एवमाइयाइ” इत्यादि कियंतिनामनाम-
 ग्राहमाख्यातुं शक्यन्ते, प्रकीर्णकानि तत एवमादीनि चतुरशीतिप्रकीर्णकसहस्राणि भगवतो श्रीकृष्णभस्वामिनस्तीर्थकृतस्तथा संख्येयानि
 प्रकीर्णकसहस्राणि मध्यमानामजितादीनां जिनवरेन्द्राणां तीर्थङ्कराणां एतानि च यस्य यावन्ति भवन्ति तस्य तावन्ति प्रथमानुयोगतो
 वेदितव्यानि २ तथा चतुर्दशप्रकीर्णकसहस्राणि भगवतोऽर्होतवद्धमानस्वामिनः इयमत्र भावना इह भगवत्कृष्णभस्वामिनश्चतुरशीतिसहस्र-
 संख्याश्रमणाआसीरन् ततः प्रकीर्णकरूपाणि वाऽध्ययनानि कालिकोत्कालिकभेदभिन्नानि सर्वसंख्येया चतुरशीतिसहस्रसंख्यान्यभवन्

कथयति बहुप्यते इह यद्भगवद्देहदुपदिष्टं भुतमनुसृत्य भगवतः भयणाविरचयन्ति, एतत्सर्वं प्रकीर्णकमुच्यते, अथवा भुतमनुसरतो यदात्मनो
 यजनकौशलेन र्मदेष्टनादिषु ग्रन्थपद्धतिरूपतया भाष्यते, तदपि सर्वं प्रकीर्णकं भगवतश्चतुष्टयमस्यामिन् उक्तृष्टाभग्नसम्पदासीत्, चतुरशी
 तिसहस्रभयाणां ततो घटन्ते, प्रकीर्णकान्यपि भगवच्चतुरशीतिसहस्रसंख्यानि एव मध्यमतीर्थकुतामपि संख्येयानि प्रकीर्णकसहस्राणि
 याननीयानि भगवत्स्तुतुर्बर्देयानस्त्रायिनामनुसृत्य भगवत्तुष्टयभयणसहस्राणि तेन प्रकीर्णकान्यपि भगवत्तुष्टयसहस्राणि अत्र द्वे मते एकं मूल्य एवं
 गृह्यपयन्ति, इदं क्लृप्तं चतुरशीतिसहस्रादिकम्पुण्यादीनां तीर्थकुतां भयणपरिमाणं प्रमानसूत्रविरचनसपर्यान् भयणानधिकृत्यवदितव्यं
 इतरथा पुनः सामान्यभयणा प्रभूततरास्तस्मिन् तस्मिन् ऋषयादिकाले आसीरन् अग्रे पुनरेवं गृह्यपयन्ति, ऋषयादिवीथैकुटां जीवतामिदं
 चतुरशीतिसहस्रादिकं भयणपरिमाणं प्रवाहतां पुनरेकैकस्मिन् तीर्थे भूयांसः भयणावेदितव्याः तत्र ये प्रमानसूत्रविरचनप्रक्तिसमन्विता
 सुप्रसिद्धास्तद्गन्धाऽवात्कालिका अपि तीर्थे वर्तमानास्तथापि कुताः द्रष्टव्याः एतदेवमतान्तरद्वयदर्शयन्नाह अत्रेत्यादि अवदेति प्रकारान्तरो-
 पदर्शने यस्य ऋषयादेस्तीर्थैकुटो यावन्तः क्षिप्यास्तीर्थे कृतपक्षिकया पैनयिकया कर्म अया ३ पारिणाभिकया चतुर्विचया बुद्धयोपेता सम्पन्विता
 आसीरन् तस्य ऋषयार्देस्तावन्ति प्रकीर्णकसहस्राणि अयवन् प्रत्येकबुद्धा अपि तावन्त एव अत्रैके व्याचक्षते इह एकैकस्य तीर्थैकुटस्तीर्थेऽप
 रियाणानि प्रकीर्णकानि भगवत्प्रकीर्णककारिणामपरिमाणत्वात् । केवलमिह प्रत्येकबुद्धपरिचितान्येव प्रकीर्णकानि द्रष्टव्यानि प्रकीर्णकपरिमाणेन
 प्रत्येकबुद्धपरिमाणप्रतिपादनात् स्यादेतत्प्रत्येकबुद्धानां क्षिप्यभावो विरुद्धयते तदेतदसमीचीनं यतः प्रजाजकाचार्येवैवाधिकृत्य क्षिप्ययावो
 निश्चित्ये न तु तीर्थैकरोपदिष्टासनप्रतिपक्षत्वेनापि ततो न कश्चिदोषः तथा च तेषां ग्रंथः । इह त्रित्ये अपरिमाणा पदभङ्गासामिज
 परिमाणत्वात् किं तु इह सूत्रे पदेपदबुद्धपणोर्ध्वं पञ्चमं भाषिण्यहं कम्भा जम्भा पदभङ्गपरिमाणेन केव पदेपदबुद्धपरिमाणं करोह भविष्य
 वसेयबुद्धादित्तया वेदति । कोयग ग्राहनपुण्येवबुद्धासिस्सयावो य विरुध्यन् आवरित आह । तित्त्वमरपणीयसासनवदिवकलपणव

तस्मिन् हवन्ति । अन्ये पुनरं वमाहुः सामान्येन प्रकीर्णकैस्तुल्यत्वात्प्रत्येकबुद्धानामत्राभिधानं न तु नियोगतः प्रत्येकबुद्धरचितान्येव प्रकीर्णका-
नोति । सेतमित्यादि तदेतत्कालिकं तदेतदावश्यकव्यतिरिक्तमिति श्रीनन्दीसूत्रटीकायां श्रीगच्छाचारप्रकीर्णकावचूर्णविपि तथैव पुनः
केचित्सूत्रमतयः श्रावकाणामुपधानोद्धहनं न मन्वते तच्च सिद्धान्ताऽपरिज्ञानं यदुक्तं—श्रीसमवायाङ्गसूत्रे संख्याक्रमसमाप्त्यनन्तरं उपासकद-
शाङ्गसूत्रवर्णके यतः उपासगदसामुखं उपासगणं तवोवहाणां इत्यादिनात्र श्रावकोपयानोद्धहनस्योक्तत्वात् न च वाच्यं अत्र च वक्ष्यते, इत्युक्तं
तत्र तु उक्तं न दृश्यते, इत्यादि कालेन ग्रन्थस्य व्यवच्छिन्नत्वात् अन्यथा स्थानद्विगुणतयाऽस्य भगवत्यादिभ्योऽपि महत्तरताया युज्यमान-
त्वात् अन्येषामप्यत्र वाच्यतयोक्तानां तत्र नोक्तानां जल्पानामनङ्गकार्यतापत्तेरितिदिक् उपधानाक्षराबोधाय च साद्यन्तमिदं सूत्रं लिख्यते
सेकितं उपासगदसा उपासगदसामुखं उपासगणं नगरा इ उज्जा चेति वणराया अम्मासमी धम्मायरिया धम्मकहा इह परलोयं इट्ठि विसे-
साउपासयाणं च सीलव्यवेरमणपच्चल्लवाणपोसहोववासपडिवज्जणतातोमुअपरिगहा तवोवहाणां पडिमातो उवसगासंलहणाउभत्तप-
च्चल्लवाणपाउवगमदेवकुलेषु पुण्णबोहिअंतकिरियासुयआधविज्जंति उवासमदसामुणं उवासयाणं रिद्धिविहेसापरिसावित्थरा धम्मसवणाण
बोहिलाभ अभिगमसम्मत्तविमुध्दथाथिरत्तं मूलगुणुत्तरगुणअतियाराठितिविसेसायवहुविसेमापडिमाभिगगहणपालणाउ उवसगाहिता-
सणाणिरुवसगया यत वायर्विचिता सीलव्यगुणवेरमणपच्चल्लवाणपोसहोववासा अपच्छिममाणंतियायंसंलहकोसणाहिं अप्पाणं जहयभाव-
इत्ताबहुणि भत्ताणि अपणसाए छेयइत्ता उववणा कप्पवरविमाणुत्तमेसु जह अणुभवति सुरवर विमाणपुंडरीएसु सुरखाइं अणोदमाइं
कमेणभोत्तूण उत्तमाइं तउ आउखएणं बुयासमाणा जह जिणमयंमिबोहिलद्धणयंसंजमुत्तमंतमरउवविप्पमुक्का उ वेति जह अखवयं सव्वं
दुल्लभोख्वंएते अत्रेय एवमादाय इति वृत्तिर्यथा सेकितमित्यादि अथकास्ता उपासकदशा उपासकः श्रावस्तास्तद्वतक्रियाकलापप्र-
तिबद्धाद्वादशाध्ययनोपलक्षिता उपासकदशास्ता एवाह उवासगदसाणं उपासकानां नगराणि उद्यानानि चैत्यानि वनखण्डराजान अम्बा-

पितरौ समयसरणानि भर्माचार्या पंक्त्या इह श्रीकृष्णद्विबिम्बेणा उपासकानां च श्रीकृष्णविरयणगुणप्रत्यास्थानपौपपोपचास प्रतिपा-
 दनतास्तत्र श्रीलब्धवान्युद्रवतानि निरयणानि रागाविरतयः गुणागुणवतानि प्रत्यास्थानानि नमस्कारसहितादीनि पौपपोऽष्टम्यादिदिनं
 तत्रापयसनमाहारशरीरसत्कारत्यागः पौपपोपवासस्तोद्रे सत्ये तेषां प्रतिपादनाः ताः प्रतिपत्त इति विग्रहः भुतपरिग्रहास्तप उपधानानि
 प्रवीनानि परिधावपि एकप्रश्नोपवासप्रतिपादनाः कायोत्सर्गा वा उपसर्गविकृतोपद्रवाः संसेरवनामक्तपानप्रत्यास्थानानि पादयोपगमनानि
 देवछोऽङ्गमनानि मुकुत्तप्रत्यापाति पुनर्बोधिस्वार्थोऽक्रिया व्याख्यायते पूर्वोक्तमेवेतो विशेषत आह उवासगेत्यादि तत्र ऋद्धिविशेषा अने-
 ककोटीसंख्यद्रव्यसम्पद्विशेषाः तथा परिपद् परिहारविशेषा यथा यस्तापिष्टुप्रादिकाऽन्तरपरिषदासीदासभिप्रादिका यज्ञपरिपदिति
 विस्तरवर्धभवणानि महावीरसम्भवां पुनर्बोधिसाधोभिगमः सम्यक्सत्त्वस्य विपुलतास्थिरत्वं सम्यक्तृष्टध्मेरेव मूलगुणा उत्तरयुजातात्र-
 दय अविचारस्तोषामेव वधवन्धविनाल्लहितानि स्थितिबिम्बेणामोपासकपर्यायस्य कास्मानमेदाबुद्धिविशेषाः प्रतिमामभूतमेवाः सम्य-
 न्द्वेनयावप्रतिमा अभिप्रणानि तेषामेव पाप्मानानि उपसर्गविसङ्गानि निरूपसर्ग बोपसर्गाभावमेत्यर्थः तर्वासि च विविचानि श्रीलब्धवा-
 दपोऽनन्तरोक्तस्या अप्रतिमाः पद्मात्कालभाकिन्यजाकारस्त्वप्रकृषपरिहारार्थं मरणक्येऽन्ते यथा मारणान्तिक्ता आत्मनः शरीरस्य जीवस्व
 संसेतनलपसारगादिजयेमवकुञ्जीकरणानि आत्मसंसेतना ततः पद्मप्रस्य कर्मधारय तासां होसन्ति जोयनस्तेमनाकरणानीत्यर्थः
 ताविरपधियमारणान्तिक्तात्पसंसेतना कोषणाधिरात्मानं यथा भावयित्वा बहुभक्तानि अनन्ततया निर्माणनयथा छेदयित्वा छेद उपपन्ना-
 मृत्वेति गच्छेते केतु इत्यतरेषु यानि विमानान्युपमानि तेषु यवानुभवन्ति, दुरविमानानि वरपुण्डरीकानीव वरपुण्डरीकानि यानि तेषु काभि
 सौस्थान्यनुपमानि क्रमेण मुक्तोपमानि तल जायुः सत्येन च्युत्वासाः सन्तो यथा जिनप्रमर्शेबोधिसत्त्वा इति शेषः सत्त्वा च सत्यमोषमे
 प्रपानं तमोरजगपविप्रकृता अज्ञानकर्मप्रवाहविप्रकृता उपपन्नि, च्युत्वा असत्यपुनरावृष्टिकं सर्वदुःखमोक्षे कर्मसत्त्वमित्यर्थः ततोपास्तकद्वयः

न्याख्यायत इति प्रक्रमः इति समवायाङ्गे संख्याक्रमसमाप्त्यनन्तरं अत्र परः प्राह—ननु ये उपधानोद्धनं न स्वीकुर्वन्ते ते कीदृशा इति उच्यते
अत्रोत्तरं अथ केचिदुपधानोद्धनं न स्वीकुर्वन्ते तेऽवश्यं बहुलसंसारिणो ज्ञातव्याः इति महानिशीथसूत्रे तथा च तत्पाठः । जे केइ अणुवहाणेणं
सुपसत्थं भाणं अहीयंति अज्झावयंते इवा समणुजाणंति तेणं महापावकम्मे महतीसुपसत्थनाणस्सासायणं पकुवन्ति से
भवयवं जइना किं पंचमंगलस्सणं उवहाणं कायवं पढमं नाणं तउदयादयाए सबजीवपाणभूअसत्ताणं अत्तसमदरिसिच्चं । “इति महानिशीथसूत्रे
तृतीयाध्ययने” तथा “विचाररत्नाकरग्रन्थेऽपि” तथैव अत्र परः शङ्कां कुर्वन्नाह—नन्वत्र सबजीवपाणभूअसत्ताणमित्यत्र कस्तात्ययर्थिः उच्यते,
पाण इति शब्देन प्राणास्ते द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिय जीवानः विकलाक्षाणामिति यावत्प्राणा इति संज्ञा, तथा पञ्चेन्द्रियप्राणिनां जीवा इति
संज्ञा, तथा वनस्पतिकायजीवानां भूता इति संज्ञा, शेषाणां सत्त्वा इति संज्ञा, यतः प्रोक्तं “श्रीआचाराङ्गसूत्रटीकायां प्रथम श्रुतस्कन्धे” शस्त्रपरिज्ञा-
ख्याध्ययनस्य षष्ठोद्देशकटीकायां, तथा तस्यैव दीपिकायामपि, श्लोकः । प्राणाद्वित्रिचतुः प्रोक्ता भूतास्तु तरवोमताः । जीवा पञ्चेन्द्रिया द्वेयाः शेषाः
सत्त्वाः प्रकीर्त्तिताः ॥१॥ इति षड्दर्शनसमुच्चयग्रन्थादिष्वपि तथैव प्रोक्तमस्तीति तथा “श्रीआचाराङ्गसूत्र दशवैकालिकसूत्रादिष्वपि पठ्यते”
“सर्वे जीवा सर्वे पाणा सर्वेभूआ सर्वेसत्ता न हंतव्या” । इत्यादि तथा पाक्षिकसूत्रेऽपि प्रोक्तं—यतः सर्वेसिं पाणाणं सर्वेसिंभूआणं सर्वेसिं
जीवाणं सर्वेसिंसत्ताणमिति । तत्रापि तथैवाऽवगन्तव्यं अत्र समस्तसिद्धान्तकलापलुंयाकः लुंयाककुमती प्राह—ननु प्रतिपदं महानिशी-
थसूत्रवचनैरस्माकं निराक्रियते, भवद्भिः परं महानिशीथसूत्रं प्रमाणमप्रमाणं वेति, अत्रोत्तरं भो ? लुंयाकनतिन् इदं तव वचः, प्रचुरमदिरारस-
स्वादाऽऽस्वादकमदान्धपुरुषवचनमिवावभासते कथमिति चेदुच्यते अस्मादृशां सम्यग्दृष्टिजीवानां तु महानिशीथसूत्रं प्रमाणमेव तत्सदृशां
मिथ्यादृष्टिजीवानां तु कुमतिकुमतवल्लिवनलवनप्रवरतरवारिसमानं प्रवचनसोभाकारिमहानिशीथसूत्रं कथं प्रमाणं भवेत्, तत्सूत्रं तु सम्य-
ग्दृशां प्राणिनां प्रमाणमेव यतः केचिच्चाऽज्ञानिनो वराकाः श्रीजिनोक्ताक्षरमात्रमप्यश्रद्धधानोऽनन्तसंसारीति त्रिदन्तोप्यवश्यं भाविभावा-

नामप्रतीकार्यत्वेन कृपगतैरविन्यत्येन सकलागमप्रधानं श्रीमहानिष्ठीयाधिधानशालमेव न गम्यते । किं कुर्मस्तान्भ्रति न चाशङ्कनीयं इदं हि
फलिकालवत्तत्त्वं चित्तवचित्पुटितमभूदिति श्रूयते, ततोऽस्य संयोजनावसरे कैश्चिदिदंश्चिह्नैरुत्पन्नं किञ्चित्स्थितं भविष्यतीति, यत् इदं
श्रीहरियद्रमूरिणिः सर्वसम्पत्त्याभिस्त्वित श्रीहृद्दयादिस्त्रिभूतिसिद्ध्यसेनदिषाकरं श्रीभिनदासगणितसमाधमकादिभिर्महापुरुषैर्गुणप्रधानैः पूर्वगत-
श्रुतयारिभिर्भूयोभिः सम्भूयेद् बहुमनं चेत्यत्रैव स्तितवमस्ति तथाहि । एषं तु जं पंचमंगलमाधुम्यस्त्वेषस्त बल्ल्वाणं ते महाया पंचवेणं
अर्णवगमपञ्चेवेहिं सुचस्तपयिभूयाहिं निज्जुत्तियासर्णीहिं ज्ञेय अर्णव नाणदंसजवरेहिं विस्वयरेहिं बल्ल्वाणियं तदेव समास उव
त्वत्वाभिर्जतं मासि अह अमया कालपरिराज्य दोसेण ताव निज्जुत्तियासचुष्णीवउवयव्यं तेण कालसमपणं मडिडिपचेपयाजुसारीबइरसा-
मीनामदुबालसंगसुयहरे सद्युपमे । तेनेय पंचमंगलमाधुसुयस्त्वेषस्तवद्वारोभूत्वमुपस्त मग्नेभिहिवमूस्त्वुचं पुन सुसचाए गजहरेहिं
अत्यचाए अरिरेहिं भगवतेहिं वम्मविस्वयरेहिं लोगयारिणिं वीरजिभवेहिं पमनियं एसयु संपदायो एत्वय जत्व जत्व पण्णाजुल्लो सुचा
सवनं न संपज्जइ तत्तत्तस्यसुयहरेहिं कुत्तिरियदोसो न दायज्जोति किं तु जोसो पयस्त । अचित्तचित्तमणिक्कप्यभूयस्त महानिसीइ
सुयस्त्वेषस्त पुबापरिसो जासितहिं वेव संहासेदीए उदेरियाएहिं रेऊहिं बहवेपत्ता परिसरिया तथा विज्जबन्वसुदुमत्थाइ संयति इव
महानिसीइसुयस्त्वेष कसिजपवयणस्त परमसारभूयं परं तत्त माह्वेति कलिकणपयणवत्त्वलपणेण बहुमनससोवयारियति काउ तथा व
आपहिपद्मप आयरियहरिययवेणं न तस्यायरितेत्तिट्ठं सत्तसम्पचीएसाहि उणं स्त्रियन्ति अजेहिं पि सिध्यसेनदिवायखुदाई जस्त्वस्तेज
देवगुणनसवप्यत्तमासमणसीसरविपुत्तयेमि पंचभिज्जदासगणितसमगसन्नरिसिपद्मरेहिं जुगप्पहाणजुअहरेहिं बहुमवियमिज्जति । इति श्रीब
हानिभीपवुनीयाप्यनवचनम् महानिभीकममयस्माहवां सम्यगहवां तु मयाज्जनेव, ये तु महानिभीबल्लं न मयाजयन्ति, ते पूर्वोक्तवचनव-
नन्नसंसारिणो ज्ञेयाः, तथा श्रीवचनैकालिकज्जनिर्गुत्तपादावपि बहुक्तं-अतुदंषपूर्वपरश्रीमद्राहुत्वायिभिः भाषा । काले विज्जवपुयाने

उवहणे तहाअ निन्हवणे । वंजण मत्थ तदुभए, अट्टविहो गाणमायारो ॥ १ ॥ आचारः कालाद्यष्टप्रकारी ज्ञानाचारः, तत्रापि काला-
 दिष्वष्टस्वप्याचारेषु प्रवचने उपधानं महाचारः, सम्यग्दर्शानुच्चारणपेक्षया महान् आचार इत्यर्थः । उपधानाऽभावे तु या अनाज्ञा सा आगमेषु
 महत्याशाताना भवति, जिनेश्वरदाण्या अभिधानेन महाशाताना जायत इति, येन कारणेनोपधानाभावोऽनाज्ञा, सा च महत्याशाताना तेन
 कारणेन तथा आशातनया जीवानामनन्तभवभ्रमणं एव युक्तं आशातनायास्तद्धेतुत्वात् । यदुक्तमुपदेशमालाग्रन्ये, गाया । आसायण पिच्छत्तं,
 आसायणवज्जणाओ सम्मत्तं । आसायणा निमित्तं, कुवइ दीहं च संसारं ॥ १ ॥ तथैव कुपक्षकौशिकसहस्रकिरणे हीरविजयसूरिप्रदत्त प्रव-
 चनपरिज्ञानास्त्रि प्रकरणग्रन्थे, द्वितीयविश्रामेऽपि, महोपाध्याय श्रीधर्मसागरगणिभिः प्रोक्तमस्ति-तथैव प्रवचनपरिक्षायां प्रोक्तं गाया ।
 णणु उवहाणा भावे, मंगलमाईण जं च अज्झयणं । जिनवरपमुहसायण, अणतसंसारया-हेड ॥ १ ॥ अत्र परः माह-ननू-पधानोद्धहन
 मन्तरेण “मंगलमाईणत्ति” पंचमंगलमहाश्रुत स्कन्धादीनामध्ययनं यत् तज्जिनवरप्रमुखाणामहंत्सिद्धाचार्योपाध्यायसाधूनामाशातनाऽनन्त-
 संसार हेतुर्भवेत्, इति पूर्वोक्तमहानिष्पीयसूत्रवचनेन यथाऽनुपधानेनाधीतेऽध्यापयति, अध्यापयतमन्यमनुजानीते स आशातयति सूत्रार्थोभय-
 रूपमागमं गुरं त्रिकालभावि तीर्थङ्करसिद्धाचार्योपाध्याय साधूश्च, तत् आशातना प्रत्ययं तत्कर्म वदन्नाति येन चतुरसीतियोनि लक्षसम्भ-
 वानि नानादुःखान्यनुभवन्नन्तः संसारं परिभ्रमति । यस्तूपधानो दहन पूर्वकमेतान्यधीते, स आशातनाजन्य कर्मबन्धरहितः सुखभोधिको
 भूत्वा संसारोच्छेदं विधत्ते । तथा यावत्प्राणी पुण्यपापयोर्विशेषं न जानीते तावत्तस्य पञ्चमंगलं न देयमिति । अत्रानुपधानिनो नमस्कारा-
 ध्ययनेऽनन्तसंसारिता प्रोक्ता इति । यद्येवं प्राणुक्तवचनं सम्यग् भवेत्तर्हि नियमाश्रयः पञ्चविवर्जितः सर्वोऽपि श्रावकश्राविकावर्गोऽनन्त-
 संसारी भवेदिति । भावार्थस्त्वयं प्रायः श्रावककुलोत्पन्नानामुपधानवहनमन्तरेणैव नमस्काराध्ययनाध्यापनादि दृश्यते तेषां तदध्यापकानां
 वा कथमनन्तसंसारिता युक्तेति, तेन कारणेन प्राणुक्तलक्षणेन तन्महानिष्पीयसूत्रमस्माकमप्रमाणं । अस्योत्तरं भो ! भो ! कुमते ! कुमति

[illegible]

वा, वर्तमानकाल चिन्तायां विराधकमुपधाणां संख्येयत्वात् । अणुपरियट्टित्ति अनुपरावर्त्तन्ते भ्रमन्तीत्यर्थः । भविष्यति काले विराधनाफलमुपदर्शयति, इवेहृष्टमित्यादि इदमपि पाठसिद्धं, नवरं परियट्टिसंसत्ति-अनुपरावर्त्तित्यर्थः । तदेवं विराधनाफलत्रैकालिकमुपदर्श्य सम्प्रत्यारोधानाफलं त्रैकालिकमुपदर्शयति, इचेहृष्टमित्यादि सुगमं नवरं वइवइसुति व्यतिक्रान्तवन्तः संसार-कान्तरसुल्लंघ्यमुक्तिमवाप्ता इत्यर्थः । वर्डयंतित्ति व्यतिक्रमन्ते वइवइसंसत्ति व्यतिक्रमिष्यन्ति एतच्च त्रैकालिकविराधनाफलमारधनाफलं च द्वादशाङ्गस्य सदावस्थायित्वे सति युज्यते, नान्यथा, ततः सदावस्थायित्वं तस्याह । इति श्रीनन्दीसूत्रवृत्ति वचनात् द्वादशाङ्गी विराधका जीवा अनन्तान् भवान् पर्यदन्ति । तथा पुनः निज कुमतप्रपञ्चमाविष्कुर्वन् लुंपाकमती प्राह—ननु महानिशीथसूत्रं द्वादशाङ्गी मध्ये नास्तीति चेदुच्यते, भो लुंपक ! यदि द्वादशाङ्ग बाह्यत्वात् महानिशीथ न प्रमाणं, तर्हि औपपातिक-राजप्रश्नीय-जीवाभिगम-प्रज्ञापना-नन्दिः—अनुयोगद्वारादीनि सूत्राण्यपि द्वादशाङ्ग-बाह्यानि सन्ति, ततः तान्यपि तव कथं प्रमाणं भविष्यन्ति ? । तानि च तत्प्रमाणभूतानि तदा बलात्कारेण महानिशीथसूत्रमपि प्रमाणं भविष्यत्येव, नन्दीसूत्रादिषु निसीहं महानिशीहमिति प्रोक्तत्वात् तथा श्रावककुलोत्पन्ना नामुपधान वहनमन्तरेणैव नमस्काराध्ययनाध्यापनादि दृश्यते, तेषां तदध्यापकानां वा कथमनन्तसंसारिता युक्तेति चेदुच्यते—येषामुपधान वहनेच्छा वर्त्तते, तेषां सामायिकादिसूत्राणां पठनयुक्तमेव, यदुक्तं प्रवचनपरिक्षा प्रकरणे “गाथा” “उचहाणवहण आसा, जुत्तमेव अज्झयणं। जंहजाछज्जीवणिअं, अहिज्ज पवज्ज आसाए ॥ ? ॥ एतद्वाथावृत्तिलेशो, यथा उचहाण० उपधान वहनाशा सामर्थ्ये सति प्रस्तावे उपधानोद्धरणं करिण्यामि, इति रुचीतया युक्तानां उपधानं श्रद्धानपूर्वकतद्वहनाशा कलितचेतसामध्ययनं सामायिकादिसूत्राणां पठनं युक्तमेव, दृष्टान्तमाह—यथा प्रब्रज्याशया दीक्षाग्रहेच्छया यावत् षट्जीवनिकं षड्जीवनिकाध्ययनपर्यन्तमध्यापये छुतमिति गम्यं । यदुक्तं श्रीआवश्यकसूत्रचूर्णौ, यथा “ साढगस्स जहणेणं तं चेव उक्कोसेण छज्जीवणिआसुत्तओवि अत्यओ, वि पिडेसणाझयणं न सुत्ततो,

अत्यन्तो दुःखं लभते इत्यादि ॥ यथा दीक्षाग्रहेण्यथा धर्मीयनिष्कारण्यनं पठन्ति, तद्वचनं वदन्तान्तरं दीक्षां न गृह्णन्ति,
 ते बहुल संसारिणो राज्ञस्तसंसारिणं । तद्वत् वे नमस्कारादिपठनान्तरं उपपन्नोदहनं न कुर्वन्ति, ते बहुलसंसारिणो वा अनन्तसंसा-
 रिणो ज्ञेयाः, तीर्थद्वराद्वारिणश्चरन्त्यादिति । तथा, पुनः श्रद्धां कुर्वन् लुपाकर्मप्राह-ननूपधानवहनाद्योऽप्युपधानविभिन्नतरेण
 कियन्त श्रुतमप्येतस्य ? इति चेदुच्यते-यस्याः क्रियाया उपयोगित्वेन श्रुतं तदर्थं तस्याः क्रियाया निमित्तं तावन्मात्रमप्येतस्यमित्याह
 भिनानां, परमपिकं नाप्येतस्य, तेन कारणेन अभ्यासबुद्ध्या तत्त्वश्रुतक्रिया श्रुतचर्चमित्यर्थः । यावदुपधानोपयोगित्वेन श्रुतं इति ॥
 यदुक्तं दबचनपरिसायां गाथा ॥ "अंभीष्टं किरिआए, लवधोगि वं तपट्टमाणसि । तेन श्रुतशरणजोर्ग अहिका अज्जासपुब्बीए ॥ १ ॥ इति
 अयोपधानोपयोगि श्रुतमुपधानमन्तरेणाप्यपीक्षेते त्वत् किं सम्पन्नं भित्तुच्यते, येन कारणेनोपधानो दृष्टान्ताया नमस्कारादि श्रुतवैयर्थ्यस्यते,
 तेन कारणेन श्रावकाणां गौप्यप्रवृत्ताः उपधानक्रियाया एवाऽस्तम्भयन्त्यादिति । पुनरपि श्रद्धां कुर्वन् लुपाकर्मप्राह-ननु भीमहा-निष्कारिण्यने
 तपोभान्तेनोपधानमुक्तं, कथं तर्हि गौप्यवदिक्रियानिमित्तमभ्यास ? इति चेदुच्यते यो लुपाकमुक्तवान् ! यद्यपि भीमहा-निष्कारिण्यने गौप्य
 क्रियासाक्षात्क्रोधा, तथापि यथा साधोयोग्यविद्यायिक्रियास्तत्र सर्वमतीतं, तथा आत्मानाप्युपधानेषु विद्योक्तं, तत्र निरारम्भतादिह-
 नेरेव । ते च सम्पन्नं गौप्यस्वीकार एवस्य नान्यथा, अत एव पूर्वाचार्यप्रणीतेषु सामाचार्यादिमकरकेषूपधानविधौ साक्षात्तेन गौप्यवदि-
 र्भ्यते । सामाचारीकृत्यो नत्साकं प्रवर्तयितुं न शक्यं, यतो योगविधिरपि सामाचारी मन्त्रकेषोपलभ्यते, न पुनः क्वपि सिद्धाग्रे तदा
 च योगविधिरपि परिहर्ष्य भावयते, तस्मात् आत्मानाद्युपधानेषु गौप्यवद्विधिरपि भोगविधिरपि प्रमाणवितव्याः । इति सिद्धं मन्त्रका-
 राधमन्त्राः गौप्य क्रिया हेतुत्वेन नमस्कारादि श्रुतापकमन्त्रेण । एव आद्यस्तु मन्त्रीशिक्षित्वेऽपि भीमहा-नमन्त्रयोगिक्रियायै भीमहा-
 नमन्त्रसंज्ञापरमक्रियाविधिकेन सामाधिकारिण्यवधीर्गोप्यवद्विधिरपि श्रुतं सम्भवति । तत्र च 'तेन लवधोगि' इति । तत्र च 'तेन लवधोगि' इति,

पोसहस्रमुहानिमुञ्जए तेसि । एवं सेहविशुभं, आवस्सय जोगकिरियहो ॥ १ ॥ इति पुनरपि कुमंतमदिरारसवासितमुखो लुपाकर्मती
 इवचन दुर्गन्धं मुखात् निष्कासयन्नाहंन-नृपधानोद्देहनाऽऽकांक्षया सामायिकाद्यध्ययनमभ्युपगम्यते, तर्हि कथं नाचाराङ्गादिष्वपीत्यति
 प्रसङ्गः, इति चेदुच्यते, भो लुपक ! यस्मात् आवश्यकंश्रुतस्कन्धो निजपरयोः क्रियासु श्रीआवश्यकश्रुतास्कन्धस्तदतिरिक्त श्रुताराधन क्रियासु
 उपयुज्यते उपयोगो स्यात् तेन कारणेन दीपवत् प्रथममधिक्रियते । उपधानयोगोद्देहनात् पूर्वदेवाभ्यस्यते न पुनः शेषश्रुतमाचाराङ्गादिश्रुत-
 मिति । भावार्थस्त्वंयं, आवश्यकश्रुतस्कन्धोऽगम्यस्तः, आवश्यकश्रुतस्कन्धस्यैवाराधनहेतवे यानि उपधानानि तत्सम्बन्धिनीषु क्रियासूपयोगी
 स्यात् अन्यथा तद्विधेरेवासम्भवात् । तथाऽपरक्रियासु श्रीआचाराङ्गप्रमुखाऽखिल श्रुताराधन हेतुयोगक्रियास्वपि, तत्र दृष्टान्तमाह यथा प्रदीपः,
 स हि स्वपरविषयक प्रकाशयन् क्रियोपयोगी, यथा कश्चिद्वदति यदहं प्रदीपं घटादिकं च पश्यामीति । अन्यकारे प्रदीपघटादि दिदृष्टुणां प्रथमं
 प्रदीपपवाधिक्रियते प्रथमं प्रगुणो क्रियते इति, प्रदीपमन्तरेणोभयोरपि प्रकाशाऽसम्भवात् न पुनस्तद्वत् शेषमाचाराङ्गादिश्रुतमुपधानयोगाभ्यां
 पूर्वमभ्यसनीयं, यतो नाचाराङ्गादिश्रुतं स्वोपधानक्रियोपयोगि किं चाऽऽचाराङ्गाद्यध्ययनं प्रवर्जितस्यापि वर्षत्रयपर्यायाद्यतिक्रमेऽनुज्ञातं
 तनु नवमकाव्यन्याख्यायामग्रे वक्ष्यते । अयं पुनरपि श्रीमहानिशीयाऽप्रामाण्यं व्यवस्थापयितुं पूर्णिमापक्षकक्षीकारः शंकां कुर्वन्नाचंचक्षे,
 ननु भोः ! यथा श्रीमहानिशीये उपधानेविधिर्न, तथाऽन्यत्र कुत्रापि न दृश्यते, तेन कारणेनाऽस्माकं मह निशीथसूत्रमप्रमाणमिति । अर्थोत्त-
 रमाह भो पूर्णिमापक्षकक्षीकार ! इदमपि तव वचनमत्युन्मत्तप्रलापवत्, यथा यत्रेवं पूर्वोक्तं तर्हि तव मते सर्वमपि श्रुतं परिहर्तव्यं भवेत्,
 तत्कथमिति चेदुच्यते, लेयोपासकप्रमुखाः श्रीसूत्रकुटुम्बद्वितीयश्रुतस्कन्धोक्तलेपभावकप्रमुखाः बाहुल्येनैकैकसूत्रोक्ताः एकैकस्मिन् सूत्रे पठिताः
 सन्तीति । नहि लेपश्रावकवर्णनं अन्यत्र तयोपलभ्यते, तथा च द्वितीयाङ्गमपि परिहर्तव्यं, एवमाचाराङ्गादयोऽपि, नहि श्रीआचाराङ्गोक्तः
 सर्वोपि विचारः सर्वत्रोपलभ्यते तयोपलम्भे च सर्वेषामप्येक्यापत्ते रित्यादि स्वयमेव पर्यालोच्यमिति, तस्मात्कारणाजिनेन्द्रशासनं आचा-

र्यपरम्परानुवर्त्तनीयं आचार्यपरम्पराश्रयेण न किमप्यनुष्ठानं वा भवेत् किन्तु तदावयवेन, तेन कारणेन चास्मिन्पुषानादिक्रियाणां नामोच्चार-
 रादिना घृपना बहुपाज्जेक्यकारा स्यात्, कस्यचिच्छ्रिया विशेषस्य सूचनाऽप्यावा, साऽपि स्वरिपणीः स्वरिरेव पन्था यस्याः सा स्वरिपणीः
 तथा यद्यप्यागेनोपलभ्यते तथा स्वरिपरम्परया समागता, अयम्भावः क्वचित् किञ्चित् मायमात्रेणोपलभ्यते, तदेव क्वचित्किञ्चिद्विस्तरेण-
 त्यादि, किञ्चिच्च नामाऽपि नोपलभ्यते, तस्या केवलं सविस्तरक्रियाकरणस्यैव परम्परैव मूलं, नान्यदिति । उपमानमाचारो ज्ञानाचारः, स
 च सूचनमात्रेणाज्जेत्तु सूत्रेषु "यत्ते सुतुल्ये निबल्लो गवर्णं तवहाज्वल्यित्वादि", कस्यु किञ्चिद्विस्तारं वचनं महानिघीये तत्र को दोषो ? न
 फोऽपीति । अथ प्रकारान्तरेण निमग्नस्यापिच्छुबन् पूर्णिमापल्लकीकार समाचरते—ननु भुतस्कन्धेऽध्ययनानीत्यादिक्रमः आगर्भेऽगादौ
 च। श्रीमहानिघीयेऽध्ययने सामायिक लक्षणं भुतस्कन्धः, सामायिकाध्ययनैकदेशो नमस्कारः सोऽपि महाभुतस्कन्धतया
 तत्र भजित इति, तस्मात्तन्महानिघीयस्य प्रमत्ताहं पूर्णिमापल्लकी कर्तव्यं न सम्भवति । अबोधस्माद् भो ! यो ! एवं तत्र मनसि भवत्
 तर्हि तत्र महापनाऽपि क्वं प्रमाणं यद्विष्यति ? क्व मिति चेदुक्तं प्रमाणानां केष्यापदे वदेवका भजिताः, तेषु वदेवेषु च पदानि
 विमलस्यन्तानि प्रतीतान्येति क्वं तत्र महापनापि प्रमाणं भवेत् ? न यत्ते, कस्यपि क्रममद्यादिति । अब नमस्कारस्वावत्सर्वभुताभ्यन्त-
 रमृता, यतः सर्वस्यापि भुतस्याय सामायिकस्यैव, सामादयमाद्वर्णां श्कारसर्भगा इति" वचनात् सामायिकस्यैव तावदध्ययनकर्म तत्त्वाऽ-
 प्यादिभूतं नमस्कारस्यैव तदाध्ययनैकदेशकर्म भुतस्कन्धः ? भुतमात्रे प्रकृतयाऽध्ययनीकत्वाद्वा इति परावय केतसि कृत्वा तदुचरमाह,
 तेन कारणेन सर्वभ्यन्तरभुतस्तनैव कारणेन प्रकृतमस्कारस्तथाभूतः सन् सर्वभ्यन्तरभूतः सन् महाभुतस्कन्धो भव्यते सर्वभुतयूक्तयुतत्वात्,
 छान्दवार इवे शास्त्रानां मूलस्कन्धो यथा भव्यते । "संज्ञा उपत्वा समुचरति साहा" इत्यममयचनात् लोकमनीतत्वायेति सिद्धं नमस्का-
 रस्यापि भुतस्कन्धत्वमिति । अब सामायिकाध्ययनस्यैकदेशकस्तेऽपि भुतस्कन्धेवे छान्दवार एवाह भव्यते हिमन्ति-कन्तरलिखतस्य

पद्मोपलक्षितहृदस्य जलदेशः तदंशभूतः सन् ततः पृथग्भूतः स्कन्धः सिन्धुकुम्भाम्भो भवति । अयं भाव ततः पृथग्भूतः स्कन्धोऽयं, सिन्धु-
 नदीयं, कुम्भाम्भइदमित्यादि व्यपदेशं लभते, अत्र देशोऽपि स्कन्धाद्यनेकव्यपदेशभाक्प्रदर्शितः, तथा तैः करोऽपि न रजतेः पृथग्भूतः
 बुद्ध्या ततः पृथग्विवक्षितो देवो भवति, देवत्वं भजते न पुनस्तत्पतितः, तत्र मनुष्येषु पतितस्तत्पतितः मनुजोऽयमिति सामान्यनाम्ना
 पतितोऽपीति, व्यपदेशभेदोऽपार्थको दर्शितः इति । एवममुना प्रकारेण निश्चितं सामायिकात्पृथग्भूतः पञ्चमङ्गलः “नमो अरिहताणमित्यादि
 पदमं इवइ मंगलमिति” पर्यन्तं नरस्कारलक्षणः स्कन्धो भण्यते, सामायिकादपृथग्भूतविवक्षायां सामायिकाध्ययनसम्बद्धविवक्षायां सामा-
 यिकाध्ययनैकदेशः एव पण्डितानामुपदेश इति । अथ पुनरपि पूर्णिमापक्षकक्षीकारः आशङ्कां कुर्वन् प्राह—ननु शक्रस्तवविषयमुपधानद्वाहिनां
 पञ्चविंशद्दिनमानं, तच्च शक्रस्त्वे सौधर्मेन्द्रस्य न सम्भवेऽपि तर्हि मनुष्याणां कथं सम्भवेत् ? अपि तु न सम्भवेदिति । भो भो ! एतत्तवामुना
 प्रकारेण विकल्पः महापापकारी महामोहनीयकर्मबन्धहेतुकोऽयं विकल्प इत्यर्थः, अथ राकारकृतविकल्पं निराकरोति । शक्रस्तवस्तु द्विविधः
 देवकृतः शक्रादिदेवजनित इत्यर्थः, तथा गणधरेण कृतश्च तत्रैकशकारो देवकृतेऽप्यनेकमेदमूचकः नहि देवकृतोऽपि शक्रस्तव एकस्वरूपेण
 स्यात् किन्तु शक्रविजयसूर्याभादिदेवा यथाऽवसरं कर्मक्षायोपशमवैचित्र्यात् भिन्नान् शक्रस्तवान् पठितवन्तः, अत एव देवकृताः शक्र-
 स्तवाः अनियत पाठा इति । ननु एवं गणधरेण कृतः शक्रादिदेवकृतः शक्रस्तवो भिन्नस्तर्हि गणधरेण कृतस्यापि शक्रस्तव इत्यभिधानमस्ति
 परं गणधरस्तव इत्यभिधानं कथं नोच्यते ? इति चेदुच्यते भो राकारक्त ! सर्वेषामपि शक्रस्तवाभिधानं च प्रायः शक्रकृतशक्रस्तवानुकारित्वादेव,
 एवं गणधरकृतेऽपि बोध्यं द्वयोः शक्रगणधरयोः स्वकृतत्वात् उपधानमसम्भविभवेदिति उक्तं च “गाथा” सक्त्वथो अ दुविहोदेवकय तहय
 गणहरेण कभो । दुन्हं सकयत्तणओ, असंभवि दुज्जओवहाणं ॥१॥ अथ पुनरपि पूर्णिमापक्षकक्षीकारः समाचक्षे—ननु किमसम्भवीति चेदु-
 च्यते अत्रोत्तरं उद्देशसमुद्देशानुज्ञाप्रमुखोपधानक्रिया अविच्छिन्नपरम्पराऽयाताः गुरुपूर्वेऽध्ययने भवन्ति गुरुहेशाद्युपदेशा स एतत्पूर्वं यस्यैवं-

विषेऽप्यपने स्युः स्वयं रचितं श्रमस्तवे सामायिकादिहस्तशार्ङ्गा च गुह्यं न स्यात् गुह्ये स्वकृत्य व्याघातस्तु शुरोरमावे चोद्देशादिवि-
 पाता का स्यात्? न कोऽपीति श्रमस्तवे श्रमस्योपचानायावे यमुप्याजामपि नोषितमिति विकल्पनं यद्वद्वानमिति । अथ पुनरपि ब्रह्मं कुर्वन्
 सिद्धन्तकलसपट्टाका लुंपाकुम्भी प्राह—ननु पचानेऽपि शुरोरमुद्गीकृत्य अनेकस्वक्या अनेकस्वक्या वा? इति चेदुच्यते उपचानेऽपि शुरोरमुद्गी
 शुरोरमुद्गीकृत्य इति, तथाहि शूर्वाश्वानुद्गी द्विविधा क्वमिति चेदुच्यते आयक्षुमीनविकृत्य आभित्येत्यर्थ, आश्वकस्यानुद्गी
 विधा साधूनां च किन्नेति । विभक्तं क्वमित्वाह आश्वकस्य सम्यग् पारयेऽनुद्गी, तथैव “अनुज्जायमित्यादि वास्तवमचारिणाहिति”
 सम्यगचारणविषयकमेव शूर्वाश्ववचनं न पुनरन्येभ्यो दानानुद्गीऽपि साधोस्तु “सम्यं पारिष्कारि अभ्येति च पवित्राहिति” इति वच-
 नात् स्वयं पारयेऽन्येभ्यो दाने चेत्युक्त्यपि शूर्वाश्व वचनं साधोरिति क्रमवचनात् क्रमेण द्विषाऽनुद्गीति । अथ पुनः पूर्णिमापसकसीकारः
 ब्रह्मं कुर्वन् मोक्षाय—ननु कदाचित् आश्वकेनापि नमस्कारादिकं दीयमानं हस्यते एव का गतिरिति चेदुच्यते—यो राकारपसकसीकारः
 कदापि तयाविभाज्यसर्वविशेषे स्वातत्वादिकं मति तथापि पञ्चकमिव्याह्वयपि सम्यग्याम्पित्वं विज्ञाय, आश्वकदाने आश्वकेनापि दाने नमे-
 स्कारादि पाठने नमस्कारादे आश्वकयोग्यस्य श्रुतस्याऽन्यासाः प्राप्तुकलक्षणो यवतीति योज्यं । क्वमिति चेदुच्यते—यवोपचानायावे, एवं
 पचनवदनायित्यवतत्तद्व्यासाः तवानुद्गीयामप्यभावेऽन्यासः सम्यगेव, एतेन पुष्पपात्रविशेषज्ञानतो नमस्कारोदयो वाऽन्यस्यादिति । अथ
 पुनरपि ब्रह्मं कुर्वन् पूर्णिमापसकसीकारः प्राह—ननु यदि भीमाहानिषीकृत्योक्तं सत्यं स्वाचारं शुरुरपचिताकृत्यानेकं तथापि पञ्चकमिव-
 सस्यापि शूलिकप्रमोदोऽस्य जल मार्गयत् पञ्चनमस्कारपट्टं देवतादेव शङ्कं भीरेयच्छस्त्रिभिः परिचिह्नयन्पि ब्रह्मे द्वितीयस्मो, शुरुर
 पचिताकृत्यानेकं चेदं, श्लोका च इमे ।

तथा सन्ति पट्टागाः, यवर्षक निवर्षकाः । शुरुरपचिताकृत्यानेकं, योर्वायोव कृता कृता ॥ ४४५ ॥ तथाहि नमस्कारक—श्रीऽप्युक्त्यर्थ-

कारकः । देवदत्तोभिधानेन, देवदत्तश्च तत्सुतः ॥ ४४६ ॥ गृहणी दुर्गिला नाम, देवदत्तस्य चाभवत् । एकाहेकासुधौरेधी, सौभाग्यस्य
महानिधिः ॥ ४४७ ॥ जगाम सान्यदा नद्यां, जलमज्जन हेतवे । सोभयन्ती मनोयूनां, कटाक्षैर्मन्येषुभिः ॥ ४४८ ॥ सर्वात्र हेमाभरणा,
भान्तीवासोभिरुज्ज्वलैः । नदीतीरमलञ्चक्रे, सामूर्त्तवाग्बुदेवता ॥ ४४९ ॥ दुर्गभूमि स्मरस्येव, दर्शयन्ती स्तन द्रुपम् । बन्ने रुचारयामास,
सा कञ्जुकुम्बुस्तनी ॥ ४५० ॥ कञ्जुकं चोत्तरीयं च, वयस्यायाः समर्प्य तु । तन्वद्वी तिरयामास, संभ्यानार्धेन सा कुचौ ॥ ४५१ ॥
विदग्धालीजनाल्पै, देग्धा जीवितममया । मन्दं मन्दं मरालीव, तीराचीरं विवक्ष सा ॥ ४५२ ॥ तरङ्ग इस्तैरुत्तिष्ठतै, दूरादपि तरन्निणी ।
तामालिलिङ्गसर्वाङ्ग, चिरादृष्टांसलीमिव ॥ ४५३ ॥ व्रस्तसारङ्गनयना, सा चिक्रीडिषु रम्भसा । नौरिवारिव दण्डाभ्यां, पाणिभ्यां कार्य-
दारयत् ॥ ४५४ ॥ तस्याः स्नन्त्याश्चिरंवारि, विकिरन्त्याः कुतूहलात् । शुशुभाते चलो पानी, नृत्यदंभोजविभ्रमौ ॥ ४५५ ॥ भ्रैक
वत्ताविसंस्त, केसाधौतरदच्छदा । रतोत्यितेव साऽलक्षि, जलक्रीडा परायणा ॥ ४५६ ॥ तां क्रीडन्तीं नदी मध्ये, वार्षिमध्ये सुरीयिव ।
ददत्तंनगरयुवा, दुःशीलः कोऽपि पर्यटन् ॥ ४५७ ॥ तां जलक्लिन्न दूधैक, वसनाच्छादितामपि । सुव्यक्तसर्वावबवां, दृष्ट्वा सोभात्पपाठ
स ॥ ४५८ ॥ सुस्नातं ते नदी, पृच्छ-त्यमी पृच्छन्ति चाहिपाः । पृच्छाम्यहं च त्वत्पाद-पद्मयो निपतन्नपि ॥ ४५९ ॥ साऽप्यपाठीत्
स्वस्ति नद्यै-चिरनन्दन्तु चाहिपाः । सुस्नातपृच्छकानां च, करिष्यामि समीहितम् ॥ ४६० ॥ मनोरथलतोद्भेदे, सुधासेकोपमं वचः ।
तस्याः श्रुत्वा तथैवास्या-दुच्छो राजाज्ञयेव सः ॥ ४६१ ॥ चिन्तयंश्च केयमिति-स एकस्य तरोरधः । ददत्तौर्ध्वैर्बुवान्वाकान्फलपानां-
भिक्षाक्षिणः ॥ ४६२ ॥ ततश्च स युवा लोष्टै, ब्रह्मशाखाः प्रपाडयन् । फलानि पातयामास, व्रतत्रयेति भूतले ॥ ४६३ ॥ यथेष्टं तत्फल
प्राप्ति, दृष्टान्पमच्छ सोऽर्भकान् । नद्यां मज्जनकृतकेयं-नारी कस्या निकतनत् ॥ ४६४ ॥ तैऽर्भकाः कययामासु देवदेताभिषस्य भोः ।
स्तुषा स्वर्णकुत इय-मितथास्या निकेतनम् ॥ ४६५ ॥ दुर्गिलापि युवानं तं, ध्यायन्त्येकेन चेतसा । विशय मज्जनक्रीडां, सद्यः स्वसदनं

ययौ ॥ ४६९ ॥ इम्यां राजौ दिने कस्मिन्क प्रसेधे क शस्ये । आनौ मिश्रिष्याव इति, तौ दम्भतुरदनिष्ठम् ॥ ४६७ ॥ विचोनायी
युवानौ तौ, मिया सङ्गमकाक्षिणौ । चम्पकाविषधिर-यसुरकाषतिष्ठाम् ॥ ४६८ ॥ स युवा तापसीमेकां, दुबलीं कुम्भेष्वाम् । योष-
नादिभिरात्मा, ज्याम्भे परेयि ॥ ४६९ ॥ देवदत्त श्रुपापाय, यम बान्योन्य रक्तयोः । साक्षाभियति देवीव, श्रीघ्नस्पद सङ्गम्
॥ ४७० ॥ स्वयं हवीभूव दुरा, सा सुबूर्धयितायया । सङ्ग मे प्रपञ्चास्ति, सुकरं तव सम्पति ॥ ४७१ ॥ प्रतिपद्य करोमीति, सद्यः सा
तापसी ययौ । सदनं देशरस्य, मिसादमेन वीम्वी ॥ ४७२ ॥ स्वासी तस्रस्त्वानेन, व्यापुतां स्वर्णशृङ्ग । सा परित्रागिकांज्यासी,
दक्षामित्युवाच च ॥ ४७३ ॥ मनुस्तेन रिरसुस्त्वां, युवेको मृण्मया । मार्घयजस्ति सा कस्ति, मा विजसी कुवाःस्त्वाम् ॥ ४७४ ॥
कन्य इयसा इवया, वैदग्ध्यान्यसुनैरपि । अक्षवानुक्ममासाय, तं कुवार्च ययौ वनम् ॥ ४७५ ॥ नयां स्वान्तीं यदा भवे ! ज्ञासीणां
स तदाप्यपि । त्वृणोज्ञानवातूलो-ज्यस्त्री नामापि वेदि न ॥ ४७६ ॥ गोष्ठं दृषययार्चं स्वं, दुर्गितासि हि वीम्वी । तां परित्रागि-
कांवे, कृद्भस्त्रप्रवर्गम् ॥ ४७७ ॥ किमुन्दे ! पीठ शुष्वासि, न देवमपि मास्ते । कुलीनेष्वकुलीनां, स्मिनर्हांसि कुहिनी ॥ ४७८ ॥
आस्त्वजास्मद्योर्ध्वं, यवस्तुम्बवद्वर्जना । दर्शनेनापि ते पार्थ, मापजेन तु का कथा ? ॥ ४७९ ॥ विर्मत्तिस्वायानञ्जन्त्वा, स्वस्वां गृहे तु
दुर्मिता । सौमिविवानियदवी, मपीमस्तिन इस्तुम्ब ॥ ४८० ॥ तदाद्यकमजानाना, विरुक्ता सा तपस्विनी । मत्वा तपुषे दुर्गशील-दुस्व-
स्व-वमापूतसुमोषिति । मिषौ हि विज रचना, तदुर स्वापि नुम्यते ॥ ४८१ ॥ मपीमस्तिन इस्तुम्ब, एतज्जं माय ॥ ४८२ ॥ मय इत्वं दृषा-
तवा इहे, पारिताप्ति यपेदया ॥ ४८३ ॥ इत्युक्त्वा दुर्मिता दय, कञ्जस्त्वयासकाक्षितव । पूर्वं शृणु पृष्ठ स्व, दर्शयामास तापसी ॥ ४८४ ॥
स दर्शयौ इष्णपञ्चम्यां, सा सङ्केतमदभ्युदय । यथाहृदयिणी रस्ता, गृहेज्ज्या यवदीपय ॥ ४८५ ॥ वैदग्धीकप्यवहो ! कस्ता, वावे

सङ्केतवासरम् । आख्यातिस्मानया भङ्ग्या, समाश्वसिहि हेमनः ॥ ४८७ ॥ सङ्केतस्थानमाचख्यौ, न साकेनापि हेतुना । अहो तत्सङ्के-
मसुखा-न्तरायोऽद्यापि विद्यते ॥ ४८८ ॥ पुनश्च तापसी मूचे, न जानासि तदाशयम् । अनुरक्तैव मयि सा, भूयोऽपि प्रार्थयस्व ताम्
॥ ४८९ ॥ सर्वथा मा कृया मात, निर्वेदं मत्प्रयोजने । भूयोऽपि गच्छानिर्वेदः, श्रीवल्लभूलमादिमम् ॥ ४९० ॥ साप्युचे तव नामापि,
कुलीना सहते न सा । स्थले जलारोपण व-द्दुष्करं ते समीहितम् ॥ ४९१ ॥ त्वदर्थसिद्धौ सन्देहो, निःसन्देहंतुभर्त्सनम् । अविल-
म्बेन यास्यामि, मुक्त्वा नाशां तथापि हि ॥ ४९२ ॥ इत्युत्त्वा त्वरितं गत्वा, तापसी स्वर्णकुट्टधूम । भूयोऽप्युवाच वचः-रमतद्रवसोदरैः
॥ ४९३ ॥ आत्मानुरूपं रूपेण, तं युवानं रमस्वहे ! । गृहाण यौवनफलं, यौवनस्योचितं हृदः ॥ ४९४ ॥ दुर्गिला भर्त्सना पूर्वं, गले धृत्वा
रूपेव ताम् । अशोकवनिका प्रत्यग्न, द्वारेण निरसारयत् ॥ ४९५ ॥ मुण्डापि ह्रीवशाकृष्ट, नीरङ्गी गोपिता नना । द्रुतं गत्वा तस्य पुंसः,
कथयामास खेदभाक् ॥ ४९६ ॥ भर्त्सितास्मि तया प्राग्वद्, ग्रीवायां विधृता ततः । पश्चाद्वागभोकवना, न्तराश्विस्सारितास्मि च ॥ ४९७ ॥
दध्यौ च धीमान्स पुमा-नशोकवनिकान्तरे । आगच्छेरिति सङ्केतो, नूनं दत्तस्तया मम ॥ ४९८ ॥ ऊचे च तां भगवति ! न्यक्कारोऽयं
तथा कृतः । सोढव्यो मे साहि दुष्टा, वाच्यानातः परं त्वया ॥ ४९९ ॥ नतश्च स युवा कृष्ण-पञ्चम्यां रजनी मुखे । जगाम पश्चिमद्वारे-
णाशोक वनिकान्तरे ॥ ५०० ॥ सोऽद्राक्षीद्वर्त्म पश्यतीं तां दूरादपि सापि तम् । तयोः स्वलितस्तारा-मेलकोऽभूद्विवाहवत् ॥ ५०१ ॥
प्रसारयन्ती नयने, इव बाहू परस्परम् । रोमाञ्चोत्फुल्लसर्बाङ्गा-बुभौ तावभ्यधावताम् ॥ ५०२ ॥ तावग्रेऽप्येकमनसौ, तदात्वेकीभवत्तनू ।
सस्वजाते दृढतरं, समुद्रसरिताविव ॥ ५०३ ॥ वार्त्ताभिः प्रेमगर्भाभी, रतैर्नवनैरपि । सम्भोग दृढमग्नौ तौ, द्वियामीमतिनिन्यतुः ॥
ततो रतायाः सर्वतो, भुजगण्डोपधानयोः । सञ्चक्रामतयो निद्रां, नेवाम्भोजविभावरौ ॥ ५०५ ॥ इतश्च देवदत्तोऽपि, कायचिन्तार्थमुत्थितः ।
जगामाशोकवनिकां, तौ शयानौ ददर्श च ॥ ५०६ ॥ अचिन्तयच्च धिगियं, स्तुषा पापीयसी मम । परंपुसा सह रत, श्रान्ता स्वपिति

निर्मय ॥ ५०७ ॥ नार पद्यामिति च, निवेष्टे स्वयिः स. सु. । एते गत्वा सुतं-सुतं, यद्वा मत्सेवयितुं ॥ ५०८ ॥ आकर्षण्यने,
वस्याः वनैः पद्मपुरम् । यथा मत्सेति मे सुपुर, कश्चिदामस्तीयिमात् ॥ ५०९ ॥ इति वस्तुरिकाच्छब्द, सप्तसप्तत्यद्वयुरव । देव,
द्वोऽविचिदेभ्य, पुनस्तेनैव वर्त्यता ॥ ५१० ॥ वृष्टाकर्षणेनाद्य, प्राप्य स्वर्गच्छतः । प्रायः समयसुप्तानां, निद्रायस्या मयादिभ्यः
॥ ५११ ॥ इत्या च सापि नमुरे-जाह्वे पादवपुरम् । उत्थाव्य नारदुवर्ष, यथाचे भीषिसंस्तुता ॥ ५१२ ॥ यथादि भीमं यो स्वः,
नमुरेण दुरत्यना । साहाय्याय यो स्वास्त्ये म्मानर्धे समागते ॥ ५१३ ॥ आमेत्युत्पार्थसंवीढ, संभानः सम्वाचयौ । पुंश्चत्सवि कुं॥
मत्वा, पार्थे पत्न्येकं सा ॥ ५१४ ॥ पृष्ठत्वं यादवस्त्री सा, वीर्यस्त्रीनां पुरन्तरा । पतिं यथोक्त्वायास, गम्वाऽऽच्छिन्न पूर्वकम् ॥ ५१५ ॥
उवाच पार्थ पुंश्चे, स्मर्त्ता मा मतिवाप्ये । तदे ह्योक्त्वा-मनिकाशोरुपकुपाम् ॥ ५१६ ॥ उत्थाय देवद्विजोऽपि, स्त्री यवानः स
आजगत् । जयामाचोर्द्विनिकां, तथा ग्रीवा विरजया ॥ ५१७ ॥ तत्रैव मत्वा सा श्रेष्ठ, पतिवाच्छिन्न निर्मयम् । सज्जता, यत्र, वयिता,
नमुरेण निरीक्षिता ॥ ५१८ ॥ तत्रापि वत्यपि निद्रां मत्से सरकाक्षयाः । निद्रा ह्यष्टम मनसां, प्रायेण सुप्तमेव हि ॥ ५१९ ॥ नदीव नोपिवा
काए, सा पूर्ववापावत्सविम् । तत्कुले कोऽवभाषते, यो वस्तुमयि नेज्यते ॥ ५२० ॥ त्वामाच्छिन्न्य मनुताया निरावरणकलसः । अग्राह-
वानो मे पादा-दस्मादाच्छिन्न्यवपुरम् ॥ ५२१ ॥ न युग्मंते बहु स्मर्यु, दूरगामाम्बयपि हि । किंपुन पति सहिताः, वयिता एवमेवमि ॥ ५२२ ॥
अगाद् देवद्विजोऽपि, वासः पितरमीरजम् । सोपाकम्बं यजिष्यामि, पञ्चमन्वाते कलस्विनि ॥ ५२३ ॥ सोऽवेऽपुनैव, वार्तं स्वं, संपादयितुमर्हसि ।
मत्तमाम्बयंसा हि, वयिवां कञ्चिच्छति ॥ ५२४ ॥ सोऽवभाष्यम सुप्तस्या-दार्पोर्ध्वपुरमित्यष्ट । वात्स्याक्षिन्व वसन्वापि, तव पदेऽस्मि
निश्चितम् ॥ ५२५ ॥ यत्रादेऽपि तथा दार्यम्, यक्षीयस्त्रीं यथा शिव । इति तं कारवायास, सा पूर्वा कृत्वाभ्याहृत् ॥ ५२६ ॥ यस्मिन्ने देवद्वि-
जोऽपि, वयिताः पितरं विजम् । जनात् किञ्चकारिस्त्वं, यज्यावदुद कर्त्तव्यम् ॥ ५२७ ॥ स्वयितो म्वाहृत्स्व, दुष्प्रीका हि वपुरिष्ठम् ।

दृष्टान्यपुंसाशयिता मयाऽशोकवने निशि ॥ ५२८ ॥ दुःशीलेयमिति दृढ, प्रत्ययोत्पादनाय ते । वध्वाः पादात्समाकुप्य, गृहीतं नूपुरं मया ॥ ५२९ ॥ पुत्रोऽवददहं सुप्त-स्तदाऽभूभापरः पुमान् । निर्लज्जेन त्वया ताव, लज्जितोऽस्मि किमीदृशम् ॥ ५३० ॥ अर्व्यतां नूपुरं वध्वा, मा तातस्त्वं विगोपय । मयि सुप्ते तदा कृष्टं, प्रकृष्टा खल्वियं सती ॥ ५३१ ॥ स्थविरोऽबोचदाकृष्टं, यदाऽस्या नूपुरं मया । उपेत्य वी-
 क्षितोऽसि त्वं, तदाहि शयितो गृहे ॥ ५३२ ॥ दुर्गिलोवाच न सहे, दोषारोपणमात्मनः । तातं प्रत्याययिष्यामि, कृत्वा देवीमपि क्रियाम् ॥ ५३३ ॥ कुलीनायाः कलङ्का मे, वाङ्मात्रमपि हीदृशम् । न शोभते मषीविन्दु-रपि धौत सितांऽशुके ॥ ५३४ ॥ इह शोभन यक्षस्य,
 जह्वान्तर्निस्सराम्यहम् । तज्जङ्घयोर्हि मध्येन, नाशुद्धो यातुमीश्वरः ॥ ५३५ ॥ पित्राऽय सविकल्पेन, निर्विकल्पेन सूनुना । प्रतिज्ञा प्रति-
 पेदे सा, तस्याधाष्ट्यं महानिधेः ॥ ५३६ ॥ स्नात्वा धौतांशुकधरा, धूपपुष्पोपहारयत् । सा सर्वबन्धु प्रत्यक्षं, यक्षं पूजयितुं ययौ ॥ ५३७ ॥
 तस्या यक्षं पूजयन्त्या, जारः सङ्केतितः स तु । अलगद्ग्रहिलीभूय, कंददेशेकवर्गवत् ॥ ५३८ ॥ अपास्यत गले धृत्वा, जनेर्ग्रीहिल इत्यसौ पुनः स्नात्वा च सा यक्ष, मर्चित्वैवं व्यजिज्ञपत् ॥ ५३९ ॥ कदापि हि मया स्पर्शं, पुमान्नान्यः पतिं िता । ग्रहिलोऽयं तु यत्कण्ठे तत्रः
 प्रत्यक्षमेव च ॥ ५४० ॥ पत्युन्मत्तद्वयान्नान्यो, लक्ष्मश्चेन्मत्तनीं पुमान् । तदा मे शुद्धिदो भूयाः, सत्याः सत्यप्रियोऽसि हि ॥ ५४१ ॥
 यक्षोऽपि या वदाविष्टः, किं करोमीति चिन्तया । तावत्तज्जङ्घयोर्न्त-स्त्वरितं निर्जगाम सा ॥ ५४२ ॥ शुद्धाशुद्धेति तत्कालं, जंगं तु
 शुलकारिणि । पुष्पदामगले तस्या, राजाध्यक्षानि चिक्षिपुः ॥ ५४३ ॥ वाद्यमानेन तूर्येण, हृष्टे र्वन्धुजनेर्द्वेता । स्वीकृता देवदिन्नेन, सा
 ययौ भसुरोकसि ॥ ५४४ ॥ नूपुराकर्षणोद्भूतं, कलङ्क मद् तारयत् । इति सा तत्प्रभृत्यूचे, जनेर्नूपुरपण्डिता ॥ ५४५ ॥ वध्वा बुद्ध्या
 पराभूतो, देवदत्तस्तदाद्यपि । चिन्तया नष्ट निद्रोऽभू-द्धारिबुद्ध इव द्विपः ॥ ५४६ ॥ तं योगिनमिवाऽनिद्रं, ज्ञात्वा च पृथिवीपतिः । वृत्तिं
 यथार्थितां दत्त्वा, चक्रे शुद्धान्त रक्षकम् ॥ ५४७ ॥ एका राक्षी कचि द्रात्री, तमन्तः पुररक्षकम् । शेते नो वेति विज्ञातुं, निर्दक्षिष्ट पुनः

पुनः ॥ ५४८ ॥ सोऽचिन्तयन् किमपि, कारणं ज्ञायते नहि । सत्त्वाय भूयो भूयोऽपि, मायेषा यन्मिरीक्षते ॥ ५४९ ॥ सुप्ते च ययि किं
 कुर्या-दिति ज्ञाते स पापिकः । अलीकं निद्रया शिष्ये, साधुभूयोऽपि निर्ययौ ॥ ५५० ॥ सापि निर्भरसुप्तं तं, ज्ञात्वा इति सुषुप्ती ।
 गवासाभिर्यत्नं मन्द, मोरेने पीरवच्छनैः ॥ ५५१ ॥ गवासस्य हि तस्याधो, पञ्चोऽध्वागवच्छ्रमः । कुम्भरो निर्भरगजा-नुजन्येव सदात्मनः
 ॥ ५५२ ॥ सा तस्य हस्तिनो केन्द्रे, नित्यरक्तगवासकः । सञ्चारिदाकृच्छक, यत्सार्यं बहि र्ययौ ॥ ५५३ ॥ तामात्राय करणे मो ! नि-
 त्याभ्यासस्तुषुषितः । सुयोच भूमौ तां दद्या, ऽऽधोरत्नः स कुकोपच ॥ ५५४ ॥ अतिकाले किमायासी, त्युक्त्वा दाक्योत्तमः । इस्ति
 भृत्सत्त्वा राज्ञी, दासीषिव ज्ञानं क्षाम्य ॥ ५५५ ॥ सोचाय मा ताभ्यामा-मयान्धःपुर रत्नकः । राज्ञा सुको नमः का-पि-जागरुकोऽकम्ब-
 त्साम्य ॥ ५५६ ॥ निद्रा छिद्रं कथयपि, प्राप्यतस्य चिरत्नम् । आगतास्मीति विज्ञाय, माफोपीर्मयि सुन्दर । ॥ ५५७ ॥ आ इत्थं च बोधितो
 हस्ति-पक्षः कोपं निहायत । रम्येस्व निराश्रय, स्वया सह यथा रुचि ॥ ५५८ ॥ रात्रेस्तु पवित्रे भागे, सा साहस रानिधिः । हस्तिना
 हस्त्वमारोप्यो-दञ्जिता स्वाभयं ययौ ॥ ५५९ ॥ दध्नी च स्वर्णकारोऽपि, चरितं योप्तिता महो । अभ्यानां कुशकारम्, मिव को वेत्तुमीश्वरः
 ॥ ५६० ॥ अशो अर्च्यं पश्मानामपि यद्भानयोपिताम् । श्रीकृष्णो मयत्वेव, मन्थनरीषु हा कथा ॥ ५६१ ॥ यानीयाहरणा धर्मे, सोमा-
 न्यशृयोपिताम् । नगरे सञ्जरन्तीनां, श्रीलक्ष्मणकियचिरम् ॥ ५६२ ॥ इति सुभाया दौःशीत्या, गर्भं चित्तां विहाय सः । सुष्याप्यदत्तं
 दत्तं, पर्यन्तं स्वयं निर्यय ॥ ५६३ ॥ प्रमत्तेऽपि जनागार, स्वकिरा स्वर्णं कुम्भसः । केदाय कथयामासु-स्तं तवास्वं महीधूने ॥ ५६४ ॥
 राज्ञापि ध्यानाशौचं, भाव्यं केनापि हेतुना । स ज्ञा जतिपुत्रकेत, तवा नेयोऽस्मदन्तिके ॥ ५६५ ॥ इत्यादिहा ययुवेदाः, स्वर्णकारोऽपि
 निर्भयः । निद्रा मुलं सत्सार्धं, चिरत्नमुक्तभूषणः ॥ ५६६ ॥ सत्सारावसाने च, स प्रबोधयुगपत्तः । बेटे निम्ने पुरो राज्ञा, वैष्णवज्जयत
 ॥ ५६७ ॥ निद्रा कदापि तेनामा-दुर्भोगस्तेव कामिनी । तर्हि क्षुत्तारणं त्वं को हेतु ईदृशीस्थव ॥ ५६८ ॥ सोऽपि तं रात्रिचान्तं, रात्र्या

हस्तिपकस्य च । हस्तिनश्च यथा दृष्टं, कथयामास भूयुजे ॥ ५६९ ॥ राज्ञा प्रसादं दत्त्वाप्तः, विष्टुः स्वयं ययौ । जीर्णकुलं सुखं वास्या,
 नैव्यं हेति जनो जनात् ॥ ५७० ॥ ताश्च दुश्चारिणीं राक्षीं, परिज्ञातुमिलापतिः । कारयित्वा कलिञ्चैभं, राक्ष्यः सर्वाः समादिशत् ॥ ५७१ ॥
 स्वप्नो दृष्टो मया गत-कैलिञ्चोऽयं मतङ्गजः । आरोढव्यो विवस्त्राभि-भवेतीभिः पुरो मम ॥ ५७२ ॥ चक्रिरेव तथा राक्ष्यः-राज्ञः पश्यत
 एव ताः । राक्षी सैकात्वदोऽवादी-द्विभ्यस्मान्मतङ्गजात् ॥ ५७३ ॥ तां लीलोत्पलनालेन, सामर्षः प्राहरन्टपः । मूर्छानाटितकं कृत्वा-
 न्यपतत्सापिभूतले ॥ ५७४ ॥ नृपोऽपि बुद्ध्या निश्चिक्ये, सैवयं कुलपांसिनी । पापीयसी दुराचारा, कथिता स्थविरेण या ॥ ५७५ ॥
 निरूपयंश्च तत्पृष्ठं, शृङ्खलाघात दर्शनात् । नखाच्छोदनिका पूर्वं, कृत्वा स्मितमदोऽवदत् ॥ ५७६ ॥ क्रीडसीभेन मत्तेन, कलिञ्चैभान्द्रि-
 भेषि च । मोदसे शृङ्खलाघातान्मूर्च्छस्युत्पलाततः ॥ ५७७ ॥ प्रदीप्तकोपप्राग्भारो, गत्वा वैभारपर्वते । राजाऽपि तं हस्तिपकं, हस्त्या-
 रुढमनूहवत् ॥ ५७८ ॥ तद्वितीयां च तां राज्ञा, मारोपयदिमासने । आधोरणाधमं चोग्र, शासनस्तं समादिशत् ॥ ५७९ ॥ विषमाद्रि
 प्रदेशाधि-रूढं कृत्वा मतङ्गजम् । पातयेः पतता तेन, युवयोरस्तु निग्रहः ॥ ५८० ॥ आधोरणस्तं करिण-मधिरोप्याद्रिमूर्धनि ।
 त्रिपद्माधारयामासो-त्क्षिप्तैकचरणं स्थिरम् ॥ ५८१ ॥ हा हा कुर्वन्नोप्युत्वे, यशोराज्ञा विधायिनः । मारणं करिरत्नस्य, राजरत्न
 न युज्यते ॥ ५८२ ॥ अनाकर्णितकं कृत्वा, पातयत्येव वादिनि । नृपे द्विपं हस्तिपकः, पद्भ्यां द्वाभ्यामधारयत् ॥ ५८३ ॥ हहा
 न वध्यो हस्तीति, पुनर्लोकं प्रजल्पति । तूष्णीकोऽभून्तृपो मेष्ठो-ऽप्येकां हि स्थं गजं दधौ ॥ ५८४ ॥ मारणं हस्ति रत्नस्य, लोको
 पृष्टुमनीभ्यः । हाहा कुर्वन्महीनार्थ-जगादोदञ्चितैर्भुजैः ॥ ५८५ ॥ उपवाहो ह्यसावन्य, गजासह्यः सुशिक्षितः । क्षिति वल्लभदुःप्रापो,
 दक्षिणावर्त्तशङ्खवत् ॥ ५८६ ॥ प्रभुस्त्वमपराधीनो, यदिच्छसि करोचितम् । निरङ्कुशं स्यादयश-स्त्वविवेकभवं तव ॥ ५८७ ॥ कार्या-
 कार्ये विचार्ये हि, हे स्वामिन्स्वामिना स्वयम् । स्वयंविचार्य तद्रक्ष, हस्तिरत्नं प्रसीदत ॥ ५८८ ॥ नृपोऽप्यवोचदस्त्वेवं, यूयं सर्वेऽपि

मन्त्रिणा । एते हस्तिपक्षं हस्ति, रसनाय भणन्तु घोः ॥ ५८९ ॥ शोकाः प्रोत्रुः किमियती, भूमिकां प्राप्तिं द्विपय । आपोरोण प्रीत्यर्थं,
निर्गन्धिपुष्पीद्विरे ॥ ५९० ॥ स उवाच द्विपयस्य, होमेनोचारयाम्यहम् । ददात्यदोषयभय, माययोर्मेविनी पतिः ॥ ५९१ ॥ राज्ञापि
मोहे निग्रहः, प्रददायमयं तयोः । खनेत्र हस्तिनं हस्ति-पक्षस्तद्वद्वारयत् ॥ ५९२ ॥ उषीर्णो नारज स्कन्धा-शङ्को हस्तिपक्षो तु तौ ।
एवमपि पादां राशोक्तौ, यदेन्द्रस्त्यज्यजामिति ॥ ५९३ ॥ नम्यन्तौ प्रापतु स्त्री तु, ग्राममेकं दिनास्ये । एक स्मिन्न देवकुले, दत्त्वे सुपुत्रपुत्रं
तौ ॥ ५९४ ॥ अर्पयाम्यस्ये च, प्रायादेको यस्मिन्मुखा । नद्वा तदा रसकेभ्य, स्वयं देवकुलेऽपिषत् ॥ ५९५ ॥ वपु देवकुले ब्राह्म, रसकेऽ
पर्यगृह्यत । मातृभारं प्रीत्याय, इति निर्णय शदिमि ॥ ५९६ ॥ कुरास्यं शोचयन्देव-कुलं वीरोऽपि सोऽज्ययत् । इनै स्वयं ववौ
यत्र, दयानौ तौ वयूयतुः ॥ ५९७ ॥ निषाद्री न जजागार, स्पर्शमानोऽपि दस्युना । भान्त सुतस्य निद्राणि, सज्यते वज्रलेखयत् ॥ ५९८ ॥
अपीषत्करस्मृष्टा, राजपत्नीत्वनागरीत् । स्पर्शविष्यनुरक्ता वृ, तत्र कोऽसीत्युवाच च ॥ ५९९ ॥ इनै स्कन्धबा सोऽपि, इनै स्वेऽस्त्रि-
नरकर । घातस्वार्सकेन्द्वन, प्राणप्राणाय वाकिञ्चम् ॥ ६०० ॥ साजुरागा च साधौस्-जम्बीदत्तवी मुवा । रसायि स्वां न सम्पेदो,
यदिमां मुम्मेरुति ॥ ६०१ ॥ वीरोऽपि स्माहकनकं, जया प्राप्तं मुगन्वि च । मम पत्नी भवति च, ज्जीवितव्यं च रससि ॥ ६०२ ॥
एवं वृण्वमि को नाम, वक्रश्चे वरवर्जिनि । केव मां रससि वृद्धि, मायाभासय धीयति ॥ ६०३ ॥ सायुषे सुभंगव्राम्, पुत्रमेवाप्तयेवार्ह ।
त्वां यवार्ं मयिप्यामि, तौ वादीदेवमस्तिवति ॥ ६०४ ॥ प्राप्तव ब्रह्मसुयतेऽ, प्रपिष्टः ब्रह्मपाणिभिः । पृष्टस्तेरपि कर्मार, इति सुबुद्ध
धीर्जन ॥ ६०५ ॥ तान्त्रामपुत्रा-पुर्ता, दूर्वमाकेव सा वदत् । उदिस वीरपुर्बं, मम प्रेयान्मसाविति ॥ ६०६ ॥ कुवाकशिः पुण्योदे,
आमरोऽस्मिन्पुत्रात्मने । आपां ब्रह्मस्वरे बाम्ना, वरात्स्वविरसास्ये ॥ ६०७ ॥ ब्राह्मीणास्तेऽपि सम्भूय, पर्वाकोऽप्येकवृत्तिरे । सम्भवात्मने
च वीरस्य, इदं वी शम्प्रीद्वयम् ॥ ६०८ ॥ ब्राह्मीणाणिजीराज-दुर्गी कर्माविरा लुवा । एवं वकिताम्बुजादि-वीरो बाल्म्याः

विचित्रं वस्त्रालङ्काराः लक्ष्मीरिव वपुष्मती । इयं हि गृहणी यस्य, ॥ ६१० ॥ पारशष्यादय चार, इति हस्तिप-
कस्य ते । दोषमारोप्य विदधुः, सद्यः शूलाधिरोपणम् ॥ ६११ ॥ शूलाधिरोपितो मार्गे, यं यं यान्तं ददर्श सः । तं तं प्रोवाच दीनं मां,
वारि पायय ॥ ६१२ ॥ तं च राजभयात्कोऽपि, न पानीय मपयायत् । सर्वोऽपि कुल्ले धर्म, मात्सरक्षा पुरस्सरम् । ६१३ ॥ श्रावको
जिनदासाल्य, स्तेन तेनाध्वना व्रजन् । दृष्टश्च याचितश्चाम्भः, सोऽपि चैवमुवाच तम् ॥ ६१४ ॥ उदन्यां ते हरिष्यामि, कुरुष्वेकं तु मद्वचः ।
घोर्षेर्नमोर्हृद्वथइति, यावद्वार्यानयाम्यहम् ॥ ६१५ ॥ मेण्डोऽपि तद्वोषयितुं, प्रारेभेऽम्भः पिपासया । श्रावकोऽप्यानयन्वीरं, राजपुंसामनु-
ज्ञया ॥ ६१६ ॥ आनीयमानं दृष्ट्वाम्बु, समाश्वस्य निषाद्यपि । नमोर्हृद्वथइति भृशं, पठन्प्राणैरमुच्यत ॥ ६१७ ॥ सत्वसश्रुतशीलोऽपि,
शीलिता कामनिर्जरः । जमस्कारप्रभावेण, बभूव व्यन्तरामरः ॥ ६१८ ॥ प्रतस्ये पुंश्चली साऽपि, चौराण सह वर्त्मनि । आससाद नदीमे
कां, वारिपूरेण दुस्तराम् ॥ ६१९ ॥ चौरोऽपि पुंश्चलीमूचे, प्रिये त्वामेकेवलया । नोत्तारयितुमीशोऽस्मि, वस्त्राभरणभारिणीम् ॥ ६२० ॥
वस्त्राभरणसम्भारं, त्वं ममार्पय वर्णिनि । तमादौ परतो नेष्ये, ततस्त्वामपि लीलया ॥ ६२१ ॥ यावदायाम्यहं तावच्छरस्तम्बेस्थिरा भव ।
एकाकिन्यपि मा भैषी, रेख्यामि न चिरेण हि ॥ ६२२ ॥ आरोप्य पृष्टदेशे त्वां, तरन् पोत इवाभ्यसि । तटे परस्मिन्नेष्यामि, माभैषीः कुरु म
येयं मय्यनुरागिणी । क्षणरागा हरिद्विष, विपदे स्यान्ममाप्यसौ ॥ ६२५ ॥ इत्युपादाय तद्वस्त्राभरणानि स तस्करः । तां वलत्कन्धरः
पश्य, अश्रयति स्म कुरुङ्गवत् ॥ ६२६ ॥ करिणीवोद्धतकरा, यथाजातेव नग्निका । ऊचे तं यान्तमालोक्य, मां विहाय प्रयासि किम्
॥ ६२७ ॥ चौरोऽब्रवीद्विवसना-मेकांशरवणस्थिताम् । राक्षसीमिव दृष्ट्वा तां, विभेस्येवः कृतं त्वया ॥ ६२८ ॥ एवं वदन् खग इवो, डीनः
सोऽगाद दर्शनम् । तत्रैव तस्थौत्वासित्वा, धर्षणी पतिधर्षणी ॥ ६२९ ॥ स हस्तिपकजीवोऽपि, देवभूयमुपेयिवान् । मयुक्तावधिरद्राक्षी,

धां तथास्यां तपस्विनीम् ॥ ६३० ॥ सम्युबोधयिषुस्तां तु, प्राग् जन्य सुहमेविनीम् । मुक्ताधर्मासपेक्षीकं भृगालं विचकार साः ॥ ६३१ ॥
 इन्द्र स रितस्मस्या, स्त्रीरे नीराद्वहिः स्थियम् । मीनं भोक्तुमपाचिष्ट, मांसपेक्षीं विहाय साः ॥ ६३२ ॥ तदा मीन पुनरपि, प्रविवेक्षु नदी-
 भसम् । वयादेव वयिष्ठ, बहुन्या मांस पेक्ष्यपि ॥ ६३३ ॥ नदीतीरे वृत्त्ये, निषण्णा सा तु नयिका । जगादुतुःस्वीनापि, जम्बुकं
 दृष्ट्वा ॥ ६३४ ॥ मांसपेक्षीं परित्यज्य, मीनमिच्छसि दुर्मते ! । भ्रष्टो मीनाच्च मांसाच्च, किं जम्बुक ! निरीक्षसे ॥ ६३५ ॥ केस-
 स्माहोदधर्ता, हितोपपत्तिमिच्छसि । भ्रष्टा मृत्युश्च जाराच्च, नयिके किं निरीक्षसे ॥ ६३६ ॥ तच्छ्रुत्वा मुष्टु विभ्यस्या, स्वस्याः स
 प्यनरापतः । महर्द्धिर्न निर्म कम्, दर्शयित्येवमवतीत् ॥ ६३७ ॥ पापमेवाकृषाः पापे ! यद्यपि त्वं सयापि हि । जिनधर्मं प्रपदेवा, पाप-
 पटुनक्षस्वम् ॥ ६३८ ॥ दुन्ये ! हस्तिपका सोऽर्क्ष, यस्त्वया मृत्युप्रापिताः । जिनधर्मप्रभावाच्च, देव भूतोऽस्मि पश्य माम् ॥ ६३९ ॥
 जिनधर्मं प्रपत्स्ये-ऽमपीविकृत निश्चयाम् । तां साध्वी सन्निवौनीत्वा, स प्रकल्पामनिब्रह्मत् ॥ ६४० ॥

इति नूपुरपण्डिता फयानकं ॥ तथैवान्यप्रापि ग्रन्थेषु प्रोक्तमस्तीति । तथा मुदक्षनभेष्टीकवानकं प्राग्भवे तस्मीवस्य सुभगाख्य-
 परिपीपालस्य भीमार्द्रासभेष्टिना नमस्कारादि शिष्यमनुचितं स्यात् । तत्कथानकं केवं ॥ चम्पानगर्यापिर्द्रासनमा जैनधर्मासक्त
 दुरिणापटुणीः भेष्टि वसति स्म । तस्यार्द्रासी नाम्नी बनिवा, साऽपि जिनोक्तधर्मारणका, स्त्रीसालङ्कार धारिणी, तस्य
 भेष्टिन सुभगाख्यगोपालः । अथैकदा सौरयेयीधारयित्वा, सध्यासमये पेत्रुर्छात्ता, स्वप्नं प्रति समागच्छन् सुभगो मार्गे
 तदारभेणाज्जाच्छादितश्चरीरत्वात्कम्पायमानमेकं कायोत्सर्गस्वितं वपस्विनपट्टासीत्, निरीस्य तन्मुनेस्त्वपविषये प्रभुरमथसा तथा स्तुतिं
 विधाय, निजगृहे सुभगः समाययौ । स्वगृहे रात्रिं स्थित्वा द्वितीयदिने, अनुदिते सूर्ये सूर्योदयात्पूर्वमेव स्वकीयार्द्रासभेष्टिनो गाभा-
 रयिष्ठं साधुपदिशितेन तेनैव मार्गेण गोपालः प्रयातः, तत्समयेऽपि तथैव कायोत्सर्गेण स्वितं तत्रैव तं मुनिं निरीक्ष्य, अहो ! यस्या प्रता-

पेन पाणिनः प्राणरहिता भवन्ति, तादृश्याः शीततायाः समयेऽप्ययं मुनिः सम्पूणेरात्रि यावदत्रैव कायोत्सर्गेण स्थितः एतत्तु महच्चित्र
 मित्युत्त्वा सुभगो मुनिपार्श्वे समागत्योपविष्टः । अत्रान्तरे सूर्योऽभ्युदितस्तदा “नमो अरिहंताण” मित्युत्त्वा समुत्पत्याकाशमार्गेण प्रययौ ।
 ततः सुभगेन विचारितं, यत् “नमो अरिहंताणम्” इति पदोच्चारणमार्त्रेणैवायं मुनिराकाशमार्गेण समुत्पत्य यदागतस्तदा तु गगनगमनकरणे
 तन्मुनिपार्श्वेऽयमेव मंत्रः समस्ति, ततो मयाऽप्येतन्मन्त्रस्यैव ध्यानं विधेयम्, एवं विचार्य तद्दिनादारभ्य तस्यैव मन्त्रस्य निजहृदये ध्यानं
 धर्तुं लग्नः । अथैकदा तत्पदस्य ध्यानं धृत्वा तत्रोपविष्टं सुभगं दृष्ट्वा श्रेष्ठिनां पृष्ठः भो सुभग ! एतत् किं जपसि ? तथाऽयं मंत्रस्तव केन
 प्रदत्तः ? तेनापि मुनिना दत्तः, इत्युत्त्वा सर्वाऽपि वाज्ज्वा श्रेष्ठिने प्रोक्ता, तदा श्रेष्ठ्यप्यानन्देन सम्पूर्णनमस्कारमंत्रमपाठयत्, तस्य
 तत्प्रभृति सम्पूर्णनमस्कारस्य ध्यानं विधातुं लग्नः । अत्रान्तरे चतुर्मास्यं समागतम् अन्यदा ! वर्षासु बहुदृष्टिर्जाता, पृथ्व्यपि जलमयी बभूव,
 तत्समये गाश्चारयितुं वन गतस्तद्गमनान्तरं बहु मेघदृष्टिरजनि, अन्तराले नदीपूरमागतं, ततः सुभगो निजग्रामगमने सर्वथाऽसमर्थो जातः,
 तदा नमस्कारं स्मृत्वाऽऽकाशोत्पतन बुद्ध्या नद्यां झम्पा दत्ता, परमन्तराले कीलकोपरिपतितः, तन्कीलकघातात् सुभगस्तत्कालं मृत्वा नम-
 स्कारप्रभावेण तस्यैवाहंदाश्रेष्ठिनो गृहे पुत्रत्वेन समुत्पन्नः, सुदर्शन इति तस्य नाम दत्तं, अनुक्रमेण सर्वकलाकलापं पठित्वा कलावि-
 दग्रेसरो बभूव, योवनवयसि प्राप्ते पित्रा मनोरमा नाम्नी कस्यचित् श्रेष्ठिनः कन्या परिणायिता, क्रमेण सर्वश्रेष्ठिमन्यो विशुद्धशीलव्रतधारी
 सुदर्शनश्रेष्ठी जातः । इत्यादि सुभगोदाहरणम् ॥ तथा सम्यक्त्वकौमुद्यादि ग्रन्थेष्वपि रुच्यखुरचौरस्य तथाविधविवेकविकलस्य नमस्कार-
 पाठनं देवत्वहेतुः, तर्हि कथं तस्य महानिशीथसूत्रोक्ताऽनन्त संसारिता न भवेन् ? इति राकारक्तस्याऽभिप्रायः । अथात्रोत्तरं यथा भो !
 भो ! त्वया एतेन वाक्येन निजमूर्खत्वं प्रकटितं, यतो मुख्यवृत्तिस्तावत्स्वभावतः प्रवृत्तिरुत्सर्गरूपा, उत्सर्गस्त्वपवाद घटित एव स्यात् !
 यदुक्तं व्यवहारभाष्ये—गाथा ॥ जावइआउस्सग्गा, तावइआ चैव हुति अववाया । जावइआ अववाया, उस्सग्गा तत्तिआ चैव ॥१॥ इति तथा

चोत्सर्गनिकपिते. काऽप्यपराधोऽप्यवश्यं वक्तव्य एव, स च शुद्धिका भोवमेकादि पुरुषेभ्यः कतोपलभ्यते? अत एव प्रयत्नमनैकान्तिकं। बहुलं
 श्रीतपसेष्टमालाग्रन्थे-यावा, "तन्हा सन्वापुष्पान्तिरो पवयमे नत्वि। आर्यं वर्यं तु गिगहा, साहार्कस्त्रिंश वाजिभयो" ॥ १ ॥ एतद्वास्तु-
 धिर्यवा यत-एवं तस्यास्तर्कमकारितुम्, यदुत्तरे कर्मव्यमेवेति, प्रवर्तने सर्वज्ञागमे नास्ति च ध्रुवस्योदाधारणार्थत्वे सम्बन्धाभावाज्जलेषु, सर्वकर्तृ-
 व्याप्तीं द्रव्यद्वेषकालयाया येत्येताया विधानाधिपेयाश्च प्रव्यादीनां च वैधिश्रेष्ठेण कश्चिद्विशये विधेयस्यापि निषेधावसरः स्यात् निषिद्धस्यापि
 च विधानमापयन्ते, यदुक्तं-“उत्पद्यते हि सावस्था, देवकालावयान् यति। यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्, कर्मकार्यं विषयजेत्” ॥१॥ क इहेत्याह
 लामाकांक्षीव वाजिभयो, यवा वणिक् तुल्यन्या बहुलाये प्रवर्तते, तथा अकार्ये न प्रवर्तते इत्यर्थः। केवलं प्रवर्तमानेन रागद्वेषपरिशारेणसम्ब-
 गात्मा बोधनीयो न काल्यापुष्टालम्बने विषयमित्याहेत्यादि श्रीतपसेष्टमालायावार्थः। न वैराग्यसमेषाप्तादः पराक्रियते, उत्सर्गादिपराधो
 वहीवानिति न्यावात्, अपराधस्य वहीयस्तात्। तथा च श्लोकं श्रीदेवप्रद्वारिफिरिपि विपश्चिदालाकापुष्पपरिनि। कता। “विपश्चिदाणि वाप्य-
 न्तेऽप्यवसवर्चनैरिच इत्यादि।” तथा श्रीदेवप्रद्वारि कृतान्ययोगज्जोदिका वार्तिश्चिकारव्यमारीरस्यामित्योक्तं त्वत्त्वकाव्यवचो, स्वास्त्यवकरी
 नाञ्चि न्यायग्रन्थेऽपि, यदुक्तं श्रीमद्विषेकसूरिणि। तत्तातो ववा कश्चिदासी माह-जोऽव न हिस्वास्तर्कभूतावि” इत्यादिना हिंसानिषेधः औत्स-
 र्गिको मार्गः सामान्यतो विधिरित्यर्थः, केविरिवाह हिंसा अपराधकं विशेषतो विधिरित्यर्थः, तपसापराधेनोत्सर्गस्य बाधितत्वात् औतो
 हिंसा विधि दोषाय, वत्सर्गापराधभोरपराधो विधिरिणीयान्, इति न्यायासूत्रवतामपि न त्वत्त्वकत्वेन हिंसानिषेधः, तत्त्वकारणे जाते दृष्टि-
 व्यादि प्रतिसेवनानामनुज्ञातत्वात्, नानापनिवदि नापाकर्मव्रतजननात् अपवादः। वाङ्मिही हिंसा वेषतादिमीतेः शुद्धालम्बनत्वादिति
 परमावश्यं स्मृतिकारः आह, नोत्सृष्टमिज्यादि स्वाष्ट्यवकरी ग्रन्थेऽपि वत्सर्गनोऽप्यवसविरिणीयत्वं श्लोकः ४। अत्र यादि प्रभो
 वरत्वेन्यु साधुभिः पूर्वोक्तपराधाः सेव्ये, सोऽपि च संवत्तरिणाकर्मार्थमेवेति द्वयोरपि स्वत्यवतवा सेवने वामदक्षिणयो रसवे व्यस्त्यपकरण

वर्दनर्थ एव । अत्र शङ्कां कुर्वन् राकारक्तः प्राह-शरप्रहतशकुनिका, श्रीपार्श्वनाथजीवो हस्ती, श्रीसुनिसुव्रतस्वामिर्माध्वः, श्रेष्ठिमुतो
मत्स्यश्चेत्यादीनामुपधानविकलानां कथं नमस्कारस्य श्रावणम् ? इति चेदुच्यते यस्तु कश्चिदुपधानद्विदेवमालपति, तच्च महदज्ञानमेव, यतः
श्रावणं नागमे निषिद्धं, किन्तु तदध्ययनाध्यापन निषिद्धमिति । कथमन्यथा कालिकश्रुतमप्याचाराङ्गादि श्रावकेभ्यः श्राव्यते ? इत्यादि स्व-
यमेव पर्यालोच्यमिति । पुनर्निजपक्षमाविष्कुर्वन् राकापक्षक्षीकारः समाचवसे-ननूपधानव्रताऽभावेऽपि कथं शुद्धिर्भवतीति चेदुच्यते तथा
विधिसामग्र्याः तपः करणशक्तिर्गुर्वदिलक्षणायाः अभावात् कस्यचित् न पुनः सर्वस्यापि शुद्धभावतः उपधानवहनाभिमुखस्य शुद्धिर्या
नर्त्तते सा आलोचनाविधिवत् यथा आलोचना जिघृक्षुः शुद्धपरिणामो गुर्वदि सामग्र्यभावे तदभिमुखोऽनालोचितपातकोऽपि शुद्धो
भवति, तथाऽयमपि । तथा हीरमश्रग्रन्थेऽप्युक्तं-गुर्वभावे दक्षश्राद्धेन स्थापना गुरुसमीपेऽपि सर्वोपधानविधिः कार्यः, परमालस्यादिकं न
कार्यमित्यादि । परं नायं प्रकारः सर्वत्र प्रमाणं, कथञ्चित् कादाचित्कत्वात्, नहि मरुदेवी मातु सिद्धमेपेक्ष्य द्रव्यचारित्रग्रहणे निरादरता युक्तः॥
इति कथमिति चेदुच्यते द्रव्यचारित्रग्रहणाभावे तु केवलज्ञान्यपि द्रव्यवन्दनया न वन्द्यते, यदुक्तं श्रीहेमचन्द्रस्वरिभिः त्रिषष्टि शलाकापु-
रुषचरित्रान्तर्गतश्रीआदीश्वरचरित्रे षष्ठसर्गे प्रान्तभागे-“सहसासनकंपोऽभूत्तदानीं च दिवस्पतेः । महद्भयो महतामृद्धिः, मपि शसन्य चेतनाः
॥१॥” भक्त्यातमभ्यगाच्चेन्द्रो, भक्ता हि प्रतिपत्तिदाः । स्वामिवत्स्वामिपुत्रेऽपि, किं पुनः प्राप्तकेवले ॥२॥ शक्रोऽभ्यधात् द्रव्यलिङ्गं, प्रतिपद्य-
स्वकेवलिन । यथा वन्दे विदधे च, तव निष्क्रमणोत्सवम् ॥३॥ ततश्च बाहुबलिव-द्विदधे भरतेश्वरः । प्रब्रज्यालक्षणं केशो-त्पादन पंचमुष्टिकम्
॥४॥ उपनीतं यथा सन्नि-हित देवतया ततः । रजोहरणमुख्योप-करणं भरतोऽग्रहीत् ॥५॥ ववन्दे देवराजेन ततश्च भरतेश्वरः । न जातु
वन्द्यते प्राप्त, केवलोऽपि हृददीक्षितः ॥६॥ नृपा दशसहस्राणि, प्राव्रजन्नापि सेवा हि, परत्रापि सुखाकरी ॥ ७ ॥
इत्यादि वाक्येन द्रव्यचारित्रहीनः केवलज्ञान्यपि न वन्द्यते इति । तेन कादाचित्कं कार्यं सर्वत्र न प्रमाणमिति । ततः उपधानमन्तरेणापि

शुलिकाप्रोक्तमेष्टपुण्यादीनां देवत्वहेतुः, तेन कारणेन भानकाजामनुपधानेनापि क्रिया शुद्धयतीति विचारणा महापाप-हेतु रिति । शुद्ध धाव
 कैस्तूपधानव्रतं निपायाऽप्यशकं सूत्रादिकं पठनीयमिति विचारणीयं, तद्विचारणा महापुण्यहेतुरिति उपधानव्रतेन भाषकाजामावश्यकं शुद्धप
 तीति निनैः प्रोक्तत्वात् । तथा श्रीउत्तराच्ययनसूत्रे च उपधानव्रतः प्रोक्तं, तथा च तत्पाठः, गाथा ॥ तद्वोषहाणमादाय, पवित्रं पवित्र-
 न्मयो । एवंपि विहरामो, उत्तमं न नित्यम् ॥ १ ॥ इति एतद्राया व्याख्यायां यदुक्तं श्रीषादिवैतालध्वान्तिस्तुरिभिः-तद्वृद्धयेकवेद्यो-यथा
 तपो भद्रमहापद्मपुपधानम्मागमोपचाररूपमावाप्स्यता दादाय स्वीकृत्य चरित्वेति । यावद्वि त्यादि । इति श्रीउत्तराच्ययनसूत्रं बृहद्वचौ । तथा
 प्रोक्तं निधीकमायेऽपि-काले विणय बहुमानो, उव हाणे तह य निन्दनं । वंजण अत्त तदुपर, भट्टविहो णाणमायारो ॥ १ ॥ इति भार
 गायायां चतुर्थद्वारमावा । यथा-दुम्माविपट्टवपराणा, उवहाण अत्त जं सुचे । आगाहयणागहे, एरुत्तहुआणा वसग पठिआ ॥ १ ॥ इति
 श्रीनिधीय माय्यं, तत्तुर्णिपवा-“इमाणि उवहाणपि दारं, तं ववामावाय । दब्बे उवहाणगादिमाये, इमं दुम्मानि गाहा दुहागवी दुम्मावो
 दुरक्तं वा निसिबिम्भसि गवीए ए दुम्मावी विपमेत्वर्यः । कुत्तिवा वा गति दुर्गतिः । अणमिळसयत्ये दुसरोजह-दुम्भगो साण रगगति ।
 तिरिम्य गवी वा पत्तनं पातः, तीए दुम्मावीए पतंत मय्याज जे घरेति, तं उवहाणं मय्यपि, तं च जत्यंति एत सुचविज्जा, जत्य चवेसगे,
 जत्य भस्सपणे, अत्त सुमत्तये, जत्य भंमे, काल्लकासिय, अंगीणंसेसु, नेआ । जमिति जं उवहाणं णिव्वत्ति, तावित्त तत्त सत्य सुचे
 भुत्ते कायवमिति । वक्कमे सम्मवति आगाहाणागाहेति, जं च उवेसगादि सुचं मणितं, तं सव्वं समासमो दुर्विहं मय्यति, आगाहमजागाह
 वा, त वागाहसुमं भावर्हं सुआर्हं अजागाहपापारं गाई, इत्यादि श्रीनिधीयसूत्रप्रचूणौ, तथा पब्बबस्तुकसूत्रेऽपि यदुक्तं गाथा । उव
 हाणं पुन भाये-बिळाई जं जस्स पण्णिज्जं सुचे । तं तेजेव व देवर्हं, इहा आणाइया दोसा ॥ १ ॥ अस्या गाथायाहृषियेवा-उपधानं पुन-
 रावाप्स्यतीति यद्यस्मात्पुपधानादेर्देवर्हिर्भवं सूत्रं यथासमं तद्वच्ययनादितेनैव तु देवर्हं, इतरथा अन्यथा काने आवाहयो दोषा इति भाषार्थः । इति

श्रीहरिभद्रसूत्रिकृतवृत्तौ । तथा एवं दशवैकालिकनिर्गुक्तावपि “ काले विणए बहुमाणे उवहाणेत्यादि ” न चैतत्साधूनामेवोक्तमिति वाच्यं, श्रुताराधनतपो विशेषस्य यथा सम्भवं यथा ज्ञात्वोभयोरपि सम्मतत्वात् । सामायिकादिपट्ययनात्मकस्य श्रीआवश्यकश्रुतस्कन्धस्याध्ययनमधिकृत्य द्वयोरप्यधिकारादेकस्य श्रुताराधनतपो विशेषो युक्तो नेतरस्येति वक्तुं नहि शक्यते, तस्मात् श्रुतस्कन्धस्य तदध्ययनानां वाऽऽराधनं निशीथचूर्ण्यादिषु साधूदिश्योक्तमप्युपलक्षणात् तदनुयायिनः श्रावकस्यापि यथाज्ञं युक्तमेव, यथा “कालेण निस्सवमे भिक्खू” इत्यादावनुक्ताऽपि साध्वी साध्वनुयायित्वात् परिगृह्यते, अन्यथा कालादिरष्टविधो ज्ञानाचारः साधूनामेव सम्पद्यते, न पुनः श्रावकाणामपि, न चेदमेवास्तामिति वाच्यं, साधूनामष्टविधो ज्ञानाचारः श्रावकाणां चोपधानवर्जः समर्थेति क्ताऽप्यऽऽगमे विविच्य व्यक्तमनुपलम्भात्, परं देशविरति सर्वविरत्योराराधनतपोविधौ, भेदा यथा “ सामाहंमिउकए समणो इव सावओ हवइ जम्हा ” इत्यत्र साम्येऽपि न सर्वथा साम्भं किन्तु देशेन तद्वशाच्च तदुद्दिश्य कृतमप्यन्नादिकं श्रावको भुङ्क्ते न पुनः साधुरेव मन्योपि भूयान् भेदः । एवं साधूनां श्रीआवश्यकश्रुतस्कन्धस्याष्टदिनात्मको योगः श्रावकाणां तु श्रीमहानिशीथसूत्रोक्तो विधि उपधानसंज्ञितः, यद्यप्युपधानशब्देन सामान्यतः श्रुताराधनतपो विशेषो भण्यते, तथापि विविच्यमानो मृनीनां योगोऽपरपर्यायस्युपधानं, श्रावकाणां तु पर्यायविमुक्त मेवोपधानमिति बोध्यं । पुनरत्र शङ्कां कुर्वन् राकारक्तः प्राह—नन्वेवमाराधनविधिभेदः कथमिति चेदुच्यते—जिनाज्ञाया अर्चनीयत्वात्, किं चोद्दिष्ट भोजित्वे नारम्भे परिग्रहवतां कश्चिद्भेदो वक्तव्यः स च पर्यालोच्यमानोऽयमेव दृश्यते, लोकेऽपि समानरोगोपशान्तावपि कालपुरुषवयः प्रत्युक्षणया औषधादिपथ्यविधौ भेदः, परं पृथग् तूभयोरपि देयोऽव । किं चैक एवाराध्यो भिन्नभिन्नाराधकापेक्षया भिन्नस्वभावं नैवं परिणमति, यतो विद्यमानोऽहं साध्वानीताहारमेव भुञ्जानः साधुमपेक्षयाऽऽहारोपभोक्तृताया परिणतः पुजास्वादकतया तु देवादिक्रमपक्षैव, एवं प्रतिमपि बोध्याः, नहि येनैव विधिना साधुना प्रतिमा आराध्यते, तेनैव विधिना श्रावकेणापीति । प्रवचनमर्यादाभङ्गापत्ते रित्यलं विस्तरेणेति । अत्र

पुनः कश्चित् सङ्गां कुर्वन्माह—अन्यबोधोपधानमालारोपणयोः किं फलमुद्दिश्य कर्तव्यतेति चेदुच्यते—यदुक्तं श्रीहीरपञ्च ग्रन्थे “अन्यबोधोपधान
 मालारोपणयोः किं फलमुद्दिश्य कर्तव्यता ? यत्र च साऽभिहिता, तदपि द्वास्तं व्यक्त्या प्रसाधमिति” अथैतत्प्रश्नस्य प्रतिपन्नं—यथा
 तयोपधानमालारोपणयोः किं फलमुद्दिश्य कर्तव्यता यत्र च साऽभिहिताऽस्वीत्यभोपधानवहनं श्रुताराधननिमित्तं, प्राकारोपणं तु तपस
 त्रयापनार्थं भीमहानिन्दीयादिमात्रे मोक्षमस्तीति । पुनः पूर्णिमापक्षकक्षीकर्त्ता शङ्कामाह—ननु श्रीआवश्यकस्याभ्ययनमपि भावकाणां ह्युप
 धानत्रयपुरःसरमस्ति, तर्हि कतिचित् भावकाऽपि चतुःश्ररण प्रकीर्णकस्वीनि पठन्ति, प्रकीर्णकानि त्वगमग्रन्थे गम्यन्ते, तस्मात् प्रका
 र्णिकान्यपि योग्यवहनपुरःसरं साधूनां पठनं युक्तमेव । भावकाणामागमवाचननिमित्तात् कथं भावका अपि चतुःश्ररणप्रकीर्णकस्वीनि
 पठन्ति ? अगोचरमाह—भो मो ! इत्येतदपि प्रकाशमात्रं, तत्पठने तु भावकाणामधिकारः परम्परया, यदुक्तं श्रीरपञ्चे जगन्मालागणिकृत
 प्रभाषिकारं—ननु चतुःश्ररणमधुनीनां कियतां प्रकीर्णकानां पठने आन्धोऽधिकारीति ? अस्य प्रतिपन्नं, यथा—परम्परया भक्तपरिज्ञा प्रकी-
 र्णक ? , चतुःश्ररण २, आहुरमस्याल्ल्यान २, संस्कारकप्रकीर्णक ४, नामध्ययने, आह्वानामधिकारित्वमवसीयत, इति, तान्यपि पुन पर
 म्परयाऽऽचार्यमन्त्रयकरणपुरस्सरं भावकैः पठन्त, इत्यादि बहुषु जैनसिद्धान्तेषु साक्षादुपधानविधिः भावकाणां मोक्षः, स्वमवगम्य पुनरपि
 सङ्गां कुर्वन् ह्येतादृशमस्वी ग्राह—ननु भीतपथानविषेरविधाने भावकाणां को दोषः ? तथा यदुपधानवपः, पूर्व केनऽपि समाराधितमस्ति ? इति
 चेदुच्यते, भो ह्युपाक ! यथेदं तर्हि ब्रुषु प्रवचनोद्घातकारिणि श्रीमहानिन्दीयसूत्रेऽनुपधानकुक्षीकृत्य महान् दोषः, तयोपधानव्रते ह्यान्वयमा-
 यना, यथा ये भावका उपधानव्रतं न स्वीकुर्वन्ते, ते ऋषयश्चतस्रं दुःखं प्राप्नुवन्ति, तथा ये उपधानव्रतं श्रुत्वा स्वीकुर्वन्ते, तेऽजितवदचनत्
 सौम्यमानो भवन्ति । अवोपधानविषये ऋषयश्चतस्रमिति तदचर्योर्द्वयोरपि सहोदरयोरास्मानक । यथा—यस्यापुरि परमार्थवर्जिनदासभेद्विन
 सनयो द्वौ ऋषयश्चतस्रमिति तदचर्योर्द्वयोरपि पाठकारितौ यावत् पौषवपौ योम्यो ब्रह्मन्, तावत्पिभोक्तं

वत्सौ सम्यक् सूत्राराधनार्थमुपधानतपो विधत्तां चित्तैकाग्र्येण। यतः-विहि सारं चिअसेवइ, सञ्जाल सत्तिमं अणुहाणं। द्वाइ दोस निहओ,
विपक्खवायं वहइ तंमि ॥१॥ आसन्न सिद्धिआणं, विहिपरिणामो उ होइ सयकालं। विहिचाउ अविहिभत्ती, अभवजिअदूरभवाणं ॥२॥
एतद्वाथा शब्दार्थो-यथा-विधिसारं एव सेवते श्रद्धालुः शक्तिमान् अनुष्ठानं, द्रव्यादिदोषनिहतः अपि पक्षपातं वहति तस्मिन् १। आस-
न्नसिद्धिकानां विधिपरिणामस्तु भवति सदाकालं, विधित्यागः, अविधिभक्तिः, अभव्यजीवदूरभव्यानामिति २। तदाकर्ण्य सकर्णा-
ग्रणीलघुरप्यलघुधीरिष्टं वैद्योपदिष्टं चेति मन्वानः सानन्दं नन्दिमहोत्सवादि विधापनपूर्वमपूर्ववहुमानगर्भमुपधानतपांसि मुख्यविधि-
नैवोद्वहति स्म। वृद्धस्तु सांसारिकरसगुह्यः पोषधोपवासादिक्रिया दौष्कर्म्यानी समानीत निर्हीकतादिसाहसः सूत्राणि तु प्रागप्यस्व-
लितान्यधीतानि, युथा किमतः परं दुस्तपतपस्तपनादि लेशावेशाश्रयणेन ? यतः “अतिक्लेशेन ये त्वर्था-उधर्मस्याति क्रमेण च। शत्रूणां
प्रणिपातेन, ते ह्यर्थाभाभवन्तु मे” ॥ १ ॥ एवमुपधानावधीरणाधुरीणः ? प्रवीण मातापितृभ्रात्रादिभिर्बहु बहुमेरणेऽपि, गलीबलीवर्द इव
धुर्यभारं कथमपि नोपधानं वहति स्म, धिग्धिगधर्मिष्ठानामपि प्रमादमदिरामेदुरमदोद्रेकावेशविसंस्थूलत्वं, यत्सम्यग्धर्मविधि विदग्धा अपि,
वह्निदग्धा इव नोत्तिष्ठन्ते तदाराधनार्थं। एवं तेनोपधानानुद्धहनेन किञ्चित्तदवहीलनादिना ज्ञानावरणीयकर्म श्राद्धधर्माराधनेऽपि तीव्रं बद्धं,
द्वावपि च श्राद्धधर्माराधनेन सौधर्मं सुपर्वोभूयमनुभूय, तत श्च्युतौ महाविदेहे महेभ्य कुलेऽवतीर्णवन्तौ यमलजातौ सुतौ देवदत्त-गुरुदत्तना-
मानौ, परं प्राक्तनस्य कर्मदोषेणातिमूर्खत्वनिर्बुद्धित्वादि जज्ञे। द्वितीयस्य चातिप्राज्ञत्वसुबुद्धित्वादि क्रमाद्द्वावपि पित्राध्यापयितुमध्यापक-
स्यापिती, आद्यस्य बहुपक्रमेऽपि वर्णमात्रमपि न हृदि तिष्ठत्युदकविन्दुरिवातिस्मृतात्रे, किं बहुना, वर्णानां वाचन लिखनाद्यपि काष्ठपत्रक-
इव लेशतोऽपि नाज्ञासीत्, पित्रादिभिर्विविधौषधमन्त्रतन्त्रयन्त्रैवतमश्वाद्यनेकोपायकरणेऽप्यहर्निशं पाठनेऽपि च नमस्कारपदमात्रमपि
नापाठीच्च; द्वितीयस्तु हार्दपरिज्ञानेन बृहस्पतिरिव स्वल्पैरेव दिवसैः सुखेनैव सकलशास्त्राब्धिपारीणतया सर्वान्तर्याणि शिरोमणिभाव

मानहन् क्रमात्सम्पद् भान्दधर्मं समग्रविधिं शिक्षितोत्सर्गां पचाद् विदुरत्वादिना श्रीभिनन्दासने निस्तुल कौस्तुभ लेभे । अहो ! भान्दविरा
धनयोरनिर्वाच्याः कोऽपि विपाक परिपाकाः । ततस्तौ यथाक्रमं स्वर्गपुष्टिमथानु कंदं हल्लकशीवथानु निन्दादिवसाऽमानास्यापूर्णमा द्राक्ष
कनकचपूरक चम्यकरीरकन्त्यदुग्धमपीदुग्धकाककोकिल चक्रमरालककलियुग कुतयुगदुर्जन सज्जनसरकरीन्द्राशुपमानानि लोके मन्त्रवन्तो ।
अहो ! सहोदरत्वेऽपि विपत्तयोरिव महारमन्तरमेतयोः । ततो दुर्दैवकृतेन धत्तिमेवेनात्युद्धिप्रता निमग्नविषो देवदत्त सुदुस्साहदुःखोदित
मन्तर्वावहोति । अन्यथा वनस्तेन निवतनुजयोः प्राग्भावे पृष्टे ज्ञानिना यथास्थितादिल्ले, स्वाश्वयेऽनुश्रयं सातिश्रयं प्रकाशयता सुकृतेकचितेन
देवदेवेन स्वकृदुज्ज्वलसमदिशेति विज्ञप्तो ज्ञानीन्यगदन्ति । अहो ! उपधानवाहिनां नमस्कारश्रमपाठिनां चाश्वठया विनयावर्जनमोजनविभा
मनादि वैयस्य्यादिभिः सर्वाङ्गीणमक्तिपोषं संलम्बोपवासाचाव्छादिवृत्तपतपोभिः स्वयं शोषं च महर्षिरिव यदि करिष्यसि तदैवेदं
दुष्कर्मसर्वं वात्सलि, नत्वन्यथा यत्परमार्थम् ॥ “पाषाणं च त्वल मो !, कदाचं कम्माण पुंदि बुद्धिमाण दुष्पटिकंठाणं मेघा मुत्सो नस्यि
अवेष्टा तपसा वाऽग्नौ सृष्टा इति” एतत्प्राञ्चद्वार्यो यथा—पाषाणां च त्वल मोः कृतानां कर्मणां पूर्वं दुर्भीर्णानां दुष्पटिकान्त्वानां वेदि-
त्वामोक्षः नास्ति, अवेदित्वा तपसा वा अण्डपयित्वा, श्रुयर्हि सायाभिति । “तथा अणिआणस्स विहीय तवस्तवविजस्स किं पत्तसामो ।
किञ्चा केण विभासो, निक्काइभार्षपि कम्माणे ॥१॥ तद्वयात्स्याः—अनिदानस्य विधिना तपसः वत्तस्य किं प्रबंधसामः क्रियते येन विनाशः
निकाचितानामपि कर्मणाम् । ततस्तेन भवेत्पुत्रेणापि शिशुनापि सुखिनापि च तत्तथैवाश्रेयं सन्निधेयं गृहीतं सोत्साहतयेव चिदये ।
तवस्तत्कर्म इतः धनैरनिर्निबिडीभूतं, तदनुमहानिशीयोक्तुस्यविधिनेव स सावधानमना, उपधान गहनपूर्वं नमस्कारादिब्रह्मणि पापवीति
स्म । एवं प्राकृष्टदुष्कर्मणि सर्वथा क्षीणे, समग्रश्राद्धपारीजतया देवदत्तोऽपि गृह्यशोषमे प्राप्नोति स्म । तद्धा जात भ्रष्टाः प्राब सर्वेऽपि
भावा उपधानविभिमाराधयामासतुः । यथा तत्रवेऽपि द्रव्यवीक्षा कक्षीकार मन्तरेणापि केवलज्ञानमवाप्य सिद्धिसौख्यमध्यसामासतुः, इत्युक्तं

धानाराधनाऽनाराधनयोः फलमाकलय्य, प्रसादमवगण्य तदाराधनविधौ सम्यगुद्यममिति श्राद्धोपधानविषये ज्ञातम् । एवं विभाव्य भव्य प्राणिभिरुपधानव्रतपुरस्सरमावश्यकमपि पठनीयमिति बहुषु जैनसिद्धान्तेषु यदि प्रोक्तं, तर्हि अन्यागमवाचनस्य तु का कथा ? शुद्धजिनाज्ञा परिपालकास्तु श्रीउपधानव्रतपुरस्सरमेव श्रीआवश्यकं पूर्वोक्तप्रकीर्णकचतुष्कं च पठन्ति, नान्यथा, अन्येषामागमानामङ्गोपाङ्गदीनां समूहं नहि शुद्धश्राद्धा वाचयन्ति, जैनागमेषु श्रावकाणामागमवाचननिषिद्धत्वात्, इति विशेषार्थः ॥ इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमजित्सुशिष्यपन्न्यास श्रीसोभाग्यविमलजिद्विनेयमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञाऽऽगमवाचन मीमांसावृत्तौ श्रीअष्टमकाव्यार्थः ॥ ८ ॥

श्राद्धाः सूत्रकपाठका गुणयुता नोक्ताश्चकुत्रापि वै,
लङ्घद्वेत्ति सुपञ्चमाङ्गवचनान्तेऽर्थं व्रजग्राहकाः ।

पूर्वं ज्ञानमनुप्रकृष्टकरुणा पाठोऽपि सौत्रः स तु,
साधूनां पठनाय सम्प्रगदितो न श्रावकाणां पुनः ॥ ९ ॥

अथ श्रीनवमकाव्यव्याख्यामाह । अत्र नवमकाव्ये क्वापि सिद्धान्ते श्रावका आगमपठितारो न प्रोक्ता, इति दर्शयन्नाहः—श्राद्धाः सूत्रकपाठका इत्यादि, चकारः पुनरर्थे, वै निश्चयै, कुत्रापि सिद्धान्ते गुणयुताः श्रावकगुणयुक्ता श्राद्धाः श्रावका सूत्रकपाटकाः सूत्राणामागमानामध्येतारः नोक्ताः न प्रोक्ताः, “श्रावकैरागमाः पठनीया वाचनीया वा” इति क्वापि सूत्रे न प्रोक्तमित्यर्थः । लङ्घद्वेत्ति सुपञ्चमाङ्गवचनात् लङ्घद्वेत्तिग्राह्यद्वया इत्यादि सुपञ्चमाङ्गस्य शोभनभगवतीसूत्रस्य वचनात् श्रावका अर्थव्रजस्य अर्थसमूहस्य ग्राहकाः गृहितारः न तु सूत्रपाठकग्राहकाः, पूर्वं प्रथमं ज्ञानं, अनु पश्चात्, प्रकृष्टा श्रेष्ठाकरुणादया “पठमं नाणं तथोदया” इति सौत्र श्रीदशवैकालिकसूत्रसक्तः

पठोऽपि य स पठस्तु साधूनां पठनाय साधूनामध्ययनाय सम्भगदितः सम्प्रोक्ताः, न पुनः भावकाणां पठनाय, भावकाणां दृष्टवैका-
लिङ्गयुक्तवदनेऽनधिकारित्वादिति काव्यशुद्ध्यार्थः ॥ ९ ॥ विशेषार्थस्त्वयं-श्रीयगन्तीसूत्रे द्वितीयवृत्तके पञ्चमोद्देशकेऽपि तुङ्गिकानगरीवासि
यासकवर्ननापिकारे, भावका अयं ग्राहकाः मोक्षा, न तु सुखपाठग्राहकाः, तथा च तत्पाठ । “निर्माये पावयणे निस्संक्रिया निष्क्रियया
निविदिगिच्छा सम्पदा गरिह्यद्वा पुच्छियद्वा अभिषयद्वा विणिच्छयद्वा बहुमि जपेम्मायुरायरा” इत्यादि त्वयेतत्याठहचिदेशे बहुक्तं श्रीअमय-
देववृत्तिस्त्वयागे यथा-लङ्कडुपि अयं अयणात्, गरिह्यदुपि अयं विचारणात्, पुच्छियदुपि सांक्षयिकार्यमभकरणात्, अभिगयदुपि
ममिगार्यस्याभिगयात्, निमित्तियदुपि ऐदं पर्यायस्त्वोपलभ्यात्, अथ एव अद्विमिगपेमायुरायरा अस्यानि च कीकृतानि मिजा च
तन्मध्यवर्धि वस्तुस्विमिनास्ता मेमायुरागेण सार्यवचनमीतिक्यङ्कुम्माविरागेण रक्ता एव रक्ता येषां ते तथा, अयवाऽस्यमिजाद्यु जिन-
वासन्ममेमानुरागेण रक्ता ये ते तथा । इति श्रीयगद्वि, सुप्रवचनात् भावका अयं ग्राहका एव मोक्षा, न तु कुत्रापि ‘लुप्तसुखा गरिह-
युवा’ इति मोक्षाः । सूत्रे तु साधूनामपि क्रियदीक्षापर्यायाधिक्रान्तेन सूत्रपठनं प्रोक्तं, तथा च पञ्चवस्तुकग्रन्थे श्रीहरिमद्रसरिनि-
प्रोक्तं तथाच तत्सारा-भाषा ॥

ब्राह्मणेन पठं, संवत्तरमाश्रमागो जं जंमि । तं जंमि वेव धीरो, वा पञ्चासोय कालोये ॥ ५८१ ॥ विवरितपरियागस्तव, जा
यायकल्पना मस्तक्ययं । पञ्चवरितस्तव सम्मं, सुयगं नाम अज्जयनं ॥ ५८२ ॥ दसकण्ठवपहारो, संवत्तरपणगविक्खवस्सेव । ज्ञानं
समदाव समदाव, सियमं अट्ठवासस्त ॥ ५८३ ॥ दसवासस्त विवादा, पणरस वासयस्त अग्ने । उलुङ्गियविमाणमाई, अल्लवणा
पंषाणा ॥ ५८४ ॥ वासवासस्त तथा, अल्लुङ्गवायाई रंष अल्लवणा । तेरसवासस्त तथा उल्लुङ्ग सुयात् पठरो ॥ ५८५ ॥ बोद्धस
वासस्त वा, आसीविसभावनं मिजा विंति । पणरस वासगस्त य, विदीविसभावनं ठइव ॥ ५८६ ॥ सोल्लसवासोई सुव, पण्ड

खुट्टिपुष्ट जह संखं । चारणभावणमहसु, विणभावणा तेयगनिस्सग्गा ॥ ५८७ ॥ एगूण वसगस्सउं, दिट्ठीवाओ दुवालसमंगं । संपण
 नीसवरिसो, अणुवाई सबसुत्तस्स ॥ ५८८ ॥ उवाहणं पुण आयं-बिलाइं जंजस्स वन्नियं सुत्ते । तं तेणेव उवेय इ-हरा आणाईया दोसा
 ॥ ५८९ ॥ जं कैवल्लिणा भणिय, केवल्लणाणेण तनूउणाउं । तस्सण्णहा विहाणे, आणाभगो महापावो ॥ ५९० ॥ एक्केण कयमकज्जं, करेइ
 तप्पवया पुणो अन्नो । साया वहूलपरयो, च्छेओ संजमतवाणं ॥ ५९१ ॥ मिच्छत्तं लोयस्साण, वयणमेयमिह तत्तउ एवं । वितहा सेव-
 णसका, कारणउ अहिगमे यस्स ॥ ५९२ ॥ एवं च गेगभविआ, तिवासपरोवघायणी णियमा । जायइ जिण पडिक्कुच्चा, विराहणा संजमा-
 याए ॥ ५९३ ॥ जह चैव उवहि रहिया, मंताई हंदिणेव सिज्जंति । होंतिय अवयार परा, तहैव एयंपि विन्नयं ॥ ५९४ ॥ तह चैव उवहि
 जुत्ता, जह सफला होंति एत्थलयंमि । तह चैव विहाणाउ, सुत्तं नियमेण परलोए ॥ ५९५ ॥ विहिदाणंमि जिणाणं, आराहिया धुवं
 होइ । अन्नेसिं विहिं दंसण, कमेण मगस्स वच्छाणं ॥ ५९६ ॥ सम्मं जहुत्तकरणे, अन्नेति अप्पणोय सुपसत्थं । आराहणाय यं फला,
 एवं सह संजमायाणं ॥ ५९७ ॥ तं पुण विचित्त मेत्थं, भणियं जं जंमि अंगाड । तं जोगपिहाणाउ, विसेसउ एच्छणायव्वं ॥ ५९८ ॥
 एतत्पाठस्वोपशृत्तिपाठो यथा-कालक्रमेण प्राप्तमौचित्येन संवच्छरादि तु यदाचारादियस्मिंस्तत्तस्मिन्नेव संवत्सरादौ धीरा वाचयेत् न
 विपर्ययं कुर्यात्, स कालोऽयं वक्ष्यमाण इति ॥ ५८१ ॥ त्रिवर्ष पर्यायस्यैव नेतरस्य आचार प्रकल्पनामनिशीथाभिधानं अध्ययनं, वाच्यते
 क्रिया योजनीया, चतुर्वर्षस्य तु सम्यगस्वलितस्य सूत्रकृतं द्वितीयं ॥ ५८२ ॥ दशकल्प व्यवहारात्रयोऽपि पञ्चसंवत्सर दीक्षितस्यैव स्थानं
 समवाय इति, अङ्गेचद्वे अप्यष्टवर्षस्येति ॥ ५८३ ॥ दशवर्षस्य व्याख्येति:-व्याख्या प्रज्ञप्ति भगवती एकादशवार्षिकस्य वामूनि क्षुल्लकविमा-
 नादीन्यध्ययनानि पञ्चज्ञातव्यानि । तथा क्षुल्लिकाविभानपविभत्ती महलियाविभाणपविभत्ती अंगचूलिया वंगचूलिया विवाहचूलिया ॥ ५८४ ॥
 द्वादशवार्षिकस्य, तथा कालपर्यायेण अरुणोपपातादीनि पञ्चाध्ययनादि । तद्यथा अरुणोववाए वरुणोव० गरुलोव० वेलंबोव० वेलंधरोव० वेस-

मणोववाप प्रयोदशनापिकस्य तयोत्थानधुसदीनि चत्तारि, तथवा चट्टाणसुय, समुद्राणसुय, देवं दोषवाए, नागपारियावभित्ति ॥५८५॥
चतुदश बपस्य तथा पर्यायिणाऽऽशीविषभावनां निना पूते नारतः (१) पञ्चदशवर्षस्य तु इष्टिविषभावनां तथैव द्रुवते ॥५८६॥ पोटम्भवा-
पिरूपपरियेकोत्तर वञ्चितेषु यथाक्रमे चारणभावना, महान्ममावना तेजो निसर्ग, एतानि भवन्ति ॥५८७॥ एकोनविंशतिकस्यपर्यायस्य
द्विषद्तो द्वादशां समूहं विंशतिवर्षपर्यायिणाऽऽनुपातीयोन्म सर्वसुश्रस्य बिन्दुसारादेः ॥५८८॥ उपधानं पुनराषास्कादि यथस्या
ध्ययनादेर्वर्णितं सूत्रे आगमे तदध्ययनादि तेनैव तु देय, नान्ये, इतरया दाने आज्ञादयो दोषावत्तार इति ॥५८९॥ एतदेवाह यत्केच
स्तिना मणिवधुपधानादि केवलज्ञानेन तत्त्वतो ज्ञात्वा तस्यान्यया विधत्ते करणे आह्वयः केवलिनः महापापः भगवदभ्युपानादिति ॥५९०॥
अनवस्थादोष्माह । एकेन कृतम् कार्यं तत्त्वत्ययादेव पुनरन्यससारी करोति, एव सात्वाबहुलपरम्परया प्राणिनां व्यवच्छेद संयमतपसोः
गुह्ययोरिति ॥५९१॥ मिथ्यात्व दोषमाह । मिथ्यात्वं लोकास्य भवति कथं स्यात् । न वचनमेवत् जैनमहापिकारितस्त्व एव तथा बित-
यसेवनया हेतुवृत्तया शंकाकारणत्वालोकास्याधिक मिथ्यात्व, एतस्य वितयकर्तुरिति ॥५९२॥ विरावना दोषमाह । एवं चाज्ञादे, रनेक-
मवित्यः प्रभूतमन्मानुवास्वीत्रारौद्राः स्वपरोपयानिनो नियमात् जायन्ते । जिनप्रतिकुष्टाविराधना संयमात्मनोऽनुकूलानुवचनेति ॥५९३॥
इरैर्देपर्यमाह । यदैव तु विधिरहिताः क ? इत्याशम्नादयोर्द्विन्ने सिद्धयन्ति । भवन्ति चाप्कारपरा इवैव तथैवैतदपि ज्ञेय सूत्राविधि-
करणमिति ॥५९४॥ तत्र एवामुविधियुक्ताः भन्नादयो यथा सफलभावन्यत्र लोके, तथैव विधानात् इतोः सूत्रं नियमेन परलोके
विधियुक्तं सफलं ॥५९५॥ विधिदत्ते सूत्रस्य जिनानामाज्ञाऽऽताकिता धुर्व भवति, सम्यक् प्रवृत्तेः । तथाऽप्येषां प्राणिनां विधिवर्चन
क्रमेण मार्गस्यावस्थानमुन्मार्गदर्शनामानादिति ॥५९६॥ सम्यक्स्य भवति यबोक्करणे सत्यन्वेषां तदुपज्ञासात्मनश्चमुपज्ञस्तथमिति
मम्यत्तवन्निषेधं आराधनापतफला आयतो योशः, एव सति सयमात्मनोरिति ॥५९७॥ तत्पुनरुपचान विधिमवचने भवितं यथस्मि-

नङ्गादौ तद्व्योगविधानाद्यन्याद्विशेषतोऽत्राधिकारे ज्ञातव्येति ॥ ५९८ ॥

इत्यादि पाठः अयमर्थतो व्यवहारसूत्रे दशमोद्देशकेऽप्यस्ति । तद्यथा—“तिवासपरियायस्स निगंथस्स कण्णइ आयारकण्णे नाम मज्झयणे उद्दिसित्त एव, चउवासपरियायस्स निगंथस्स कण्णत्ति सुअगडे नामं अंगे उद्दिसित्तए, पंचवासपरियायस्स समणस्स कण्णत्ति ठाणसंभवाए नामं अंगे उद्दिसित्तए, एक्कारसवासपरियायस्स कण्णत्ति, खुड्डिआ विमाणपविभत्ति महलिया विमाणपविभत्ति अंगचूलिया वंगचूलिया विवाहचूलिया नामं उद्दिसित्तए वारसवासपरियायस्स कण्णत्ति, अरुणोववाए गरुलोववाए धरणोववाए वेसमणो-ववाए वेलंधरोववाए अज्झयणे उद्दिसित्तए तेरसवासपरियाए कण्णत्ति, उट्ठाणुसुए समुट्ठासुए देविदोववाए नागपरियावलिया नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए चउदसवास कण्णत्ति, चारणभावणा नामं उद्दिसित्तए सोलसवास कण्णत्ति, वेयणीसयं नामं अज्झयणं उद्दिसित्तए सत्तरसवास कण्णत्ति, आसीविसिनामं अज्झयणे उद्दिसित्तए अट्टारसवासकण्णत्ति, दिट्ठिविसिभावणा नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए एगुण वीसवासपरि-यायस्स कण्णत्ति, दिट्ठिवाए नामं अंगे उद्दिसित्तए वीसवासपरियाए समणे निगंथे सबसुआणवाई भवत्ति” । एतत्पाठार्थः सुगमोऽपि किञ्चिच्छिख्यते—यथा त्रिवर्षपर्यायस्य निर्ग्रन्थस्य कल्पते आचारकल्पं नामाध्ययनमुद्देशितव्यतया, अत्राचारकल्पो निशीयाभिधानाध्ययन-मिति । तथा चतुर्वर्षपर्यायस्य निर्ग्रन्थस्य कल्पते सूत्रकृतं द्वितीयाङ्गमुद्देशितव्यतया, तथा पंचसंवत्सरपर्यायस्य दशाकल्पव्यवहारं पाठयितुं कल्पते, तथा अष्टवर्षपर्यायस्य स्थानाङ्गसूत्रं समवायाङ्गसूत्रं च द्वेऽपि पाठयितुं कल्पते, तथा दशवर्षपर्यायस्य साधोः भगवतीसूत्रमध्येतुं कल्पते, तथा एकादशवार्षिकस्य मुनेः शुल्लकविमानप्रविभक्तिः १ महलिया—विमानप्रविभक्तिः २ अंगचूलिया ३ वंगचूलिया ४ विवाहचूलिया ५ एतानि पञ्चाध्ययनान्यध्यापयितुं कल्पते, तथा द्वादशवर्षपर्यायस्य साधोर्यथाक्रमं अरुणोपपातं २ गरुडोपपातं ३ धरणो-पपातं ४ वैश्रमणोपपातं ५ वेलंधरोपपातं ६ एतानि षडप्यध्ययनान्यध्यापयितुं कल्पते, तथा त्रयोदशवार्षिकस्य उपस्थानश्रुतं १ समुपस्थान

श्रुतं २ हेतुद्वयोपपादश्रुतं ३ नमपरिरयाबलियाश्रुतं ४ एतानि घत्वारि पाठयितुं कल्पते, तथा चतुर्दशवर्षस्य पर्यायस्य सुवर्णमाननाऽध्ययनं
 कल्पते, तथा पञ्चदशवर्षस्य चारणमाननायाध्ययनमव्यापयितुं कल्पते, तथा गोदशवर्षस्य वेदिनीखतकास्याऽध्ययनं पाठयितुं कल्पते,
 तथा सप्तदशवर्षपर्यायस्यऽऽर्द्धविसाध्ययनं पाठन, तथा अष्टादशवर्षपर्यायस्य दृष्टिविषयावनामाध्ययनमव्यापयितुं कल्पते, तथैकोनविंशति
 कस्य पर्यायस्य दृष्टिमाध्याध्ययनं पाठयितुं कल्पते, तथा सम्पूर्णविंशतिवर्षपर्यायमान् साधु सर्वसूत्रं पाठयितुं कल्पते, सर्वसूत्रादौ भवतीत्यर्थः।
 यदि साधुरपि निष्पत्तिपयायातिष्ठान्ते सूत्रादिकं पठति एवं व्यवहारसूत्रादियु मोक्तं। पञ्चवस्तुक्रमेण तु किञ्चिद्भेदस्तु पूर्वोक्त पञ्चवस्तु-
 क्रम्यपाठवोऽप्येतत्, तर्हि आचक्रास्तु क्रम्यागमानामप्येतत् ? अपि तु नेति । इत्यादि सर्वसिद्धान्तेषु आचक्राणामागमवाचने निश्चितः ।
 अथ दुनरपि सिद्धान्त वाक्यमवगम्य कसावत्कलनीयसकलसिद्धान्तककारणपलुपकः लुपाच्छ्रुतप्रकृतीकारः निनपक्षमाविष्कुर्वन् सुभा-
 चचते-न्नु भवदुक्तं आचक्राः सूत्रं नहि पठन्तीति सत्य, तर्हि भीदस्यैकालिकसूत्रे कथमेवं मोक्तं यत् “पठयं नामं त्वयो दया-मयं ज्ञानं
 त्वयो दया” इति वचनेन ज्ञानं विना कथं दयां प्राप्तमिति ? तव एवं सति तु भवत्कैरपि सूत्रं पठनीयमिति सिद्धम् । अत्रोत्तरं यो
 लुपात्तः ! एतच्चवचनं बहुहास्यजनकमेव यतो दशैकालिकसूत्रे “ पठय नामं त्वयो दया ” इति पदं केषां मोक्तं तत्पक्षस्तु साधूनां पठ-
 नाय मोक्तव्यं संयतगुणमोक्तत्वात् । तथा चोक्तं भीदस्यैकालिकसूत्रं चतुर्थाध्ययने । गाथा । “पठय नामं त्वयो दया एवं विद्वद् सप्त
 संनर भद्राणी किं क्वाही किं बानाही छेअपावग ॥ १० ॥ एतत्पाठ्यीकायां यदुक्तं भीदरिच्छसूरिभिरिस्तत्पाठो यथा-एवं सति सर्वभूत
 दयावत् प्राप्त्यर्धमन्यो न भवतीति, सर्वोत्पन्ना दयायामेव भवितव्यम् । अत्रे ज्ञानाभ्यासेनापीति यासूदव्युत्पन्ननिनेयमिति विद्वज, इति
 तद्वयोहाया-यवभाषमित्यादि वक्तव्यादौ ज्ञानं भीदस्वरूपसरलमोपायफलविषयं, तदस्तथाविषयज्ञानसमनन्तरं दयासंयमस्यदेकान्तोपादे-
 यतया भावयस्तत्तद्वे एवमेनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वक क्रियावतिपक्षिकेण विद्वत्पास्ते सर्वसंयतः सर्वमभ्रमिज्ञा, या दुनरज्ञानी साध्योपायकल

परिज्ञानविकलः, स किं करिष्यति, सर्वत्रान्यतुल्यत्वात्पटुत्तिनिवृत्ते नामत्ताभावात् । किं वा कुर्वन् ज्ञास्यति क्लेशं निपुणं हितं कालोचितं पापकं वा अतो विपरीतमिति । ततश्च तत्करणं भावतोऽकरणमेव समग्रनिमित्ताभावात् । अन्यप्रदीप्तपलायनघुणाक्षरकरणवत् । अत एवा-
न्यत्रायुक्तम् । “गीयत्यो अविहारो, वीथोगी अच्छमीसियो । भणिओ इत्तो तइअविहारो नाणुत्ताओ जिणवरेहिं ” ॥१॥ इत्यादि अतो
ज्ञानाभ्यासः कार्यः ॥१०॥ इति श्रीदशैकालिकसूत्रबृहद्बृहत्तिवचनात् पढमं नाणं तओ दया इति पाठस्तु साधूनां पठनाय प्रोक्तः “पढमं
नाणं तओदया” इति पदकथनानन्तरमेव एवं चिट्ठइ सव्वसंजए इति प्रोक्तत्वात् । तहिं भो लुम्पाक ! श्रावकस्य कथं योजयसि सव्वसंजए
इत्यत्र सवसावए एवं सूत्रं प्रोक्तं, ततः सन्देहः कथं तव हृदये भवति ? । पुनः शङ्कां कुर्वन् लुम्पाककुपती प्राह—ननु एवं तहिं श्रीमहा-
निशीथसूत्रे कथमेवं प्रोक्तं “अट्ठहंपि एआणं गोअमा जे केइ अणुवहाणेणं सुपसत्थं नाणमहीअंति, अज्झावयंति वा, अहीअंते वा, अज्झा-
वयंते वा समणुजाणंति तेणं महापावकम्मा महतीं सुपसत्थनाणस्सासायणं पकुव्वंति, से भयवं जइ एवं ता किं पंचमंगलस्सणं उवहाणं
कायव्वं ? गोयमा ! पढमं नाण तओ दया” इत्यादि । अत्रापि पाठः कथमिति चेदुच्यते—अत्र “पढमं नाणं तओ दया” इति महानिशीय-
सूत्र पाठस्तु श्रावकाणामुपधानत्रत विधानज्ञापनाय प्रोक्तः ततो न कश्चिद्दोषः, जिनवचने सर्वथा सन्देहो न कार्यः, इति विशेषार्थः ॥
इति श्रीमत्पन्न्यासदयविमलजित्सुशिशुष्यपन्न्यास श्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमीमांसावृत्तौ
श्रीनवमकाव्यार्थः ॥ ९ ॥

सम्प्रोक्तं नवमे सदध्ययनके चाङ्गे द्वितीये शुभे,
दुर्वाद्विपभेदभारिसदसे दीपो न दृष्टो गृहे ।

सम्प्रोक्तं च चतुर्वंसाभ्ययनके तस्यैव सूत्रस्य हि,
यो ग्रंथिं प्रजहतिभूरिगुणवान् गृह्णाति शिक्षां स वै ॥ १० ॥

अथ दशपञ्चम्याख्यायाह । अत्र दशपञ्चाग्नौ सूत्रकृताग्नौ सूत्रेऽपि आञ्जानमागमावधननिषिद्धं, तथा साधुरपि कः क्षमावचनायां
योग्याः ? इति दर्शयन्नाह । सम्प्रोक्तं नवमे इति वक्राहः पुनरर्थे, त्रितीयेऽग्नौ सूत्रकृताग्नौ, कीदृशे ! दुर्गादिद्विपेति बुद्ध्यावादिनः दुर्गा
दिनस्तद्वद्विपगनास्तेषां मेदे मेदने यातिः सिद्धतेन सत्त्वे, तत्र दुर्गादि भवयेदकृतात्, इत्येताः केसरी यातिरित्यभिधानचिन्तामणिब
धनात् । इतः कीदृशे ? श्रुते श्रोयते सम्प्रगृह्णातु इत्येवमकृतेति तत्सूत्रकृताग्नौ नवमेसदध्ययनके नवमेऽध्ययने, स्वार्थे कम्पस्ययः । तत्र
श्रेः श्रुतास्ते दीपः श्रुतज्ञानमित्यर्थः, न नहि ह्यः गिरे दीपमपासंगा इति मोक्षत्वात् । तथा हि निमये, वक्राहः पुनरर्थे, तस्यैव चतुर्वंशेऽ-
ध्ययने सम्प्रोक्तं, यत्रोक्तं तदेवाह-याः साधुः ग्रन्थे द्रव्यपावतो ग्रन्थिं प्रजहति मूर्खेण त्वजति, तथा भूरिगुणवान् प्रचुरसाधुगुणवान् सः
साधुः, वै निमये, विलां सूत्रशिक्षां गृह्णाति, नान्या, इति क्वाप्य दुन्दार्यः ॥ अथ विशेषार्थः सूत्रकृताग्नौ द्वितीयाग्नौ नवमाभ्ययनेऽपि
श्रुतज्ञानमायो न भवतीति प्रोक्तं, तथा च तत्पाठः गाथा । सुस्तुसमाग्नौ ववासेजा, सुप्यं सुतपस्सियं । वीराग्रे जतपमेसी,
धिरिक्षिता निर्दिष्टा ॥ ३१ ॥ गिरे दीपमपासंगा, पुरिसावाणिषा नरा । ते वीरा वेषपुम्भूता नावर्कस्त्विति जीवियं ॥ ३४ ॥ एतत्पाठ
दीपानां यदुक्तं भौकीन्मूरिम्बिषया च तत्पाठः । यदुक्तं, बुद्धानामन्तिके विशेषतस्तत्त्वकपरिमाणयाह । सुस्तुसमाग्नौ इत्यादि शूरा-
देव इत्यादि शूरोरमेव इति भोदुमिरच्छाशुद्धा, एवमिदं व्याख्यामित्यर्थः, तां कुर्वाणो दृष्टपासीत् सेकेत, तस्यैव प्रधान गुणद्वाराण
विशेषणया हनु-बोक्ता वा प्रज्ञाऽस्तेति सुप्रज्ञाः स्वसम्बन्धरसमन्वेदी गीतार्थऽत्यर्थः । तथा सुपुञ्जोर्जनं वा स बाह्याम्बन्धरे

तपोऽस्यास्तीति सुतपस्वी, तमेवं भूतं ज्ञानिनं सम्यक् चारित्रवन्तं गुरुं परलोकार्थीं सेवेत । तथा चोक्तं-नाणस्स होइ भागी,
धिरयरओ दंसणे चरित्तेय । धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न सुञ्चन्ति ॥ १ ॥ य एवं कुर्वन्ति तान् दर्शयति, यदि वा के
ज्ञानिनस्तपस्विन ? इत्याह-धीराः कर्मविदारणसंहिच्छवो धीरा वा परीषहोपसर्गाक्षोभ्या धिया बुद्ध्या राजन्तीति वा धीरा, ये
केचनासन्नसिद्धिगमना आसौ रागादिप्रमुक्तस्तस्य प्रज्ञा केवलज्ञानाख्या तामन्वेष्टुं शीलं येषां ते आसप्रज्ञान्वेषिणः सर्वज्ञोक्तान्वेषिणः
इति । यावद्यदि वा आत्मप्रज्ञा तदन्वेषिण आत्मज्ञत्वान्वेषिण इत्यर्थः । तथा धृतिः समये रतिः, सा विद्यते
येषां ते धृतिमन्तः, संयम धृत्याहि पञ्चमहाव्रतभारोद्धहनं सुसाध्यं भवतीति, तपः साध्या च सुगतिर्हस्त प्राप्तेति । तदुक्तम्, जस्स धिई
तस्स तवो, जस्साऽतवो तस्स दुग्गई सुलहा । जेअधिइमंत पुरिसा, तवो वि खलु दुल्लहो तेसिं ॥ १ ॥ तथा जितानि वशीकृतानि
स्वविषयरगद्वेषविजयेनेन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि येस्ते जितेन्द्रियाः, शुश्रूषमाणा यथोक्तविशेषण विशिष्टाभवन्तीति ॥ ३३ ॥ तदभि-
धित्पुराह-गिहेदीवमित्यादि गृहे गृहवासे गृहपाशे वा गृहस्थभाव इति यावद्दीपः, “दिपी दीप्तौ” दीपयति प्रकाशयतीति दीपः, स च
भावदीपः श्रुतज्ञानलाभः, यदि वा दीपः समुद्रादौ प्राणिनामावासभूतः स च भावदीपः संसारसमुद्रे सर्वज्ञोक्तचारित्र लाभस्तदेवंभूतं दीपं
दीपं वा गृहस्थभावेऽपश्यन्तोऽप्राप्नुवन्तः सन्तः सम्यक् प्रव्रज्योत्थानेनोत्थिता उत्तरोत्तर गुणलाभेनैवंभूता भवन्तीति दर्शयति, नरा पुरुषाः
पुरुषोत्तमत्वाद्धर्मस्य नरोपादानमन्यथा स्त्रीणामप्येतद्गुणभाक्त्वं भवति, अथवा देवादि व्युदासार्थमिति, सुसुक्ष्मां पुरुषाणामादानीया
आश्रयणीया पुरुषादानीया महतोऽपि महीयांसो भवन्ति, यदि वा आदानीयां हितैषिणां मोक्षस्तन्मार्गो वा सम्यग्दर्शनादिकः पुरुषाणां
मनुष्याणामादानीयः स विद्यते येषामिति विगृह्य, “मत्वर्थीयोऽदृश आदिभ्यो जिति । तथा य एवंभूतास्ते विशेषेणैरन्यत्पुष्प्रकारं कर्मेति
वीराः । तथा ब्रन्धनेन स बाह्याभ्यन्तरेण पुत्रकल्पादि स्नेहरूपेणोत्पाबल्येन मुक्ता बन्धनोन्मुक्ताः संतो जीवितम् संयमजीवितं प्राणधारणं

वा नादिकाङ्क्षन्ति नाभिःकण्ठीति ॥ ३४ ॥ इति सूक्तमष्टसूक्तमिदमनाद् गुरुवासे आरुह्यानामानमवाचननिमित्तं । तथा षट्सुदवाध्यक्तने
 साधुरपि द्रव्यपारवतो ग्रन्थिरितिः साधुः सूत्रविधाप्रारम्भे योग्यस्त्वर्हि आकाशानां तु काकाया ? । तथा च सूक्तुठात्रसुप्तस्य षट्सुदवाध्ययन्मात-
 पान् । गाया । गवं विहाय इयसिस्तयाजो, उग्रयधुबयधरे वसेन्वा । उवाचकारी दिव्यं सुसिक्तले, ये हेयविषमार्वा न कुन्वा ॥ १ ॥ इ
 तत्ताददीक्षायां पदुक्तं, सूत्रपयस्त्रीशीलां गाचार्यपादेस्तथा च तस्याठा, उक्तं त्रयोदशययनं, साम्भं षट्सुदवमारम्भे, अस्य वाक्यमिदं
 मन्त्रः, इहानन्तराध्ययने वास्तव्यमिति सम्यक् चारित्र्यमिति, तथा पाश्चात्त्यन्तराध्ययनपरित्यागात्तदवर्तं भवति, तस्यागवानेनाप्यवनेनः
 प्रतिपाद्यत इति । बनेन सम्भ्येनेतावातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराप्युपध्यासीनि भवन्ति, तथोपध्याहारान्तर्गतोऽर्वाङ्कारोऽयं
 तपया सवाद्यान्त्यतश्च परित्यागो विधेय इति । नाम निषण्णे तु निषेणे आदानपदात्पुननिष्पद्यत्वाच्च इत्यत इति नाम तं क्रन्वमि-
 द्भ्यो निर्युक्तिञ्चाह । गपो पुष्पुदिदो दुबिहो सिस्तो य इति जायतो पञ्चाक्ष सिरस्तावन पवनं सिस्तानपाएवो ॥ २९ ॥ गपो पुष्पु-
 दिदो इत्यादि ग्रन्थो द्रव्यभावेरेषमिदः शुद्धकर्मैरेकस्य नाम उवाचध्ययनेष्वन्ययन तत्र पूर्वमेव समपञ्चोऽमिहित, इह तु इत्यं द्रव्यकार-
 मेदमिदं वा परित्यजति द्विव्य आचारादिर्कं वा इत्यं वोऽपीति स द्विव्यो द्विविधो द्विमकारो ज्ञातव्यो भवति, तद्यथा द्रव्यस्य वा विज्ञाया
 च पस्य द्रव्यस्या दीप्त्ये विज्ञां वा यो प्राप्तवै स द्वि अकारोऽपि सिध्य इह पुनः विज्ञां विष्येण पञ्चमयमिहारो वा विज्ञां शुद्धाति द्वि-
 क्त्वस्तिष्ठत्येव प्रस्ताव इत्यर्थः । यथा प्रतिज्ञातमयिष्ठस्याह । सो सिक्तलो य दुबिहो, गश्ये आसेनपाय जायतो । अर्थविः इति विविधो
 सुवे जल्पे तदुपर य ॥ ३० ॥ सो सिक्तकानो य दुबिहो इत्यादि चः विज्ञां शुद्धाति स द्विविधो द्वि अकारो भवति, तपया प्रारम्भे मन्-
 त्रमेवाचार्यनिः सत्तावाच्यतां “ इच्छापिच्छा तदकारादि ” इति शुद्धाति, विस्तति, तथा विज्ञां वाऽन्यस्त्वति अर्थमिदमनुजिह्वति, एवं
 विधो गुरुणाऽऽसेनका चेदमिदः द्विव्यो ज्ञातव्यो भवति, तथाऽपि- प्रारम्भैरेकमासेनमिति कृताऽऽऽत्मेन प्रारम्भविस्तम्याह- विस्तम्या प्रारम्भे

उपादानेऽधिकृते त्रिविधो भवतीति शिक्षकः तद्यथा सूत्रेऽर्थे तदुभये च सूत्रादीन्यादावेव शुक्लन् सूत्रादिशिक्षको भवतीति भावः । तथैवेतत्पाठ-
दीपिकायां श्रीहेमविमलमूरिशिष्य हर्षकुलगणिभिरपि प्रोक्तमस्तीति । अत्र सूत्रकृताङ्गसूत्रेऽपि यः साधुः परिग्रहं जहाति स एव सूत्रवाच-
नायां योग्यः, नत्वन्यः, इति प्रोक्तं । तथा गृहवासे श्रुतज्ञानलाभो न भवतीति श्रावकाः सूत्रपाठं न पठन्तीत्यर्थ इत्युक्तं । अत्रापि श्राद्धान्ना
इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमलजित्सुशिष्यपन्न्यासश्रीसोभ्याग्यविमलजिद्धिनेयमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञाऽऽगमवाचनमीमांसावृत्तौ
श्रीदशमकाव्यार्थः ॥ १० ॥

श्राद्धाश्चापठिता अपि प्रगदिताः श्रीसप्तमाङ्गे शुचौ,
प्राज्याः संवरसंयुताः परमिहाचाराङ्गसूत्रादिभिः ।
युक्तास्ते न हि भाषिता जिनवरैस्तेनोक्तनीत्येव च,
सार्वोक्तागमवाचने सुगृहिणां संयोग्यता नैव च ॥ ११ ॥

अथ एकादशकाव्य व्याख्यामाह । अथ सूत्रे सूत्राणामपठितारः श्रावका अपि संवरसंयुक्ताः प्रोक्ता इति दर्शयन्नाह—श्राद्धाश्चापठिता
अपीत्यादि चकारः पुनरर्थे श्रीयुक्ते सप्तमाङ्गे श्रीउपासकदशाङ्गाख्ये सूत्रे, कीदृशे ? शुचौ पवित्रे श्राद्धाः श्रावका अपठिता अपि सूत्राणाम-
मध्येतारोऽपि प्राज्या ग्रहवः संवरसंयुताः संवरभावयुक्ताः प्रगदिता प्रोक्ताः, परमिहोपासकदशाङ्गसूत्रे आचाराङ्गसूत्रादिराचाराङ्गसूत्रप्रभृति-
सर्वैर्युक्ता आचाराङ्गसूत्रादीनां धर्तारो इत्यर्थः । ते श्रावका हि इति निश्चये, नभाषिता न प्रोक्ता कैरित्याह—जिनवरैस्तीर्थङ्करैरिति, तेन

कारणेन उक्तनीत्यैव ब्रह्मकारः पादपूर्णे, सार्वोक्तागमयाचने सार्वस्वीर्यद्वैरुक्ता आगमास्तेषां वाचने सुसुहृणां वीर्यवृत्ता-
हारात्कृत्वाणां आसक्तानां संयोगता सम्यग्योग्यता नै व, आगमयाचने आसक्ता सम्यग् योग्यता रक्षिता एव, चकारः पादपूर्णे । अत्रोपा-
सद्भ्यश्चात्रसूत्रेऽपि सूत्रसंन्येता न प्रोक्ता इति काव्यसम्भार्यः ॥ विद्येत्सार्वस्त्वयै, उपासकद्वयभूत्रे कामदेवभावकाधिकारे स्पृष्टं प्रोक्तं
तथा च तस्यात्—“तदेनं सम्येयमसं महावीरे बहवे सपथे निर्गमीयो य आमेतेषा एवं प्रयासी नृतावमभ्रुतो समजोवासग
गिरिजो गिरिवज्ज्वले बसंता विद्ययापुस्त विरिक्सलोभीए उवसन्तो सम्यं संहति, आसक्तारिया संति सक्ता पुनरा अज्जो समणे हि विद्ययापु-
सतिरिक्त मोक्षिण उवसन्तो सम्यं समरिषय आसक्तारिया सिषय तयो ते बहवे सपथा निर्गमा निर्गमीओ य एवमट्टे विणएने पदिसुणे
वपणं ते कम्मवे सपथं कपयं पासणां पुण्ण” एतत्तावद्वन्तावो यथा—तएवमिति तदा धमजयगबन्महावीरः बहवे समणे निग्नोये
निग्नोदीमो यणि बहुनिग्न्यानिग्न्यन्यथ, आमेतेता आमेत्य आहवेति, यावदेवं ययासिनि एवमवादीत् । किं तदित्याह—अहता-
वमज्जो यो मार्या ! यदि समणोवासमगिरिजो अमजोपासकहरत्वा, गिरि मज्जो वसता गृहमथे वसन्तोऽपि दिव्यमाणुस
तिरिक्खजोणिप देवयुध्य विर्यं व सत्कम्, उवसग्गा उपसर्गान्, समममिति सम्यद्, सद्दे सन्ते, अहिया सेई अदीनमन
सया अप्यासयन्ति, सक्तापुगाह अज्जो हे मार्ये ! तयो विसेपतो भवन्ति तावगुपसर्गं सहने सामर्थ्यवन्तो भवितव्यं, कयमिति सेदु-
र्यते समणेहि निगगेहि इति अमजनिर्देवः, पुबालसद्ममिति दायसाही गणिपिबगमिति गणोराचायंस्य पेठा इति गमिपिटके,
अहिंसमाणोद्विमिति मभीयमानैः, दिव्यमाणुसतिरिक्खजोणिपसयसग्गे इति दिव्यमनुष्यतिर्यसम्बन्धिन्यापुसर्गाणां सम्म
सहितए सम्यद् सहने, जाव अहियासीसप इति यावद्व्यासयने सामर्थ्ययुक्ता भवन्तिर्याव्यमिति । तज्जो इति ततः ते बहवे समणा
निर्गमीवा इति ते बहवः अपणा निर्देवा, निर्गमीओ य साव्यमथ, एवमट्टे विणएण पदिसुणेति तन्नि एवमज्जगबहुकमर्थे विनयेन

श्रुवन्ति इति समुदायार्थः, भावार्थस्त्वर्थः—भगवता महावीरेण साधून् साध्वीश्च प्रति एवं प्रोक्तं, यदि श्रावका अपि सम्यगुपसर्गान् सहन्ते, तर्हि यूयं तु द्वादशाङ्गी समर्थेतरस्ततो भवद्भिः साधुभिस्तु विशेषतः उपसर्गाः सहनीयाः इति भावः । अत्रोपासकदशाङ्गसूत्रपाठेऽपि सूत्राणामपठितारः श्रावकाः संवरभावयुक्ताः प्रोक्ता इति तात्पर्यं, तएणं से कामदेवे इति तदनुकामदेव श्रावकः समणं भगवं पस्मिणाइ पुच्छइ इति श्रमणभगवन्तं महावीरमिति प्रश्नादिकं पृच्छति, इति सूत्रार्थः । तथा तस्मिन्नेवोपासकदशाङ्गसूत्रे कुण्डकोलिकाख्य श्रावकाधिकांरेऽपि श्रावकाणामागपठनं न प्रोक्तं, किन्तु साधूनामेव, तथा च तत्पाठः—“कुण्डकोलियाइं समणे भगवं महावीरे कुण्डकोलियं एवं वयासी, जावपडिगए, से नूणं कुण्डलकोलिया अट्टे समट्टे हंता अच्छित्तं धन्नोसिणं तुनं जहा कामदेवे” एतत्पाठशब्दार्थो—यथा कुण्डकोलियाइ इति एवं वयासीए इति एवमवादीत्, यदवादीत् तदाह से नूणं कुण्डकोलिया इति हे कुण्डकोलिक ! इति समासन्य, स समणे भगवं महावीरे इति श्रमणभगवान् महावीरः, कुण्डकोलियायमिति कुण्डकोलिकश्रावकं प्रति मिति तव पुन्वावरणहकालसमयं सिति पूर्वापराणहकालसमये मध्यान्हसमये इत्यर्थः, असोग वणिगाए इति अशोकवाटिकायां, एगे देवे अंतियं पाओ भवित्था इति त्वत्पार्श्वे कश्चिदेको देवः प्रादुर्भूतः प्रादुर्भूय किं कृतमित्याह—तएणं से देवे ततः स देवः, णाममुद्धे चेति नव नामसुद्धिका, तहेव जावपडिगए इति तथैव यावत्प्रतिगतोऽत्र यावच्छब्देन नामसुद्धा वस्त्रादीनि देवतया गृहीतानि प्रधानि प्रश्नानि देवताकृतप्रश्नानामुत्तराण्यपि त्वया दत्तानि क्रमेण प्रश्नानामुत्तर विधाने सति देवः यथाऽऽयातस्तथा गत इति सूचितं । से नूणं कुण्डकोलिया इति ततो निश्चयेन भो कुण्डकोलिक ! अट्टे समट्टे इति अयमर्थः समर्थः ? इति भगवन्महावीरस्वामिवचनमाकर्ण्य कुण्डकोलिक श्रावकोऽपि भगवन्तं प्रति ग्राह हंता, अत्थित्ति हे भगवन् एतत्सत्त्वं, तदाकर्ण्य भगवान्प्राह । तं धन्नो सिणं तुममिति त्वं धन्यः प्रशंस्यः,

जहा कामयेव यथा पूर्वोक्त कामयेवभाषकवद्व्याख्या विधेया । अयं भावः साधून् समामन्य योग्यता महावीरेण प्रोक्तं, यदि दृष्ट्वास्त-
 स्त्विताः भाषका अपि एताद्यापसर्गसहनादि धर्मकार्यं पितृव्ये, तर्हि यथं तु द्वावद्याही वर्चरिस्ततो ययत्रि साधुभिस्तु विशेषस्तद्वाग् धर्म
 कार्यमवश्यं कार्यं । अत्रापि भावकाः सूयमप्येतारो न प्रोक्ताः, किन्तु साधव एव द्वावद्याही पारकाः प्रोक्ता इति । अथाऽत्र कलायत्कलाया
 कसनीया कलकृतिता विकल, सन कलापरिकस्मिस्तकलसिद्धान्त कलाकलापलुम्पाक लुम्पाककम्पनी प्राह—नन्वप्रोपासकश्चाद्रसूत्रे साधवः
 द्वावद्याही पठनेऽसम्पर्का, परं द्विष्टिस्त्योक्तापि सूत्रं पठिताः प्रविष्यन्तीति, अथोत्तरं यो लुम्पाक ! तत्रैतद्वचनमपि स्वरविवरणसद्व्यवस्थितं,
 यतः सूत्रेषु आचार्यादीनां वर्चरि भाषका नहि कृत्विता, किन्तु साधव एव । यदुक्तम्, श्रीजपपातिकमुत्रं भगवन्महावीरस्वामि पार्श्वस्थ-
 साधुवर्जनाधिकारे—“एणमेव निर्गवं पावयन्ने पुरजो क्वाउ विहरंति तेसिणं भगव नार्ण आयावादा विदिता भवति, परनादाविदिता भवन्ति,
 आयावाद् जमद्रुपाज सवर्णमिदं पचमातंगा अचिच्छरपसिजवाकरणा रयजकरंदगासमाणा कुसियावणप्पुया परवादिपमइवा, अप्पगाइवा
 आचारवरा, अप्पेमाइया सूयमइवरा, अप्पेमाइया ठाणांगवरा, अप्पेमाइया सवर्णार्णमवरा, अप्पेमाइया भगवइवरा, इत्थादि, अप्पेमाइया दुवाल
 सङ्गिणो समक्कमणिपिडगवरा, सबक्करसज्जिवाइणो सबभासापुगाभिणो अजिणाजिणसंकासा जिणा इव अवित्तावगागरमाणा संजमेनं एव
 सा अप्पार्णं मात्थेमाक्काविहरंति, इत्थादि वत्ताः” । एतत्तावदीकार्या यदुक्तं श्रीअथयवेवधूरिभिस्तद्वद्विषयातो यथा—पइड्डप्पि प्रतिष्ठन्त्यस्या-
 भिति प्रतिष्ठा आमय इत्थं, देवो भगवतो आयावायाविप्पि आत्मपादाः स्वसिद्धान्तप्रवादा, अपि सद्भवये । पाठान्तरेणात्मवादिनो
 देना इत्थं, विदिताः प्रतीता भवन्ति, तथा परवादाः शास्त्रादियस्तानि, पाठान्तरेण परवादिन शास्त्रादयो विदिता भवन्ति स्वपरसिद्धान्तो
 जम इवपि । पुनरावर्त्तनेनातिपरिचितं कुरवा, किमिदं के इत्थाह—मल्लंनमिदं मय्यावत्ता इति प्रत्यन्तरे न कवनाईति पाठान्तरे न सवेना-
 नीति व्याख्येयं । अचिच्छरपसणवागरणाति अविरच्छममा अविरच्छगतोत्तराम सम्पूताः संतो विहरन्तीति योगः । रयजकरंदगस-

माणाति प्रतीतं । कुतियावणभूयति कुत्रिकं स्वर्गमर्ष्यपातालं लक्षणं भूमित्रयं तत्सम्भवं वस्त्वपि कुत्रिकं, तत्सम्पादने आपणो हटः कुत्रिका-
 पणस्तद्वृत्ताः, समीक्षितार्थं सम्पादनलब्धियुक्तत्वेन तदुपमाः । परवाइय पमदणत्ति तन्मतप्रमदनात् “ परवाइहि अणाकंता ” इत्यादि
 चोदसपुवीत्यन्तं वाचनान्तरं, अत्र अनुपक्रान्ता अनाक्रान्ता अनिराकृता इत्यर्थः । अन्न उच्छिष्टएहिं ति अन्ययूथिकैः परतीथिकैः अणो-
 द्धसिज्झामाणंति अनपध्यस्यमानाः माहात्म्यादापात्यमाना विहरन्ति विचरन्ति । अपेगइया आयारधरेत्येवमादीनि षोडशीविशेषणानि
 सुगमानि, नवरं सूत्रकृतधरा इत्यस्य प्राक्तनाङ्गधरणाविनाभूतत्वेऽपि तस्यातिशयेन धरणात्सूत्रकृतधरा इत्याद्युक्तमत एव विपाकश्रुतधरोक्ता-
 वपि एकादशाङ्गविद इत्युक्तं । अथवा विदेर्विचारणार्थत्वादेकादशाङ्गविचारकाः, नवपूर्वादिग्रहणं तु तेषां साऽतिशयत्वेन प्राधान्यख्याप-
 नार्थमिति चतुर्दशपूर्वित्वे सत्यपि द्वादशाङ्गित्वं केषाञ्चिन्न स्याच्चतुर्दशपूर्वाणां द्वादशाङ्गस्यांशभूतत्वात्, अत आहदुवालसंगिणोत्ति तथा
 द्वादशाङ्गिकत्वेऽपि न समस्तश्रुतधरत्वं, केषाञ्चित् स्यादित्यत आह-सम्मत्त गणिपिंडगधरा गणीनामर्थपरिच्छेदानां पिटकमिव पिटकं
 स्यान् गणिपिटकं, अथवा पिटकमिव वालंजुकवाणिजक सर्वस्वाधारभाजनविशेष इव यत्तत्पिटकं गणिन इति आचार्यस्य पिटकं, प्रकीर्णक-
 श्रुतादेसश्रुतनिर्युत्तयादि युक्तं जिनप्रवचनं समस्तमनन्तगमपर्यायोपेतं गणि पिटकं धारयन्ति ये ते, तथा । अत एव सव्वखखरसन्निवा-
 इणेत्ति सर्वे अक्षरसन्निपातावर्णसंयोगा ज्ञेयतया विद्यन्ते येषां ते तथा । सव्वभासाणुगामिणोत्ति सर्वभाषा आर्यानार्यामरवाचः अनु-
 गच्छन्त्यनुकुर्वन्ति तद्भाषं भाषितत्वाच्च भाषयैव वा लब्धिविशेषोत्तथाविधप्रत्ययजननात् । अथवा सर्वभाषाः संस्कृतप्राकृतमागधाद्याः
 अनुगमयन्ति व्याख्यायन्तीत्येवं शीलान्येते तथा । अजिणान्त असर्वज्ञाः सन्तो जिनसंकाशा जिन इवावितथं व्याकुर्वाणाः इति श्रीऔप-
 पातिकसूत्रवृत्तिवचनात् श्रीआचार्याङ्गादीनां धर्तारिः साधवः प्रकटमेव प्रोक्ताः, परं श्रावकानमोक्तास्तहिं भो लुंपाककुमते ! कथमसत्यसम्भा-
 वनां कुले ? किञ्च श्रावकास्तु, “लच्छद्वागहियहात्यादि” सिद्धान्तप्रामाण्यात्, अर्थग्राहका एवोक्ता स्वतस्तीर्थंकराणां परिपालकाः श्रावकास्तु

नैनागमसमूहं नहि वाचयन्तीति विद्वेषार्थः ॥

इति भीमस्यन्यासदयाविमलमित्युच्चिष्यपन्यासश्रीसौभाग्यधिमलजिह्मिनेयपन्याससङ्क्षिप्तमिहोपनिषद्विधायार्थं स्वोपपन्नाऽऽमगमचानन
मीमांसा पुरद्वेषौ श्रीएकदशकान्यार्थः ॥

सम्प्रोक्तं प्रवरोत्तराध्ययनके सूत्रे सुचम्पापुरी,
वास्तव्यो वरपालिताद्वय वणिग् वा कोविद श्रावक ।
नाधीत कथितोऽत्र तेन शमिनां सिद्धान्तपाठश्च हि,
नान्येषा भ्रमणाननश्रुतमहत्सूत्रा गृहस्थास्त्विति ॥ १२ ॥

अथ द्वादशकान्यव्याख्यामाह । अत्र द्वादशेकान्ये पराशरानिरासायोपरमाह—यथा कश्चित्कुम्पाकम्पती माह—ननृतराध्ययनसूत्रे
श्रावकस्य 'कोविद' इति विद्वेषम् योजितं, तर्हि सूत्रपठनपत्रेण श्रावकः कोविदः कथं भवति ? इति लुप्यक्रमति सङ्घाऽमपनोदय प्रविवचन
माह—सम्प्रोक्तं प्रवरोत्तराध्ययनके इति । प्रवरे ध्ये उत्तराध्ययनके सूत्रे उत्तराध्ययननाम्नि सूत्रे सम्प्रोक्तं प्रकथितं जिनैरिति शेषः ।
यत्प्रोक्तं तदेतदाह सुचम्पापुरिरात्मन्यः शोभनवर्मानगरी निवासीक इत्याह वरपालिताद्वयवणिक् भेषु पालितनाया वणिक्, स हि
कोविदः ? कोविदः दल, वा पुनर्ये, श्रावकः श्रावकवर्णाराधक त्यादि । अत्र सूत्रे अभीतः इति न कथितः तत्रापीत इति श्रुत्यो न प्रोक्त
इत्ये । तेनैति तत्र कारणेन, चकार पुनर्ये, सिद्धान्तानामगमनार्थं पाठस्तु श्रमिनां साधूनामेवापिशितः नान्येषामिति । अन्येषां मूलो
वरगुणरात्मनिमानगारम्यभिरिकानां सिद्धान्ताध्ययनं न प्रोक्तमिति । इहस्यास्तु कीदृशाः ? भ्रमणस्याऽऽजनं इत्थं भ्रमणाननं, तेन भ्रम-

णाननेन श्रुतानि महत्सूत्राणि बृहत्सूत्राणि यैस्ते, श्रमणाननश्रुतमहत्सूत्राः गृहस्था इति साधूनां मुखतः सिद्धान्तश्रवणकारा श्राद्ध इत्यर्थः, ईदृशाः श्रावका भवन्तीति शब्दार्थः ॥

विशेषार्थस्त्वयं—उत्तराध्ययनसूत्रे एकविंशतितमाध्ययने कोविद इति विशेषण पालितश्रावकस्य प्रयोजितं । तथा च तत्पाठः । गाथा—“चंपाए पालिए नाम सावए आसिवाणिए । महावीरस्स भगवओ सिस्सो सोओ महप्पणो ॥ १ ॥” तद्व्याख्या—चंपाए इति, चम्पायां नगर्यां, पालिए इति पालित इति नाम्ना श्रावको देशविरतिधारी, वाणिए इति वणिग् आसि आसीत् । कीदृशः स वणिग् ? भगवओ इति भगवतो महावीरस्सेति महावीरस्य, महप्पणो इति महात्मनो महापुरषस्य, तीर्थङ्करस्य शिष्यः शिष्याधारकः सोउ इति स पुनः पालितो नाम श्राद्धः कीदृशो वर्त्तते तदाह । गाथा—निगंथे पावयणे सावए सेवि कोविदे । पोएण ववहरं ते पि हुंडं नगरमागए ॥ २ ॥ तद्व्याख्या—स पालितनामा श्रावको महात्मा, नैर्गन्थे प्रावचने श्रीवीतरागस्य सिद्धान्ते, कोविदोऽभूदतिचतुरोऽभूदर्थत इति गम्यं । नोवेत्तहि निगंथे पात्रयणे इति वचनेनसहैव विरोधापत्तिः, निर्गन्थ सम्बन्धिप्रवचन प्रोक्तत्वात् । स पालितनामा श्राद्धः एकदा पोतेन यानपात्रेण व्यवहरन् प्रवहणेन वाणिज्यं कुर्वन् पिहुड नाम नगरमागतः । चम्पानगरीतः प्रवहणमाख्य व्यापारार्थं पिहुंडनगरं समायातः इति भावः ॥ २ ॥ इति श्रीउत्तराध्ययनसूत्रस्यैकविंशतितमाध्ययने ॥ निगंथे पावयणे इति सिद्धान्तवचनेन सिद्धान्तपठनपाठनाधिकारस्तु साधूनामेव । किंचात्र श्रावकस्य कोविद इति विशेषणं योजितं तद् अर्थधारणैव सिद्धान्ते प्रवीणः, न तु सूत्रपाठतः । कथम् ? इति वेदुच्यते—निश्चयं भगवतीसूत्रराजप्रश्रियादिसूत्रेषु श्रावकाः लङ्कडागहियद्वा इत्यादि पाठप्रोक्तत्वात् । कुत्रापि लङ्कसुत्ता गहियसुत्ता इति कथनाऽभावात् । अत्रापि श्रावकः कोविद इति प्रोक्तः, परमधीत इति न प्रोक्तः । कोविद इति शब्देन चतुरो दक्षः पण्डितः प्रोच्यते, अधीतशब्देन च पठनसुच्यते यथा श्लोकः । आत्रे वयसि नाधीतं द्वितीये नार्जितं धनम् । तृतीये न तपस्तप्तं,

[illegible]

साधुः सूत्रं पठन् निःशङ्कितभावं कुर्यात् । तदनु निःशङ्कितसूत्रचिनामा सम्यक्तत्त्ववगाहते, इति सम्यगर्थः । तथा यः साधुः गृहस्थानामन्य-
तीर्थिनां मिथ्यादृष्टीनामिति यावत्सूत्रवाचनां ददाति तस्य तु साधोश्चतुर्मासप्रायश्चित्तमायाति । तत्तु चतुर्दशकाव्यव्याख्यायामग्रे बक्ष्यते, तर्हि
पठनं तु दूरं गतं । भो लुम्पक ! त्वया विचार्य शुद्धश्रावकास्तु जैनागमं न पठन्ति वाचयन्ति श्रावकाणामगमेष्वागमवाचननिषिद्धत्वात्,
इति विशेषार्थः ॥ इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमलजित्सुशिष्यपन्न्यासश्रीसौभाग्यविमलजिह्विनेयपन्न्यासमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोप-
ज्ञाऽऽगमवाचनमीमांसावृत्तौ श्रीद्वादशकाव्यार्थः ॥ १२ ॥

दत्तं तीर्थधैवैः समव्रतभृतां सत्यं वर सूत्रतः,
देवानां च नृणां सुदर्शनयुजां सत्यं पुनश्चार्थतः ।
प्रश्नव्याकरणाङ्गके प्रकथितं शुद्धे द्वितीये खलु,
द्वारे संवरसंज्ञके गणधरैर्भव्योपकाराद्य च ॥ १३ ॥

अथ त्रयोदशकाव्यव्याख्यामाह ॥ अत्र त्रयोदशे काव्ये प्रश्नव्याकरणसूत्रे साधूनामिव सूत्रतः सत्यं दत्तमन्येषामर्थत इति दर्शय-
न्नाह-दत्तं तीर्थधैवैरिति । तीर्थधैवैस्तीर्थङ्करैः समव्रतभृतां सर्वेषा साधूनां वरं श्रेष्ठं सूत्रतः सत्यं दत्त समर्थितं, तत्कारणात् सूत्रपठने
साधुरेवाधिकारी । चकारः पादपूर्णे । देवानां नृणां च । कीदृशां ? सुदर्शनयुजांशोभनसम्यक्तत्त्वधारिणां पुनः अर्थतः सत्यं तीर्थकरैर्दत्तं ।
तत्कारणात् सम्यक्तत्त्वधत्तारो देवामनुष्याश्च आगमार्थस्य धर्तारः । ननु सूत्रपाठतः इत्युक्तवाक्यं कस्मिन् सूत्रे प्रोक्तमित्याह-प्रश्नव्याकरणा-
ङ्गके इति । प्रश्नव्याकरणनाम्नि दशमाह्वे । तत्रापि शुद्धे निर्मले खलु अवधारणे संवरसंज्ञके संवरनाम्नि द्वितीये द्वारे प्रकथितं । कैरित्याह-

गणपतैः किं कारणं ? यय्योपकारायेति । भय्याः योषण्य गमनयोग्यास्तेषामुपकारोक्ते । चकाराः पुनरर्थे, इति काव्यश्रुत्यार्थः ॥

नव विस्तारार्थः—भीमशम्भ्याह्वयसूत्रे द्वितीये संबर्तसंज्ञके द्वारे तथापि द्वितीयाध्ययने भगवता श्रीमन्महाश्वीरेण साधूनां संप्रपाठ्यः सत्यं समर्पितं । ऐक्यनेत्रमुप्यासीनामर्थतः सत्यं दत्तं । तथा च तत्पाठः—“अणुहाय सचवासी सा विद्याभिर्य देवपाठ करोति सचवायने रत्नात् योदसुधीति पादुडत्या विदितं महर्षिणीय सहीयं” तथैतत्पाठटीकायां, यदुक्तं श्रीमययदेवसुरिमिस्तत्पाठो यथा—अनघाव निर्वोणा बलवादिना, सा दिव्यानि च साक्षिण्यानि च देवताः कुर्वन्ति सत्यवचनरत्नानां । आह च—यियं सत्यं वाक्यं हरति हृदये कृत्य न क्ले, निरं सस्यां लोकः प्रतिपदमियायवयति च । दुराः सत्याद्यावयाहवमियवतं नास्ति सुवने ॥ ? ॥ समिति यस्मादेवं तस्यास्तत्त्व द्वितीयाहार्कं यगवद्भारकं तीर्थकनमुमाविति । किन्तु सुष्टुक्तं दक्षविषं दक्षयकारं जनयतस्मत्तसत्याविभेदेन दक्षवैकास्त्रिकादिमसिद्धं चतुर्दशपूर्वविभिः माधुवार्यं विदितं पूर्वगतांश्चक्षिषा विनियतया इतं यद्वर्षीणां च समयेन सिद्धान्तेन पर्यर्कति प्रदत्तं समयप्रतिष्ठा वा समा- वाप्युपगमाः पठन्तरे “महर्षिसिद्धयस्यदक्षविषंति” महर्षिभिः समयप्रतिष्ठासिद्धान्ताभ्युपगमाः समाचाराभ्युपगमां वेति । तथा ऐक्यनेत्रपूर्वविक्तो जनानामुक्तोऽयं दुर्कार्यस्तत्साध्यो कर्मादिवैतत् तदथा अववा देकेन्द्रनेत्राणां भास्तिप्रतियाचितोऽयं प्रयोजनं यत्स त्रिनादिविषयकत्वा । कैमानिदं वा साक्षितं कुटुमासेषितं स्मर्यितं वा वचयथा । तथा दैयानिकानां साक्षितं प्रतिपादितद्वयार्थकत्वा सूक्तं सत्यं दत्तं । तथाऽयं तस्य देस्यनुप्याणां । ततो वीतरागाहवा साधुभिर्येव समयय्येकव्यं, सये सुहास्यानां सत्रमज्येतव्यमिति तु नोक्तं । ऐक्यनेत्राप्रकृत्य सिद्धान्तार्थमाकष्यं सत्यवचनं जानन्ति तेन हेतुना आन्वयः संपाठं न पठन्ति । किञ्च तीर्थकुरैवतुर्विष सङ्गत्वापनाज- सरे “वचनेन वा विम्लेहं वा पुन्ये वा” इति त्रिपदी द्वाव्यवाहीरहस्यत्वा भगवतराजायेन दृष्टा । नह त्रियपनुसारेण भगवरा इत्यव्याहीना

चतुर्थं किं करिष्यति ॥ १ ॥ इति कोविदस्तु व्याकरणन्यायोपदेशादि शास्त्रवेत्तारोऽपि भवन्ति । जैनागमे कोविद इति प्रोक्ते न कश्चिदोपः । सूत्रितवन्तस्तेन हेतुना साधव एव सूत्रपाठपठनेऽधिकारिणः, परं न तु श्राद्धादय इत्यादि । यदि श्राद्धानामागमवाचनपठननिषेधरूपान् एतादृशानामपाठान् अवगणय्य गृहस्थाः सूत्रपाठं पठन्ति तेषां तीर्थकराक्षाभङ्गतीर्थङ्करादत्तदानादयो दोषा प्रादुर्भवन्ति । जिनैः सूत्रे श्रावकाणामागमवाचन निषिद्धत्वात्, गणधराणां त्रिपदी दत्तत्वाच्च । तीर्थकराज्ञोच्छ्रान्ने च जीवानां ससारवृद्धिर्भवतीति । तत्कारणज्जिनाज्ञा परिपालकाः श्राद्धास्तु जैनागमं नहि पठन्ति वाचयन्ति च सूत्रेषु श्राद्धानामागमवाचननिषिद्धत्वादिति विस्तरार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्न्यासदयविमलजित्पुत्रिशिष्यपन्न्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्विनेयपन्न्याससुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमीमांसावृत्तौ श्रीत्रयोदशकाव्यार्थः ॥ १३ ॥

गृद्धानां विगैयैः शरीरकभृतां देया न सद्वाचना,
स्थानाङ्गे गदितं कृतांतपठने लिप्सापि नेहा त्रये ।
श्राद्धानामिति जायते च ददता मोको भृतां वाचनां,
साधूनां सुनिशीथसूत्र उदितं मासां चतुर्णां तपः ॥ १४ ॥

अथ चतुर्दशकाव्यव्याख्यामाह—अत्र काव्ये विगयलोलुपानां प्राणिनां सूत्रवाचना न देया, तथा श्राद्धानां मनोरथत्रये सूत्राध्ययनं मनोरथोऽपि नास्ति । श्राद्धानामागमवाचनां ददतां साधूनां चतुर्माससत्कमायश्चित्तं भवतीति दर्शयन्माहः—गृद्धानां विगैयैरिति एतल्लक्षणानां प्राणिनां साधुभिः सूत्रवाचना न देया । 'किंल्लक्षणानामित्याह—विगैयैः वृत्तपक्वान्तैर्लगुदधिदुग्धाभिधानाभिः जैनशासनप्रसिद्धाभिः

शुद्धानां मनुष्यानां, शरीरकष्टतां प्राणिनां विगयशुद्धानां साधूनामपि, सदावनेति सुप्रसम्बन्धिवाचना न देया । इति कस्मिन् सूत्रे प्रोक्तमि
 त्याह-स्यानादौ इति स्यानादसूत्रे, सुवीकस्थाने गविधिमिति प्रोक्तं विनीरिति शेषः । तथा भावकाणां मनोरथस्ये, कृतावपठने सि
 द्धान्तपठने छिप्सापि मनोरथोऽपि न जायत न भवति । केयमित्याह-प्राञ्जानामिति भाषकाणामिति स्यान्नुसूत्रे भाञ्जानां त्रयो मनो-
 रथाः प्रोक्तास्तेषु सूत्रपठने मनोरथोऽपि नेति यावा । चकारा दुनर्यौ । अथ कृतान्तवन्देन सिद्धान्तः प्रोच्यते । यदुक्तमभिधानचिन्तामणि
 नाममाकाश्यां श्रीमत्पञ्चसूत्रिधिर्येषा-“राक्षसिद्वन्द्वेभ्योऽन्त आधोक्तिसमयागम्यौ” इति तद्वन्द्वेभ्यो । यथा राक्षसद्वन्द्वत् सिद्धवन्द्वत्
 कृतवन्द्वत् परोऽन्तः राक्षसद्वन्द्वः सिद्धान्तः कृत्या इत्याभिधानचिन्तामणिस्वोपशृङ्खलौ । तथा ओक्तोऽन्तः सुहृता युहस्यानामिति
 यावद्भावनामिति सूत्रभावेना ददतां साधूनां चतुर्णां मासांमिति चतुर्मासानां मासचतुष्टयस्येत्यर्थः, तथा प्रोक्तं युहस्ववर्गस्य वाचर्ना ददतां
 साधूनां मासचतुष्टयस्य प्रायश्चित्तं भवतीति यावा । तत्वायश्चित्तं कस्मिन्सूत्रे प्रोक्तमित्याह-सुनिधीयसूत्रे, सोमन निधीयसूत्रे उदित
 प्रोक्तमिति काव्यद्वन्द्वार्थः ॥

अथ विसेपार्थः स्यानादसूत्रे सूत्रभाषणाभासयोग्याः प्रोक्ता । तथा च तत्पठ-“तथोक्तं वायगिज्जा यज्जवा ४ जहा
 भविषीप विगापदिवन्दे अवियो सिय पादुते” इति । तथा प्रोक्तमेतत्पाठश्रुतौ श्रीभगवदेवसूत्रिमिस्तत्पाठो यथा-तथो इत्यादि
 सुमभ, नवरं न वाचनीयाः सूत्रं न पाठनीया अत एवार्थमप्यभाषणीयाः सूत्रार्थवद्वन्द्वनादिविनवरहितं, तद्वन्द्वे हि दोषाः । यत
 उक्तं-“इतरं विनाय प्रप्या, भविषीयो लंघिओ विद्वदुपणं माणज्जेनासिदिह, सपय सारोवसे, गोओ ॥ १ ॥ गो पुहस्स पढाग
 सर्वो पढावस्स वहुयसे” । दोसेदपय सम्पन्नं, न होह नवजिवाण दुहं च ॥ १ ॥ निदान तुल्यमेव मनवीत्यर्थः । विजयाहीयाजिज्जा वेह
 कन्तं इह परं कोर्मणि । न कन्तं अविणय भरिवा, सत्साभिवतो च हीणा इति ॥ २ ॥” तथा विद्वदिवसिद्वन्द्वो कृतादिरसज्जेण

गृह्योऽनुपधानकारीति भावः । इहापि दोष एव, यदाह—“अतवोनही होइ जोगो, नयफलए हि छिद्यं फलं विज्जा अविफलंति विज्जलमगुणं साहण हीणा जहा विज्जत्ति ॥ १ ॥” अन्यवसितमनुयान्तं प्राप्तमिव प्राप्तं नरकपालकौशलिक परमक्रोधो यस्य सो व्यवसितप्राभृतः उक्तं च—अप्येवि पारमार्णि, अवरहे वयंइ रवामियं तं च । बहुसो उदीरयन्नो, अविओसिय पाहुडो स खभुत्ति ॥ १ ॥” पारमार्णि परमक्रोधसमुद्भातं व्रजतीति भावः । एतस्य वाचने इह लोकतस्यागोऽस्य प्रेरणायां कलहनात्, प्रांतदेवताच्छलनाच्च परलोक्तोऽपि त्यागः । तत्र श्रुतस्य निष्फलत्वादूर्परक्षिप्त बीजवदित्याह च—दुविहो उ परिच्चाओ, इह चौयणकलह १ देव्याच्छलनं २ । परलोगंमि य अफलं, खि चंपि व उसरे वीयंति ॥ १ ॥” एतद्विपर्ययसूत्रं सुगमं । श्रुतदानस्यायोग्या उक्ता, तथैव चीक्तं वृत्तिगतगाथा वृत्तावपि । तथा च तत्पाठः “इह रय वित्तावयअइ, अविणीनुलंभ तु किमुसुएणं । माण्हो नासिहिइं, खएव खावावसे गोओउ ॥७८॥” इतरथापि श्रुतप्रदानमन्तरेणापि तावदविनीतः स्तब्धो भवति, किं पुनः श्रुतेनलंभितः सन् ? महिमानमिति शेषः । अतः स्वयं नष्टोऽसावन्यानपि पठ्यमानान् समणं न होइ न नियाणतुल्लं वा ॥ ७९ ॥ व्या०—इह गोपालको गवामग्रतो भूत्वा यदापताकां दर्शयति तदाशीघ्रतरं गच्छतीति श्रुतिः । ततो गोयूथस्य स्वयं प्रयातस्य, यथा पताकावेगं वर्द्धयति, तथा दुर्विनीतस्याऽपि श्रुतप्रदानमधिकतरं दुर्विनयं वर्द्धयति । यथा दोषाणां रोगानामुदये शमनमौषधं न दीयते । यतश्च निदानादुत्थितो व्याधिस्तुल्य तत्सदृशमिव वस्तु रोगवृद्धिभयान्न दीयते, यद्वा यथमहितमिति कृत्वा न दातव्यं । “विणया ही आविज्जा, देइ फलं इह परे अ लोगंमि । न फलतविणयगहिआ, सस्साणिवतो अहीणाइं ॥ ८० ॥ व्या०—विनयेनाधीता विद्या इह परत्र लोके फलं ददाति जनपूजा नयत यशःप्रवादलाभदिकभैहिकं निःश्रेय-

साद्रिकं चामुष्मिकफलं दौक्यन्तीति विनयरीनास्तु ता अधीता न फलन्ति अस्मन्तरेण धान्यानि न
फलन्ति । “अतवो न होइ जोगो, नय फलण इच्छियं फलं विज्जा । अविफलति निवळपणुणं, साइण हीणा जहा पिज्जा ॥ ८१ ॥
व्या० अतपास्तपसा विरीनो योगः श्रुतस्योद्देशनादि व्यापारो न भवति, न च तपसा विना शुद्धमाणा विद्या श्रुतज्ञानरूपा ईप्सितं मनो-
विमेतं फलति, अपीत्यशुभये प्रत्युतविपुलमगुणमनर्थं फलति, यथा साधनरीनाविद्या यस्याः प्रवृत्तिः प्रवृत्तिकायाः विद्याया उपवासाविको
याः साधनोपचाराः सा तन्मन्तरेण शुद्धमणेति भावः । अयं व्यवसितप्रामाण्यं व्याचष्टे—अप्येव पारमार्णि, अवरपदे षडै स्वामिर्धं तं च ।
बहुतो उदीरयतो भवि तु सियपाहुदो स लल्ल ॥ ८२ ॥ व्या० अन्तेपि पक्षपापणादावपराये पारमाणि परमं क्रोचसमुद्धतं यो प्रवति,
तच्च समितमपि यो बहुद्व उदीरयति, स लल्लमव्यवसितप्रामाण्यतच्छन्यते । अस्य वाचने दोषानाह—“दुषिहेत्त परिखावं, इह चोयणकल्लइ
देवयाच्छुण्णं । परलोर्गमि म अफल, स्विष पिवत्तसरे बीर्यं ॥ १८३ ॥ दुर्विनितावेरपात्रस्य वाचनान्दाने द्विविधं परित्यागः इह पर-
लोकमेवादात्रवति, तत्रैव परित्यागो नाम स यदि स्मरणादिना भेद्यते तदा कर्मां करोति, अपात्रवाचनेन च प्रमत्तं प्रान्तं देवताच्छुभ्येद्,
परलोके तु परित्यागस्तस्य श्रुतदानमफलं सुगतिं रोपित्वायाद्रिकं पारत्रिकं फलम् न प्रापयति ऊपर इव च ह्येव दोषशुभं यथा निष्फल
मरति । अयं स्यानाहमूत्रे तत्रैव स्थाने त्रयः पुरुषाः सत्रवाचनायां योग्यास्त्यागां पुरुषाणां सत्रवाचनादेत्यर्थः । तथा च तत्पाठः । “तियो
कप्पति वाइएप ते नहा विणीए अविगइपडिक्के निमोसिय पाहुदे इति । एतत्पाठवृत्त्यभावात् शुद्ध्यर्थो, यथा त्रिप्रकाराणां साधूनां
कल्पस्त सत्रवाचनादानं तं जहा इति तथाया विणीए इति यं साधुं विनीतो विनयवान् भवेत्, तस्य कल्पते । तथा यः साधुः अविगइ
पडियन्दे इति घृतादि विठतिभिर्निगैरशुद्धोऽथ एव योगोपपानकरणे समर्थस्तस्य, तथा विज्योसियपाहुड इति व्यवसितप्रामुख्यं उप-
ज्ञानक्रोप समावात् मरि सूपपठनपाठने योग्यं स सत्रवाचनायां योग्यइत्यर्थः । एते त्रिप्रकारा साधवः सत्रवाचनायां योग्या इति ।

अत्रापि विगद्यगुह्यानां वाचनाऽद्वैत्युक्तमिति । अथ श्रावका यदि सूत्रपठने योग्या भवेद्युस्तर्हि श्रावकाणां त्रुणमनारथषु कथं सूत्रपठनमनोरथो
 न भवेदित्याह—श्रावकाणां मनोरथत्रयेऽप्यागमपठनमनोरथो नोक्तस्तथैव स्थानाङ्गसूत्रे तृतीयस्थानके श्रावकाणां त्रयो मनोरथाः साधूनां च
 त्रयो मनोरथाः पृथक् पृथक् विवक्षितास्तथा च तत्पाठः “तिर्हि ठाणेहिं समणे णिगंथे महानिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ, तं जहा—कयाणं
 अहं अप्प वा बहं वा सुयं अहिज्जिस्सामि, कयाणं अहमेकल्लविहार पडिमं उवसंपज्जित्ताण विहरिस्सामि, कयाणं अहमवच्छिम्ममारणंति य
 सलेहणा झुसणा झुसिए भत्तपाणपडियाइ क्विए पाओवगए कालमणवकंखमाणे विहरिस्सामि, एवं समणसा सवयसा सकायसा पागडे
 माणे णिगंथे महाणिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ” तद्वृत्त्येकदेशो—यथा पूर्वोक्तस्थविरकल्पस्थितिप्रतिपन्नस्य विशिष्टनिर्जराकारणान्यभिधातु
 माह—तिहीत्यादि सुगमं नवरम्महतीनिर्जरा कर्मक्षयलक्षणा यस्य स तथा महत्प्रशस्तमात्यन्तिकं वा पर्यवसानं पर्यवः समाधिमरणतोऽपुन-
 र्मरणतो वा जीवे तस्य यस्य स । तथा अत्यन्तं शुभाशयत्वादिति एवं समणसस्ति एवमुक्तलक्षणं त्रयं स इति साधुमणसस्ति मनसा
 इहस्वत्वं प्राकृतत्वादेव सवयसस्ति वचसा सकायसस्ति कारयेनेत्यर्थः, सकारागमः प्राकृतत्वादेव त्रिभिरपि कारणैरित्यर्थः । अथवा स मन-
 सेत्यादि प्रधारयम् तत्पर्यालोचयन् क्वचित् पागडे माणेति पाठस्तत्र प्रकटयन् किञ्चित्पाठार्थः प्रोच्यते, तिर्हि ठाणेहिं इति त्रिभिः
 स्थानकैः श्रमण निर्ग्रन्थः, महानिज्जरे इति महती कर्मक्षपणा, महापज्जवसाणे इति महत्पर्यवसानं समाधिमरणमि त्यर्थः कुर्यादिति । यतः
 पुनर्मरणाऽभावात्, पुनर्मरणाऽभावो हि सिद्धिपदप्राप्ते एव स्यात्, अत एव महदन्तः इति महत्पर्यवसानं भवइ इति भवति कुर्यादित्यर्थः ।
 कयाणं अहमिति कदा अहं अप्पं वा बहं वा सुयमिति अल्पं वा बहं वा अहं श्रुतं, अहिज्जिस्सामि इति अधीष्ये इति चिन्तयन्
 साधुः कर्मणः महानिर्जरां करोतीति साधूनां प्रथमो मनोरथः ॥ १ ॥ तथा कयाण महमेकल्लविहार पडिमं पज्जित्ताणं विहरि-
 स्सामि इति कदा अहं द्रव्यभावात् एकलविहारिणः प्रतिमामङ्गीकृत्य विचरिष्यामि, तत्र द्रव्यत एककः अन्यसाधुसहायाऽभावात्, भावतस्तु :

रागेश्वररित्थैनेकाक्षिसम्वीकृत्य विवरिष्यामीति चिन्तयन् साधुमहाकर्मनिर्जरां विदधातीति द्वितीयो मनोरथः ॥ २ ॥ तथा कयाण
 महम्मपच्छिन्ममारणंसि य संलेहणा श्रुसणा श्रुसि ए अत्तपाणपडियाइ विक्षए पाओवगए कालमणवकल्लमाणे विहरि-
 त्सामि इति अहमपिम्यमारणान्तिक्कसंसेल्लना सेवनाभासेविद्ये ? तथा यत्तपानयोर्निपेक्कं पात्रपोपगमनमानश्चनं विधाय कालमरण-
 मनिच्छन् विवरिष्यामीत्येवं मनसा वपसा कायेन सरित्ता प्रकटं चिन्तयन् साधुमहाकर्मनिर्जरां महापर्यवसानं विदधातीति तृतीयकमनोरथः
 ॥ ३ ॥ एते साधूनां प्रवो मनोरथाः प्रोक्ताः । अयं भावकाणां प्रवो मनोरथाः स्यान्नाश्रुते तृतीयस्यानके तत्रैव प्रोक्तास्तथा च तत्पाठ
 “तिहिं ठायेहिं समजोवात्तए महानिज्जरे महापज्जवसाणे मवइ, तं जइ—कयाणमहम्मं वा बहुम् वा परिमां परिचइत्तसामि ? कयाणं
 अइं हुंढे मविषा अगाराओ अज्जागरियं पवयित्तसामि ? कयाणं अपच्छिम्ममारणंसि य संलेहणा श्रुसणा श्रुसि ए मत्तपाणे विहरित्तसामि ?
 एवं समजसा सबवसा सक्काय सज्जागरमाणे समजोवात्तए महापिज्जरे महापज्जवसाणे मवइ” तत्पाठबुद्ध्यैकदेशो यथा—अममस्य तथा अममो-
 पासकस्वपि नीप्पि निर्मराकारणानीति दर्शयमाइ इतिहीत्यादि कच्छं, अनन्तरं कमनिर्जरोक्ता सा च पुत्तलपरिणामविशेषक्येति,
 इत्थेत्ताठवुत्तरेत्तत्तात्किंविच्छक्क्यावो यथा—“ तिहिं ठायेहिं समजो वात्तए ” इति विधिः स्यानकैः अममोपासकः आवकः इति यावद्
 “महानिज्जरेमहापज्जवसाणे” इति महानिज्जरा महापर्यवसानस्वामी मवइति भवति, त जइ तथा “कयाणमहम्मं वा बहुम् वा परिमाह
 वइत्तसामि” कदा अहम्मं बहुम् वा परिमां वा परिचइं त्यस्यामि, इति चिन्तयन् आवकः महाकर्मनिर्जरां विदधातीति आब्धानां
 प्रथममनोरथाः ? “कयाणं अइं हुंढे मविषा अगाराओ अज्जागरियं पवइत्तसामि ? कदा अइं हुंढे द्रव्यमावमेदतस्वप्न द्रम्यतः केवल्लं-
 घनेन यावतो रामदोपमसापननेन ताइम् हुंढो भूत्वा आगाराओ आगारं यवुइं वत्परिहाय अनगारिकं, न विपत्ते अगारं इहं यस्येति
 अनमारत्तदन्नात्वं प्राप्य प्रवविष्यामीति चिन्तयन् आब्धा महाकर्मनिर्जरां करोतीति भावकाणां द्वितीयो मनोरथः २ । तदैव भावस्य

तृतीयमनोस्थस्तु साधुमनोरथवद्विज्ञेयो यथा “कयाणं अपच्छिममारणंतियसंलेहणा झसणा झसिए भत्तपाणपडिया इक्खिए पाओवगए कालमणवकंखमाणे विहरिस्सामि ?” तत्पाठार्थोऽपि सुगमं पूर्ववत् साधूनां तृतीयमनोरथवदर्थो विज्ञेय इत्यर्थः । इति स्थानाद्भूतत्रे तृतीयस्यानकेऽपि साधूनां मनोरथत्रये, श्रुतपठनमनोरथो निगदितः, परं श्रावकाणां मनोरथत्रये सूत्रपठनमनोरथस्तीर्थङ्करैर्नोक्तस्तद्धेतुना योगोद्धहनकर्तृभिः साधुभिरेव सूत्राणि संपठनीयानि इति सुस्थं । तथा श्रीउत्तराध्ययनसूत्रे त्रयोदशाध्ययने ब्रह्मदत्तचित्रमुनिप्रश्नोत्तराधिकारेऽपि साधूनां सूत्रपठनं प्रोक्तं, तथा च तत्पाठ-गाथा । “महत्य रुवावयणप्यभूया, गाहाणुगीआनरसंधमज्जे । जभिक्खुणो सीलगुणोवेवेआ, इह ज्जयंते समणोम्हिजाओ ॥ १२ ॥” एतत्पाठवृत्तौ यदुक्तं श्रीतपगच्छीयमहोपाध्यायविमलहर्षगणि महोपाध्यायश्रीमुनिविमलगणि शिष्यो पाध्यायभीभावविजयगणिभिस्तत्पाठो यथा-ब्रह्मदत्तचित्रमुनिं ग्राह-यदि तवाप्येवं विद्या सम्पदभूतदा कथं प्रव्रजित ? इत्याह-“महत्यरूवा वयणप्यभूया गाहाणुगीआ नरसंधमज्जे । जं भिक्खुणो सीलगुणोवेवेआ इह ज्जयंते, समणोम्हि जाओ ॥” महार्थरूपा अनन्तद्रव्यपर्यायात्मकतया बह्वर्थस्वरूपा वचनेनाप्रभूता वचनाप्रभूता स्वल्पाक्षरेत्यर्थः । कासौ गीयते इति गाथा सा वेदार्थाद्धर्माभिधायिनी सूत्रपद्धतिः अनुलोमं श्रोत्रानुकुलं गीता कथिता अनुगीता, अनेन श्रीतुरनुकुलैव देशनाकार्येति ख्यापितं भवति । केत्याह नरसङ्घमध्ये, न तु कोणके प्रविश्येति भावः । यां गाथां श्रुत्वेति शेषः, भिक्षवो मुनयः शीलं चारित्रं गुणो ज्ञानं नाम्यामुपपेता शीलगुणोपपेताः, इह जिन प्रवचने यतन्ते यत्नवन्तो भवन्ति, सोपस्कारत्वात्सूत्रस्य सामयापि श्रुता ततः श्रमणोऽस्म्यहं जातो न तु दुःखदग्धत्वादिति भावः, इति सूत्रत्रयार्थः १२ इति श्रीउत्तराध्ययनसूत्रवृत्तिवचनात् साधुभिरेव सूत्रं पठनीयमित्यागतं, तत्रापि कालग्रहणादियोगक्रियाकारकैर्न्यैरिति गम्यं, तर्हि श्रावकाणां तु का कथा ? । तथा त्रिशीथसूत्रे तु यः साधुः गृहस्थस्यस्य वर्गस्य सूत्रं पाठयति तस्य साधोश्चतुर्मास प्रायश्चित्तमायातीति प्रोक्तं । तथा च निशीथसूत्रपाठः “से भिक्खुअण

चत्विपं बागारत्विपं वा बापइ पायं तं वा साइजइ तस्स नं चात्तमासियमित्थादि ” एतत्पाठं शब्दार्थो यथा से भिक्खु इति यः
 साधुः अणउत्थिये वेति अन्ययुक्कस्य परतीर्येकस्य मिथ्याष्टेरिति यावत्, बागारत्तियं वेति गृहस्यस्य भावकस्येति यावत्,
 वा पुनर्ये, बापइ इति बापनां ददाति, पायं त वासाइज्ज इति बापनां दत्तानां साहाय्यं कुर्यात्, तस्सण तस्य साधोः
 बधमासियमिति चतुर्मासिक प्रायश्चित्तं कुर्यादिति निश्चीयस्यैकोनविंशतितमोद्देशके प्रोक्तं निम्नैरेरिति । अत्र केचिदागमकला
 विकला वास्मिन् तुल्या छम्माकाः प्रकल्पन्ति, अत्र गृहस्थास्तु अन्यतीर्यगता अवसेयाः न तु जैनवर्णिनो गृहस्थाः, तेषां तु सूत्रं पाठ्य-
 मिति । अत्र प्रतिबन्धनं, यो छम्माकः । एतदपि तत्र विचारणम्बुसकलविरुसितं, यतोऽत्र पाठेऽन्ययुक्का गृहस्थाः प्रोक्ता भवेयुस्त्वहिं
 भगवत्स्थिवमिति पाठे सर्वे मिथ्या छयः समागता एव, तत आगारत्तियमिति पाठाः कथं पुनः प्रोक्तः ? तथा वाक्कारद्वयमस्ति,
 तदभ्रारद्वयस्य कोऽप्यो मावीति एवं सति तु वाक्कारद्वयस्य नैर्यंमयापचि । तथा पुनरुक्तदोषापचिर्भविष्यति । अत्र द्विरभिधानं
 पुनरुक्तमिति कल्पानुशासनद्वारौ भीदेमबन्धद्वय, द्वे तु तावद् पुनरुक्तादिदोषानामयान एवेत्येवं मूढा व्याकरादिशालाविकला
 छम्माका कुनो जानन्ति ? अपि तु न जानन्त्येवेत्येवं विस्तरेण । अत्र निधीयस्ये मिथ्याछीनां गृहस्थानां च वः साधुर्वाचनं ददाति,
 वस्य चतुर्मासिक प्रायश्चित्तमित्युक्तं विनैरिति, तत्कारणात् मिनाद्वा परिपालकाः भावकास्तु नहि जैनागमं पठन्ति वाचयन्ति च, जैनागमे
 हि भावकाणामागमवाचननिषिद्धत्वादिति विज्ञेयार्थः ॥

इति भीमस्तन्यासदयाधिपलजिन्मुशिष्यपंन्यासभीसौभाग्यविमलनिद्रिनेयपन्याससमुत्क्रियतेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचन
 मीमांसाकृतौ श्रीचतुर्दशकाव्यार्थः ॥ १४ ॥

सिद्धान्तोत्करपाठनेऽपि गृहिणां कामं यतीनां स्फुटं,
पायश्चित्तमुदीरितं तदपि यश्चोल्लङ्घ्यं संपाठयेत् ।

ओकःस्थान् स निजेन्द्रियायतनकोद्भूतोऽग्रकण्डूक्षये,

बालानां मुकुटः प्रघर्षति तनौ चण्डात्मगुप्तां खलु ॥ १५ ॥

अथ पञ्चदशकाव्यव्याख्यामाह । अत्र पञ्चदशे काव्ये सिद्धान्ते गृहस्थवर्गस्य सूत्रपाठने चतुर्मासप्रायश्चित्तं साधोर्भवति, तत्सूत्रपाठमवगणय्य श्राद्धानामागमपाठं पाठयति सहि मूर्खशेखरः, इति दर्शयन्नाहः—सिद्धान्तोत्करपाठनेऽपीति गृहिणां गृहस्थवर्गस्य सिद्धान्तानामागमानां पाठनेऽध्यापनेऽपि विस्मये यतीनां गृहस्थवर्गस्य सूत्रमध्यापयितुणामिति गम्यं, काममत्यन्तं स्फुटं प्रकटं प्रायश्चित्तं उदीरितं प्रोक्तं तीर्थङ्करैरिति शेषः । तदपीति तत्सूत्रवचनमपि उल्लङ्घ्येति समुल्लङ्घ्य अवगणय्येति यावदोक्तसि गृहे तिष्ठतीति ओकःस्थाः तान् यः साधुः सम्पाठयेत् सूत्रपाठं पाठयेत्, सूत्रपाठमवगणय्य गृहस्थवर्गस्य, सूत्रपाठपाठकः यः साधुरित्यर्थः, सहि कीदृशः ? इत्याह—खलु निश्चये स बालानां मुकुटः बालानां जडानां मुकुटो मुकुटतुल्यः मूर्खशेखर इत्यर्थः । तथा स साधुः किं कुर्वते ? इत्याह—निजे स्वकीये इन्द्रियाणां चक्षुरादीनामायतनमिन्द्रियायतनं स्वार्थे कप्रत्ययः शरीरमिति यावत् तस्मिन् शरीरे उद्भूता समुद्भूता उग्रा कठोरा या कण्डूः कडूयनं कण्डूः कण्डूयनं खर्जुः कण्डूया इत्यभिधान चिन्तामणि वचनात् “खरज” इति लोकप्रसिद्धं तस्याः क्षये विनाशने स्वतन्त्रभूतोऽग्र-खर्जु क्षये इत्यर्थः । तनौ स्वशरीरे चण्डात्मगुप्तां प्रचण्डां आत्मगुप्तां कपिकच्छं प्रकर्षेण घर्षति, हास्यवचनं चेद्, तत्रात्मगुप्ता कपिकच्छः “कौचफल” इति लोकप्रसिद्धं यदुक्तमभिधानचिन्तामणौ चतुर्थकाण्डे—कपिकच्छूरात्मगुप्ता इति आत्मना गुप्ता आत्मगुप्ता स्पर्शाऽविषयत्वा-

दिति तद्वृत्तौ । तथाऽश्रकोशेऽपि, धनौपचि वर्गे आत्यगुप्ता नडाऽप्यप्या कण्डूरमाधुपायणी अण्य प्रोक्ता शुकमिन्विः फपिकच्छ्व मर्कटी ॥ १ ॥ एतानि नदनम्मानि मर्कट्याः कर्वाच इति ख्यातायाः तद्वृत्त्येकदेशो यथा आत्मेति आत्मनो गुप्ता दुःस्पृशत्वादित्यमरकोशवृत्तौ, एवाश्वाः कः मूलौ भवति ? याः स्ववरीरोद्भवा कंडूश्चमनाय कपिकच्छू घर्पति, कपिकच्छूस्तु प्रत्युत कण्डूरहिते क्षरीरे बहुत्वर्जुकारका, तव एवाश्वाः मूलौ भवति ? याः जनन्त संसारभ्रमणोपान्तिकर्मणां विनाशनायै विनाशनायाः त्वण्डनं कुर्वाते, जिनाशा त्वण्डनं तु प्रत्युतकर्मणां संसारस्य च इच्छि हेतुः, तत्कञ्च । “आसायजमिच्छन्, आसायव वज्रणाजो सम्मथं, कुबह दीहं च ससारम्” ॥ १ ॥ इति काव्यशब्दार्थः ॥

विदेपार्थस्त्वय-यथागमकलाविकलाः लुम्प्याकलायाः आबकाणामागमवाचनपठनं भवते, सहि मूलंसेलरो मूलार्णां मुख्यो ज्ञेयः । कवमिति चेदुच्यतेसर्वेषु जैनशास्त्रेषु आन्धानामागमवाचनपठननियुक्तत्वात् । निधीयसूत्रे तु ग्रहस्वर्गस्य वाचनां ददतां साधूनां चतुर्मासिक प्रायश्चित्तमुक्तं, तर्हि एतादृशागमपाठानवगणय्य निजमात्मानं जिनाशा परिपालकत्वमभ्युते, स मूलंसेलरा, सिद्धान्तपाठोत्पापने एव जिनाशा सम्भवेति । ध्यान्तमाह-यस्या कविन्मूलैः स्वकीये क्षरीरे कण्डूयने जाते तत्कण्डूपचमनाय कपिकच्छूघृष्टा, ततो बहुकण्डूर्नावा, तत्पीडया पूतकारं करोति, तदाकर्ष्य तत्समीपे लोकाप्सीलितस्तैः पृष्टं, यो ! तव किं ज्ञातं तेनापि निजकुतस्तुक्तं, ततो लोका विशस्य प्रोचुः यो मूलैः एतस्या श्वापि भुवं, यदात्मगुप्तया क्षरीरकण्डूयनं विनाशितमिति, आत्यगुप्ता तु प्रत्युतबहुकण्डूयनकारणा इत्युक्त्वा तदुपचारेण कण्डूविनाशं विधाय लोकाः स्वस्वस्थानं ययुरिति । तत एतादृको भूलो भवति, याः पूर्वोपार्जितपापकर्मणास्तुच्छेदनार्थं वीर्वहारायाः त्वण्डनं कुर्वदिति । जिनागमकलाकश्चनकुशलाः पण्डितास्त्वेन न कुर्वुरित्यर्थः । अथ कविदामयकलाकलायलुम्पाक-लुम्पाकपती प्राह-ननु स्वयमेव सूत्रं वाचयित्वा कोऽपि सूत्रपाठं पठेत्, तस्मिन् को दोषः ? इति । अथ तत्प्रतिषेधनं कैतवकलाविलसितं, यत भीजनुरयोगद्वारमूत्रे सूत्रं ग्रहन्वाचनया समागतमिति प्रोक्तं, तथा च तत्पाठः । “अस्समं आबस्स एपि पदं सिक्खितं विव जितं जितं नामसमं घोससमं अदीण

कवरं अवाइद्धकवरं अक्खलिअं अयिलिअं अवच्चामेलिअ पडिपण्णा पडिपण्णा कण्ठोष्ठविप्पमुक्तं गुरुवायणोवगयमित्यादि” : यदुक्तमेतत्पाठ
 बृहद्बृहत्तौ श्रीहमचन्द्रसूरिभिस्तत्पाठो यथा—तत्रादित आरभ्य पठनक्रियया यावदन्तं नीतं तच्छिक्षितमुच्यते, तदेवाविस्मरणश्चेतसि स्थितं
 स्थितत्वात् स्थितमप्रच्युतमित्यर्थः, परावर्त्तनं कुर्वतः परेण वा क्वचित् पृष्ठस्य यच्छीघ्रमागच्छति तज्जितं, विज्ञातश्लोकपदवर्णादिसंख्यमितं,
 परिसमन्तात्सर्वैकैरिजितं परिजितं परावर्त्तनं कुर्वतो यत्क्रमेणोत्क्रमेण वा समागच्छतीत्यर्थः, नाम अभिधानं, तेन समं नामसमं इदमुक्तं
 भवति यथा स्वनाम कस्यचिस्त्यतं जितं मितं परिजितं भवति, तथैतदपीत्यर्थः—घोषा उदात्तादयः तैर्वाचनाचार्याभिहित घोषैः समं घोषसमं
 यथा गुरुणा अभिघोषास्तथा शिष्योपि यत्र शिक्षते तत्र घोषसममिति भावः । एकद्वयादिभिरक्षरैर्हीनं हीनाक्षरं, न तथा अनत्यक्षरं अवा-
 इद्धकवरं विपर्यस्त रत्नमाला गतरत्नानीव विद्धानि विपर्यस्तान्यक्षराणि यत्र तद्वयाविद्धाक्षरं न तथाऽव्याविद्धाक्षरं, अववाइद्धमिति
 क्वचित्पाठस्तत्रापि व्याविद्धाक्षरयोगाद्वयाविद्धं न तथाऽव्याविद्धं, उपलक्षकलाद्याकुलभूभागे लांगलमिवस्वलति यत्तत्स्वलितं न तथाऽ-
 स्वलितं, अनेक शास्त्रसम्बन्धीनि सूत्राण्येकत्र मीलयित्वा यत्र पठति तदमीलितं असदृश धान्य मेलकवत्, अथवा परावर्त्तमानस्य यत्र यदा-
 दिविच्छेदो न प्रतीयते तन्मीलितं, न तथाऽमीलितमेकस्मिन्नेव शास्त्रेनान्यस्थाननिबद्धान्येकार्थानि सूत्राण्येकत्रस्थाने समानीयपठतो इत्याश्रे-
 ङितं, अथवा आचाराङ्गादिसूत्रमध्येमतिचर्चितानि तत्सदृशानि सूत्राणि कृत्वा प्रक्षिपतो व्यत्याश्रेङितं, अस्थानविरक्तिकं वा व्यत्याश्रेङितं न
 तथाऽव्यत्याश्रेङितं । सूत्रतो विन्दुमात्रादिभिरनूनमर्थतस्त्वध्याहाराकाङ्क्षादिरहितं प्रतिपूर्णं, उदात्तादिघोषैरविकलं प्रतिपूर्णंघोषं, अत्राह—घोष
 सममिति शिष्याकालमधिकृत्योक्तं, प्रतिपूर्णं घोषन्तुं परावर्त्तनादिकालमधिकृत्येति विशेषः, कण्ठश्चौष्ठश्च कण्ठोष्ठमिति प्राण्यं गत्वात्समा-
 हारस्तेन चिप्रमुक्तं कण्ठोष्ठविप्पमुक्तं, बालमूकभाषितवद्यदव्यक्तं न भवतीत्यर्थः । गुरुपदत्तया वाचनया उपगतं प्राप्तं गुरुवाचनोपगतं, न तु
 कर्णावाटकेन शिक्षितं न वा पुस्तकात् स्वयमेवाधीतमिति भावः । इति श्रीअनुयोगद्वारसूत्रवृत्तिवचनात् गुरुवाचनया सूत्रं पठनीयमित्युक्तं ।

तथा निन्दीयसेऽपि गुरुवाचनां दिना य साधुः सूत्रपाठं पठति, तस्य प्रायश्चित्तमुक्तं तथा च तत्पाठः । “आयस्य चवञ्चायाणं अदिनं
 गिर आइमाइ आचार्यं पासाईज्जइ इत्यादि वत्पाठश्चन्दार्यो—यथा यः साधुः आचार्योपाध्यायाभ्यामप्युपां गिरमिति वाणी आइय इति
 गृहीयात्, अथवा तस्य साहाय्यं कुर्याच्चित्तस्य प्रायश्चित्तं स्रगति, इत्यत्र निन्दीयसेऽपि स्वयमेव सूत्रपठने प्रायश्चित्तं प्रोक्तमिति । तथा भीन
 न्दीसूत्रवचनौ, श्रीआचारारामसूत्रवचनौनाधिकारेऽपि यदुक्तं पल्लयगिरिसूरिभिस्तथा च तत्पाठः । “विचित्रार्थनियञ्जानि हि सूत्राणि भवन्ति अत
 एव तेषां सम्यगर्थविगतो गुरुयदेवमो भवति नान्यथा चाह वर्णिञ्जत् । “दो सुयत्तंवापणवीसं अज्झयणाणि एयं आयादगा सइयस्स
 आयादस्स पमाणं भणिय अट्ठारसयसइस्सा पुणपइम सुयत्तंपत्तं नववयवेरमपस्स पमाणं विविचि अत्थ निबद्धाणि य सुत्ताणि गुरुवए-
 सवत्ति अत्थो भाणियवोचि” । इति नन्दीसूत्रवचनौ एव सूत्रार्थो साधुभिर्ग्रहीतः, न तु स्वयमेवेत्युक्तं । साधूनामपि स्वयमेव
 सूत्रपठने जिनाज्ञाया मद्रापचि भवति, जिनाज्ञामूलोचनं “आणाए धम्मो” इति सिद्धान्ते प्रोक्तत्वात् इत्यादि । सिद्धान्तेषु भाषानामागम-
 वाचन निषिद्धं, परं तादृक् सूत्रपाठान् कुमतिन कुमतिन कुमतिव्युद्ग्राहिता प्राणिनो वा कथं मन्यन्ते ? अत एव श्रीस्यानाइसूत्रे तृतीयस्याने
 त्रिदश्वरा प्राणिनो दुष्पतिबोद्ध्या स्त्रीर्वह्नैः प्रोक्तास्तथा च तत्पाठः । “तचदुसज्झणा पण्णसा, वै जहा दुट्ठे मुट्ठे दुग्गारिए ।” इत्येतत्पाठ-
 वचनौ यदुक्तं श्रीनमयदेवसूरिभिस्तथा इदानीं सम्यक्तत्वाप्ययोग्यानाह—तत् इत्यादि कण्ठ्यं किन्तु दुरात्मेन कुत्रेण संज्ञाप्यन्ते मन्त्राप्यन्ते
 बोध्यन्त इति । दुराज्ञायास्तत्र दुष्टो द्विष्टस्तत्वं मन्त्रापकं वा प्रति सत्त्वामन्त्रापीयो द्वेषेणोपदेष्टा प्रतिपत्ते रेव मूढो गुण दोषानभिह्न व्युद्ग्रा-
 हिता कुमन्त्रापकवर्णीकृतविपर्ययसं सोऽप्युपदेष्टे न प्रतिपद्यते, चक्रे । “पुल्लं कुमन्त्राहिया केइ वाला पंदियमाणिज्जो जेच्छंति कारण सोत्त
 दीपज्जाए जहा नरेपि ॥ ? ॥ एतेषां च स्वकथं कन्यात्कयाकोशावाचनसेयमिति । एतद्वृत्तिगतगाथा व्याख्या यथा—पूर्वव्युद्ग्राहिता-
 केचिद्विभक्ताः पण्डितमानिनो नेच्छन्ति कारणं किञ्चित् ओतुं श्रीपत्रावो यथा नर इति गायार्थः । द्वीपज्जातो नरो यथा एको यजिङ्ग तस्य

भार्यांस्तीन दृष्ट्वा तेन पोतव्यवहारे गन्तुं कामेन साऽप्रच्छितयोक्तमहमपि सहागच्छामि, तेन सा सहनीता, सा च गुर्विणी, समुद्रमध्ये
 विनष्टं यानपात्रं, फलकं विलग्रा, अन्तरद्वीपे प्राप्ता तत्रैव प्रसूतादारकं, स वणिक् मृतः समुद्रे, सा च यौवनं प्राप्तं स्वपुत्रमेव सम्मलग्ना, तथा
 च स व्युद्ग्राहितः, यदुत, यदा मनुषमीक्षेथाः तदा नश्येः, ते मनुष्यरूपेण हि राक्षसा इति। अन्यदा दुर्वातभग्नपोताः केचनवणिजस्समाग-
 तास्स तान् दृष्ट्वा नश्यति तैर्ज्ञातिं, अयं व्युद्ग्राहितः केनापि कथमपि पृष्टस्तेन सर्वं प्रत्यपादितैरुक्तं त्यज महापापं बहूक्तोऽपि पूर्वं मात्राप्यु-
 द्ग्राहितत्वेन मानितं तद्वचन। एवं यः कुप्रवचनव्युद्ग्राहितः, स्वं पण्डितमन्यो न मन्यते किमपीत्यर्थः। इति स्थानाद्भूसूत्रवचनात् कुमति
 व्युद्ग्राहिताः पुरुषा अपि दुर्बोध्यास्तर्हि कुमतिनां तु का कथेति?, तथैव कशुरुभ्राभितानां पुंसां सुगुरुवचनेषु विभासो न स्यात्, यतः
 “उन्मार्गे पातिताः पापैः सत्सु सन्मार्गदर्शेषु पश्यता भ्रामिता अन्या इव कुप्यन्ति देहिनः ॥१॥” तथाहि नालाकत्ये पुरे सुरसेननामा राजा
 बधिरपङ्कगुम्फादीनामाजीविका सुकरा परमंधानां च दुष्करेति मत्वा स पटहवादनपूर्वमन्धानां पञ्चशतीं मेलयित्वा तेषामशनवसनादि यदि-
 लोक्यते तत्प्रयच्छति, भूप्रमानितत्वेन पौरैरपि ते सर्वेऽप्यन्या भूपवत्सत्क्रियन्ते स्म। इतस्ततो गच्छतामस्माकं दुष्करमिति ध्यात्वा क्रमेण
 सर्वेऽपि भवन्तस्तेनाकारिताः सन्तीति तेन धूर्त्तेनान्यदा कूटलेखवाचनपुरस्सरं वञ्चिताः द्विधाप्यन्यास्तेऽप्येनं पुरस्कुत्य तत्कर दत्तविच्चा
 राजसेनपुरं प्रत्यचकन्। अथारण्यं प्राप्तास्ते तेनोचिरे, इतो भृशं विषमेषधिभोजनादि न लभ्यते, तेन भवतां कृते यावेत्पायेयमानयामि
 तावद्भवन्तोऽस्मिन् सरले पथिव्रजन्तु, यदि च कोऽपि वक्ति भवन्तो मार्गभ्रष्टास्तदा स तस्करः प्रस्तरैर्भारणीय, इति शिक्षां दत्त्वा तत्र
 गिरेः प्रदक्षिणावृत्त्या पर्यटवस्तान् कृत्वा च गते तस्मिन् धूर्त्ते तथैव भ्रमन्तस्ते यूयं मार्गभ्रष्टा इति केनापि पथिकेनोक्तास्ते चौरोऽयमिति तं
 पाषाणैर्ध्नन्ति स्म। एवमन्येनापि केनाप्यभिहितास्तं प्रस्तरैर्ध्नन्तस्ते क्षुत्पिपासा पीडिता मृत्वा नरकं ययुः। इति कशुरुभ्राभितानां न सगुद-

स्वचसि विश्वास । इति पञ्चदशतन्त्रासोदाहरणं । इत्यादि शब्दो दृष्टान्तः सन्ति, ते तु स्वयमेव विद्मया । अत्र तु ग्रन्थ गौरवप्रयास प्रोक्ताः, तत्रैव स्थानान्ने तृतीयस्थाने सर्वत्र विप्रकाराः प्राणिनः सुषोभ्याः प्रोक्तास्तथया—“तुभ्यो सुसंजय्या पण्यसा, तं जहा—अदुष्टे अमूरे अनु-
मार्हि” एतद्वृत्त्येकदेशो यथा—एतद्विपर्ययस्थान् सुसंजय्यसाऽप्याह । तन्मो इत्यादि स्फुटमिति वक्ताः यज्ञापनार्हाः पुरुषा इति । तच्छ-
ब्दार्थोऽपि सुगम इत्यादि आन्धानामागमवाचन निषेधक्यप्रपाठेष्टक्याङ्कर्ण्य, तीर्थङ्गराणां परिपाकका आनकास्तु नैनामर्षं नहि पठन्ति
वाचयन्ति च, नैनागमेषु आन्धानामागमवाचननिषिद्धत्वादिति विद्मेषार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्न्यासद्वयाविमलभिसुविध्यपन्न्यासमीसीयाम्यविमलभिदिनेपन्न्याससमुक्तिविमलेन निरवितायां स्वोपज्ञाऽऽत्मसाचन-
मीर्मांसाह्वौ भीषज्जद्वक्त्राभ्यायः ॥ १५ ॥

यो योगोद्बुद्धन विधाय गुणवान् साधुर्घृणा धारको—
ऽस्वाध्यायं च विहाय सूत्रपठने प्राज्ञा गुरोर्वाचना ।
सूत्रार्थं प्रथमं तथाऽन्यदुदितं निर्युक्तिं मिश्रं पुनः,
निश्शेषं च ततस्तृतीयमनघं तं पाठयेत्सद्गुरु ॥ १६ ॥

अत्र पौनःपुन्यकाव्यव्याख्यामाह । अत्र पौनःपुन्यकाव्ये साधुना योगोद्बुद्धनं विधाय अस्वाध्याय त्यक्त्वा गुरुतः सूत्रवाचना प्राज्ञा, तथा
त्रिषा अनुयोगं पठेत् गुरुपि सूत्रपाठं पाठयेदिति दर्शयन्माह । यो योगोद्बुद्धनमित्यादि यः साधुः गुणवान्, ज्ञानदर्शनचारित्र्यादिगुण
युक्तः, चकार पुनरर्थे, तथा घृणाधारकाः घृणां कृपां दयामिति यावत्, परतीति धारका, घृणाया धारका घृणाधारकाः, यत्तच्छब्दयोनि

तन्मभिसञ्जन्यन्वाच्च तच्छब्दोऽध्याहार्यः, तेन साधुना किं कार्यमित्याह—योगोद्वहनमित्यादि आगाढानागाढादियोगवहनं विहाय, कृत्वा, तथा अस्वाध्यायमिति “असञ्ज्ञाह” इति लोकप्रसिद्धं, तं विहाय त्यक्त्वा अस्वाध्याये सूत्रपाठनिषेधत्वात्, सूत्रपठने सूत्रपठनेतवे गुरोः गुरुतः वाचना सूत्रवाचना साधुना ग्राह्याः, न तु स्वयमेव वाचना ग्राह्येति । अथ अनुयोगत्रिकमाह—सद्गुरुरिति सुगुरुः तं शिष्यं, कं पूर्वोक्तगुणं पाठयेत् सम्पाठयेदिति किं पाठयेत् अर्थद्विगुरुः शिष्याय यदा अर्थं ददाति तदा प्रथमतः शब्दार्थमात्रमर्पयति, तच्छब्दार्थं पठनानन्तरं, पुनः नियुक्तिमिश्रं, तथा अन्यत् इतरत् उदितं प्रोक्तं, चकारः पुनरर्थं ततस्तत्पठनानन्तरं निश्शेषं समस्तं कीदृशं ? अनघं निर्मलं पाठयेत् तृतीयवेलायां प्रसङ्गागत दृष्टान्तेषु नयप्रमुखं सर्वं पाठयेदित्यर्थः । इति काव्यशब्दार्थः ॥

विशेषार्थस्त्वयं ज्ञानदर्शन चारित्रादि गुणयुक्तेन साधुना योगोद्वाहं कृत्वा अस्वाध्यायं विहाय गुरुतो वाचना ग्राह्या । अत्र काश्चिद् निजकुमरतपालनैकलालसः लुम्पाकमती प्राह—नन्वस्वाध्यायं विहाय साधुभिः सूत्रं पठनीयमिति कस्मिन् सूत्रे प्रोक्तमिति । अत्र प्रतिवचनमाह—भो लुम्पाक ! यद्येवं तर्हि, अस्वाध्यायाक्षराणि दृश्यन्ते, यथा श्रीस्थानाद्सूत्रे चतुर्थस्थानके प्रतिपत्तिरिति चतुष्टये स्वाध्यायाऽविवधानं प्रोक्तं । तथा च तत्पाठः । “गो कण्ड गिरगंथाणं वा गिरगंथीणं चडर्हि महापाडिवर्हि सज्जायं करेत्ता, तं जहा—आसाढपाडिवए, इंदपाडिवए, कंचियपाडिवए, सुगिरहपाडिवए, इति” तच्छब्दार्थो यथा—नो कल्पते निर्ग्रन्थानां निर्ग्रन्थीनां वा चतसृषु महाप्रतिपत्तिषु स्वाध्यायकरणं, तद्यथाऽऽषाढशुक्लपूर्णिमानन्तरागतप्रतिपत्तिर्यौ, तथा इन्द्रमहोत्सवसत्क प्रतिपद्दिने, आश्विनपूर्णिमानन्तरागतप्रतिपत्तिरित्यर्थः । तथा कार्तिकमासपूर्णिमानन्तरागतप्रतिपद्दिने, तथा चैत्रमासपूर्णिमानन्तरागतप्रतिपद्दिने, इत्येताः सर्वा अपि प्रतिपत्तियः कृष्णपक्ष सम्बन्धिन्योऽवसेया इति । तथा यदुक्तमेतत्पाठवृत्तौ श्रीअभयदेवसरिभिस्तत्पाठो यथा । नो कर्पणइत्यादिकं कण्ठयं, केवलं महोत्सवानन्तरवृत्तित्वेनोत्सवानुष्ठया शेषमितिपद्रिलक्षणतया ग्रहप्रतिपदस्तासु इह च देश विशेष रुढ्या “पाडिवए” इति निर्देशः, स्वाध्यायो नन्द्यादिसूत्र-

विषयो, वापनादिनुपेक्षा तु न निषिध्यते, आवाहस्य पूर्णिमास्या अनन्तरा प्रतिपदाऽऽषाढ्यतिथयेवमन्यथापि, नवरमिन्द्रमहोत्सवपुद् पूर्णिमासीदुप्रीत्यैर्पूर्णमासीति । इह च यत्र विषये यतो दिवसान्तरमात्राः प्रवर्तन्ते तत्र तद्विषयात् स्वाध्यायो न विधीयते महासमाधिर्दिनं यावत्तत्र पूर्णिमास्यैव प्रतिपदस्तु सप्तानुवृत्तिसम्भवेन वर्ज्यन्त इति । उक्तञ्च—“आसाढा इन्द्रमहो कश्चिद्य सुगिम्ह य बोधये ए ए महापरा तस्तु सर्वेसि ज्ञानपादिरप्यसि” ? अक्काह स्वाध्याये षापी दोषाः । “सुयनार्जमि अभयी लोकाधिकृतं पयस्फुल्लजाय विज्या साहज्येभ्यः सा वम्या एव माकुप्यसति । ? विद्यासाधनवैगुण्य साधयेगेयेत्यर्थः । वृत्तिगतगत्या, व्याख्यायका आसाढा इन्द्रमहो इत्यादि न्यात्म्या आषाढी आषाढपूर्णिमा इन्द्रमहोऽन्धपुल्लवार्जमासी, तस्तु वृन्दस्यावधारणार्थत्वात्, एते चत्वारो महन्तः सर्वाविज्ञायिनो महा चत्सवा महा महा बोद्धव्या । एतेषां चतुर्णां महाभट्टानां मध्ये यो महामहो, यस्मिन् केसो यतो द्विवसादारम्य यावन्तं कालं प्रवर्तते तस्मिन् केसो ततो द्विवसादारम्य यावन्तं कालं न स्वाध्याय कुर्वन्ति, इह च यद्यपि सर्वेऽपि महाभट्टापूर्णिमासीर्यन्ता एव प्रसिद्धास्त्वद्यापि सप्तानुवृत्तिसम्भवेन प्रतिपदोपबन्धं वर्जनीयाः । अत एवाह सम्भवेसिमिति सर्वेऽपि महाभट्टानां यावत्प्रतिपदोऽपि वर्जनीयाः अक्काहस्वाध्याये दोषानाह—सुअनाणमि अम्यसी इत्यादि व्याख्या, अस्याध्यायिके पठने श्रुतज्ञानस्यावच्छिन्नवृत्ति विरापना कृता मवति वद्विराधनायां वर्जनं विरापनाचारिविरापना वा तदयत्ने मोक्षमात्रं, तथा लोकाधिकृतं महात्मनोऽस्वाध्यायिनि ‘ काले पठने, तथाहि—सौ क्रिक्ता अपि ब्रजे आधने च परितेपणं देवतावनादि न कुर्वन्ति, तथा प्रमसीभूतस्य मान्तेदेवतया छलना स्यात् । तथा यत्र त्रियोत्वारम’ एण रा, १ म ग साधनवैगुण्यपरतया सिद्धयति तथा श्रुतज्ञानमपि । तस्मान्मदैव कार्णीः, इति वृत्तिगतगथा व्याख्या । तथा स्यानाह तत्रैव पुनः प्रोक्तं तत्पाठो यथा । “जो कृष्ण इ जिगंषाज जिगंषीज या चतुर्हि संज्याहिं सम्भायं करचए, तं महा पढमाए पच्छिमाए मन्थये अकरसे इति” तच्छब्दार्थो यथा न कस्यते साधूनां साधूनां च चतस्रः सन्त्वास्तु स्वाध्यायकरणं, तथावा प्रथमसन्त्वायां सर्वोद्बन्धस्तु द्विपठिकमभियाचयित्ति,

तथा पश्चिमसन्ध्यायां सूर्यास्तमयसमये द्विघटिकं यावत्, तथा मध्यरात्रौ द्विघटिककालं यावत् । इत्येतासु सन्ध्यासु स्वाध्यायो न कार्यः । तथा चोक्तं निशीथभाष्यपीठादौ गाथा । काले १ विणए २ बहुमाणे ३ उवहाणे ४ तह य निन्हवणे ५ वंजण ६ अत्य ७ तदुभये ८ अट्टविहो नाणमायारो ॥ १ ॥ इति तत्र काले सूत्रपौरुष्यां सूत्रं पठनीयं गणनीयं वा अर्थपौरुष्यां त्वर्थः उत्कालिकश्रुतादिकं वेति, कालिकं श्रुतमुत्तराध्ययनाऽचाराङ्गादिकं, दिवारात्रौ च प्रथमचतुर्थपौरुष्योरेव । तथोत्कालिकं तु दशैकालिकादिकं दृष्टिवादश्च सर्वासु पौरुषीषु पठनीयमिति । तथा यदीह दिवसनिशाद्यन्तपौरुषीद्वये एवाऽस्वाध्यायोऽभावे पठ्यते तत्कालेन निवृत्तं कालिकं ॥ १ ॥ कालवेलावर्जं यत्पठ्यते तदुत्कालिकं २ कालिकोत्कालिकयोरुभयोरप्यनध्यायकालो लघुघटीकाद्वयप्रमाणः मत्स्यहोरात्रं च चतस्रः कालवेलाश्च परिहार्याः । यदुक्तं निशीथसूत्रे एकोनविंशोद्देशके । तथा च तत्पाठः—“जे भिक्खु चडहिं संज्झाहिं सज्झायं करेइ करंतं वा साइज्जइ, तं जहा पुव्वाए संज्झाए पच्छिमाए मज्झण्हं अबरत्तेत्ति” । तत्पाठार्थो यथा यो भिक्षुश्चतस्रसु सन्ध्यासु स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा सारयेत् श्रेष्ठं ज्ञात्वाप्रेरयेत्, अनुमोदयेद्द्वेत्यर्थः । तद्यथा पूर्वस्यां, सन्ध्यायां, पश्चिमायां, मध्याह्ने अर्द्धरात्रे चेति । तथा निशीथचूर्णिसिद्धान्तेऽप्युक्तं “संज्झा चडत्ति अणु-दिए सूरिए मज्झण्हं अत्यमणे अर्हुरत्ते एआसु चउसु सज्झायं न करेत्ति इति” तच्छब्दार्थो यथा—सन्ध्याश्चतस्र इति, अनुदिचे सूर्यमध्याह्ने, अस्तमिते, अर्द्धरात्रे, एतासु चतस्रसु स्वाध्यायं न कुर्वन्ति इति । तथा निशीथसूत्रे पञ्चमोद्देशकेऽपि वसतिमाश्रत्य प्रोक्तं—तथाहि “जे वासइज्जइ,” तच्छब्दार्थो यथा—ये स प्राश्रितिकां शय्यामनुभवति अनुभवशतं वा सारयेदिति । अत्र भाष्यं तथाहि । पुव्वण्हं अवरण्हं सूरंमि अणुगएव अत्यमिए मज्झण्हं अवसहीसे से काले पडिक्कुट्ठा ॥ १ ॥” तच्छब्दार्थो यथा—पूर्वाह्नेऽपराह्णे सूर्येऽनुदत्ते चास्तमिते मध्याह्ने इति वसतिः शेषे काले प्रतिकुष्टा निषिद्धेत्यर्थः । तथैतच्चूर्णिर्यथा—“जासुतःथ पोरिसि वेलाए पाहुडिआ किज्जइ सा वाघाइमा छिण्णकाले निवाघाइमा पुव्वेहे गाहा पुव्वेहे जा अणुगए सूरिए अवरहे जा अत्यमिए सूरिए मज्झण्णे कालवेलाए अत्य पोरिसि उट्टिआणा” तच्छ-

य्दार्थो यथा या सूत्रार्थपौरुषी वेत्तार्या प्रभृतिका क्रियते सा म्यायातता त्वस्य चादिमासणौ इति सूत्रेण त्वस्य विमा आवेद्यः चिद्रश्मकाले
 निर्व्याप्यता एवाहं गाया पूर्वहं या अनुव्रते सूर्येऽपराह या अस्त्वमिति सूर्ये मय्याहे कास्वेत्यार्या अर्थपौरुषी उत्थिताऽऽज्ञा इति अत्र
 कन्त्यहचौ म्यास्वेत्येव एतेषु कालेषु यस्यां प्राश्रुतिका क्रियते सा वसविरनुज्ञावा सूत्रार्थम्यायातताऽभावात् श्रेये वव्रतसूर्यादी काले यस्यां प्राश्रु
 तिका विधीयते सा प्रविशुष्टा न कन्त्यते तस्या वस्तु सूत्रार्थम्यायातसम्प्रदात्, प्राश्रुतिका छगणसेपनादिकृपा । व्यवहारवृत्तावपि मोक्ष-
 “चवस्तु सङ्गास्तु न कीरश्रि” चवस्तु सन्त्या” विस्रो रात्री, तथया-ग्रस्थिते सूर्ये, अर्द्धरात्रे, प्रभाते, च चतुर्थी सन्त्या तु दिवसमध्यभागे,
 एतास्तु चवस्तुष्वपि निरन्तर स्वाध्यायो न क्रियते इति । शेषक्रियाणां प्रविशेस्त्वनाविकार्या तु न प्रतिनियेषः । अत्राऽऽचरणया तु रात्री
 हे कालवेले, मध्यरात्रे राज्य ते च स्वरतरजिनदत्तसूरिकृते सन्देहदोसावली ग्रन्थेऽप्येवमुक्तं-तथा च तत् पाठः गाया । चठ पोरुषो दिवसो
 विणमज्जंते अदुश्चियद्विआओ एवं रथणीमज्जंते अर्द्धमिअ तावो चचारि ॥१॥ तत्पाठार्थो यथा-चतुः पौरुषिको दिवस दिनमस्यांतयोश्च द्वे
 घटिके एवं रजन्याः मध्ये अन्ते च तावद्वत्तः इति इत्येदं पर्यं आगमायिमायेण सायमस्त्वमिते सूर्ये कालवेला आचरणानुसारेण तु सूर्यस्त्व-
 समयस्तु माहू सम्यक्निर्णयन्तु सम्यग् ज्ञानिन एव विदति । एवं सिद्धान्तोक्तकालं मुत्त्वा, अकाले दूर्पारविना पठनगुणनादावाश्चाभ्य
 ज्ञानाचारविराचनादि दोषैः प्रायश्चित्तप्रकाशस्वाध्यायकारित्वेन प्रमत्तत्वात् दुष्टवेत्ता च्छस्त्वनादिकं च तथा चोक्त निष्पीयमाय्ये गाया ।
 “पुष्पावरसंघ्रायं, औ कुण्ड आपन्माहणि(१) ॥१॥ लाएवि होइ गरिहा सम्भासुवगुणायनिचरति आवासगतवयोगो भासासो वेध त्विमाज
 ॥ २ ॥ कामं सुओवओगो तवोवहाण अणुचरं भणितं पडिसेरियमि काले तथा वि त्वस्तु कम्मदपाय ॥ ३ ॥ तच्छब्दार्थो यथा पूर्वापर-
 सध्यायां मय्याहे तथा च अर्द्धरात्रे चतुष्टय सन्ध्यास्तु स्वाध्यायं यः करोति आश्रमीनि विराधितानि यवन्तीति श्रेयं ॥ १ ॥ लोकेऽपि
 यवति गर्हा निन्देस्वर्यः सन्ध्यास्तु तु दुष्टकाय निचरन्ति, आवश्यकोपयोगः आसासा एव सिद्धानामिति २ कामं भुतोपयोगस्तप उपधान

मनुत्तरं भणितं, प्रतिषेधिते काले तथाऽपि खलु कर्मवन्धाय भवति ३ इत्यादि। तथा लोकेऽपि कस्मैलायां सन्ध्यायन्दनवैभवेवतर्पण होमा-
दि न मातः शान्तिरुक्तैर्नोक्तं । यतः द्विजानां प्रतिदिनं तिष्ठभिः सन्ध्यायिश्चतुर्विंशत्यधिकं त्रिंशत् ॥ जो गायत्रीमन्त्रं प्रत्यहं पूर्णीकार्यः
इत्युक्तं परं न तु स्वाध्यायकरणं गीतं, तस्य परमतत्वात्मकेन दुष्टद्वेलायां सर्वत्र सूत्रादि पठनगणनप्रतिनिषिद्धत्वादिति । यदुक्तं लौकिकैरपि
न चारिखलु कर्मणि, सन्ध्याकाले विवर्जयेत् । आहारं मैथुनं निद्रां, स्वाध्यायं च विशेषतः ॥ १ ॥ आहाराज्जायते व्याधिः, द्रुमशर्भश्च
मैथुनात् । निद्रातो धननाशश्च, स्वाध्यायान्मरणं भवेत् । २ ॥ ततः सन्ध्यासु स्वाध्याये लोकेऽपि निद्रा भवति, अहो एते साधवः सर्वज्ञ
पुत्रत्वमात्मनि ख्याययन्तोऽप्येतावदपि स्वाध्यायकालं न जानन्तीति लोकेऽपि गृही स्यात् । तथा सन्ध्यासु मूत्रपठनादि स्वाध्यायव्यग्रत्वे
दुष्टक्षोरवश्यकार्ये प्रतिक्रमणादौ शुद्धश्राद्धस्य त्रिकालदेवतन्दनपूजाऽऽवश्यकादवनुप गीतं स्यात्, यथोक्तकालक्रिया भ्रष्टत्वं स्याच्च तत्स्वा-
ध्यायाऽकरणे तु तत्राऽऽवश्यकाऽर्चनादावुपयुक्तत्वं, तथा निरन्तरस्वाध्यायस्विन्नानां विश्रामस्तदा स्यात् विशेषकारणैस्तु कालव्यत्ययेऽपि न
दोषः, तथा निशीथादावनुज्ञातत्वादिति । अत्र शङ्का कुर्वन् शिष्यः प्राह-ननु यथा शुभध्यानं सर्वकालमपि मोक्षहेतुत्वेनोक्तं, तथा किं न
श्रुतज्ञानमपि तस्यापि मोक्षहेतुत्वात् मोक्षहेतोश्च कः कालः कश्चाकालः ? इति । गुरुरत्र प्रतिवचनमाह-सत्यं, परं शुभध्यानं सर्वधर्मक्रिया-
युगं मानसिकं च, नहि तेन काचिद्धर्मक्रिया बाध्यते, किन्तु प्रत्युतसर्वाऽपि पोष्यते, तेन तस्य शुभध्यानस्य सर्वकालिकत्वं युज्यते, श्रुत-
ज्ञानं तु पठनगणनादिसाध्यं द्विसन्ध्यावश्यकालविवक्षितकाल एवोचितं, तस्यैव च सर्वकालं पाठाद्यभ्यासेऽन्योन्यपुण्यक्रिया बाध एव
स्यात् न च तथा श्रुतपठनकाले युक्तमन्योन्यबाधैरेव तासां सन्धानानामुक्तत्वादिति । तथा चोक्तं श्रीओघनिर्मुक्तौ श्रीभद्रबाहुस्वामिप्रादे-
स्वया च तत्पाठः । गाथा, जोगो जोगो जिणसासणंमि दुक्खस्वया पणंजतो । अनुत्तमबाहाए असवत्तो होइ नायवो ॥ १ ॥ तच्छ-
न्दार्थोऽन्यथायोग्यः योगः जिनशासने दुःखक्षयात्प्रत्युज्जन्, अन्योन्यमबाधया असपत्नः भवति कार्यं ? इति । न च मोक्षहेतुत्वे कालविभा-

गस्यायुक्तत्वमिति । तदैवाऽऽहारविहारादीनां साधोर्भोगेहेतुत्वेऽपि कालविभागस्य प्रोक्तत्वात् । यदागमाः “तदैवाए पोरसीए मचपाणा
 वेसए” इति तदर्थो—यथा वृत्तीयार्थां पौरुष्यां भक्त्याने गवेयेत् साधुरिति । तथा अकाले चरसि भिम्बु, कालं न परिलेहसि । अप्पाणं
 च क्रियामेसि, संनिवेसं च गरिदसि ॥ १ ॥ तद्व्याख्या—अकाले चरसि भिम्बु कालं न प्रतिहेससि, आत्मानं च ह्यामयसि संनिवेसं
 च गरिदसि ? । तथा निधीयचूजावप्युक्तं—यथा “विहारो वहुपदे न वासासु अहवा विवसन्नोवि तइव्याए न सुसासु”
 इति । तच्छब्दायो—यथा विहारः श्चुपदेन वर्पासु अचवा विवा न राधो, अचवा विवसतोऽपि वृत्तीयार्थां न शेवासु, इति निधीयचूजा ।
 तथा खोहऽप्युक्तं श्लोक । याम्पये न भोक्तव्यं, याम्पुनं न लुयेत् । याम्पये रसोत्पदियुग्मसूच्यं वलसयः ॥ २ ॥ श्रीव्यवेयन्तिकान्
 मासान्धौ भिम्बुविचम्येइ दयादै सर्वनीवानां वर्षासंस्कृज संवसेत् २, दानादिभ्यमपि काले विशेषफलं, यदा गाया, “वहसंत गिलानेसु
 आगमगाहीसु वर य हयसोए । उवरपारणार्गभिय दिणं सुषहुफलं होइ ॥ १ ॥ तद्व्याख्या एवमन्तर्गतान्ते आगमगाहीसु, तथा च
 कुतखोचे, उवरपारणं च दलं सुषहुफलं यवति ॥ १ ॥ काले दिव्यास पौणवस, अम्यो न तीरए कालं । तस्सेव अय कपजायिभ्यस्स
 गिन्वं तथा नत्ति ॥ २ ॥ तद्व्याख्या—काले वृक्षस्य पथ्यदनस्येति यावदर्थं न वीर्ये कर्तुं मृत्ये कर्तुं न वृक्षते इत्यर्थः । तस्य अकाल-
 मणमितस्य अनवसरदवस्येत्यर्थः, ब्राह्मवया नास्ति २, कस्तुलमपाणिणपि अवसर दिव्येण सुस्थिर्भजिभ्यः पच्छासुआणसुवरि परसव
 दिव्येण किं तेम ॥ ३ ॥ तद्व्याख्या—कश्चित्सुखसिर्त्तं मति माइ यथाकस्तुलरूपानीयेनापि अवसरदेतेन मूर्च्छितं प्राणिनं नीबयनि
 यथायोभ्यः पुराग्य इ सुन्दरि यदन्नदत्तेन किं तेन ? ॥ ३ ॥ तथा कृपिणाणिस्यसेवादिभ्यमपि काले एव कृतं बहुफलं नत्वन्यथा ।
 तथा चाक—“काठ, म कीरमार्ग फिसिकम्ब बहुफल जहा भण्णिं इमसवच्चियकिरिया निअ निअ कालमि कायया ॥ १ ॥” तद्व्याख्या
 कालं क्रियया, कृपिकं पदुफलं यथा भणिदं, इति सर्वेव क्रिया निननिअकाले च कर्तव्या ॥ १ ॥ वतः कारणत्वं भ्रतपाठादिभ्यः काले

एव कार्यं, दर्पादिना व्यत्ययकरणे तु सागरचन्द्राचार्येण्यहर्णी लज्जामप्नोति । सागरचन्द्राचार्योदाहरणं ॥ तथाहि—मालवदशभूमिभूषणरू-
 पाया मुज्जयिनीनगर्यां श्रीकालिकाचार्याः सदोद्यतविहारिणोऽभवन् । तेषां प्रार्थस्थाः शिष्यास्तु सर्वे पार्श्वस्थतां दधुः साध्याचारेऽप्य-
 नुयोगाः, तान् सूरयो नित्यं शिक्षयामासुः, परं ते तु शुनोलाङ्गुलवत् वक्रतां न त्यजुः, ततस्ते खिन्नाः सूरयो दध्युः, एतेषां सारणादिभिः
 मे स्वाध्यायोऽवसीदति, कश्चिदप्येषां मद्भाष्यैः गुणो न जायते, अत्र वृद्धवाक्यानुसारेण यथा श्रुतं सम्बन्धो लिख्यते । तद्यथा—एकदा
 श्रीमन्धरजिना इन्द्रेण पृष्टाः स्वामिन् ! भरतक्षेत्रेऽधुना कोऽपि तादृशः विद्वान् वर्त्तते, यः पृष्टः युष्माभिः प्रोक्तं निगोदस्वरूपं वर्णयति,
 “यथा—असंखिज्जायगोला असंखनिगोअओहवइ गोलो । इक्किंमि निगोए, अणंतजीवा सुण्येवा ॥ १ ॥ इत्यादि । प्रभुः प्राह हे इन्द्र !
 आर्याः कालिकसूरयोऽधुना मदुक्तानुसारेण श्रुतपाठवलेन तथैव कथयन्ति । तत इन्द्रः जरा जर्जरिताङ्गविधाय शनैर्शनैः पुरो पुरो व्रजन् यष्टि-
 काऽऽधारं कृत्वा गुरुपार्श्वगमिष्याय, अयस्कारभङ्गामिव भ्यासोच्छ्वासान् वहन्, गुरुं नत्वा पप्रच्छ, स्वामिन् ! अहं वृद्धो जरा मग्नः जातः,
 इदानीं कियत्परिमाणं ममायुः शेषं विद्यते ? मत्कररेखां शास्त्रानुसारेणाऽवलोक्य प्रसीद, पुत्रकलत्रादिभिः दूरोत्सारितोऽहं एकाकि कष्टेन
 दिनानतिवाहयामि, यूयं पटुजीवनिकायदयापरा मामनुग्रहं कुर्वन्तु, इति दीनवाक्यानि श्रुत्वा गुरवः करावलोकनं कुर्वन्तः किञ्चित्तस्य चेष्टा
 यथार्थं भाषणादिभिः, तथा किञ्चिद्दत्तश्रुतोपयोगेन च आद्यकल्पाधिपं विज्ञाय मौनत्वं दधुः । स प्राह स्वामिन्नहं जरापीडितोऽस्मि बहु-
 वेलां स्थातुं न शक्तः, अतः शीघ्रं वाचं प्रयच्छ, अयोत्तरकालं कियन् मितं जीवितं मेऽस्ति पञ्चवर्षाणि यावत् किं वा न्यूनं आधिक्यं वा ?
 गुरुराह—अधिकतरं । सः स्माह किं दशवर्षाणि यावत् ? गुरुः प्राह एतेभ्योऽपि महदधिकतरं । सः स्माह—किं तर्हि विंशति वर्षाणि वा
 त्रिंशद्वर्षाणि चत्वारिंशद्वर्षाणि स्वामिन् ब्रूहि सत्यं ?, गुरुः प्राह किं पुनः पुनः पृच्छयते, युष्मदीयमायुः अङ्कगणनाद्यतिरिक्तं, अपरिमित-
 मस्ति, मुनिमुव्रतस्वामिशासने इन्द्रत्वं लब्धं वर्त्तमानचतुर्विंशतिकांतिमचतुर्जिनानां पञ्चकल्याणकोत्सवः त्वया विहितोऽस्ति, आगामिचतु-

विद्वत्पितृणां भिन्नानां कृतिपथानां वन्दनार्चनां करिष्यसि, अतः किञ्चिन्न्यूनद्विसागरोपममिदं आयुर्विधत्ते । इति श्रुत्वा हृष्ट निगोदा-
 दिस्वरूपमापृच्छ प गतसन्देहः श्रीसीमं परमणीतमशंसां तस्मिन्नेव ग्राह-स्नाभिन्मस्तद्वशं कार्यं समादिष्टः, गुरुराह-परमरत्नानां सङ्गानां
 निर्विघ्नतां विवेचि । तत्र स स्वर्णीया दिव्यं मनोहररूपभाष्यद्वारमन्यत्र विद्यायां संस्थाप्य द्रुत स्व रंयौ, इतश्च गुरुद्विव्या भिस्तार्त्रे
 पुरपत्ये मया भयपन्न, ते समपुः, गुरो ग्राह्य स्वामिन् । किं द्वारं कथमन्यत्र परावर्षितं, यूपमपि विद्याभयत्ववीलने स्पृहायुक्तस्वर्हि अस्मा
 त्त्वां को दोषः । एकग्राह सर्वं यथास्वितं वृषाम् पित्रागमनादिक । तत्र ते प्रोषुः अस्माकमपीन्द्रवर्धनं दद्वय । गुरुः स्माह-नरि देवेन्द्रो
 महषनानुगाः, किन्तु स्नेच्छया समगतो गतश्च, अत्रार्ये कदाग्रहो गुप्याकं नोषितः, तत्रस्ते विनेयाः गतविनया आहाराविकं न कुर्वन्ति,
 तत्र गुरवः वद्विषाः निश्चायवाने तान्मुसुनमुत्त्वा मुप्यातरभाष्य परपार्यं निवेष्ट नगर्यां निर्येषु, विहरन्तः स्वये स्वर्णभूमौ ययुः, तत्र
 स्वकीयमद्विष्यपीमतः सागरचन्द्रधरोः पार्श्वे समेस ईर्ष्यापिकिर्दी प्रविक्कम्य पृथ्वीं प्रमत्स्यं स्थिताः । सागरोऽष्टदूरीं तान् नोपासन्नयत्,
 नाम्मुपस्यौ न वानसीत् तानि वि अपृच्छत्, हे वृद्धमुने ! कथमास्त्यानादृश त्वमागमः ? अबन्त्वा, इति गाम्भिर्यास्मोषयोऽम्यपुः, माहु-
 प्पन्, तत्र घुरीन् ज्ञानपूर्वकसमस्वक्रिया तत्परान् वीस्य स वृष्यौ, दूनमय कोऽपि वृद्धमुनिरस्ति बुद्धिमान्, इति विचार्य सोऽद्विष्यान्
 वाचनार्थं प्रपृच्छत् प्रतादप्यात्त मुनि स्माह-हे वृद्ध ! मया व्याख्यायमां त्वं श्रुतस्कन्धमस्तु धृशु, तुरिय गौने दवौ । अयं स स्वमज्ञा कौश्वरे
 दर्शनार्थं बहुमुत्सर्षीमिः प्राज्ञमाजुयोगं तताने व्याख्यारसाद्व्य अकालवेलां अस्माध्यायकालमपि ना बासीदहो अज्ञानं महारिरुये । इत्य
 ते शिष्याः पाठरुत्पिता निजगुल्मपश्यन्तः मुक्षमाहुन्वा जज्ञिरे, सम्भ्रान्तस्वान्ताः कथयातरभाष्यवसति स्वामिने इति पयस्त्र, अस्मा
 न्निगुन्म गुरवः क्व गता ? इति । तदा सोऽपि सक्रोपमेव स्माह-धीमत्सुरिभिः शुभा अपि दूर्यं सदापारे न प्रवर्षयेत्, तदा युप्याह्वे प्रमा-
 दकने विव्यैधुरोकाज्वसिद्धिर्मेयेत् ? तत्रस्ते कञ्चित्वाः प्रोषुस्त्वमस्माकं प्रसन्न ब्रुहि, तैः पावितां प्रन्तानाऽऽसायवयमात्मानं सनाथं कुम्भे,

अस्माभिर्यादृशं चक्रे, तादृशं फलमासादि, इति निर्वन्ध पूर्व तैः पृष्टः शय्यातरोऽपि तान् जगौ गुरोर्विहारदिशां । ततस्ते सर्वेऽप्यचलन् क्रमेण
 गुरुन् गर्वयन्तः सागरचन्द्रान्तिकं समाजगुः । तं सागरचन्द्रस्वरिभितिः पृच्छुः, आर्याः श्यामाह्लाः पूज्याः क्व सन्ति ? स आह तेऽतु मत्पिता-
 महाः अत्र तुः नायाताः किन्तूज्यिन्याः, नोवेचि कश्चन एकोयतिष्ठः समुपागतोऽस्ति, यूयं पश्यन्तु, अत्र स्थले वर्त्तते । ततस्ते शिष्याः गुरुन्
 दृष्ट्वा दीनवदनाः स्वापराधक्षमयामासुर्भूयोभूयः ततः सागरचन्द्रस्वरिभिरप्यान्यङ्मुखो दध्यौ, अहोऽस्याग्रे मया पाण्डित्यं कृतं, तस्माद् सूर्यकान्त्यग्रे
 खद्योतज्योत्स्ना, सहशं मया दर्शितं, साग्रेचन्दनमालिकेत्यादि श्रेयं । ततः सोभ्युत्थाय विनयेन क्षामणं कृत्वा तस्यादयोऽन्यस्तमस्तकः इत्याह
 युष्माकं विभूज्यानां यदज्ञानवशाद् मयाऽऽशतना कृता, तस्याः मिथ्यादुष्कृतमस्तु मे ॥ १ ॥ ततः आचार्यास्तस्य प्रतिबोधाय नदीवालुका
 भृतं पल्लुकमानाययन् चालणीकां च ततो गुरवस्ताः वालुकाश्चालणीकायां, संस्थाप्य, हस्त क्रियायाः सूक्ष्मसिकताकणानथोपातयन्, चाल-
 णीकामध्ये बादराः कर्कराः शेषास्तान् दूरं संस्थाप्य पुनः सिकता कणान् कापि स्थानेऽखिलान् क्षिप्त्वा पुनस्तान् रेणुशृङ्खल द्वितीयस्थलेन्य
 स्तास्ततोऽपि तृतीये वैवं स्थाने क्षिपन् समुधृताः सिकताः स्तोकतरा जसिरे, एव रेणुज्ञात मदश्यन्तं जगुः वत्स नद्यां यथा
 भूयस्यो वालुकाः सन्ति, एवं जिनेन्द्रेषु सम्पूर्णं ज्ञानं पल्लकेन सरितः स्तोकवालुकाः यथोपात्ताः तथा गणधरैः स्तोकं जिनेन्द्रादादे, श्रुतं
 स्थाने स्थाने निक्षिप्येत्तिस्माः सित्यादिसंगते क्षीयमाणाः यथा स्तोकपल्लकवालुकाः अभूवन् तथा श्रुतं गणधृतामप्यागतमनुमानात्कालादि
 दोषतः अल्पअल्पतरदुष्खिषु शिष्येषु विस्मृत्यादेः क्षीयमाणमल्पमेवाधुना वर्त्तते । चालणीकज्ञातं योजना तु इत्थं कार्या, सूक्ष्मज्ञानं सर्वं
 विनष्टमधुना नादरज्ञानं, ततो हे वत्स धीमदीन कार्यः । तथा हे वत्स ! श्रुतं त्वया सम्यगुरीत्या पठितं, परं ज्ञानस्याधाचार स्ववया सम्यग्
 न निर्णीतः, यस्मादकाले स्वाध्यायं तनोषि, इत्यादि शिक्षां श्रीगुरुस्त्वात् श्रुत्वा गिष्यादुष्कृतं दत्त्वा श्रीगुरुं ननाम, विस्तारेण वैयाहृत्यं विद-
 धत् । कान्यं । चिद्वत्सभायां श्रमणान्वितायां, द्वीयां च गह्वरी बहुधा लभेतसः । यत्कालमुल्लङ्घ्य पठेत् श्रुतादीन् श्रीसागराचार्य इवात्मदर्पात् ॥ १ ॥

इति सागरचन्द्रोदाहरणमाह्व्यऽन्यैरपि साधुभिरकाले स्वाध्यायकरण निषिद्धत्वात् । तथा विचाररत्ना-
करप्रयेऽपि पदुक्तप्रस्वाध्याये सर्वथा स्वाध्यायो न कर्तव्य इत्यभिप्रायो निश्चयते । यथा, "राया इव वित्थगरो जलनया साधुधोपण सुपे
मेरुछाय असन्नातो रयण घणाङ्गं च नाणादी । अत्र राणा इव तीर्थकरो, ज्ञानपदा इव साधवः, धोषमपि जिनाशा, म्लेच्छा इवास्वा
ध्यायो, रत्नयनानीच ज्ञानादीनि, तत्र ये साधवो ज्ञानपदस्थानीया राजस्थानीयस्य तीर्थकरस्याशां नाधूपासयन्ति, ते प्रान्त देवतया छन्द्य
न्ते, प्रायश्चित् दण्डेन इव दम्ब्यते, इति श्री व्यवहारमाध्यवर्त्तौ पद्मोद्देशके । तथा षष्ठसु सन्ध्यास्वपि न कर्तव्यः । यथोक्तं व्यवहारमाये
गाया । चतुसंज्ञासु न कीदृश पादिवपसु वदेव षष्ठसुपि । जो जत्य पूजती तु सर्वा हि सुगिण्ठतो नियमा ॥ ५ ॥ एतद्वृत्तिर्यथा-वत्स-
सन्ध्या, स्विन्नो रात्रौ तथया प्रस्येते घूर्णे अर्द्धरात्रे प्रभाते च षष्ठ्यीदिवसस्य मध्यभागे, एतासु षष्ठसुपि सन्ध्यासु स्वाध्यायो न क्रियते,
नेचक्रियार्णां तु मतिसेसनदीनां न मतिपेचः, स्वाध्यायकरणे बाह्याभ्यासयो दोषा, इति व्यवहारसूक्तवाचपि अकाले स्वाध्यायकरणे
निषिद्धमस्मिन्निति । तथा स्यानाप्रसूत्रे दक्षमे स्यानकेऽपि दक्षयात्वाकाशसत्काऽस्वाध्याया दक्षया पुनरीदारिकशरीरसत्काऽस्वाध्यायाः
मोक्षास्तथा च तत्वाढः । दत्तसिरे अंतस्तिस्त्वप मत्सुष्ठायप पण्णचे, ते जहा उक्तावाप, दत्तिसिदाते, गज्जिए, विन्दुए, किम्बाए, सुबए,
नरकात्मिएए, भूमिए, मरिया रज्जुम्बाए, दत्तसिरे ओराळिए अत्त म्माए पण्णचे, ते जहा, अट्टिपं ते सीणिए, अत्तुसामंते, मत्साणसामंते,
पंदारवाए, सुरोवराए, पड्णे, रायवुग्गे, उक्तासयस अतो ओराळिए सरीरे" । एतत्याठवर्त्तौ यदुक्तं श्रीअभयदेववृत्तिरिचित्त्याढी यथा-
दत्तसिरेत्यादिना सूत्रेणाह तत्र अंतस्तिस्त्वपसि अन्तरिक्षमाकाशं तत्र मनर्मांतरिक्षक स्वाध्यायो वाचनादि पञ्चविधो यथा सम्भवं यस्मिन्म-
स्ति तत् स्वाध्यायिकं, तदयावोऽस्वाध्यायिकं तदोक्ताकाशजा तस्या' पत्त उक्तापातस्तथा दिशोदिशि वा दाहो दिन्दाह, इदमुक्तं भवति-एव
वरदिग्भिमाने महानगरप्रदीपनक्रमिष च लयोलो धूषाणमणिष्ठितो नवनवस्तवर्त्तौ, स दिन्दाह इति । गर्जिते जीमूतप्वनिर्बिपुचदिभिर्वाक्यैः,

साध्रे निरध्रे वा गगने व्यन्तरकृतो महागर्जितध्वनिः, जूयएत्ति सान्ध्याप्रभा चन्द्रप्रभा च यत् गुगपत् भवस्तद् जूयगोत्ति भणितं, सन्ध्या
 प्रभा चन्द्रप्रभयोर्मिश्रत्वमिति भावः । तत्र चन्द्रप्रभावृता सन्ध्याऽपगच्छन्ति न ज्ञायते, शुक्लपक्षप्रतिपदादिषु दिनेषु सन्ध्या च्छेदे वा ज्ञायमाने
 कालवेला न जानन्त्यत स्त्रीणि दिनानि प्रादोषिकं कालं न गृह्णन्ति, ततः कालिकस्यास्वाध्यायः स्यादिति उल्कादीनां चेदं स्वरूपं ।
 दिसि दाहोच्छिन्न मूलो उक्कस्स रेहा पयास जुत्ता वा संज्झा छेयावरणो उज्जूअ ओमुक्किदिगतिण्णत्ति ॥ १ ॥ जन्मखालित्तंति यक्षा दीप्त-
 माकाशो भवति एतेषु स्वाध्यायं कुर्वतां क्षुद्रदेवताच्छलनाङ्करोति, धूमिका मिहिका भेदो वर्णतो धूमिका धूम्राकारा धूमेत्यर्थः । मिहिका
 प्रतीता एतच्च इयमपि कार्तिकादिषु गर्भमासेषु भवति, तच्च पतनानन्तरमेव सूक्ष्मत्वात्सर्वमपकायभाविनं करोतीति रयउग्घाएत्ति विश्रसा-
 परिणामतः समन्ताद्ग्रेणु पतनं रज उध्वीतो भण्यते, अस्वाध्यायाधिकारादेवमाह । दसविहे ओरालिए इत्यादि औदारिकस्य मनुष्यति-
 र्यक् शरीरस्येदमौदारिकामस्वाध्यायिकं । तत्राऽस्थिमांसशोणितानि प्रतीतानि, तत्र च पञ्चन्द्रियतिरश्चामस्वाध्यायिकं द्रव्यतोऽस्थिमांसशो-
 णितानि ग्रन्थान्तरे चर्माप्यधीयते यदाह । सोणियमसं चम्म अट्ठीविय हँति चत्तारित्ति । क्षेत्रतः षष्टिहस्ताभ्यन्तरे, कालतः सम्भवकाला-
 धावद् तृतीयापौरुषी, मार्जारादिभिर्मूषकादिव्यापदने अहो रात्र चेत्ति, भावतः सूत्रं नन्द्यादिकं नाध्येतव्यमिति । मनुष्यसम्बध्यव्येवमेव,
 नवरं क्षेत्रतो हस्तशतमध्ये कालतोऽहोरात्रं यावदात्तवन्दिनत्रयं, स्त्रीजन्मनि दिनाष्टकं, पुरुषजन्मनि दिनसप्तकं, अस्थीनि तु जीवविमोक्ष-
 दिनादारभ्यः हस्तशताभ्यन्तरस्थितानि द्वादशवर्षाणि यावदस्वाध्याययिकं भवति, चिताग्निना दग्धान्यदुक्कावाहेन वा व्यूढान्यस्वाध्यायिकं
 न भवति, भूमिनिखातान्यस्वाध्याययिकमिति । तथा अशुचीन्यमेध्यानि मूत्रपुरीषादीनि तेषां सामन्तं समीपं अशुचिसामन्तमस्वाध्यायिकं भ-
 वति, उक्तञ्च कालग्रहणमाश्रित्य—“सोणियमुत्तपुरीसे, घाणा लोयं परिहरेज्जत्ति” । अग्नानसामन्तं शवस्थानसमीपञ्चन्द्रस्य चन्द्रविमानस्यो-
 परागो राहुविमानतेजसो परं जनं चन्द्रोपरागो ग्रहणमित्यर्थः ! एवं सूर्योपरागोऽपि इह चेदङ्कालमानं यदि चन्द्रः सूर्यो वा ग्रहणे सति स

श्रोऽथस्तादन्धकार इति दिग्दाहः उष्काधिष्ठिताः सरेखाः प्रकाशयुक्ता वा तारकस्यैव पातकः शूपको नाम शुक्लपक्षे त्रीणि दिनानि याव-
 द्वितीयस्यां तृतीयस्यां चतुर्थी चेत्यर्थः । सन्ध्याच्छेदः सन्ध्याविभागः सन्ध्याच्छेदावरणश्चन्द्रः । इयमत्र भावना
 शुक्लपक्षे द्वितीया तृतीया चतुर्थी रूपेषु त्रिषु सन्ध्यागतेश्चन्द्र इति कृत्वा सान्ध्या न विभाव्यते ततस्तानि शुक्लपक्षे त्रीणि दिनानि यावच्चन्द्र
 सन्ध्याच्छेदावरण स शूपकप्रतीतेषु दिवसेषु प्रादोषिकं कालं न गृह्णन्तीति, प्रादोषिकीं सूत्रपोषीं न कुर्वन्तीति । सन्ध्याच्छेदाविभागेन
 कालवेला परिज्ञानाभावादिति । “चंद्रिमसूत्ररागे निग्राहं गुंजिह अहोरत्नं ।” व्याख्यां चन्द्रस्य चन्द्रविमानस्य सूर्यस्य सूर्यविमानस्य उप-
 रागौ राहुविमानतेजस्को परं जं चन्द्रोपरगो ग्रहणमित्यर्थः । एवं सूर्योपरगोऽपि ततश्चन्द्रोपरगो सूर्योपरगो च तद्दिनापगमे इति वाक्य-
 शेषः । तथा साञ्चे निरञ्चे वा नभसि व्यन्तरकृतो महागर्जितशब्दोऽपि निर्घातः गर्जितस्यैव विकारो गुञ्जावद्विकारो मण्डुजमानो महाध्वनि
 गुञ्जितं तस्मिन्निर्घाते गुञ्जिते च प्रत्येकमहोरात्रं यावत्स्वाध्यायपरिहारोऽयं चात्र विशेषो यस्य वेलायां निर्घातो गुञ्जितं चार्थिकृते दिने भवेत्
 द्वितीयेपिदिने यावत्सैव वेला प्राप्ता भवति तावदस्वाध्याय एव, इति गाथा पूर्वार्थः । आह्वाणि सुक्कोसो सो विय दिवसोवराहं वा
 गाथाद्धं व्याख्या—गाथोत्तराद्धमाचीर्णमिदं चन्द्रो रात्रौ गृहीतोऽथ रात्रावेवमुक्तस्ततस्तस्या एव रात्रेः शेषं वर्जनीयं यस्मादागामिसूर्योदये
 समाप्तिरहोरात्रस्य जाता, सूर्योऽपि यदि दिवा गृहीतो दिविचनमुक्तस्तनस्तस्यैव दिवसस्य शेषं रात्रितश्च वर्जनीयेति । “महपरपगए बहुप-
 किंखए य सत्तघरंडंतरमयम्मिनिदुक्खत्ति य गरहाय वंढंति सणीअगं वावि ॥ ७ ॥ व्याख्यां महत्तरके ग्रामप्रधाने प्राकृते ग्रामाधिकारनियुक्ते
 बहुपाक्षिके बहुस्वजने, चकारात् शय्यातरेऽन्यस्मिन्वा प्राकृते मानुषे वसत्यपेक्षया समशुहाभ्यन्तरे मृते, तद्विवसमेकमहोरात्रमस्वाध्यायः, किं
 कारणमत आह—निर्दुःखा अमी, इत्यभीत्या गहीं सम्भवात्, ततो न पठन्ति, वाऽथवा यदि पठन्ति तदंशकैस्तथा पठन्ति, यथा न कोऽपि
 शृणोतीति, महिलाखदितशब्दोऽपि यावत् श्रूयते तावन्न पठन्ति, “सेणाह्वि भोइअ मयहरे अपुंछिमल्लहुंछेयलोइह भंडणेय गुज्जग उड्डा-

इदमिदं ॥ ८ ॥” इत्यास्या सेनाधिपत्योः, तथा भौमिकयोः, तथा प्रसिद्धपाथयोः पुरुषयोः, तथा दिवयोरेव द्वियो पर
 स्पर म्युद्ग्रहे विद्यमानेऽप्यदा म्युद्ग्रहे परमाने सोऽष्टादिभिर्मण्डले कलशं देष्टुमिच्छन्ति सिते रमाः पवर्णि वा याम्बदेवतुपञ्चमो न भवति, तावत्स्या
 रयायो न कर्त्तव्य । किं कारणमिति चेदुच्यते—युद्धाका बानभन्तरास्तत्र कौतुकेन समागच्छन्ति, ते च्छलयेयुः सङ्ग्राह्य भवेत्, भूयसां च
 लोकाणाम् मीलिकं वयमेव मीचावर्चाम्ने कापय्यावद् प्राप्यामाः, एते च भयणका निर्दुःखा सुरार्थं पठन्तीति गार्थार्थः । सर्वत्र प्राङ्मुखाः-
 निर्देशः इति वृत्तिगतत्वात्, इवावभाष्यस्वाध्यायो न कर्त्तव्य इत्युक्तं । तथैव चोक्तमन्यत्रापि श्लोकाः । अस्वाध्यायसंग्रहः, “सश्वाय
 कुत्ने सदा । यत्र त्रिषा फलत्वेन, यथोक्तसमये कृता ॥ १ ॥ अथाऽऽज्जहार समयास्तु भनेकविना सन्ति, परमत्र किञ्चिद् कर्त्तव्यं यथा
 यदाऽऽज्जह्यात् सुत्तरनो यावत्पठति, तावदस्वाध्यायकाला, यदागमः—“तुमुपरजो जाव पहा ताव असञ्चार्यति” तथा पुञ्जरीपवनसमयेऽपि
 यावत्पठितवावदस्वाध्यायकालं नरं पुञ्जरिपगच्छे वृत्तिः सहोषिर्तागोपाहोऽत्ररके तिष्ठति । यदागमः—“पुमियादि जावपठेति तावदस-
 ञ्चार्यति” तथा सचिचाऽऽप्परमो यावत्पठति तावदस्वाध्यायकाला, यदागमः—“सुविच अरण्यरञ्जमो जाव पठेति तावदसञ्चार्यति ।”
 तथाऽकाले वर्षाच्छुर्विर्नेत्यर्थः, विगुल्वावाकाले मारमेकं यावदस्वाध्यायकाला, यदागमः—“अकाले विज्जुपरमेयं असञ्चार्यति ।”
 प्रत्यान्तरे तु मारमप्यपि प्रोक्तमिति । तथा अकाशमेयगर्भेने मारद्वयं यावदस्वाध्यायकाला, यदागमः—“अकाले मर्जति पारदुग्गमसञ्चार्य
 इति ।” तथा उत्क्रापते तद्विद्वत्पन्नतरमेकमरं यावदस्वाध्यायकालं स्तवजत्का नाम अक्षि तावत्तरने कोके प्रसिद्धं कदाकदा
 “उत्क्रापते परमेयमसञ्चार्यति” तथा ‘उत्क्राप’ इति शब्दे जात्माने मारमर्कं यावदस्वाध्यायकाला—‘कदागमः “उत्क्राप” सदे
 अद्धार असञ्चार्यति—तथा भूमिकमे जातेऽपि मारमर्कं यावदस्वाध्यायकाला, यदागमः—“भूमिकमे वि पारजज्जसञ्चार्यति,”
 तथा आधिनःपञ्चममी दिने मध्याह्नकाकालं आरभ्य तद्विषये यावदस्वाध्यायकाला, यदागमः “आसो मज्जन्तमी पारजज्जको जाव

पडिवया, बारसदिण असज्झाईति । ” तथा एवं चैत्रशुक्लद्वितीयादिने मध्यान्हतः प्रारभ्य कृष्णप्रतिपदं यावदस्वाध्यायकालो, द्वितीयायां तु समुचितः यदागमः “एवं चित्तमासे वि सुक्कंपंचमी पहर दुगं जाव पडिवया वारसदिनं असज्झाईति” तथा द्वयोर्भेदिनीनाथयोः कञ्जहो यावद्वर्तते तावदस्वाध्यायकालः यदागमः—“ दुण्हं रायाणं कलहो जाव वट्ठइ ताव असज्झाइ सुत्तवायणा न हुति ” अथवा नृपसेनापत्यादीनां परस्परं सङ्ग्रामेऽस्वाध्याय इति । तथा म्लेच्छादिभयेन पुरं यावत्संनिरुद्धं तिष्ठति तावदस्वाध्यायकालः, यदागमः मिच्छाई भये नगरे संनिरुद्धे चिट्ठइ ताव असाज्झाईति । ” तथा नृपे कालगते यावदन्यो राजा राज्येनाभिधत्तो भवति तावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“रायादेवत्तं गओ जाव अब्बो न हवइ ताव असज्झाईति । ” तथा यत्राऽऽलयाभ्यर्णे स्त्रीपुरुषयोगुहकलहो यावद्वर्तते तावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“जत्थ आलयासन्ने इत्थिपुरिसे पंति गुञ्जं करिच्चि कलहो जाव वट्ठइ ताव असज्झाईति । ” तथा फाल्गुने मासे रजः पर्वणि धूलीकीला यावन्नोपशम्यति तावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“फागुणे धूलीकीला जाव वट्ठइ ताव असज्झाईति । ” तथा नगरे प्रधानपुरुषे मृते एकाहोरात्रं यावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“नयरे पहाणपुरिसे मुएसमाजे अहोरत्तभेगं असज्झाईति ” तथोपाश्रयतः समष्टहमध्ये कोऽपि सिद्धनरो मृतस्तदा एकाऽहोरात्रं यावदस्वाध्यायकालः, यदागमः—“आलयासन्ने सत्तघरमज्जे पसिच्चनरमुएसमाजे अहोरत्तभेकं असज्झाईति” तथा कस्मिंश्चिदन्याथे अन्यस्मिन्नरे हस्तशताभ्यन्तरे कालगते तत्कलेवरं यावत्तिष्ठति, तावदस्वाध्यायकालस्तत्कलेवरोत्पाटिते तु शुद्ध्यति स्वाध्यायः यदागमः—“अण्ह पुरिसे मुए जाव चिट्ठइ ताव असज्झाईति” तथा स्त्रीणां रोदनशब्दो यावदाकर्ण्यते तावत्सद्वपाठं न पठन्ति, तथा तिरश्चिष्ठते तत्कलेवरं यावत्तिष्ठति तावदस्वाध्यायकालः, यदुक्तं—“तिरिये मुए जाव चिट्ठइ ताव असज्झाईति” तथा तिर्गवपञ्चेन्द्रियाणां मत्स्यादीनां न तु विकलाक्षणां रुधिरं मांसे हट्टे य क्षेत्रतः पष्ठि हस्ताभ्यन्तरे पतिते तत्पुमुत्पाटितानन्तरं प्रहरत्रिकं यावदस्वाध्यायकालः, यच्चोक्तं—“तिरियाणं रुहिरे पडिए उच्चरिए वि तिन्नपहर असज्झाईति” तथा तिरियाणं अवयवं वा रुहिरं

[illegible]

क्माइ जइमझे प्रगो न भवइ । तथा हस्तशताभ्यन्तरे दारकादीनां दन्तः पतितो यत्र तत्रान्वेष्यो यदि दृश्यते तदापरिष्ठाप्यो यदि न दृष्टस्तदा “दंत ओहडावणिअं करेमि काउस्सगं” एकलोकोद्योतकरकायोत्सर्गो विधेयस्तदनुस्वाध्यायः शुद्धयति, यदुक्तं—“अहदंतो दाढा वा पडिया पयत्तणं पत्तोइया न लद्धा, तओ दंता उडावणिअं काउस्सगं एग लोगस्स कायव्वं, तओ पच्छा सज्जायकरणं कण्णइत्ति ।” तथा दन्तं मुत्तवा शेषेष्वाङ्गोपाङ्गादि सम्बन्धिष्वस्थिषु हस्तशताभ्यन्तरे पतितेषु द्वादशवर्षीणि न कल्पते, यदुक्तं—“माणुस्स हाडे बारससंवस्सराणि असज्जाइत्ति ।” अत्र प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ त्वेवं तद्यथा—दन्तं मुत्तवा शेषाङ्गोपाङ्गादि सम्बन्धिष्वस्थिषु हस्तशताभ्यन्तरे पतितेषु द्वादशवर्षीणि न कल्पते स्वाध्यायः, अथ तान्यस्थीन्यग्निना दग्धानि तदा हस्तशताभ्यन्तरस्थितेष्वपि तेषु च क्रियते स्वाध्यायस्य वाचनादेः परिहारः, अनुपेक्षा न कदाचनपि प्रतिषिध्यते इति । अत्र द्वादशवर्षीयकालोऽस्वाध्यायः प्रोक्तः तत्परमार्थस्तु बहु श्रुतगम्यः, तथा आद्रानक्षत्रादारभ्य स्वातिनक्षत्रं यावद्विद्युद्गर्जनयोर्मेघवर्षणादीनामस्वाध्यायकालो न भवति । यदुक्तं—अद्दाइ दंस नक्खत्त आइ च गए गज्जाए विज्जुए सज्जायं च न ओवहणात्ति जाव साइ नक्खत्ते तावतारग अहंसणे वि सज्जायं कायवमिति । तथाऽऽकाशे गन्धर्व नगरे कृते तच्छमनानन्तरमेकप्रहरं यावदस्वाध्यायकालः । यदुक्तं—“आकासे गंधवनगरे कए समणे जाव भवइ ताव पच्छावि पहरमेणं असज्जाइत्ति” तथा दिग्दाहोऽपि यावद्भवति तावदस्वाध्यायकालः, चच्चोक्तं—“दिसि दाहो जाव भवइ ताव असज्जाइत्ति” अकाले मेघवर्षणे तन्मेघास्त्रिधा बुद्बुदः यस्मिन् वर्षति मेघे वद्बुदा भवन्ति तद्बुद्बुदमेघः, तथा बुद्बुदवर्जितो मेघः यन्मेघे वर्षति बुद्बुदा न पतन्ति तन्मेघ नाम तद्गर्जकमिति, तथा स्पर्शको मेघः यन्मेघे सूक्ष्मसूक्ष्म जलकणा यत्र पतन्ति तत्स्पर्शको मेघः फुसया इति प्रसिद्धं । यदुक्तं—प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ श्रीसिद्धसेनसूत्रभिस्तत्पाठो तथा तानेवाह । बुबुयंति अत्र वर्षेति पतन्ति पानीयमध्ये बुद्बुदास्ते ये शलाकारूपा उत्तिष्ठन्ति तद्वर्षीमप्युपचारात् बुद्बुदमित्युच्यते, तद्वर्जं तैर्बुद्बुदवर्जितं द्वितीयं वर्षं तृतीयं फुसिए यत्ति जलस्पर्शकानि पतन्त्यः तत्र बुद्बुदे वर्षे निपतति

यामाहकार्त्तं, मन्त्रे तु व्याचक्षते त्रयाणां दिनानां परतस्तद्वर्जं, पञ्चानां दिनानां सर्वेषामपि, अन्यत्र तु किञ्चिद्व्येष्टघटयथा “रसुविभासे
 सुपुन्युभरतिस्ते महोरचरदृष्टिं परितः प्रजावतार असन्धादपि, तथा कुसिएण सचर्षणं अहोरणं उवरि जाव गरितसइ ताव असन्धादपि”
 तथा भुम्भवेऽपि प्रविपथिपौ द्वितीयायां तृतीयायां च त्रिणो पयमयममहरे साधुना कालिक भुतस्य स्वाध्यायो न कर्त्तव्यः, यदुक्तं—“अुद-
 भा सुभस्स पस्सस्स पदिद्वयं विथं वा तई वा चारितस्स पढमपहरे कालियस्स सुभस्स सन्धाजो न क्कापवो इपि” तथा आण्डपतुमोसी
 प्रविममणानन्तरं प्रविपथिने द्विमहराणि यावत्सपत्न्यद्वयदिनं यावदस्वाध्यायकालः । सम्प्रतिकाले तु सार्द्धद्वितयदिनं यावत्कायस्ते तत्र
 आण्डपतुमचतुर्दश्यां मत्स्याहकालो गणनीयः, प्रविपथिने रात्रिकाल यावदस्वाध्यायकालो द्वितीयायां तृतिव स्वदावरणापि प्रमाणमेव
 आवरणाया अपि जिनाह्वा समानत्वादिति, एवं कालिकचतुर्दश्यां च फालस्सुनचतुर्दश्यापि हेयमिति, तथा पाणिक्कप्रतिक्कमणानन्तरं
 त्रिमिदापापम्यस्वाध्यायकालः । यदुक्तं—“पत्तिवय पदिस्समणानन्तरं त्रमन्धादपि” तथा चन्द्रग्रहणे द्वादशमहरान् यावदुक्तोऽस्वाध्यायकाल
 न्यस्यत्तद्वह्रान् यावद्यदुक्तं—“चंदगणने जहमेणं दो चचारि यहराजो उक्कोसेनं दुवालस पहराजो असन्धाजो इपि” तथा सर्वग्रहणे
 न्यस्यतो द्वादशमहरान् यावदुक्तं तत्सु षोडशमहरान् यावदस्वाध्यायकाल यदुक्तं—“द्वाराहणे जहमेणं अडुवचारिपहरा उक्कोसेनं सोलपहर
 त्रमन्धाजो इपि”, तथा प्रचनसरोऽब्दरेऽपि यदुक्तं श्रीनिधिचन्द्रमूरिभित्तवया भावा । उक्कोसेनं दुवालस पंदो जहमेणं पोरसी अडु
 म्रो त्रम पारस पोरसि उक्कोस दो अड्वा ॥ ? ॥ संग्रहं निगुड एवं द्वादश जेज इति अहोरथा आर्यं भिक्षुगुहोसो विचरिबसो च
 रांय ॥ २ ॥ एतद्वहनी यदुक्तं श्रीसिद्धसेनमूरिभित्तवदि सम्प्रतिजपन्यात तत्कर्त्तव्यमन्त्रोपराने धूर्पोपरानं वापिदुस्य स्वाध्यायविपत्तका
 म्यानमाह—उक्कोसेनेत्यादि गाथा इयं चन्द्रतत्कर्त्तव्यो द्वादशपौरुषीर्हमि जपन्यातस्वाहो, कवयिनिवेदुष्पतेतद्वह्रान् चन्द्रमाराहुनोऽसुधीत-
 सतकञ्जः पौष्णीरांभः इति, चतस्र आगाथिनो विरलस्य वरुणो, इत्यहमनुनेरं प्रमाणकाले चन्द्रयासम्य एवास्तुभगवत्स्वतकतप्तः पौष-

षीर्दिवसस्य हन्ति, चतस्र आगामिन्यारात्रेश्चतस्रो द्वितीयस्य दिवसस्य, अथवा उत्पातिकाग्रहणेन सर्वरात्रिकं ग्रहणं जातं समग्र एव निमग्न-
 स्ततः संपित् रात्रेश्चतस्रः पौरुषीरन्यथाहोरात्रं, अथवा अन्नभयादिशेषपरिज्ञानाभावाच्च जीतं कस्यां वेलायां ग्रहणं प्रभातेवसग्रहो निमज्जन-
 दृष्टः, ततः समग्रारात्रिः परिहृत, अन्यथाहोरात्रमति द्वादश, तथा सूर्यो जघन्येन द्वादशपौरुषी हन्ति उत्कर्षतो द्वावष्टौ षोडशपौरुषी इत्यर्थः।
 कथमिति चेदुच्यते—सूर्यसग्रह एवास्तमुपयातस्ततश्चतस्र पौरुषी रात्रे हन्ति चतस्र आगामिनो दिवसस्य चतस्रस्ततः पररात्रेरेवं सूर्य उद्गच्छन्
 राहुणा गृहीत सकलं दिवसमुत्पातवशात्सग्रहं स्थित्वा सग्रह एवास्तमुपगतस्ततश्चतस्रः पौरुषी दिवसस्य हन्ति चतस्र आगामिन्यारात्रेस्त-
 तश्चतस्रः परदिवसस्य ततोऽपि चतस्रः पररात्रेः एवं षोडश पौरुषीहन्ति सग्रह एवास्तमितः, तथा चोक्तं—“एवं उगाहति पुष्टे घुटे दृष्ट-
 मिति, सूर्यो जेणहोतहोरत्तात्ति” सूर्यादयो येनाहोरात्रीयत सूर्यादिवाहोरात्रस्ततो दिनमुक्त सूर्ये स एव दिवसः सैवरात्रिस्वाध्यायिक-
 तथा परिहियते, चन्द्रे तु तस्यामेव रात्रौ मुक्ते यावदपरश्चन्द्रो नोदेति तावदस्वाध्याय इति, सैवरात्रिपरं च दिनमित्येवमहोरात्रं स स्वाध्याये
 तु पुनराहुर्वर्णमिदं चन्द्रो रात्रौ गृहीतो रात्रौ चैवमुक्तस्तस्या एव रात्रेः शेष वर्जनीयं यस्मादागामि सूर्ये दिने समाप्ति रहोरात्रस्य ततो
 सूर्योऽपि यदि दिवा गृहीतो दिवैवमुक्तस्ततस्तस्यैव दिवसस्य शेषरात्रिश्च वर्जनीयेति, गतं सदैवमस्वाध्यायिकं इति प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ
 इत्यादि सिद्धान्तेष्वस्वाध्यायकाले सर्वथा स्वाध्यायो न कर्तव्यः, इत्युक्तमतः परमस्वाध्यायसमयास्त्वेनेक विधाः सन्ति, तत्स्वरूपं विशेष-
 णार्थिभिरावश्यकसूत्रबृहद्दृष्टि गताऽवश्यकनिर्युक्तिवृत्तौ प्रतिक्रमणाध्ययने—“असज्ज्ञायं सज्ज्ञाए न सज्ज्ञाय” मेतत्पदोपरि निर्युक्तिवृत्ति-
 स्तथा प्रवचनसारोद्दारे अष्टपृथगधिक द्विशततम द्वारतोऽवसेयमत्र तु ग्रन्थ गौरवभयात्सर्वेऽप्यस्वाध्यायकालानोक्ता इति, तथैव सम्प्रदायानु-
 सारेण सिद्धान्तानुसारेण च सम्यगस्वाध्यायस्वरूपमवगम्य पठनीयमिति—अत्रागमकलाविकलो लुम्पाकमती प्राह ननु यद्येवमस्वाध्यायकाले
 स्वाध्यायो न कर्तव्य इत्युक्तं, तर्हि प्रतिक्रमणादिक्रियाऽपि श्रीआवश्यकसूत्रगतैव, श्रीआवश्यकसूत्रं तु साधुश्रावकैश्च निस्तरं पठ्यते, उभ-

ब्रह्माक्षरमयस्य प्रतिग्रमणकरणान्त्वादिति, तदाऽऽवश्यकंकरणे साधुयाचनामन्वाप्याये कथं न दोषः ? तथा चैवाभिन चतुर्मास्यादि
 गवचतुर्दश्यापि पाक्षिकसूत्रादिकं साधुभिः मोक्ष्यते, ततस्तत्र कथं न दोषः ? इति । अत्रोत्तरं भो सुम्भाफ ! एतदपि तव जवनमकुल-
 कलाविरुसितं, यतः आवश्यकं तु साधुभिः आचरेयावस्यं करणीयत्वात् तदाऽऽवश्यककरणे न दोषः यद्योक्तमनुयोगद्वारसूत्रे-गाथा “सम्-
 पोष सावपण बाऽवस्त कायन्व इव ब्रह्माग्रतो अहनिस्सिस्त य तन्मा आवस्तय नम ॥ २ ॥” एतद्गाथावृत्तिपादस्तु सप्तमकांश्य व्या-
 स्यापां प्रोक्तः पुनरत्र नोच्यते, तेन हेतुनाऽस्वाध्यायकालेऽप्यावश्यककरणं शुद्ध्यति, तदैव पाक्षिकसूत्रादिकमपि आवश्यकमप्ये साधुभि-
 रवस्यं पठनीयत्वावित्यस्वाध्यायकालेऽपि न दोषः अवश्यकरणीयत्वादिति, अत्र एव श्रीव्यवहारसूत्रग्रहसिद्धत्वेण प्रोक्तं, प्रविलेखनादीनां तु
 न प्रतिषेध इत्यादि स्वयमेव विचार्य । अथाकाले वाचनादिनादिभिः साधुरहितमाप्नोति, अग्राये साधोर्द्धाहरणं केदं तथाहि एकः साधु-
 प्रादोषिकं कालमग्रहणानन्तरं कालिकधुतपवीगानामपि तदेकावसानान् परावर्चयते, तव सम्पत्तिं देवतया चिन्तितं बोधपाथ्यहं माधुनि-
 म्याग्रहि देवता उन्नमस्य ततो मयितकारिका रूपेण मयितसुतमेव पठे मस्तके निषायाः तस्यैव साधुरन्तिके गताऽगतानि कुर्वती यचितं सम्भवतः,
 इति यद्वा कुर्वेन पुनः पुनः पोषयन्ती परिभ्रमति, ततोऽप्युद्वेक्षितेन साधुना स्वाध्यायव्यापातकर्त्रीति मणिता, अहो ! भवन्त्यस्तत्र
 विक्रपरेका, ततो मयितकारिकयाप्यवाचि, अहो तथापि स्वाध्यायवेका, ततो विस्मिताः साधुस्मयुक्तो मय्यादुक्कृतं ददाति, विरहितच्छलानि
 मयन्त्यतः पुनरप्येवं माकापीस्त्वमित्वादि साधुर्वैतयाऽनुशासिता, इति श्रुत्वाकाले एव स्वाध्यायो विषेयः, यतः यस्मात्कारणात् क्रिया-
 यपोऽसमये विरिताः अनस्यं फलति, इत्यस्वाध्यायकाल विचारा तेषाः । अथ प्रकृतगुण्यते-पूर्वी काव्योत्तराद्धं यदनुयोगिक प्रोक्तं
 तदारण्यस्य पूर्वं सूत्रार्थं पाठ्येद्वितीयः निर्युक्तिमिथं पाठ्येणृतीयं निःशेष पाठ्येदित्यादि । नन्वनुयोग इति कः शब्दार्थस्तथा केन पठनीयः ?
 इति चेदुच्यते-यदुक्तमनुनागद्वारसूत्रद्वारा श्रीदेवमन्त्रप्रचुरिभिस्यथा धनुयोगोति अयमत्र यागार्थोऽनुयोगस्य प्रकान्ततादृक्कम्पत्वात्

प्रतिवद्धाया अस्या गायाया इहावसारं, तदथा—“निक्त्वेवे गद्वनिरुत्ति बिहिपवितीय केण वा कम्म तद्धार भेय लक्खण तदरिह परिसाय
 सुत्तयो,” अस्या विनेयानुग्रहार्थं व्याख्या, इहानुयोगस्य निक्षेपो त्रामस्थापनादिको वक्तव्य, तथानुयोगस्यैकार्थिकानि वक्तव्यानि, यदाह
 “अणुओगो य नियोगो भासवि भासायवत्तिं चैव एते अणुओगस्स य नामा एगद्विया पंच २।” तथानुयोगस्य निरुक्तं वक्तव्यं तदथा—
 स्वाभिधायकसूत्रेण सहार्थस्य अनुगीयते, अनुकूलो वा योगोऽस्येदमभिधेयमित्येवंसंयोज्य शिष्येभ्यः प्रतिपादनमनुयोगः सूत्रार्थकथनमित्यर्थः।
 अथवा एकस्यापि सूत्रस्यानन्तोऽर्थ इत्यर्थो महान् सुत्रं त्वणु ततश्चाणुना सूत्रेण सहार्थस्य योगोऽनुयोगस्तदुक्तं ॥ निययाणुकूलो जोगो
 सुत्तस्सत्थेण जोगे अणुओगोसूत्रं च अणुं तेन जागोत्यस्स अणुओगो । तथानुयोगस्य विधिर्वक्तव्यो—यथा प्रथमं सूत्रार्थ एव शिष्यस्य क-
 थनीयः, द्वितीयवारायां सोऽपि निरुत्तर्य कथनमिश्रस्वतीयवारायां तु प्रसङ्गानुप्रसङ्गागतः सर्वोप्यर्थो वाच्यस्तदुक्तं—“सुतत्थो स्वल्लु
 पढमो वीओ निजुत्ति मीसओ भणितो तइओय निरवसेसो एसविही हेइ अणुओगो ” इत्याद्यन्योऽपि अत्र विधिर्वच्योदिङ्मात्रत्वाद-
 स्येति ४ । तथानुयोगस्य मृत्तिर्यथा भवति तथा वाच्यं, तत्रोद्यमी स्वरिखमिनः शिष्याः, उद्यमी स्वरिखमिनः शिष्याः, अनुद्यमी स्वरि-
 खमिनः शिष्याः, अनुद्यमी स्वरिखमिनः शिष्या इति चतुर्भङ्गी, अत्र प्रथमभङ्गे. अनुयोगस्य मृत्तिभवति चतुर्थे तु न भवति द्वितीय-
 स्वताययोस्तु काचित्कथञ्चिद्वक्तव्यपि ४ । तथानुयोगः केन कर्त्तव्य ? इति. तद्योगः कर्त्ताभिधानीयो यदाह—“देसकुलजाइरूवी संघयणी
 धिइजुओ अणांससो अविकत्थणो अमाइ थिरपरिवाडिन्ति अविस्मृतसूत्रः,” “जियपरिसो जियनिहो
 मज्जत्थो देसकाल भावन्नु आहारहेउ उवणया नयनिज्जणो गाहणा कुसलो ॥ १ ॥ ससमय परसमय विउ गंभीरोदित्तिमं सिवो सेमो
 गुणसयकलिओजुत्तो पवणसारं परिकहेइ ॥ २ ॥ सिवोत्ति मन्वादि सामथर्यादुपशमितोपद्रवः, युक्त उचितप्रवचनसारं परिकथयितुं
 ॥ ६ ॥ तथा अयमनुयोगकस्य शास्त्रस्यवस्तुतेन गुरुणा कर्त्तव्य इत्यपि वाच्य ॥ ७ ॥ तथा तद्धारिति तस्यानुयोगस्य द्वाराण्युपक्रमादीन्य

नैव वक्ष्यमाणस्वरूपाणि वार्यानि ॥ ८ ॥ तथा मेदृषि तोषामेव द्वाराणामानुपूर्वीं नाय प्रमणादिकोऽप्येव वक्ष्यमाणस्वरूपो मेदो वक्तव्यः ॥ ९ ॥ तदायोगस्य स्रस्रण शब्दं, यदाह—“सधियाय पदं केव पयस्यो पयनिगहो चालणाय प्रसिन्धीय छविर् निन्दिकस्सन्नं” प्रमे द्वे सति पसिद्धिन्ति चालनायां सत्यां प्रसिद्धिः समाधानं, विविक्षि जानीहि, व्याख्येयधृप्रस्य च अस्त्रियमुदाधायज्जणाय-
 चित्त्यादि द्वाभिरुदोपरितस्तादिकं सन्नं वक्तव्ये ॥ १० ॥ तथा सत्येवानुयोगस्य योग्या परिपृक्षक्या, सा च सामान्यतक्षिणा भवति,
 तस्या ज्ञानंति वा अनार्थवियास्तह द्रुवियद्विषया चैव विविधाय होर् परिसा रीसे नाणपगं बोत्थं ॥ १ ॥ गुणदोसादितेसन्नं अनभि-
 मारित्य कस्तुद्वयसु सा त्सु आत्मपरिसा गुणवच्छिन्ना अणुवच्छा । स्तीरमिव रायईसा चे कुंठि गुणसमिच्छा दोसे वियच्छिन्ना ते
 य समाधीरुरिसिचि । इति ज्ञायकपरिपृक्ष । चे पुंति पगा सुच्छा विगसत्पगसीह कुट्टगभूया रयमिव असंठरिया सुहसपका गुणसमिच्छा ।
 सावगगन्धः संपन्न सत्त्वगन्धे, ततो दूमसिह कुंठ्यद्वावा लघुसुगात्पत्थं तद्भूता भक्ष्यन्वजुंस्वसाम्यात् तत्सहजीवेत्यर्थः । सहजलनिविधा-
 सत्कृता सुहसण्यपि सुत्सम्रापनीया, वा त्सु अभाविषा कुंठमि नवससपए गरिपसारा अक्षिसेसकरा त्सु वरं पञ्चोदिसुद्धं च
 पृक्षोणसुद्धं वज्रमिव शीरक इव विमुच्छा या त्सत्वाभिरुपरिविदि शक्त्यसेन । इदानीं दुर्विद्वन्परिपृक्ष्यते “नयच्छविनिम्माजो नयह-
 त्प परिभनस्त दोसेन व्रष्टिज्जयाय पुष्णो पुंर्दगाभिलगविपदो । किंविम्वगारी पञ्चवगारीय सुरियगारिय उवदिहवत् एसा भविवा
 विविधारायपरिसा । अत्रायपरिपृक्षयमनुयोगार्हं त्वरीयत्ययेमेति ॥ ११ ॥ इतत्सर्वययिषाय ततः दूर्ध्वो वक्तव्यः ॥ १२ ॥ इति सेवो
 व्याख्यातेषं गावा विस्तरादिना तु कस्यपीठिकानेवनीया इत्सुयोगद्वाच्छर्वा । तवेव भीनन्विद्वेऽपि प्रोक्तं, तयवा यावा । सुचत्वो
 त्सु पश्यो बीजो निम्बुषि मीसिजो भक्षियो तद्वजो य निरयसेसो एस विरि होए अणुजोगो ॥ १ ॥ एतद्वाक्यस्यैव यदुक्तं भीनकयगि-
 रिमूरिपिस्तथागे यथा संप्रतिव्याख्यानमयिस्तुतः सुचत्वो इत्यादि प्रक्यानुयोगसुचार्यः प्रविपादयन्तः एतद्वाक्यं एवकारार्थः स चाव-

धारणे ततोयमर्थः गुरुणा प्रथमोऽनुयोगः सूत्रार्थाभिधानलक्षण एव कर्तव्यः, माभूत्प्राथमिकविनेयानां मतिमोहो, द्वितीयोऽनुयोगः सूत्र-
 स्पष्टीकानिर्धुक्तिमिश्रितो भणितस्तीर्थकरणधरैः, सूत्रस्पष्टीकानिर्धुक्ति मिश्रितं द्वितीयमनुयोगं गुरुर्विदध्यादित्याख्यातं तीर्थङ्करगणधरैरिति
 भावः । तृतीयश्चानुयोगो निरविशेषः प्रसक्तानुप्रसक्त प्रतिपादनलक्षणः, इत्येष, उक्तलक्षणो विधिर्भवत्यनुयोगे व्याख्यायामाह । परिनिष्ठा
 सप्तमे इत्युक्तं । त्रयश्चानुयोग प्रकारास्तदेतत्कथं? उच्यते त्रयाणामनुयोगानामन्यतमेन केनचित्प्रकारेण भूयो २ भाव्यामानेन सप्तवारा श्रवणं
 कार्यं; ततो न कश्चिदोषः, अथवा किञ्चिन्मन्दमतिविनेयमधिकृत्य तदुक्तं द्रष्टव्यं न पुनरेष एव सर्वत्र श्रवणविधिनियमः, उद्धटितज्ञविने-
 यानां सकृच्छ्रवणत एवाशेषग्रहणदर्शनादिति कृतं प्रसङ्गेन, इति नन्दिसूत्रवृत्तौ । अत्रानुयोगत्रिके, तद्वयो निरवसेसो इति वाक्ये भाष्यदी-
 काचूर्णी प्रसूत्राः समागता एव तत्कारणात्सूत्रेषु जिनैः पञ्चाङ्गी मन्तव्यता दर्शिता । तथानुयोगग्रहणविधिः गुणवतां साधूनां दर्शितो न तु
 श्रावकाणां, यदि साधवोऽपि योगवहनकर्तार एव सूत्रपठनपाठनेऽधिकारिणस्तदा श्रावकाणां तु काकथेति साधुभिरपि योगवहनं कृत्वैव
 सूत्रं पठनीयं वाचनीयं च नतन्यथा तत्कारणात् तीर्थङ्कराज्ञापरिपालकाः श्रावकानां नहि वाचयन्तिपठन्ति च जैनगमेषु हि श्राव-
 काणामागमवाचन निषिद्धत्वादिति विशेषार्थः

इति श्रीमत्पन्न्यासदयाविमलजित्सुशिश्यपन्न्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्विनेयपन्न्याससुक्तिविमलेन विरचितायां त्वोपज्ञाऽऽगमवा-
 चनमीमांसावृत्तौ श्रीषोडशकान्वयार्थः ॥

इत्येवं 'कथितं' वरे सुभगवत्याद्येऽनुयोगत्रिकं,
 तदग्राह्यं व्रतिभिः परं न गृहिणां सूत्रोक्तपाठग्रहः ।

प्रोक्तस्तेन सुसुत्रकं सुगृहिभिर्नो वाचनीयं कवे-

त्यासाक्षा परिपालका सवनिनो ये ते सवाराधकाः ॥ १७ ॥

अथ स्मरदद्याव्यन्यास्यामाह । अत्र काव्येषूपोक्तमनुयोगिकं कस्मिन्सूत्रे प्रोक्तमिति सूत्रसम्मतिं दर्शयन्माह-इत्येवं कथितमि-
त्यादि इत्येवमुक्ता प्रकाशेय अनुयोगाधिकमिति सूत्रार्थनिर्मुक्तिमिति शेषस्यापार्थक्ययोगानां त्रिकं त्रयमित्यनुयोगिकं कथितं प्रोक्तं
द्वितीरिति शेषः । न प्रोक्तमित्याह-सुभगपत्न्याद्ये श्लोकमगवतीसूत्रमस्तुते नैनसिद्धान्ते प्रोक्तं । अत्र जातित्वादेश्चरचनं, अत्रादिशब्दात्
नदीसुत्रानुयोगादसुत्रार्थदिष्वपीति शेष तत्कौप्रौढमित्याह तत्प्रार्थार्थमिति तदनुबोगात्त्रिकं त्रयमिति साधुभिः साधुभिः योगिबर्हन्कृतं
मिति गम्ये प्राप्ते प्रहरीयं न त्वन्यैः साधुभिरिति परं सुत्रोक्तपाठमाह-सूत्रे उक्तं प्रोक्तो यो पाठः सूत्रपाठस्तस्य ब्रह्मो ब्रह्मं सुहृणां
सुहृत्सुानां न नहि प्रोक्तो विनैरिति शेषः । कुत्रापि सुहृत्सुः सुत्रपाठः पाठ्य-ब्राह्म इति न प्रोक्तं इत्यर्थः । ओम्बानां त्वं भवेति, तेनेति
तत्कारणेन सुसुत्रकं विनोक्तमर्थं कवेति कदाचिदपि सुहृदिभिः श्लोकमसुहृत्सुः विनाङ्गपरिपालकैरित्यर्थः, नो वाचनीयं नहि वाचनीयं
इत्यासाक्षा परिपालकाः इत्यनुना प्रकाशेय आप्तानां तीर्थङ्गराजमाङ्गायाः परिपालकाः ये सवने सुहृत्सुं ते सवनिनः सुहृत्सुस्तु सुहृत्सुः
सदा निरन्तरं आराधकाः विज्ञेया इति तीर्थङ्गराजा, विराभकास्तु सुहृत्सु विराधका ज्ञेया । इति काव्यशब्दार्थः ॥

विशेषार्थस्तस्य, उपोक्तमनुयोगिकं मज्जलीसूत्रे पञ्चविंशतितमे श्लोके सूचीयोदेवकेऽपि प्रोक्तं, तथा च तत्पाठ-आर्था । सुहृत्सु
तत्तु पश्यो, मीमो निम्नद्विभिसिक्तो भविष्यो । तद्व्यो निरक्तेसो, एत विरि होह भर्ज्योगो ॥ १ ॥ तद्वृत्तौ यदुक्तमर्थं यदेवं हरिभि-
ः स्मरया-“आह ब्रह्मो नाथा । एवार्थमात्मविषादनराः सुत्रार्थोऽनुबोव इति गम्यते, संख शब्दस्तेषकारार्थं, स वाच्यपारण इत्येवमुक्तं

भवति-गुरुणा सूत्रार्थमात्राभिधानलक्षण प्रथमोऽनुयोगः कार्यः माभूत्याथमिकविनेयानां मतिमोह इति द्वितीयोऽनुयोगः सूत्रस्पर्शिकनियुक्ति-
 मिश्रः कार्यं, इत्येवम्भूतो भणितो जिनादिभिः, तृतीयश्च तृतीयः पुनरनुयोगो निरवशेषो निरवशेषो प्रसक्तानुप्रसक्तस्याथस्य कथनादेशोऽ-
 नन्तरोक्तः प्रकारत्रयलक्षणो भवति । स्याद्विधिविधानमनुयोगे सूत्रस्थार्थे नानुरूपतया योजनलक्षणे विषय भूत इति गार्थार्थः । इति भगवती-
 सूत्रवृत्तौ तदनुयोगत्रिकं योगकतृणां साधूनां देयं, सूत्रपठने वाचने च योगवाहिसाधूनामधिकारित्वादिति । अत्र सिद्धान्तकलाकलापलुम्पाकः
 लुम्पाकमती प्राह-ननु योगविधिना साधूनां श्रुतपठनं प्रोक्तं, तर्हि मङ्गलालोल्लङ्घनं स्यात्, धनानगरस्तु अल्पकालेनैवैकादशाङ्गाध्ययनं च-
 कार, तथैव स्थविरसाधवोऽपि धन्यपिनामानं योगोद्बह्नमन्तरेण श्रुतोक्तविधयेषया प्रकारान्तरविधिना वा एकादशाङ्गीमध्यापितवन्तः, यदुक्तं
 श्रीअनुत्तरोपपातिकदशाङ्गसूत्रे, तद्यथा-“तएणं धणअणगारेः समणस्स भगवओ महावीरस्स तहाखाणं धेराणं अत्तिए सामाअआमाइआइ
 इकारस अंगां अहिज्जत्ति २ संजमेणं तवसा अप्पाणं भावे माणे विहरत्ति, ” इत्यादि यावत्, मासिआए संलेहणाए नवमासपरिआओ
 जावकालमासे कालं किञ्चा उट्ठं चंदिम जाव नवगेविज्जविमाणपत्थहे, उट्ठं दूरं वीतीवत्तिआ महाविमाणे देवताए उववण्णेत्ति, ”
 अनुत्तरोपपातिकसूत्रे, अत्र नवमासपर्यायोऽपि धनर्षिकेकादशाङ्गधरः कथितः, स च श्रुतव्यवहारानुगतयोगानुष्ठानवान् न सम्भवति,
 तावताकालेन योगानुष्ठानासम्भवात्, तथा “ तिवरिस परिआगस्स समणस्स निगंथस्स कप्पति आयारप्पकप्पनाममज्झयणमुद्धिसि-
 णए ” इत्यादि पर्यायप्राप्तेरप्यसम्भवात्, तेन यथाऽत्र पर्यायप्राप्त्यभावेऽपि तदध्ययनं, तथा योगाद्यभावेति, परं सविधिः न तु श्रुत-
 व्यवहारिणा अनुष्ठेय इति तात्पर्यः, तेन योगवहनं कुरैव साधुभिः श्रुतपाठः कार्यः इति पाठस्तु कल्पनामात्रः सम्भाव्यते इति । तथोप-
 धानरूपाश्रुतोपचारक्रिया सर्वेषां नियता, किं वा नेति लुम्पकमतेरभिप्रायः । अथात्र प्रतिवचनं हे सिद्धान्तपरमार्थाङ्ग लुम्पाकमते ! शृणु,
 श्रीजिनेश्वरैः सिद्धान्ते पञ्चव्यवहाराः प्रोक्ताः सन्ति, यदा यो व्यवहार प्रवर्तते तदा तेन व्यवहारेण प्रवर्तितव्यमन्यथा जिनाङ्गाभङ्गः स्यात्,

५५

[illegible]

कश्चित्—किमष्टमपूर्वान्तिरेव श्रुतं, नवमपूर्वादीनां न श्रुतत्वं उच्यते ? आगम्यन्ते परिच्छिद्यन्तेऽतीन्द्रियाः पदार्था येन स आगम,
 इति व्युत्पत्तेर्नवमपूर्वादीनां श्रुत्वाविशेषेपि केवलज्ञानादि वदन्तीन्द्रियार्थेषु विशिष्टज्ञानहेतुत्वेन सातिशयत्वादागमत्वेनैव व्यपदेशः,
 शेषश्रुतस्य तु नातीन्द्रियार्थेषु तथाविधोऽवबोधस्ततोऽस्मिन् “श्रुतव्यवहारः” इति जीतकल्पवृत्तौ, तथैव जैनसिद्धान्ते पञ्चव्यवहाराः
 प्रोक्तास्तथाहि । आगमव्यवहारः १ श्रुतव्यवहारः २ आज्ञाव्यवहारः ३ धारणाव्यवहारः ४ जीनव्यवहारः ५ । एते पञ्चव्यवहा-
 रास्तीर्थङ्करैः प्रोक्ताः यदुक्तं प्रयचनसारोद्धारे षड्विंशत्युत्तरशततमद्वारे तत्पाठो यथा—गाथा । आगम १ सुय २ आणा ३ धारणा
 य ४ जीण ५ एय पंचव्यवहारा केवल १ मणो २ हि ३ चउदस ४ दस ५ नवपुवाइ ६ पढमोत्य १ । तद्वृत्तिर्यथा—व्यवहियन्ते
 जीवाद्योऽनेनेति व्यवहारः, अथवा व्यवहरणं व्यवहारो, मुमुक्षुप्रवृत्तिनिवृत्तिरूपः, तत्कारणत्वाज्ज्ञानविशेषा अपि व्यवहारः स पञ्चप्रकारः,
 तद्यथा आगम्यन्ते परिच्छिद्यन्ते पदार्था अनेनेति आगमः १, श्रवणं श्रूयत इति वा श्रुतं २, आज्ञायते आदिश्यत इत्याज्ञा ३, धारणं धारणा
 ४ जीतं ५, तत्र प्रथम आगमव्यवहारः षड्विधः, केते इत्याह—केवलज्ञानमणोहिति पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्मनः पर्यायज्ञानं अव-
 धिज्ञानं चउदसदसनत्रपुवा इति, पूर्वशब्दः प्रत्येकमभिसम्बध्यते, चतुर्दशपूर्वाणि दशपूर्वाणि च एषः सर्वोप्यागमव्यवहार उच्यत इति, इह
 च यदि केवली प्राप्यते तदा तस्यैवालोचनादीयते, तदभावे मनःपर्यायज्ञानिनस्तस्याप्यभावेऽवधिज्ञानिन इत्यादि यथाक्रमं वाच्यं, तत्र केव-
 ल्यादिरागमव्यवहारी स्वयमपि तावत्सर्वं जानात्येव । ततोऽतिचारजातशेषस्य स्वयमपि प्रकटीकृत्य प्रायश्चित्त ददात्यन्यथा चेत्याशङ्क्य
 प्रासङ्गिकं तदेवाह—“कहे हि सव्वं जो पुच्छोणमाणो वि गूहइ न तस्स देति पच्छित्तं जित अन्नत्थ सोहय ६२ न संभइ जो दोस सम्भा-
 वानयमायउ पच्चरकी सोहए तेउ माइणोउ न साहए ६३ । कथय सर्वं दोषजातमिति आगमव्यवहारिणा प्रोक्तोऽयं शिष्यो जानानोऽपि
 स्वदोषान्मायावितया गूहति गोपयति न तस्मै मायादिने प्रायश्चित्त ददति आगमव्यवहारिणः, किन्तु ब्रुवतेऽन्यत्रान्यस्य समीपे गत्वा शोधय

शुचि पुराण, यस्तु सन्नायत एव दोषान् कांक्षिष्य स्मरति न पुनर्भाषया पुनरस्य सान् दोषान्यत्यसी प्रत्यक्षज्ञानी आगम्यप्यपहारीत्यर्थः
 सोऽहंप्रति कथयति, भाषाविनं न कथयतीति एतदुक्तम्भवति, आगम्यप्यपहारी यदि केवलज्ञानादि कसे नैतज्ज्ञानाति, यथैव भजितः
 सन् शुद्धमात्रास्तस्यकथयतिपस्त्यते, इति तथा स्मारयति यथाऽङ्गकं त्वया-ऽलोचनीयं विस्मृतं, ततस्तदयाऽऽलोचयति, यदि पुनरोत्तदवग-
 च्छति, यथैव भजितोऽपि सन्भाषावितया न सम्यक्कथयिष्यन्ते इति, तदा त्वमपिपस्त्यानं नैव स्मारयति निःफलत्वात्, अमुहसलो
 हि भगवतागम्यपहारी, अत एव दशायाम्भ्यालोचनायां यथाऽऽलोचकः सम्यगाह्वयौ ज्ञातस्तस्मै प्रायश्चित्तं प्रयच्छति, अथ न प्रत्याह्वय-
 स्तवो न प्रायश्चित्तं प्रयच्छति, अथ न प्रत्याह्वयस्तवो न प्रयच्छतीति, न तु चतुर्दशपूर्वपरादे कथयत्यस्य ज्ञानित्वं, तस्य भुवज्ञानत्वेन परो
 ज्ञानावतितादुच्यते-चतुर्दशादि पूर्वलक्ष्ये सदुत्पत्त्यापि ज्ञानस्य प्रत्यक्षदुत्पत्त्यापवा हि येन यथा योऽतिचारः कुतस्तथा सर्वमेतं ज्ञान-
 न्तीति । अथ यदि आगम्यप्यपहारीणः सर्वयावधिपरं परिद्वान् ततः कस्मात्तस्य पुरतः आलोच्यते, किन्तु तस्य समीपवृत्तगम्य वस्तुव्यमपराधे
 ने भवतो ज्ञानतैवस्य कोऽपि प्रयच्छते त्युक्तिं आलोच्यते बहुगुणं सम्यक्त्वं सम्यक्त्वं सम्यगापना यति । तथा ज्ञालोचनाचार्येण स आलोचक
 मोत्सङ्गते, यथा वत्स त्वं धन्यस्त्वं भगू यदेव ज्ञानं विवर्कतया स्वरहस्यानि प्रकटयसि महादुष्करमेतत्, एवं स योत्साहित सत्त-
 वदमानपरिवामः सम्पण् निम्बुदयो भूत्वा यथावस्मितमालोचयति, कोऽपि सम्यक्कथयिष्यते ततः पर्यन्ते आरापनास्तोकास्तेनैव मोक्ष-
 मयनमिति । अथ भुवम्यपहाराह-“आयारफळ्याः सेसं सर्वं ध्रुव विणिगिद्धं ॥ २ ॥ आचारकस्यो निधीयस्तदादिक कस्यव्यपहारतद्वा
 भुवत्ताविशेषेऽप्यतीन्द्रियायेषु विविष्टज्ञानं साविद्ययत्तास्तेजलादिवदागम्यतेनैव व्यपदेश, एते च भुवम्यपहारीणः स्फुटतरोपलब्धिमिति
 प्रीनारानालोचनार्हमालोचयन्ति ते लोकं द्वौ वायारावालोचिन्तेन सम्यगालोचितमसम्यगिति, श्रेष्ठं नावगच्छतीति कथमालोचितमसम्य
 मिति, श्रेष्ठं नावगच्छतीति कथमालोचयन्तीति चेदुच्यते-प्रथममेतायां निद्रायमाण इव-वृणोति, तवो ह्ये निद्रा प्रमादं भववानइमिति न

किमप्यशौचमतो भूयोऽप्यालोचय, द्वितीयवारमालोचिते भणति न सुष्ठु मयाऽधुनावधारितमनुयोगभावादतः पुनरप्यालाचय, एव त्रय्वपि
 वारेषु यदि सद्वचं, तर्हि ज्ञातव्यमेष परिणामतोऽकुटिल, इति एवं च सति तस्यापि प्रत्यय उपजायते यथाहं विसद्वक्षभणनेन मायावी लक्षित
 इति ततो माया निष्पन्नं प्रायश्चित्तं पूर्वं दातव्यं, तदनन्तरमपराधनिमित्तमिति; अथ आश्वास्यवहारा माह—“देसंतरद्वियाणं गूढपयालोअणा आण
 ६४” । देवान्तरस्थितयो गीतार्थयो गूढपदैरालोचना निजातिचारनिवेदनमाश्वास्यवहारः एतदुक्तं भवति—यद्वा द्वावप्यचार्यावासेवितौ तत्रार्थ
 तथाऽतिगीतार्थौ क्षीणजङ्घाबलौ विहारक्रमानुरोधतो दुरतरदेशान्तरावस्थिता गथाववत एव परस्परस्य समीपे मन्तुमसमर्थभूतां तदान्यतर-
 प्रायश्चित्ते समावृत्तिं सति तथाविधयोग्यगीतार्थं, शिष्याभावे सति धारणाकुशलमगीतार्थमपि शिष्यं समयभाषाया गूढार्थान्यविचाराऽऽसे-
 वनपदानि कथयित्वा प्रेषयति, तेन च गत्वा गूढपदेषु कथितेषु स आचार्यो द्रव्यक्षेत्रकालभावंसहननधृतिबलादिकं परिभाव्य स्वयं वा तत्र
 गमनं करोति शिष्यं वा तथाविधयोग्यं गीतार्थं प्रज्ञाप्य प्रेषयति, तदभावे तस्यैवाप्राथितस्य गूढार्थमिति चारशुद्धिं कथयतीति । अथ धारणा
 व्यवहारमाह ५ गीयत्येणं दिन्नं सुद्धिं अववहारिज्ज तह चैव दित्तम्मधारणा तह उट्ठिय पवधरण रुवा वा ४-६५ । इह गीतार्थे न संवि-
 ज्ञेनाचार्येण कस्यापि शिष्यस्यपि शिष्यस्य कचिदपराधे द्रव्यक्षेत्रकालभाव पुरुषान् प्रतिसेवनाश्चावलोक्य या शुद्धिः प्रदत्ता, तां शुद्धि-
 तथैवावधार्य सोऽपि शिष्यो यदा न्यत्रापि तादृश एवापराधे तेष्वेव द्रव्यादिषु तथैव प्रायश्चित्तं ददाति, तदाऽसौ धारणानाम चतुर्थो व्यव-
 हारः, उट्ठयुतपगरणरूपाऽवधारणा । इदमुक्तं भवतिः—वैयावृत्यस्वरूपादिना कश्चिद्रुच्छोपकारी साधुरंधार्यमेषाच्छन्दश्रुतयोग्यो न भवति,
 तेतस्तस्यानुग्रहं कृत्वा यदि गुरुभिरुद्धृतान्येव कानिचित् प्रायश्चित्तपदानि कथयति, तदा तस्य तेषां पदानां धारणं धारणाभिधीयत इति ।
 अथ जीतव्यवहारमाहः—“दवाहं विंति ऊणं, संसयणाईण दाणिमा सज्जु, पायच्छित्तं जीयं, रुढवाजं जहिं गच्छो ” ॥ ६६ ॥ येन्यपरा-
 धेषु पूर्वमहर्षयो बहूना तपः प्रकारेण शुद्धिं कृतवन्तस्तेष्वपराधेषु साम्प्रत द्रव्यक्षेत्रकालभावान् विचिन्त्य संहननं धृति बलादीनां च हानि-

पासाप समुचितेन केनचित्तपः प्रकारेण या गीतार्थाः श्रुतिं निर्दिशन्ति तत्समयपरिधापया जीतमुच्यते, अथवा यत्प्राबलितं यस्याचार्यस्य
गच्छेत्प्रातिरिक्तं कारणतः प्रवर्तितमस्येव बहुभिरनुवर्तितं तत्पदुत्थं जीवमुच्यते। तथैवमेतेषां पञ्चानां व्यवहारामान्यतरेणापि व्यवहारेण
युक्त एव प्रायश्चित्तं प्रदाने गीतार्थोपसृष्टिप्रक्रियते, सत्त्वजीतार्थो नैकादिदोष सम्प्रवादुक्तं च—“अमीत नवियाणह, सोहि परणस्स देह
वण हि पंतो । अप्पानं आलोयगं, च पाठेह संसारे इति १२६ ॥” इति प्रवचनसारोच्चारणार्थो । अतः परं व्यवहार पञ्चकविशेषार्थिभिः
धीनीतवत्सद्वर्षिचित्तोक्त्या । इति व्यवहारपञ्चकस्वरूपवगम्य नवपासपर्यायोऽपि धन्यार्थः एकादशाक्षरं कथं जातः ? इति शङ्का न कृप्या,
तस्यागमव्यवहारित्वात्, आगमव्यवहारिणस्तु दोषव्यवहारतो बलवन्त इति। अतः कारणत् शुद्धसाधुभिरपि योगोद्बोधनं विधायैव सूत्रं पठनीयं
न तत्नयेति। अयं साधूनामपि योगादिवयोनुष्ठानं परिसमाप्तावबन्धं नन्यादिर्मोक्षसद्वर्ण्य एवः न च किमिदं निर्द्धानाहुत्सव करणमित्यादि
बुद्धा कार्यं, निनदासनोभतिकरत्वाद् सुसिद्धान्तोक्तत्वात्। यदुक्तं व्यवहारमाप्यवृत्तौ प्रथमोद्देशके तयारि-दल्युक्तः प्रतिवा प्रतिपत्तिविचि-
दानो समाप्तिविधिमाहः “वीरिय उज्झामणतो यदरिसणं साहु सभियप्पादे दडिय मोइय असवीसावण संघो च सत्तरो॥” वीरिवाचां समाप्तावां
प्रतिपाद्याहुत्प्रावत्येन अमन्त्युत्तु अमाभिज्ञावरासेषां नियोगो व्यापारो यत्र स बहुसमैकनियोगोग्राह्यस्तत्र दर्शनात्मप्रकटनं करोति, ततः साधु-
संपत्तं संग्रहं सम्यगर्हि आनकं वा अप्प्याहेत्ति संदिश्यति, ततो दंदस्स राद्धा निवेदनं स सत्कारं करोति, तदभावे योकिस्तस्याप्यभावे
भावकं वगस्तस्याप्यभावे सङ्गसाधुसाध्वीवर्गं, इयमत्र यावता-प्रतिपायां समाप्तायां यस्मिन्प्राप्ते प्रत्यासत्ते बहवो भिक्षाचराः साधवश्च समान
वृण्ति, तत्रागत्यात्मानं दर्शयति, दर्शयन् यं साधुआनकं पश्यति तस्य संवेद्ययति कथयति, यथा समायिता यथा प्रतिपा, ततोऽहमागत इति,
तत्राचार्यां राहो निवेदयन्ति, यथा अनुक्तो महातपस्वीसमास्तव्यं कर्मा संघतस्त्वद्विगतासत्कारेण मच्छे प्रवेक्षनीय इति, ततः स राणा
तस्य सत्कारं कापिविबभ्रसदभावेऽभिष्टुतस्य ग्रामस्य नगरस्य वा नायकस्त्वदभावे समुच्चारावृत्तमस्त्वदभावे साधुसाध्वीवर्गप्रपृष्टिकसङ्गो

यथाशक्तिसत्कारं करोति, सत्कारी नाम तस्योपरि चन्द्रोदयधारणं नान्दी तूर्यास्फालनं सुगन्धवासक्षेपणमित्यादि एवं रूपेण सत्कारेण गच्छेत्प्रवेशयेत्, सत्कारप्रवेशनायायिमे गुणाः—“उज्झावणा पवयणे सद्धा जणणं तदेव बहुमाणो । उहावणा कुनित्ये जीअं तद्द तित्थयुद्धीय ॥ प्रवेशसंकारेण प्रवने प्रवचनस्योद्भाजनं प्रावत्येन प्रकाशनं भवति, तथाऽन्येषां बहूनां साधूनां श्रद्धा जननं यथा वयपत्येवं कुर्मो, येन महती शासनस्य प्रभावना भवति, तथा श्रावकश्राविकाणां अन्येषां च बहुमानमुपजायते शासनस्योपरि, यथा अहो ! महाप्रतापिपारसेश्वर शासनं, यत्रेदृशा महत्तपस्विन इति, तथा कुतीर्थी, जातावेकवचनं, कुतीर्थीनामपभ्रजना हीलना, तत्रेदृशां महासत्त्वानां तपस्विनामभावात्, तथा जीतमेतत् कल्प एष यथा समाप्तप्रतिमानुष्ठानः सत्करणीय इति, तथा तीर्थवृद्धिश्च, संसाराद्विरज्यते विरक्ताश्च परित्यक्तसङ्गाः प्रवज्या प्रति पद्यन्ते, ततो भवति तीर्थप्रवृद्धिरिति । इति श्रीव्यवहारभाष्यवृत्तौ प्रथमोद्देशके । अत्रागमकलाकलापकलनाऽकुशलः लुप्त्याकमती नृङ्गां कुर्वन्नाहः—नन्वत्र साधूनां योगादितपोऽनुष्ठानसमाप्तावश्यं नन्द्यादिर्महोत्सवः कर्तव्य इत्यत्र नन्द्यादिर्महोत्सवः इति कस्तात्पर्यार्थः इति चेदुच्यतेऽत्रोत्तरं यदा साधूनां योगादितपोऽनुष्ठानक्रिया समाप्तिर्भवति तदा गुरुभिस्तत्पदधारकैः साधूभि र्वी योगकर्तृणामनगराणां नन्दिक्रियापुरःसरंगणिपदपण्डितपदादिपदं दातव्यं, तदनुक्रमस्त्वयं प्रथममावश्यकदशैकालिकोत्तराध्ययनाचाराङ्गसूत्रमहानिशीथोपाङ्गसूत्र-कृताङ्गस्थानाङ्गसमवायाङ्गादिमुत्राणां योगोद्बहनं साधूनां गुरुभिः कारयितव्यं, तदनन्तरं भगवतीसूत्रस्य योगः कारयितव्यः, तद्योगस्य पाश्चात्यभागे योगकर्तुः साधोर्गणिपदं गुरुभिर्दातव्यं, यदि शिष्यः पण्डितपदयोग्यो भवेत्, तदा गणिपदं दत्त्वा तत्कालं पण्डितपदमपि देयं, परं गणिपदमदत्त्वेन पण्डितपदं न देयं, तस्य गणिपदं विनाऽभावित्वादित्यं, यदि शिष्यः पण्डितपदस्यापरपर्यायो न्यस्यासपदमिति । नन्वत्र कीदृशः शिष्यः पण्डितपदयोग्य इति चेदुच्यते—श्रीहीरविजयसूरिभिः कीदृशस्य साधोः पण्डितपदं देयमिति विषयकः पट्टोलिखितस्तद्व्या—“संवत् १६४७ वर्षे भागशीर्षे सिंते ११ दिने स्वम्भतीर्थे श्रीहीरविजयसूरिभिर्विबुधपदयोग्यताविषयकः पट्टः प्रादुष्कियते ॥ १ ॥ हेमव्याकहणपाद

१२ मणीमन्त्राती, अथवा सारस्वतव्याकरणमणीमणानी, तथा कल्याणान्दिरयत्कामरनिनम्रवक्तार्ये १, बागमष्टाछद्धार, दुवरलाकर, अथवा
 छन्दोजुष्टान, काम्यकस्यच्छा, सोमनस्तुति प्रश्रुतिसाहित्य मणीमणानी २, तथा पिण्डविद्युद्धि, भाष्य, सप्रहणी, कर्मप्रन्य, दोषविचार,
 नयवच, धीवविचार, पडावप्यङ्ग, दशवैकालिक, आध्यात्मिक, चर्चरी २ आयायय नीरं सायाचारी म्मुत्सविचारप्रन्य अयं यक्षी मणी मणानी
 ३, आरम्भसिद्धि तथा नारचन्द्रादिभ्योतिप्रन्य मणी मणानी ४ तथा चतुरङ्गी आचाराङ्ग सुयगर्गागवाणाङ्गसमवायाङ्गमूत्र इत्यर्थः प्रयथा
 अन्त्यपञ्चमी सिद्धान्त मणी मणानी ५, तथा विचारप्रन्यसप्तमडी फण्डगणिशुद्धी ५ तथाविध कारणविना पण सामान्य अग्रेसरी साधु
 ठाणा २ तथा ठाणा ३ एटली योम्यसा प्राप्त पाय तेनारे पन्यासपदनी विनवी करणी अन्यथा नहि ७ " इति श्रीहीरविनयमुरिरिभिर्बिबु-
 पदयोम्यसादिक्यङ्गः पदो जीर्णपञ्चादशपि मिलितः । एतेषां सप्ताना जस्याना मय्ये पठनपाठनादियोम्यतां प्राप्तः साधु पण्डितपदयोग्यो
 मन्त्रि नन्वन्तः साधुरिति, आधुनिककाले त्वावश्यफक्रियातेदुधाराङ्ग न्याकरणद्वारादिपठन रहिता अपि केचन पन्यासपदपारका
 मन्त्रि, वदु हास्यास्मदभनेति । तथैव गणितपदानन्तरं पण्डितपदं पन्यासपदानन्तरं वाचकपदमुपाध्यायपदानन्तरमाचार्यदं योग्यस्य देवमि
 त्याष्टकुम्भेन एनानि तत्सुधारकैर्योग्यस्य साधो दतिभ्यानि, तथैव हीरविनयमुरि प्रमुत्तरपि वदनुक्रमेणैव पदानि सुहीनानि । यदुक्त
 हीरसौभाग्यकाम्ये पदुमर्गे पण्डितदबिमलगणिमिस्वपया-काव्यं अथ नारदनाम्नि पठने, तुरगम्योपरसेन्दु वत्सरे । इयमादृमिनात्म्ये
 मिरेति कम्यो निम्यैः सहोदरे " पदमाप्यत पण्डिताहुयं गणिना तेन यतिसितीश्रितुः अधिपूयपुयं युयुधिया पदमभ्येय क्रियाकाम्या
 स्मना ७४ इति नडुलाइ नगरं सत्रत् १६०७ वर्षे हीरदगण्येः पण्डित पदस्यापना " इति तस्त्वोयङ्गवचो तथा तथैव स्थले पुनः मार्कं
 काम्य मय " नारदपुत्रपुरैरिव संख्यां निम्यैरैः दुर तपसाः सितयंभयीदिने इत्यन्वेष्टाभरसाधवत्सरे ७५ सुहृदेव समेत्य श्रोप्ति पर-
 काभारन्ववाणीदुष्टेदुना असत्र भजनसाधमन्दिरे पदमस्याजनि वाचकाहुयम् ॥ ७६ ॥ तद्वृत्तयिषया विक्रमार्कविनोदरादष्टाधिकशोदशवत्सरे

१६०८ वर्षे कस्मिन् वासरे तपसो माघमासस्य माघस्तथा इति हेम्यां सिताया उज्ज्वलायाः पञ्चम्या दिने संवत् १६०८ वर्षे पण्डित
 श्रीरहर्षणगेवर्चिकपदस्थापना इति तद्वृत्तौ ” तत्समये राजबिमलजिह्मसागरपण्डितावपि वाचकेश्वरौ विजयदानसूरिः कृतवान् । तथा
 तत्रैव षष्ठसर्गे पुनः प्रोक्तं काव्यं “ गगनात्मरसेन्दु हायने विशदे पौषजपञ्चमीदिने धृतशीतरुचीरुचिच्छलोज्ज्वलवत्त्वे किमुतत्पदोत्सवे
 १०८ व्रतिवारिधिनिमिवासवः स्वपदे स्थापितवान् स वाचकम्, इव पञ्चमकं गणाधिपं मृगराजध्वजतीर्थनायकः १०९ युगम्, तद्वृ-
 त्तिदेशो यथा संवत् १६१० वर्षे पौषमासे शुक्लपञ्चमीवासरे श्रीहीरहर्षवाचकस्य सूरिपदस्थापना इति ” । तथा स्वोपज्ञपट्टावली वृत्तावपि
 यदुक्तं श्रीधर्मसागरोपाध्यायैस्तत्पाठो यथा—“ अहवर्णेति श्रीविजयदानसूरिपट्टेऽष्टपञ्चाशत्तमाः श्रीहीरविजयसूरयः किं विशिष्टाः सम्प्रति
 तपागच्छे आदित्य सदृशास्तदुद्योतकत्वात् तेषां विक्रमतः त्र्यशीत्यधिकपञ्चदशशत वर्षे १५८३ मार्गशीर्ष शुक्लनवमी दिने प्रल्हादनपुर वा-
 स्तव्य ऊकेशज्ञातीय सा० कुराभार्यानाथी गृहे जन्म, षण्णवत्यधिके १५९६ कार्तिक बहुल द्वितीयायां पत्तननगरे दीक्षा, सप्ताधिके वो-
 ढञ्चशतवर्षे १६०७ नारदपुर्यां श्रीऋषभदेवप्रासादे पण्डितपद, अष्टाधिके १६०८ माघशुक्लपञ्चमी ५ दिने नारदपुर्यां श्रीवरकाणकपाञ्च-
 नाथसनाथे श्रीनेमिनाथप्रासादे वाचकपदं, दशाधिके १६१० शीरोहीनगरे सूरिपदमिति पट्टावलीवृत्तौ । तथैव श्रीरत्नशेखरसूरिभिरपि
 क्रमेणैव गणपदादिपदानि ग्रहीतानि । तथा तत्पट्टधरलक्ष्मीसागरसूरिभिरपि यदुक्तं पट्टावलीवृत्तौ तद्यथा बावण्णोत्ति श्रीमुनिमुद्गरपट्टे
 द्विपञ्चाशत्तमः ५२ श्रीरत्नशेखरसूरिस्तस्य विक्रमात् सप्तपञ्चाशदधिके च चतुर्दशशत १४५७ वर्षे क्वचिच्च द्विपञ्चाशदधिके १४५२ जन्म,
 त्रिपञ्चधिके १४६३ व्रतं, त्र्यशीत्यधिके १४८३ पण्डितपदं, त्रिनवत्यधिके १४९३ वाचकपदं, द्युत्तरे पञ्चदशशत १५०२ वर्षे सूरिपदं, स-
 त्पञ्चाधिके १५१७ पौषवदिपट्टी ६ दिने स्वर्गः स्तम्भतीर्थं बाम्बीनाम्ना भट्टेन बालसरस्वतीति नामदत्तं, तत्कृता ग्रन्थाः श्राद्धप्रतिक्रम-
 णवृत्तिः १, श्राद्धविधि सूत्रवृत्तिः २, आचारप्रदीपश्रेति । तदानीं च लुङ्गाल्य लेखकाद्विक्रमादष्टाधिकपञ्चदशशत १५०८ वर्षे जिन

प्रतिभोत्पापनपरच्छुम्भप्रवृत्ताः, हन्त्ये वेपथरास्तु निष्कमात् जयसिद्धदधिक पञ्चदशशत १५१३ वर्षे जाताः, तत्र प्रथमो वेपथरी श्र०
 माणास्योऽमूर्धिति । वेपथरोत्ति व्याख्या श्रीरत्नशेखर सूरिपदे श्रियद्वाश्रयः श्रीलक्ष्मीसागरसूरिस्वस्य निष्प्राप्तुः-पुष्टयधिके चतुर्द-
 शशत १४६४ वर्षे यादृषावदिद्वितीया २ दिने अन्य सप्तत्यधिके वीक्षा, पण्णवत्स्यधिके पन्यासपदं, एकाधिके पञ्चदशशत १५०१ वर्षे
 वाक्कस्य, अष्टाधिके १५०८ सूरिपदे, सप्तदश्याधिके १५१७ वर्षे गच्छनायकपदं, एकादशाचार्यपदानि दद्यानि इति पदावलीहृत्वा । इ
 त्वादि प्रवत्सुसारेण पूर्वोक्तानाञ्जुल्लेखैर्न पदानि दातव्यानि । तथा गणितदानन्तरं पन्यासपदं वेपं तदनन्तरवाचकपदं तदनुआचार्यपदं
 वाक्कपदमन्तरेणाचार्यपदमपि न देयं । यदुक्त विमयप्रशस्तिकाव्ये सप्तमसर्गे संबत् १६२८ वर्षे फाल्गुनशुक्ल सप्तमी दिने सोमवारे विजय
 तेन सुरेराचार्यपदं श्रीविजयसूरिभिर्दक्षमित्यधिकारे तथा काव्ये अथ जगद्भोषिण्योषि चन्द्रभाः स्यान् जयानां जयसिंह पण्डितः ।
 श्रीमालुपाध्यायपदे स्वमूर्धितन्यपायिसूरीन्द्र पदे च सूरिमि ७० एतद्वृष्टिर्यथा अथास्मिन्मूर्धत्वे जयसिंह पण्डितः किं० जगद्भोषिण्योषी
 विषोद्भोषसङ्ख्ये चन्द्रभाः पुनः जयानां स्यान् श्रीजगद्भ्यायपदे न्यपायि पूर्वमिति गम्यथ च पुनः तदनुवत्कास्मेव हेः सूरिमिः श्रीश्रीरदि-
 जयार्चार्यं सूरीन्द्रपदे न्यपायि स्थापितः किंचत् स्वमूर्धिति प्रतिदिम्यमेव कुत्रमिति भावार्थः । इति कान्यकलापक न्यास्या ७० इति विजय-
 प्रवृत्ति काव्यहृत्वा । अत्रापि एकस्मिन्मेव दिवसे वाक्कपदमाचार्यपदं च दत्तं पर प्रवत्सुपाध्यायपदं दत्त्वा तदनुआचार्यपदं दत्तवत्कारणा-
 दुपाध्यायमन्तरेण नहि देयमाचार्यपदमिति सर्वैश्च आश्रयिषिद्वयो पञ्चदश गावा व्याख्यायामपि यदुक्तं श्रीरत्नशेखर सूरिभिस्तथा तथा
 पदस्थापना गणिवाचनाचार्यवाचकाचार्यादिष्वप्रसिद्धाने दीक्षितस्तथादीनामन्येषां वापदार्हाणां आसनोक्त्यादिनिमित्तमोदोस्तसैर्विषयव्यं,
 ज्ञायते हि प्रवत्सांश्च समवसरणे श्लोकेन गणपरपदस्थापनाकारणं मन्त्रिवस्तुपालेनाप्येकविंशतिसूरीणां पदस्थापना कारिणः, इति आश्रयिषि-
 द्वयो । अत्रापि मणिपदादिपदानाम्पुनः श्लोकेन गणपरपदस्थापनाकारणं मन्त्रिवस्तुपालेनाप्येकविंशतिसूरीणां पदस्थापना कारिणः, इति आश्रयिषि-
 द्वयो ।

त्कमोच्छ्रमे महादोषश्चाचार्यक्रमभङ्गापत्तेराचार्यक्रमभङ्गे च जिनाज्ञाभङ्गदोषो लगति आचार्योचरणाया अपि जिनाज्ञासमानत्वात् सिद्धान्त-
 मूलत्वाच्च तथाऽऽधुनिककाले ये निजमात्मानमहंकारतः पण्डितमन्यमानाः केचनसाधवो योगवहन गणिपदादि पदमन्तरेणाऽऽचार्यपदं
 गृह्णन्ति तेहि मण्डूकच्छ्रुतन्यायं स्वीकुर्वते, यथा मण्डूकः भूमौ विचरन् मध्यस्थभूमिभागं विमुच्य समुत्प्लुत्य अग्रे पतति, तन्मण्डूक-
 प्लुतन्यायः प्रोच्यते, तद्वद्व्याकरणशास्त्रेऽपि सूत्रक्रमेण पूर्वसूत्रादुत्तरसूत्रे यत्पदमानीयते, तदनुवर्त्तनं पूर्वोत्तरयोः सूत्रयोर्मध्यस्थं सूत्राणि
 समुच्छ्रय यत्पदमानेतव्यं तत्पदं मण्डूकच्छ्रुतिन्यायेन विज्ञेयं, तद्वद् ये साधवो योगवहन गणिपदादिपदमन्तरेणैवोपाध्यायपदाऽ-
 ऽचार्यपदादिपदं रभसा मण्डूकवत्समुत्प्लुत्य गृह्णन्ति, तेषां पदान्यपि सज्जनानां हास्यजनकानि ज्ञेयानीति । तथा ये साधवः योगो-
 द्ग्रहनमन्तरेणानुक्रमरहिता गणिपदादिपदानि गृह्णन्ति तदद्युक्तं, तेषां पदान्यपि शुद्धसाधूनामप्रमाणभूतानि ज्ञेयानि, जिनाज्ञाविराधकत्वा-
 दिति । गणिपदादिपदानुक्रमस्तत्क्रमेणैव देयं नान्यथेत्युक्तं । अथ गणिपदादिपदान्यपि योग्यस्य साधोः कीदृशैः साधुभिर्दत्तव्यानि ?
 इत्युच्यते आवश्यकदशैकालिकोत्तराध्ययनादिनन्दि सूत्रानुयोगद्वारसूत्रयोगाः येन साधुना कृता भवेयुस्तेन साधुना चारित्रेच्छालुघुदीक्षा
 दातव्या नत्वन्येन नन्धनुयोगद्वारसूत्रमन्तरेण नन्दिक्रिया कारावणेऽनधिकारित्वादिति । तथा बृहद्दीक्षा गणिपदं च योग्यस्य पण्डितपद-
 धारिणा साधुना देयं नत्वन्येन, बृहद्दीक्षा गणिपदसमर्पणे पण्डितपदयुक्तः साधुरेवाधिकारी नत्वन्य इत्यर्थः गणिपदधारित्वात् । तथा पण्डि-
 तपदमपि पण्डितपदधारिणा योग्यस्य देयं नत्वन्येन, तथा वाचकपदाचार्यपददानेऽधिकारी तु आचार्यपदधरः साधुरेव नान्यसाधुरिति,
 आधुनिककाले आचार्यपदधारकसाधुमन्तरेण दृष्टिरागिणो निजपक्षसाधवः साध्यः आरवकाः, आरविकाश्चदृष्टिरागतो यस्य कस्यचित्सा-
 धोराचार्यपदं समर्पयन्ति तदग्रामाण्यं, तत्पदं शुद्धसाधुभिः सुश्रावकैश्च न प्रमाणं कार्यमिति, नहि वाचकपदमाचार्यपदमाचार्यपदधारिसा-
 धुमन्तरेण कैश्चिदन्यैः कस्यचिदाहुं शक्यत इति, न सु चतुर्विधं सङ्गो यथाचार्यपदं प्रयच्छति तस्मिन् को दोषः ? इति चेदुच्यते-चतुर्विध-

सङ्गमस्येऽपि, आचार्यपदपारि साधुरेव योग्याः, नस्तन्यः इत्यलं चिस्वरेण, अतः परं भिक्षेपाधिकारस्तु, परस्परसायोगविधिमनुसृत्यैवैवमोऽ-
वसेय इति । अथ दृष्टभिर्योगवहने तद्वद्वानं च कर्ष्यमित्यर्थे, दृष्टान्तानाह—अथ योगवहनपदुमाने वाऽऽचाम्भकधपोऽभिज्ञेहोपराध्यमन-
सूत्रस्य पदुर्वाऽस्येयास्याध्ययनाप्येष्टमासदुसस्त्रेयसी दृष्टान्तस्तथाहि—श्लोकः । योगक्रिया विना साधुः, सूत्रं पठेन्न पात्रयेत् । दुष्कर्मभि
विलीयन्ते, नास्तेऽपि वरदा सदा ॥ १ ॥ अत्रार्थे सम्बन्धभार्य, पाटलीपुरे श्री बाम्पदी व्यवहारिणावभूतामन्यदा युक्तमीये कर्मोपबेधं
शुश्रूषतुः यथा । धर्मो महामङ्गलमङ्गभाजां, धर्मो जनन्युदसिता स्त्रिलाहि । धर्मं पिता चिन्तितपुरितार्धो, धर्मं सुदृढचिन्तितनित्यदर्शः ॥ १ ॥
पत्नी धेवस्त्रीसुतः सविनयो भ्रातृप्राणालङ्कृतः, स्त्रिग्यो धन्युजन सत्ताऽतिचतुरो नित्यं प्रसन्नाः प्रभुः ॥ निकर्तोमोऽनुचरः स्वदृढनि
मायोपयोग्यं धनं, दुष्मानास्तुदेन सन्तनकिं कस्यापि सम्पद्यते ॥ १ ॥ तस्यै स्यं करणपदुवाऽऽरोम्यमायुर्विधातं, काल्ता क्माऽवनितरतवः
सुनूढो मकिमन्तः । पदुलब्धोर्बोवल परितुल्यं यथाः सीरशुद्धं, सौभाग्यभीरिति फलमहो धर्मसत्य संपन्न ॥ २ ॥ इत्यादि धर्मदेवनामा-
कर्म चारिभम्मीचक्रदुः, तत्रैको भ्राता क्षयोपस्रमवशादुसुवो जातः, शुभमिर्वोन्धं विज्ञाय सूरिपदे स्वापिताः सपञ्चकवीरतिवतिः सर्वेषां
वाचनार्थं ददाति, संशये सति ते सायव दुनः पुनः पुनः भ्रम कुर्वन्ति, रात्रावपि प्रविखावकाष्टं न सम्ये, ततः ज्ञानावरणीय कर्मोदवायेवं चित्त-
वति चित्तां शक्तपारसं, यतोऽयं क्षणमपि रति न प्राप्नोति, धन्यो मे भ्राता निश्चितस्त्विष्टुति, यतः यदुक्तं केनचित् स्वमित्र प्रति—“सूक्तं
हि सत्ते ममापि वचितं यस्मिन् पदुहौ सुजा, निश्चितो १ यदुमोषनो २ उपपन्ना ३ तर्कं दिवासावकाः ४ । कार्यार्कवे विषाणाम्ब-
धितो ५ मानापमाने सयः ६, प्राप्तेनामपवर्धितो ७ हृदय ८ मूर्त्तः सुलं जीवति ॥ १ ॥ परं नैव चिन्तयति, ‘नानाशास्त्रदवाप्तिवश-
रतः भोगोत्सवं कुर्वतां, वेपां यान्ति दिनानि पण्डितजनग्यापामस्त्रिगात्पनां । तेषां जन्म च भीषितं च सफलं तेरेव मूर्त्तिला, येनैः किं
पदुवद्विनेकपरिहर्षिर्भूमारभूर्तेनैः ॥ १ ॥ एव पण्डितमुषान् अभितवन् सुलं सुजां यासवोऽपि चिन्तयन् जगोऽयं ज्ञेयं जहामीति यावत्प्राप्ते ।

अन्यदा मुनयो विहारमूमाहारग्रहादिकार्येषु गतास्ततः स्मरिथिन्तयति, अहो ! बहुभिदवसमयाऽद्य वकाशो लब्धः, इतो निर्गत्य स्वप्सितं, साधयामीति विचिन्त्य स्मरिर्वसतितो बहिर्गतः, एकाकी नगराधिगच्छन् कौमुदीमहोत्सवे एकं स्तम्भं ददर्श । कथंभूतं ? जनैर्गीयमानं, नानाविधभूषणैर्भूषितं, महोत्सवे समाप्ते पुनस्तत्स्थग्भं काकादिभिर्निषेवितं ददर्श, ततः स्मरिरचिन्तयत्, असौ स्तम्भो यदाजनैः पूजितः परिष्ट्व आसीत् तदात्वत्यन्तशोभाग्रहमासीत्, इदानीं तु कामपि शोभां न लभते नूनं परिच्छदसमन्वितस्यैव शोभां भवेत् नान्यथा, तर्हि धिग्मां परिकरतः जिनधर्मतश्च परिभ्रष्ट स्वैरं विहर्षुमिच्छामीत्यादि विचिन्त्य पुनः स्ववसतो समागतः स्वमनसैवालोचनां जग्राह, परं दुश्चिन्तिनेन ज्ञानावर्णायकर्मबद्धं तदवस्थितमेव बभूव, पुनः निर्मलं चारित्रं परिपाल्य स्वाधुः पर्यन्ते ज्ञानातिचारमनालोच्याऽनशनेन मृत्वा सौधर्मस्वर्गे गतः, ततश्चाभीरमुतो जातः, क्रमाधौवने तस्य कन्या परिणायिता क्रमात्तस्याः सुता जाता साऽत्यन्तरूपलावण्या बभूव, अन्यदाऽनेक आभीराः दृतभाजनैः शकटाणि भृत्वा विक्रेतुं ग्रामान्तरं प्रतिस्थिर, तदाऽसौप्याभीरः शकटं भृत्वा स्वपुत्रिकां स्वेकत्वेन संस्थाप्य तैः सार्द्धं चलितः, इतथान्ये शकटिकाः कन्यां वीक्ष्य व्यामोहिताः, व्यग्रमानसा उन्मार्गे शकटानि बाहयामासुः, भग्नानि शकटानि कियन्मात्राणि रूपप्रसक्तानामेतत् यत्परमार्थम् । “रुवेसुजोगिद्धि सुयेइ तिव्वं, अकाल्खिं पावइ से विणासं । रागाउरे से जह वा पर्यगे, आलोअलोले सगुवेइ मच्चुं ॥ १ ॥ तदर्थो यथा रूपेषु यः मृद्धिं लपेति तीव्रं अकालिकं प्राप्नोति सः विनाशम् रागातुरः सः अथवा पतङ्गः आलोक्लोलः समुपैति मृद्युमिति गार्थः । तत्स्वरूपं दृष्ट्वा तज्जनकः चिन्तयामास धिक् संसारस्वरूपं, जीवा असारे मलमूत्रपुरीषपात्रे स्त्रीशरीरे स्वहितसाधननिरपेक्षाः कामिनो मुह्यन्ति इत्यथुच्यादिभावनयोत्पन्नवैराग्यस्ततः दृतादि विक्रीय निजग्रामे समागत्य स्वां दुहितरमुद्राह, सद्गुरुपादमूले दीक्षामुपादत् । क्रमेणावश्यकादियोगोद्धहनं विधाय, उत्तराध्ययनयोगं ब्रह्मा तेनाऽध्ययनत्रयं पठितं, पूर्वोपाजितकर्मोदितत्वेन महता प्रयासेनापि असंखयाध्ययनस्य क्षरमात्रमपि नायाति, ततो गुरुपप्रच्छ एतन्नायाति, गुरुणा भणितं हे मुने ! त्वमाऽ-

ऽध्यात्मवपः कुर्वन् “यावदयमास्तुप” इति रामद्वेयनिब्रह्मार्थं वदं सधुषोषय, तेनोक्तमन्यत्यातैः शुर्वं यद्वाहं घोषयति तदपि मुसेनायाति अस्म-
 द्दुषणोच्चारितत्वाद्वाक्येण इत्यन्ति स्य, स तु सर्गा विमर्शि प्रसूत स्वकर्मैव निन्दति अरे भीव यावदयमास्तुपेति सर्वं सिद्धान्तसारं तदेव पठतस्तस्य
 सौम्यैर्मांसतुसनाम इधे, आत्मनिन्दो विवचनस्याऽऽध्यात्मसङ्कर्तः द्वास्तद्वचनपि व्यतीतानि, ततस्तत्तर्धं घोषयन् शुभध्यानेन क्षपकभेष्या-
 स्तः सङ्कर्मोक्तोक्तमकाशकपवर्धं केवलज्ञानमवाप, ततो वैवैः केवलमपि वाक्त्रे । ततो भूमौ चिरकाळं विद्वत्स्य भूरिष्ठो मम्यान् प्रतिबोध्य
 नास्तदुत्तरेकी अनन्तचतुष्कर्म्यं वाचतं स्वान्मवाप । इत्वं यास्तुसः साधुर्वाचना सिद्धपातकः केवलज्ञानमसाद्य प्रपेदे द्वाभर्तं पदप ॥ १ ॥
 योगवदुमाने नास्तदुत्तरेकी स्थान्तस्तत्समाकृत्यं शुद्धसाधुविमोक्षार्त्ने वदुमानः कार्यो, नत्वाऽप्यान इति । तदा बोमोद्भूतस्विकारिणा-
 यंद्वाहरणमाह यवा कोकः । नखिनीधुत्सवो एत्याचार्यं भीवो सुतोचवा योगवारिस्वमिष्यान्वा क्रियास्वविज्जातनोत् ॥ १ ॥ स्तुहः नवरं
 त्यानद्भुत्तरे सप्तमस्वानेके तद्यवा—“समजसस यगवको महावीरसस गित्स्वं सिसचपदवचनित्वा पञ्चवा, तंवा वदुरया जीवचयसिया अ-
 प्पिवा सादुच्छेदवा दोकिरिया तेरासीया अवदिया” इत्येतत्साठवचिर्वा-भिनामिशितं वस्तवन्ववा मकपक्व मवचनवाको भवति, यवा निन्दता
 इति । तद्वक्तव्यार्थं सुप्रत्येभाह “समणेत्यादि कथमप्रपरं मवचनमार्गमिन्दुवतेऽपकपस्यन्ववा वस्तवन्वीति मवचन निन्दवा प्रज्ञाः भिन्ने,
 तत्र वदुरयपि एकेन समवेन क्रियाप्यासितकमेव वस्तुनोऽनुत्पत्तेः प्रमृतसम्यैवोत्पत्तेर्बहुतु सम्येत्तु रताः सक्ता वदुरया, दीपेकाकाद्रव्यप्रवृत्ति-
 मरूपिण इत्यर्थः । तथा जीवाः प्रदेष्ट एव येषां वै जीवमयेवोक्तिः, अववा जीवमयेवोक्तिः प्रम्युपगम्यतो विधत्ते येषां ते तथा
 वरमप्रदेसोजीवमरूपिण इति हृदयं १ । तथाऽप्यकपस्तुटं वस्तु अभ्युपगम्यतो विधत्ते येषां ते अभ्युपगम्यतो विधत्ते येषां ते तथा
 यावन्ता १ । तथा सधुच्छेदः प्रमृत्स्वन्नन्तरं सप्तमस्वन कर्त्तव्यं च्छेदः सधुच्छेदो विभावाः सधुच्छेदं शुक्ल इति सधुच्छेदिकाः, सप्तमविकारमवक-
 पका इत्यर्थः १ । तथा इ क्रिये सधुदिते, क्षिप्त्वं तवचीयते योविगो वा देहिवा. काकायेत्येव क्रिया इत्येतत्साठवचिर्वा इत्यर्थः ६ । अन्ता जीव-

जीवनोजीवभेदास्त्रयोराशयः समाहृताः त्रिराशिस्तत्प्रयोजनं येषां ते त्रैराशिकाः, राशित्रयाख्यापका इत्यर्थः ६ । तथा स्पृष्टभीवेन कर्म न
स्कन्धबन्धवद्धद्रुमबद्धं तदेषामस्तीत्यवच्छिन्नाः, स्पृष्टकर्म विपाकप्ररूपका इति हृदयम् ७, इति स्थानाङ्गसूत्रवृत्तौ । अथ धर्म उक्तप्ररूपणादि-
रुक्षण श्रुतधर्मस्तत्प्रधानाः प्रणायकत्वेनाचार्या धर्माचार्यास्तन्मतोपदेष्टार इत्यर्थस्तानाह यद्योक्तं स्थानाङ्गसूत्रे तत्रैव स्थले तद्यथा—“एषसिणं
सस्रहं पवयणनिह्णानं सत्तधम्मयारिया होत्या, तं जहा—जमाली १ तीसगुत्ते २ आसाढे ३ आसमिसे ४ गंगे ५ छल्लए ६ गोष्ठामाहिले
७ त्यादिना ” अमी सप्तनिन्दवाः स्थानाङ्गसूत्रे सूचामात्रेण सूचितास्त्वद्विस्तारस्तु तद्वृष्टितोऽवसेयः । तथा अन्यत्रापि प्रोक्तं—अथ के ते
जमालि प्रभृतय ? इति तद्वक्तव्यता लिल्यते—तद्यथा “बहुरयजमालिपभवा १ जीवपणसाय तीसगुत्ताओ २ अवत्तासाढाओ ३ सामुच्छेआ
सविचाओ ४ ॥ १ ॥ गंगाओ दो किरिआ ५ छल्लुआ तेरासिआण उपची ६ । येरायगोठमाहिलपुट्टमबद्धं परूवंति ७ ॥ २ ॥ अनयोरेर्यः
बहुभिः सबरैर्वस्तु निष्पद्यते, नत्वेकसमयेनेति मन्वाना बहुरता जमालिप्रभवा जमालेरुत्पन्नाः १, प्रदेशोऽन्त्यप्रदेशः स एव जीवो येषां ते
प्रदेशजीवाः, प्राकृतत्वाच्च न्यत्यये जीवप्रदेशास्ते त्रिष्यगुत्तादुद्भूताः २, अव्यक्ताः संयतादिज्ञाने सन्देहवादिन आपाढाचार्या ज्ञाताः ३,
सामुच्छेदा उत्पादानन्तरमेव वस्तु समुच्छेदेवादिनोऽध्यामिज्जाज्ञाताः ४ क्रियाद्वय एकत्र समये क्रियाद्वयानुभववादिनो गङ्गाचार्याज्ञाताः
५, त्रैराशिकानां जीवाजीवनोजीवरूपराशित्रयवादिनां छल्लुअति वैशेषिकाभिमतषट्पदार्थ निरूपकत्वादुल्लङ्गगोत्रत्वाच्च षडुल्लङ्को रोहशुसः
तस्मादुत्पत्तिः ६ स्यविराज गोष्ठामाहिलाः स्पृष्टं कञ्चुकवत् अवद्धं चासम्बद्धं न तु क्षीरनीरवदन्योन्यानुगतमात्मप्रदेशैः समं कर्मेति
प्ररूपयन्ति अनेन च गोष्ठामाहिलादेवाऽवच्छिन्नानामुत्पत्तिरिति सूचितमिति गाया द्याक्षरार्थः २ भावार्थस्त्वनयोः गाययोः सम्प्रदायादव-
सेयो, विशेषाधिकारस्तु श्रीउत्तराध्ययनसूत्रवृत्ति प्रमुखतोऽवसेयः । एते सप्तापि निह्नुवाः सूचनमात्रेणोक्ताः तन्मध्ये तृतीयनिह्वस्तु योगक्रिया
वहनानन्तरं मिथ्यात्वोदयेन समुत्पन्नाः । इत्थं अनेकस्थानेषु साधूपधानतपो वर्णितं दृश्यते, अहो ! तदपलपनं यः करोति तस्य धार्ष्ट्यमना-

इहप्य यत्कस्य सृष्टिर्दृष्टं यास्ये, तदा तु यम्यकनादिचरित्रं ध्येयं प्राप्नोति, एते सुनिवमपि तथेदं श्लोकोक्तमालं सम्प्रदायांगितं भवेदं
 भेदाभिरुच्य नाम्नां पूर्वां पोकास संज्ञके बने सगच्छा आर्यापादयुरयाः समवासापुं, तेनसागयपाठिनो बहवः चिद्व्यां, धर्मिगहंयोगेदने
 प्रतिपन्नाः क्रियास्ताव यदुदु, तयाविकल्पमोदयाचनेन दिने राज्ञी हृदययुगेन काळं कृत्वा सौचभेदेनलोके नञिनीरुत्वं विमाने देवसेनेनो-
 त्पन्ना, न च विज्ञाता केनापि गच्छम्ये ततोऽवधिज्ञानोपयोगात् तान् संयतान् आगाहयोगान्वाः प्रपन्नां चिदांय साध्यनुकम्पया समा-
 गत्य त्वेव बरीस्वस्थिभ्योत्पन्नाय मोक्षास्ते सायवो, योगयोगवहनकर्णारः प्रतिना वैरागिकालं युद्धीव, त्वेव बचः साधुयि कृतं, त्वेव
 मुहस्योदेव समुदेवादुदाय त्वद्भवा कृता एव दिव्यमयावपस्तेन देवेन तेषां साधूनां काकगङ्गादिविचिन् रक्षयता ब्रीधमेव निस्तारिता यो
 मास्तवस्तेन तच्छरीरं कृत्वा दिवं गच्छता मोक्तं, यो साक्षाः ! यवञ्चि पूर्यैयापरावः क्षमणीयाः, पदसंयतेन संयमिता आत्यन्तो बन्ध-
 नादिकारिताचारिणिणो यूये, अहं समुक्तदिने काळं कृत्वा विद्यया यो यम्यनुकम्पयाऽवागतो, निस्तारितांय यवतां योगाः, इत्यापुक्त्वा क्लृ-
 क्तितास्वत्मानं गतः, तवस्ते सापमस्तद्वपुः पश्चिप्य चित्तयन्त्वो नञिरतोऽप्यगरो बहुकालं वन्दितं, तदित्कम्प्यत्रापि ब्रह्मा, को ब्रीभति
 कोऽपि संयता कोऽप्यसंयतो देवाः इति ततोऽप्यन्तमेव श्रेयोऽप्यस्या हंसयवन्दनं यथासादय स्यात्, इत्थं तवाविच मुंक्कमोदवाचे लिज्वा-
 परिबतवतयाः सायवोऽप्यकनादं प्रतिपन्ना, परस्परं न बन्धते, ततः स्ववैरिस्तेऽभिहितोः, यदि परस्मिन् सर्वत्र यवतां सन्देहस्वार्हि केनांवाचं
 बीतेन मोक्तं देवोहमिति तथापि यवतां कथं नं सन्देहः, किं स देवो वाऽवेवो वेति, अवाऽप्यकनादी प्राह-तेन स्वयमेव कश्चित्मां देवस्वका
 देवस्ते च मस्यस्त एव ह्यं न तत्र सन्देहः, अथ सिद्धान्तवादी प्राह-इत्थं यथेवं तदिदे एव कथयन्ति ययं सायवः, तथा सांयुक्तेयं प्रत्यक्ष एव
 इत्येते, तेषु काः सायुक्तसन्देहो ! केन परस्परं यूयं न बन्धते, न च सायुक्तनादेव वाक्यं सत्यमिति युज्यामि वक्तुं शक्यं, यथेववाक्यं तु क्रीडा-
 वर्ककम्प्यत्रापि साम्प्राम्ये, न तु सायुक्तनं, त्वसत्यवचनविलतत्वावेषमिति । किञ्च यदि मत्पक्षेऽप्यपि यतिषु यवतां ब्रह्मा, तर्हि परोक्षेण भीषा-

द्विषु सुतरामसौ प्राप्नोति, तथा च यति रूपे प्राणिनि साधुत्वं भवेत् सन्दिग्धमेव प्रतिमायां तु जिनत्वं नास्ति निश्चयतः, ततः किमिति
 सा वन्द्या साधुरूपे च किमिति वन्दनप्रतिषेधः ? । तदा स वादी स्माह—असंयत देवाधिष्ठितयतिरूपे वन्द्यमाने तद्गताऽसंयमरूपपापानुमतिः स्या-
 न्नत्वसौ प्रतिमायामिति, अत्रोच्यते यथेवं तर्हि ननु देवताधिष्ठितप्रतिमायामप्यनुमतिलक्षणो दोषो भवेदेवेति । अथाऽव्यक्तवादी स्माह—नायं
 प्रतिमायां दोषः, विशुद्धाध्यवसायस्य जिनबुद्ध्या नमस्यतः । अथ सिद्धान्तवादी प्राह—यथेवं ततो यतिबुद्ध्या यतिरूपं विशुद्धस्य नम-
 स्यतः को दोषो, येन भवन्तः परस्परं न वन्दध्वं ? अत्राहाऽव्यक्तवादी—कश्चिद्यथेवं तर्हि लिङ्गमात्रधारिणं पार्श्वस्थादिकमपि यतिबुद्ध्या
 विशुद्धस्य नमस्यतो न दोषः । अथ सिद्धान्तवादी प्राह—तदयुक्तं पार्श्वस्थादीनां सम्यग् निर्ग्रन्थरूपस्याभावत्तदभावश्च आहरेण विहारेणे
 त्यादि निर्ग्रन्थलिङ्गस्यानुपलम्भात्ततः प्रत्यक्षं दीपवतः पार्श्वस्थादीन्वन्दमानस्य सावधानुज्ञालक्षणो दोष एव उक्तं च, “जहलं बगलिगं
 जाणत्तस्स नमओ हवइ । दोसो निब्बधंसं पि नाज्ज वंदमाणे धुवो दोसो ॥ १ ॥” इति अत्र वेलं वगलिङ्गमिति शब्देन भाण्डविदुप-
 कादि गृहीतसाधुवेष इत्यर्थः । अथ प्रतिमामपि न वन्दध्वं यूयं, इन्त यथेवं शङ्काचारी भवांस्तर्हि मा देवकृता आहारादयो भवेयुरित्याहा-
 रोपधिशय्यादयोऽपि न ग्राह्या इति । किञ्चैवमतिशङ्कालुतायां सत्यां समस्तव्यवहारोच्छेदप्रसङ्गः, यतो निश्चयकारिज्ञानं विना को जानाति
 यदिदं शुद्धसुताशुद्धं, निर्जीवसुतजीवयुद्धं, इत्यादिकमपि ज्ञानं विना निश्चीयते नहि ? । किमिदं भक्तं कृमयो वा चीवरादौ प्राणिकं वा
 सर्पो वेत्यादि सर्वत्र भ्रान्त्यनिवृत्तेः, सर्वमभोग्य प्राप्तं चेति, यथा वा आर्याषाढदेवो यतिरूपधरोऽत्र दृष्टस्तथा कियन्तः सुरा अन्ये भवद्भिः
 दृष्टपूर्विणो यदेतावतामात्रेणाऽपि सर्वत्राऽप्रत्ययो भवतां सजातो ? नहि कदाचित्कथंचित्कंचिदाश्चर्यकल्पे कस्मिंश्चित्प्रत्ययाविधे दृष्टे सर्वत्र तथा
 भावाशङ्का युज्यते, तस्माद्यवहारनयमाश्रित्य युक्तं भवतामन्योन्यवन्दनादिक, यतः छाग्रस्थानां हि सर्वाप्रवृत्तिः व्यवहारतः स्यात्, तदु-
 च्छेदे तीर्थस्याऽप्युच्छेदः प्रसज्यते, यदाहुः—“जइ जिनमयं पवज्जहन्ता मा ववहार निच्छण सुअह । ववहारनयउच्छेए तित्थोच्छेओ जओ वस्सं

॥ १ ॥” सर्वज्ञा अपि व्यवहारपार्श्वे नोच्छेद्यन्ति, यदुक्तं महाभाष्ये श्रीभिनयप्रयोगिपदैः—“सत्तन्त्रो वि वक्ष्यमिदमुद्धृतिं गरीयं सुप
विहीर को वेदं सम्पन्नवदय कथा इत्युक्तं १” न कोपयति नाममाणी करोवीति सर्वज्ञो न परिहरति शब्दके इत्यर्थः, इत्यादि
शुक्तिभिः स्वविरसाधुभिः प्रज्ञाप्तिं न विदुः, ततः कायोत्सर्गपूर्वं स्वविदिते बहिष्कृता पर्यट्योऽप्युक्तवादिनोऽन्यदा
राजगृहाभिर्भेदं भव्यः, तत्र च गौर्यवदसम्भूतो बलमश्रो नोप राजा, स च आद्यपर्याराधकत्वेन शुद्धभावात् ततस्तेन भावकनृपेण कस्य-
चिन्मुक्तेन युक्तं, यथाऽप्युक्तवादिनो निन्वा इह सपत्न्या, युगश्लेषकैत्ये किमुन्ति, स भावो भूषालः तान् प्रतिबोचयितुं निजैः मते बद्धान्
धीमताय । यत् ततो गरीपतिः कुत्रिदं कोपं यदर्थेन स्वकीयेष्वेकानित्यादिषु, कृतमर्देन सर्वानप्यमून् मर्दयत्, इतिपादैर्बद्धाऽ
मन्मथैवैति भूषितबनमाकृष्य कदाप्यस्या जना विषेर्मथन्ते, इति विधानं कर्त्ताय रामपुत्रा आनिन्तिरे, तान् भीष्मं हनवो भीमाः, भूपति
मूर्ध्नि, हे गरीपते ! भावोऽपि त्वं कृष्णस्मान् साधून् ईसि ? कृष्णोक्तं, यूयं तस्करा हेरिष्ठा वा साधवो वा को युष्यान् केषीति तृपेण
प्रोक्तं वे मरजयं भीता विल्लाः प्रोचिरे, राजन् ! नृनं वरं साधवा, नान्याः, भूयोऽप्यवधीत्, यस्मिन्ने सवमपि वस्तु अव्यक्तं, तस्मान्
कोऽप्य युष्यान् सत्त्वान् साधून् मर्दयिष्यति कर्षं युष्माभिः कथ्यते ? युष्मन्मे वारहपि भावो अग्नौ वाऽस्मि, तत्कथं गूढं मां आचरं
भूय ? अव्यक्तवादेन परस्परस्वन्दतां युष्माकं स्वप्नानि प्रसङ्गात् । अथ वेदप्रवहानः प्रणिपद्यत तदा निम्नव्ययभाजं युष्यान् उक्तमानं
मर्दयामि, तवस्ते सखिवा भूषेगिरा वरं सम्पुत्राः, श्रीमन्निनोक्तानिप्रियासयन्तिवा परस्परं यथा वृत्ते वेदमानाः अग्न्याः स्मो
वपे, एते पुनः प्रोचुः, हे साधुराज ! तया वरं विदं भ्रान्ताः सन्त्यामि प्राणितास्ततो मज्जता युक्तो भूयोऽवधीत् युष्मन्प्रतिबोचयितुं यथा
यदुक्तं विदये, तत्सर्वं सम्नीयं । क इयं ॥ इत्युदीरं बहुमानपूर्वकं तेन भूषवरेण वस्त्रिताः साधवाः पुनरवागमोचकाः पूर्ववज्जगन्ति हे विज-
हिरे ॥ १ ॥ यदुर्बोचरे वीरमीता इदं वदन्ते जगत्सर्वं वेदमीक्ष्य विदुःस्यो विवा कथा ॥ २ ॥ काव्यं ॥ सिद्धान्तवर्तीको इत्येकवाची,

विग्रश्च माभूच्च विचिन्त्यशिष्यान् । स्वर्गात्समेत्येह विधिं ततान्, तेषां स देवः श्रुतभक्तियुक्तः ॥ १ ॥ इति योगवहनस्थिरीकरणे श्रीआ-
पाढाचार्यशिष्योदाहरणं सम्पूर्णम् ॥ इति साधुयोगवहनविषये ज्ञातद्वयमन्येऽपि दृष्टान्ताः स्वयमेव विद्वद्भिर्विज्ञेया, एवं विभाव्य भव्यभिक्षुभि-
र्योगवहनपुरस्सरमेव सूत्रादिकं भणनीयं, नत्वन्यथेति बहुषु जैनसिद्धान्तेषु जिनैरुक्तं, तत्कारणात् जिनाज्ञा परिपालकाः साधवस्तु योगवह-
नपुरस्सरमेव सूत्राणि पठन्ति, नत्वन्यथेति । इत्यादि जैनसिद्धान्तेषु बहुस्थानेषु साधुभिरपि योगवहनपुरस्सरं सूत्रसमूहं पठनीयमित्युक्तं,
तर्हि श्रावकाणां तु का कथा ? तत्तत्स्वीर्यङ्कराज्ञा परिपालकाः श्रावकास्तु जैनागमं नहि पठन्ति वाचयन्ति च जैनागमेषु श्रावकाणामागम-
वाचन निषिद्धत्वादिति विशेषार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्यासदयाविमलजित्पुशित्यपन्यासश्रीसीभाग्यविमलजिद्धिनेय पन्यासमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचन-
मीमांसाहृदौ श्रीसप्तदशकाव्यार्थः ॥ १७ ॥

ये योगोद्वहनं विधाय मुनयः सूत्रं पठन्त्युत्तमं,
श्राद्धा ये विहिताग्रयोगयतिनां शीलादिशुद्धात्मनाम् ।

वक्त्राच्चैव सुसार्ववाक्य कलितं शृण्वन्ति सूत्रं वरं,
ते गच्छन्ति समेऽपि मुक्तिविमलद्रङ्गं गृहं श्रेयसाम् ॥ १८ ॥

अथाष्टदशकाव्याख्यामाह । अत्र काव्ये ये मुनयः योगोद्वहनं कृत्वा सूत्रं पठन्ति तथा शीलादिशुद्धात्मनां साधूनां सुखतः सूत्रं
शृण्वन्ति ते मुक्तिपुरीं गच्छन्तीति दर्शयन्माह ये योगोद्वहनमिति-ये मुनयः ये साधवः योगोद्वहनमिति योगवहनं विधायेति कृत्वा उत्तममिति

भेष्ट दुरागमं परन्ति, तथा ये भ्रात्रा ये भ्रातृका ये भ्रातृकाः विविताप्रयोगयतिनामिषि निविताः कुतो यद्वा भेष्टाः योगाः भेष्टे विविताप्रयोगाः निविताप्रयोगाः ते यतिन सापद्य विविताप्रयोगयतिनस्तेषां विविताप्रयोगयतिनां वृनिषाचका यतिष्वन् नान्तोऽपि यदुक्तं श्रुष्टरत्नाकरनाम श्रुष्टयेदनायवायासहत्वाष्टे प्रथमे वाचनोपायसाधु श्रुष्टरत्नयिष्यदया रिष्युपीयसियतिनां भ्रमजयवर्णी तथा इति तथा यतिष यतिनि प्रोक्ताः इति श्रुष्टयेदे, इति हीरसौभाग्यकाव्यगतपंचमसर्गाविष्काव्यहृत्वा। पुनः कथं भूषणानां यतीनां ? श्रीसादिशुद्धात्मनापिपि श्रीसादिनिः स्वकीयशुद्धाचारिदिभिः शुद्ध आत्मा येषां ते श्रीसाविशुद्धात्मनो यतयस्तेषां श्रीसादिशुद्धात्मनमेतादृशानां वन्यत्वं सुसत्त्वं च निधयेन सुसार्वदात्म्यकच्छिदिभिः श्रौचिना ये सार्वस्तीर्षहरास्तेषां वाक्यं तेन कस्मिं सशितं परं श्रेष्ठं वृत्रपानयं वृष्यन्ति ते स्मेऽपि ते सर्वेऽपि सापद्यः भावकाश्च गच्छन्ति व्रजन्ति, इत्याह श्रुतिविष्कट्टमिति वृत्तिर्वैकल्यमा विष्कट्टो निर्मलो को ईदो कमारं तं प्रविशुक्तिर्वीसोऽपरां, इत्यामिपानविन्तामन्यौ प्रथमकाष्टे, कथं श्रुतं तथमरं ? भेदसां कल्याणानां श्रुतं स्वानमिति कल्याणव्यर्थः ॥ विवेकापस्त्यं च सापद्यः योगवहनं कृत्वा श्रुत्यानि पवन्ति ते मोक्षसङ्कटं निर्मलेनारं प्रतिगच्छन्ति, तथा ये भ्रातृकाः विविताप्रयोगानां कवीनां श्रीसादिशुद्धात्मनां च सुखात् वीर्यहरावकलितममयं वृष्यन्ति ते भ्रातृा अपि मोक्षनाम निर्मलमरं प्रतिगच्छन्तीति मयः। अथ श्रीकादिशुद्धात्मनामित्यत्रादिशुद्धात् उत्तमभ्रकरणादितिः साधयोऽपि श्रुता, इति उत्तमभ्रकरणा कर्तारः सापद्यस्तु साधुरूपेण हि वृत्तिनो ईपास्त्यैषाऽऽपुनिककरालकलिकालासोऽत्रा ये व्याख्यानवाचनसमये सुखेष्टुलवकिाया वन्यवस्योत्सायकाः ते वेषपारिषोऽपि महाकुनविना विष्याच्छ्रुपाः सर्वश्रुतीगुब्दपूर्वाचार्यं प्रणीतसिद्धान्तादि प्रोत्सायकाः सुम्यकमल सारका इया इति। मनु ते कथं विष्याच्छ्रुप इति चेदुच्यते ये शार्गिन एषपदासरवयापी कुर्वे-केषं श्रुतं प्रवाणी कुर्वते तेऽपि मिथ्याच्छ्रुयो इया, यदुक्तं-“पयमस्तरेषि इक्षिषि जो नरो बह इव निदिह। सेत रोचते रिपु विच्छिदिदि जनास्त्रि ॥ १ ॥ इति यदु जैनशास्त्रे, तथा यदु ज्ञापयच्छाद्रिगच्छपरम्परामु साधूनां

व्याख्यान वाचनसमयऽवश्यं मुखेष्टुखवस्त्रिकाया बन्धनस्योक्तत्वात्, तेषां कुमतिनां वन्दनानमस्कारादिकमपि भविनां भूयसे भवन्नमणाय
 भवतीति । अत्र कश्चिदाशङ्क्यं कुर्वन् प्राह—ननु साधुभिर्मुखेष्टुखवस्त्रिका बन्धनीया, इति कस्मिन् शास्त्रे प्रोक्तं? मुखग्रन्थं तु लुम्पाकारं तु निरन्तरं
 मुखवस्त्रिका बन्धामेव रक्षन्ति, तत्कारणात् तै एकान्तवादिनस्तथा तेषां कुलिङ्गत्वमत्र तु तत्कारणे सति वसति प्रमार्जनादौ बन्धनीया, ततो नैका-
 न्तवादः, तथा पंचवस्तु ग्रन्थेऽपि साधूनां मुखवस्त्रिका बन्धनं प्रोक्तं श्रीहरिभद्रमूरिभिस्तथा च तत्पाठः । “चउरंगुलं वहल्यीएयं मुहणं तगस्स उ
 पमाणं विंति तोचिय मुहणपमाणउ णिपुणं ॥८१७॥ सपाइयमपायरेणु पमज्जवसहि पमज्जणट्ठा वयंति मुहपोतीणा समुहं च बंधइ चीए वसहि
 पमज्जं तो ॥८१८॥” तद्बृहत्केदेशे यदुक्तम्, श्रीहरिभद्रमूरिभिस्तत्पाठो यथा “चतुरङ्गुलवितस्तिः एतन्मुखानन्तकस्य तु प्रमाणं द्वितीयोऽपि
 च आदेशः अत्रैव मुखप्रमाणनिष्पन्नं ॥ ८१७ ॥ एतत्प्रयोजनमाह सम्पातिमरजोरेणुप्रमार्जनार्थं एतन्निमित्तं वदन्ति मुखपोतीतीर्थद्वारादयः
 तथा नासां मुखं च बध्नाति तया वसत्यादि प्रमार्जनात् ॥ ८१८ ॥” इति पंचवस्तुके ॥ तथैव नियुक्ति सूत्रेऽपि प्रोक्तं तद्यथा । “चउरं-
 गुल विहत्थी एवं मुहणंतगस्स उपमाणं । वीयं मुहणपमाणं गणणमासमाणेण इक्किं ॥ १०६३ ॥ संपाइमरयरेणू पमज्जणट्ठा वयति मुहपत्तिं ।
 नामं मुहं च बंधइ तीएवसहि पमज्जं तो ॥ १०६४ ॥” तद्बृहत्तिदेशो, यथा—चत्वार्यङ्गुलानि वितस्तिश्च एतच्चतुरस्रं मुखानन्तप्रमाणं
 अथ वेदं द्वितीयं प्रमाणं यदुत मुखप्रमाणं कार्य एतदुक्तं भ० वसति प्रमार्जनादौ व्यक्षां कोणद्वये गृहीत्वा यथा कुकाटिकायां ग्रन्थि दातुं
 शक्नोति तथा कार्यं गणना प्रमाणेन तदेकमेव मुखानन्तकं भवति ॥ १०६३ ॥ सम्पा० सम्पातिमसस्वरक्षणार्थं जल्पद्भिर्मुखे दीयते रजः
 सचित्रेणुस्तत्प्रमार्जनार्थं मुखवस्त्रिकां वदन्ति नांसिकां मुखं च बध्नाति यथा मुखवस्त्रिकया वसति प्रमार्जयन् येन मुखादौ न रजः प्रवि-
 शति ॥ १०६४ ॥ तथा प्रवचनसारोद्धारस्यैकषष्टिमद्वारेऽपि प्रोक्तं तद्यथा—गाथा । “चउरंगुलं विहत्थी एवं मुहणंतगस्सओमाणं वीओ विय-
 आपसो मुहणपमाणेण निष्फन्नं ॥ ५१६-॥ तद्बृहत्तिर्यथा चउ० चत्वारि अङ्गुलानि एका च विनस्तिरेतच्चतुरस्रस्य मुखानन्तकस्य मुखव-

शिक्षायाः प्रमाणस्य वा द्वितीय आदेशो मथान्वरं मुखप्रमाणेन निज्यञ्च मुखानन्तरं पठदुक्तं भवति-वसतिं प्रमाजयसः साधोर्नासिकायां
 मुत्तं च रजः प्रवेशरक्षणार्थं तद्वारभूमौ नासिका श्वासोच्छ्वासस्तोषपरिहारार्थं च यावता मुखं प्रच्छाद्यते, प्रथमा काणश्चयनं युहीत्वा पृष्ठ-
 तत्र कुक्षान्धिकायां यावता ग्रन्थि दातुं शक्यते तत्प्रमाणा मुखवक्षिका करणीया इति । तथा तत्रैव द्वारे पुनः प्रोक्त-नाया । “सपाश्रमं रय-
 रेणू पमज्जगृह्यन् वयन्ति सुहपोती । नासे मूत्रं च वंशः वीए वसतिं पमज्जतो ॥ ५२३ ॥ तद्वृद्धचित्तया संपाश्रमेति० सपातिमजीवामसिकाम
 त्सकायास्तसद्व्यस्तोपां रक्षणार्थं भाषमाणैस्तुल्ये मुखवक्षिका दीयते, तथा रजः सखिचष्टयिषीकायस्तत्प्रमाणार्थं च मुखपोसिका दीयते रणु-
 प्रमाणनार्थं प्रतिपादयन्ति वीर्यद्वारादयस्तथा वसतिं प्रमाणयन् साधुनर्त्सां मुखं च वनाभि आच्छादयति तथा मुखपोसिकाया यथा मुखदादौ
 रेणुन प्रविशतीति ॥ ५२३ ॥ इति प्रबचनसारोच्चारवृत्तौ तथा आचारविनिरुपग्रन्थेऽपि यदुक्तं श्रीवृद्धमानमूरिर्मिलितस्याठा यथा-वितस्ति-
 चत्वारोऽङ्गुलामेति चतुरस्रं तुल्यवक्षिकामात्राण तस्य समाचाररचना वक्षस्य पक्षी वामतो द्विधान्यस्यतः परत्र भजेनेन द्विगुणं तवस्वीर्यं
 भेन्नाष्टगुणं कुर्यात्, मुखवक्षिकयोः वामपार्श्वे बहिर्वक्षपाली धारणं दक्षानां तु धारणं चोपरि द्वितीयोप्यादेशः मुखप्रमाणेन कपोलपृथुना
 दियोगेन मुरयक्षिकाया अपिष्यमपि भवति न दोषः इत्याचारविनकरे, साधुविनकृत्यग्रन्येऽपि भीहरिमृदूरिभिरपि प्रोक्तं, तथा च
 तस्याठः तत्र प्रमाणतः पौडश्चाष्टगुलावदनवक्षिका कार्या निजनिजमुखसमाना वा यस्यादेशः द्वितीयोऽयं ॥ १०॥ सपातिमसस्वरजोरेणूना रस-
 जाय मुखवक्षं वसते प्रमाणनार्थं मुखनासं तेन बध्नाति ॥ ११ ॥ त्र्यङ्गुलद्विगुलमितं रजोहरणमस्य करमिति द्रष्टव्यं अष्टाङ्गुला दक्षा
 अयं निजीधसमये विज्ञेयोऽयं ॥ १२ ॥ इति साधुविनकृत्ये । अथ व्याख्यानसमये व्याख्यानकर्तृणां साधुनां मुखे मुखवक्षिका बन्धन-
 स्यात्साराणि भिष्यन्ते । तथा ब्रह्ममन्त्रानुकेनल्लिखरिभे त्रिकया कर्त्रीरक्षणी सम्बन्धेऽप्युक्तं वरपाठो यथा-सर्वोऽन्यथा कुण्डिन्यां नगर्षी पर-
 मन्त्राणां सार्यवाहस्य ज्ञातव्यो रोहिण्यजिवाभा इति, सम्पन्ना वेपमन्यवेपता परमप्रयुक्ता तथा बन्धतेति भक्त्या वेपान्

शृणोति युर्वन्तिके धर्मं पथूपास्ते साध्वीजनं परिणीता चेयं गृहजामात्रा विमलाभिधानेन वणिक् सनुना, ततः करोति पित्रवष्टभेन
 विशिष्टं धर्मं पठिता, लक्षमधिकं स्वाध्यायस्य बुध्यते स्वनामवत् कर्मग्रन्थादि प्रकरणानि, प्रतिपन्नानि चानया द्वादशापि श्रावकव्रतानि,
 पालयति निरतिचाराणि, ततोऽन्यदा आस्थानोपविष्टेन मोहमहाचरदेन चिन्तातुरेण निरीक्षिता दिशः ततो मंत्रिसामन्तादिभिरुक्तं आदि-
 शतदेव ! ततो मोहनृपेणोक्तप्रश्नप्रतिपक्षवर्गेऽतीव निविडी भूता हृदयते रोहिणी, तत्किमिदानीं ? ततस्तैर्विहस्योक्तं देवसर्वोऽपि निविडो
 यावदुष्मान्मानुषमात्रस्यापि गोचरं नावगच्छति, ततो मोहराजेनोक्तं प्रेष्यतां तत्र कोऽपि यस्तां पञ्चान्गुलीं निवर्त्तयति, अतो यावदेकमपि
 निरूपयिष्यति तावत्स्वयमप्युत्थाय प्रोक्तं विक्रया एष तावन्ममैव दीयतामादेशः, पश्यामि तावत्तस्याः प्रमाणमतः संज्ञिता सर्वैरेषा गता
 च तत्समीपे, स्त्रीपुरुषकथा भक्तकथा राजकथा लक्षणैश्चतुर्भिरात्मरूपैः प्रपिष्टा च सा परमयोगिनी इव तन्मुखे, ततः पितृगृहे बन्धु-
 व्छादनादिकं निश्चितमवाप्नोति रोहिणी कर्म च मातृपितृप्रसादेन न कोऽपि कारयति गृहे, ततो देवगृहं गतायां कांचिद्दार्त्ता प्रियां पश्य-
 न्युपविशति गत्वा तत्समीपे, ततो देववन्दनं परिहृत्याभिदधाति हले ! मयैतच्छ्रुतं, एतच्चाद्यष्टत्वं त्वद्गृहे ? सा प्राह-नैवं केनाप्य सङ्गतं कथितं,
 ततो रोहिणी प्राह-असत्यामद्विला मगाध्यपलपसि ? सा प्राह-कथमहमलीकेत्यादि विकृत्यतया लगतितया सह रादीं कर्तुं, ततो विक्रया योगिनी
 ससुत्साहिता करोत्यन्यया सह राजकथां निवेद्य गतायां चतस्यां प्रारभतेऽपरया सार्द्धं स्त्रीपुरुषकथां, स्वजनादिभीत्या चोत्थितायामस्यां मन्यया
 सह विदधाति भक्तकथां, ययावत्सौ च ततः प्रस्तावयति त्विदं कथाचित् समं देशकथां ततो गृहान्निर्गता प्रहरद्वयेऽपि न निवर्त्तते, एवं च प्रतिदिनं कुर्वा-
 णाम्यस्मिन् दिने हस्तौ योजयित्वा केनाऽपि श्रावकेणोक्तासौ महाभावे क्षणमात्रेतावच्चेदगृहे समागम्यते तदेतावच्छ्रुत्वा भावैरेकाग्रैरेव नन्तु सुख्यते,
 क्रिमिं वात्ताः कुल्य युधं ? ततो रुष्टोत्तरयति वान्धव ! किं कूर्मोऽन्यत्र तावत्कोऽपि कस्यचिन्न मिलति, कस्यापि सत्के कोऽपि न गच्छत्यतः
 प्रियमेलकोऽत्रैव भवति क्षणमात्रमेकान्तेन सुखं दुःखमात्र किञ्चिदुच्यते, इति नाऽसमाधानं विधेयमिति साध्वीनां चोपाश्रये स्वाध्यायं परिहृत्याऽ-

परापरभाविकाभिः सह प्रारम्भे तथैव विरुद्धा प्रबन्धे, गृह्णाति साधुसाध्वी धार्मिकादि दोषानऽनवरत ततो यदि साध्वी किञ्चिच्छिष्यस्यति,
 महामाये ! पठितं सर्वमपि परिगच्छितुं लभे, क्रियतेनैरिक्कामुयिक्कापायकारणेन क्वलकर्मणं गतेतुना विषया परपरिवादानर्थक्षणेन सर्वसम्प-
 धिनिमित्तं मृतक्यं स्वाध्यायमेव विधेहि, ततो मुखमोटक दत्त्वा प्रतिषदसीच्छाकारेण आर्थिकं व्रतिनामपि दूरचिह्नौ विषया परपरिवादी
 परं तावन्तरेष्वन्यमपि मुक्तेन बद्धेन विष्टुतं न कश्चित्प्रयागः, परं तेषां तु वयमपि मुखेनैव कथयामो न बान्धवैरिव वय मायां कसु न जानीमो,
 यादृशं तु विष्टुतिं तादृशं पितुरपि सत्कं स्फुट्येव वदामो यदि प्रविशसते, तर्हि को रूप्यतु कोऽपि सुखं, ततो ज्ञातं यमनर्हिवराकी सदुपवेक्षाना
 मित्युपेक्षिता साध्वीमिरन्यदा च नि शङ्कीभूता गुरुसभिधाने न्यास्यानेऽप्युपनिष्ठा वस्त्रेणाच्छाद्यवक्तुं कस्याचित्कर्णे स्थित्वा वदति किञ्चि-
 दन्यतरस्यास्त्वपरं तावदावदरप्यप्रचमहिपीबपत्वल्लल सर्वमपि व्याख्याने समागतजनमालाद्य करोत्यन्येषामपि श्रुतिभङ्गं भवदुहिता चेति
 न कोऽपि किञ्चिज्जन्त्यति गुर्वदिना तु कदाचित्कथमपि श्रित्तिता वदति भगवन्नाहं कनापि सह किञ्चिज्जन्त्यामि परं यदि पृष्ट केनापि
 यत्किञ्चिदुचरं नदीयते तर्हि स्वन्वेयमित्यपि प्रसिद्धिर्लभ्यते, तत्रयादेशे यदि क्वचित्सह किञ्चिज्जन्त्ये इति ततो गुरुभिरप्युपसृता, सर्वतो
 निःशङ्कीभूतागन्तमधिष्ठिताऽसौ विरुद्धा ततस्तदत्यन्तासक्तौ परिगलित सर्वमपि पूर्वाधीतं विस्मृतवदयं न चिन्तयति व्रतानि नाऽल्लो
 वयति तदतिषरान् प्रमादति देववन्दनार्थं न मुखयत्यऽप्येतन्मं, न रमते चित्तं धर्मकथायां, करात्यनादरण किञ्चित्प्रतिक्रमणादिक, इति
 मुखनमानुकेष्वलिचरिषवचनादपि व्याख्यानिवाचनादि समये साधूना मुखवक्षिणाबन्धनं सम्भान्यत एव । तथा चैत्यवन्दनं दृष्ट्वाप्येऽपि
 यदुक्तं गाथा । “सिंहासने निसज्जो पायेव विठण पायपिठमि । करधरियजोगसुहो मिणनाहो देसणां कुणइ ॥ १ ॥ तेण चिय मुखरा
 कुणति मक्खानमेयं सुहायं । ज वे मिणपरिक्खा भरंसी सुहोपीयी नवरं ॥ २ ॥” इति चैत्यवन्दनदृष्ट्वाप्ये । तथैव लोकमकाशग्रन्थे विंशच्च-
 मसर्गेऽपि मोक्षमिति । अत्र देशनासमये मुखवक्षिणाधनोत्थापक कविदासकां कुर्वाहन्नु चैत्यवन्दनभाष्ये च लाघवकाशे तु तीय-

रवद्वयोगमुद्रया स्मरिवरैरपि देशना दातव्या नवरमाचार्यमुखे मुखवस्त्रिका धार्या इति प्रोक्तं, परं वन्धनीया इति तु नोक्तं, ततः कथं मुख-
 वस्त्रबन्धनोपदेशः ? इति चेदुच्यते अत्रोत्तरं भो लुप्तागमकलाप ! एतदपि तव वचनं कपटिकपटफला विलसितं, यतो योगमुद्रया साधवो
 देशनां ददति तदा मुखवस्त्रिकाबन्धनं युज्यते एव योगमुद्रा लक्षणं चेदं अन्योन्यान्तरिताङ्गुल्योर्द्वयोर्हस्तयोर्दशङ्गुल्यः परस्परमन्त-
 रिताः कृता यत्र तथा कमलकोशाकारवत् संययोजिता यत्र तादृग्द्राभ्यां हस्ताभ्यां युक्ता, तथा द्वे कोणोर्द्वे उदरोपरि संस्थापनीये इति
 योगमुद्रा । यदुक्तं देववन्दनभाष्ये श्रीमद्देवेन्द्रस्मरिभिस्तद्यथा गाथा । अन्नुण्णतरिअगुलि कोसागारेहिं दोहिं हत्येहिं । पिटोवरि कृष्परि संठि-
 एहिं तह जोगमुदत्ति ॥ १५ ॥ इति तत्रापि संयोजिते हस्तद्वयेऽपि द्वयोरङ्गुलठयोर्मध्ये पुस्तक स्थापनीयं तच्चाचयतः साधवो देशनां द-
 दति, यदीदृश्या रीत्या साधवो देशनां ददति, तदा केन हस्तेन मुखवस्त्रिका रक्षणीया ? द्वौ हस्तौ तु योगमुद्रां प्राप्तवन्तौ पुस्तकमपि हस्ता-
 ङ्गुलठयोर्मध्ये स्यात्ततो मुखवस्त्र बन्धनमेवागतमन्यथा तु स्वकीयमुखनिर्गतं निष्ठूयत पतनात् पुस्तकाशातना भवत्यत एव ज्ञानाशातना
 भवति, ततो ज्ञानावरणीयं कर्म बध्नाति तत्कारणात् व्याख्यानवाचन समये मुखवस्त्रिकाबन्धनमेवोचितमिति । पुन शङ्कां कुर्वन् प्राह—ननु
 पाठं वाचयित्वा पुस्तकमधो विमुच्य पश्चात्मुखे मुखवस्त्रिकां संरक्ष्य योगमुद्रया व्याख्यां कथयेत्तस्मिन् को दोषः ? इति चेदुच्यते—योगमु-
 द्राभङ्गविधाय स्वकीयहस्तादधस्तात् पुस्तकमोचनमप्ययुक्तं पुस्तकापमानात् । तथा यदि कदाचित् श्रावकाणां गहन विषयज्ञापन कारणेन
 साधवो गणधरमुद्रां देशना मध्ये कुर्वन्ति तत्रापि मुखवस्त्रिकाबन्धनमेव युज्यते, गणधरमुद्रा लक्षणं चेदं एकेन हस्तेन पुस्तकं श्राद्धमेकेन हस्तेन
 अङ्गुल्यङ्गुलसंज्ञया श्रोतृणामागमगहनविषयज्ञापनं तद्गणधरमुद्रा, अत्रापि मुखवस्त्रिकाबन्धनमेवागतमिति, यदि साधवः सर्वथा पुस्तक
 विनैव सर्वव्याख्यां कुर्वन्ति, तेषां तु मुखे मुखवस्त्रिकाबन्धनस्य न प्रयोजनमिति पुस्तक ग्रहणाऽभावात् । तथेदृशः को मूर्खो भवति, यः
 स्वमतस्थापनरसिकतया ससार समुद्रं समुल्लङ्घनाय जिनोक्तवचनयानपात्रस्य खण्डनं कुर्यात् प्रत्युत जिनोक्तवचनयानपात्रस्य खण्डनं तु

ससार समुद्रपतन हेतु रित्ययः । पुस्तकं गृहीत्वा य साधुदेवना ददाति, तेनाऽवश्यं सुखवशिकाग्रन्यनीया, इति जिनाज्ञा, सन्त्ययाकरणे
जिनाग्राम्यः, जिनाग्राम्ये च क्रियानुष्ठानादिकमपि निष्कलं, यदुक्तमुपदेशमाश्रयां चर्पदासगणिभिस्तथा गथा । “आणाए खिय
परण वप्येण जाण किं न पयंति । आज च आक्खो कस्सापसा कुणइ सेसं ॥ ५०५ ॥ वदुव्वुप्पिपाठा यया-खिय इति निश्रयेन आणा
इति आग्रयेव चरण चारिञ्च जिनाज्ञा पाळनमेव चारिप्रमित्यर्थः, वदुव्वे क्वते सति इ श्रियं जानीहि किं न पयमिति आग्राम्ये सर्वमेव
पयमित्यर्थः, आग्रो जिनाज्ञां अतिक्रान्तो यदि जिनाशोऽस्ति वा, तर्हि कस्यावेवात् शेषं क्रियानुष्ठानादिकरोति, आग्रो विनानुष्ठाना
दिकरण विरम्यनैवेत्यर्थः ॥ ५०५ ॥ इत्युपदेशमाश्रय्यतौ । इत्यादि बहुषु जैनशास्त्रेषु व्याख्यानवाचनसमये साधूनां सुखवशिकाग्रन्यनं प्रोक्तं
तथा हास्यरसकादिष्वपि देवनायां सुखवशवनन प्रोक्तं यथा भीमचपागच्छाचार्यधीविजयसेनयूरिमणीकृतेन रुपमदास श्रावकेण
संबद्ध १६०२ वर्षे वैशाखशुक्लपञ्चमीदिने युद्धारे शिवशिलानाम रासका विहितोऽस्ति, तस्मिन् शिवशिलारासकेऽपि साधूनां व्याख्यान-
वाचनसमयेऽवश्यं सुखवशवननं स्फुटमेव प्रोक्तं, कीदृशैः साधुभिर्देवना दावव्या, कथा रीत्या देवा ? इति तथा च तत्पाठ दोहा ।
मिय बोली नाणे नहि पांढी न खिये बलाय । मूको पण भांजे नही खांजे नही कुण साइसु नवि जोत ।
खांजे पूजे नहि खरे रास्ते सुखसुखपणि ॥ २ ॥ सुखे पांढी ते सुखपणि हेते पाठो धारि । अलि हेठी दाही धां जोतरगले निवारि ॥ ३ ॥
एक काने बनसम करी खमे पण्डेही ठाम । केडे खोखी कोबली नाये पुण्यने काम ॥ ४ ॥ इस्यो पुरुष आगल पइ न कर मूढ बलाय ।
पण्डित नर दे देवना बोले सत्य मुजाण ॥ ५ ॥ इति शिवशिला रासके स्फुटमेव व्याख्यानावसरं सुखवशिकाग्रनं प्रोक्तं, तदवश्यं
प्रमाणमस्ति, यदि अत्र व्यासभाषककृतत्वेन शिवशिलारासकप्रमाणं ये केचित्कुपतयो मन्यन्ते ते जिनगणवरपूजापादादीनामाश्रयानां कुर्वन्ते,
तेषां पुनरुक्तान् वाक्यवत्त्वमेव सुखवशिकाग्रपनाहा सत्तावत् । तथा स्वपूर्वज श्रीमान्मन्त्रविप्रकथतिष्ठित्य विजयवानसुरिश्रियवशीरविजयवशीरि

शिव्य श्रीविजयेनमूरिप्रमुखवाचार्याणामप्याज्ञा खण्डनरूपा ऽऽज्ञातनां कुर्वते, विजयेनमूरिभिः श्रीकृष्णभंदासश्रावकः प्रयाणी कुतो ऽ स्तयत एव तद्वचनं सर्वथा च प्रमाणमेव । तथा संवत् १७६९ वर्षे पौषकृष्णत्रयोदशी दिने मङ्गलवारे, उनावानगरे, श्रीउदयरत्नवाचकैर्भुवनभानु कैवलिरासको रचितस्तस्मिन् रासके षट्षष्टितम ढालसत्क दोधकवर्गे रोहिणी भवस्थानकेऽपि प्रोक्तं । तथा च तत्पाठः ॥

॥ ढाल वासठमी ॥ जोसीयडो जाणे जोस विचार-ए देशी ॥

मुह मरढी तव ते कहेरे, साधवीजी सुणो वात । साधुजनें पण सर्वथारे, विकथा न वरजी जात ॥ १ ॥ गुरणीजी मलि मलि म करो भांड ॥ आंकणी ॥ न गमे मुने पाखंड गु० न तजाए अनर्थदंतो, जीम थाये शत खंड गु० ॥ २ ॥ मुहपतिए मुखवांघीनेरे, तुमे बेसोछो जेम गु० तिम मुखे इचो देईनेरे, बीजे बेसाए केम गु० ॥ ३ ॥ मुख बांधी छुनिनी परेरे, परदोप न वदे प्राहिं गु० साधु विना संसारमारें क्यारे को दीए क्यांही गु० ॥ ४ ॥ सरलपणे अमे सहीरे, जेवूं देखूं ज्यांहि गु० परने पण मुख ऊपरें, तेहंभु भाखूं त्यांहि गु० ॥ ५ ॥ इति श्रीभुवनभानुकैवलिरासवचनादपि साधूनां मुखवस्त्रिका वन्धनपूर्वकवाचनं सम्भाव्यत एवेति । तथा संवत् १८१० वर्षे महा-शुक्लद्वितीया दिने शुक्रवारे वाव्यवन्दरनगरे श्रीलब्धिविजयगणिना हरिबलमच्छिरासको रचितस्तस्मिन् रासकेऽपि द्वितीयोच्छासे सप्तमी ढाल सत्कदोधकमध्ये प्रभातसम्बन्धिकर्तव्यताऽधिकारे व्याख्यानवाचन समये साधूनां मुखवस्त्रिका वन्धनं स्फुटमेव प्रोक्तं तद्यथादोधकः सुष्ठुभवोधिजीवडा, भांडे निजखटकर्म । साधुजनमुख मुहोपत्ति, बांधि कहे जिनधर्म ॥ १ ॥ इत्यादि ग्रन्थानुसारेण देशनावसरे मुखवस्त्रिकावन्धनमेवोक्तमेतच्छाल्पपाठानवगणय्य ये कुमतिनो देशनासमये मुखे मुखवस्त्रिकां न वधन्ति, तेषां व्याख्यानश्रवणमपि श्रोतृजनकर्णयोस्तत्रपुनिक्षेपसदृशं ज्ञेयं, लुम्पाकमति व्याख्यान सदृशत्वादिति । अत्र व्याख्यानावसरे मुखे मुखवस्त्रिका वन्धनोत्थापकः शङ्कां कुर्वन्वाह-ननु एते ग्रन्थास्त्वर्वाचीनाचार्यैर्विहिताः सन्ति, न तु प्राचीनैरिति तत्कारणात् कस्मिंश्चित्सूत्रे मुखवस्त्रिका वन्धनं प्रोक्तं किं वा नेति चेदु-

ध्यतेऽधोऽपरं, मो ! पठदपि तस्य वचनं पण्डितानामपरास्यजनकमेव यतस्वीर्यद्वाराणां पालकैर्बोधीनाऽऽचार्यैर्निर्मिता ग्रन्था अपि संम्य-
 न्दार्थं प्राणिनां तु प्रमाणमेव, ते सुपूर्वाचार्या अपि भिन्नाङ्गाश्चभीरवोऽभूवन्, न तु युप्यबद् मिथ्याभाषिणो, यतः यैः पूर्वाचार्यस्वीर्यद्वारो-
 कप्रवचनानुसारणो ग्रन्था अपि अग्निनेशनचननत् सम्यग्दृष्टिभिर्भेद्यप्राणिभिः संमाननीया एव, ये कुमतयः स्वमतस्यापनरतिफलयुक्ताया शुद्धपूर्वा-
 चार्यैकत सुग्रन्थानामपरागणनो कुर्वन्ति, ते कुविणो मिथ्यादृष्टयः सुसाधुभिर्निक्षेया, इत्यलं विस्तरेण । अयदेक्षनासमये सुस्वबक्षिका वचनेने
 सुप्रसम्मतिरूप्यते—यथा श्रीमद्भारनिधीयद्वारे सप्तमान्यनेऽपि सुस्वबक्षिका वचनं धीर्यद्वारैर्भोक्तुं—तथा च तत्पाठः । “ सुहर्षतगेण विणा
 इरियं पढिक्कमिज्ज कंदण पढिकमण ना करेज्जा जमाएज्ज वा करेज्जा चायणा दीसवच्छपुरिमइदं कम्मोद्धिय एवा सुहर्षतगेण
 वा विणा इरियं पढिक्कमे मिच्छुक्कं पुरिमइदं च ” ॥ इति श्रीमद्भारनिधीयसूत्रे । अथै तस्याठश्रुदार्थो यथा सुहर्षतगेण विणणा इति
 सुत्तानन्तरेकविना सुस्वबक्षिकां विनेत्स्यं यः साधुः इरिय पढिक्कमिज्ज्जा इति ईर्यापयिकीं प्रतिक्काम्येत्, चरुण पढिकमण वा
 करेज्जा इति वन्दनं प्रतिक्कमं वा कुर्यात् जमाएज्ज वा इति नृमते ‘वगाहुं स्वाहु’ इति कोकभाषा, सज्ज्जाय वा करेज्जा इति स्वा
 ध्यायं वा कुर्यात्, चायणादि इति वाचनादिकं कुर्यात्, तस्य साधो सुव्वपुरिमइठ इति सवष पुरिमाद्धेतप प्रायश्चित्तं भवति, तथा
 कम्मोद्धियाय वा इति कर्मस्थितायां सुहर्षतगेण वा विज्जि सुस्वबक्षिकायां सत्यायपि, इरियं पढिक्कमे इति ईर्यापयिकीं प्रतिक्कमने,
 मिच्छुक्कमिति अत्युत्कंठ पुरिमइदं चेति पुरिमाद्धेतप प्रायश्चित्तमिति श्रुदार्थः । भाषार्थस्तस्य यः साधुः सुस्वबक्षिकां विना, ईर्याप-
 यिकीवन्दनक प्रतिक्कमं नृम्ममनवाचनादि स्वाध्यायपदि करोति, तस्य पुरिमाद्धेतप्रायश्चित्तं, तत्रेयपिषिकीवन्दकप्रतिक्कमण नृम्ममनकरणसमये
 सुस्वबक्षिका इत्ये रसनीया, परं न तु वचनीया, अत्र स्वाध्याये वाचनादीं सुस्वबक्षिका कर्मणं हेयमिति वाचनादि स्वाध्यायमन्तरेणान्यत्र
 सुस्वबक्षिका वचनं ब्रह्मेण तु कम्मोद्धियाय वा सुहर्षतगेण वा वि इरिय पढिक्कमे मिच्छुक्कं इ पुरिमइदमिति वचनेन सप्त विरो

धापत्तिः, कथमिति चेदुच्यते पूर्वोक्तसूत्रपाठे तु मुखवस्त्रिकां विना ईर्यापथिकीवन्दनप्रतिक्रमण जृम्भणत्वाननादिकरणे प्रायश्चित्तमित्युक्तमत्र
 पाठे तु कर्णस्थितायोमेव मुखवस्त्रिकायां यदीर्यापथिकी प्रतिक्रमणे पुरिभाङ्गतपः प्रायश्चित्तमुक्तमिति वचनेन सहैव विरोधापत्तिरिति ।
 पुनरत्र शङ्कां कुर्वन्नाह—ननु अत्रेय्यापथिकीकरणे मुखवस्त्रिकाया अवन्धनं प्रोक्तमस्य कोऽभिप्रायः ? इति चेदुच्यते वाचनादिस्वाध्यायकरणे मुख-
 वस्त्रिका वन्धनीया, परं यदि प्रमादतः कर्णे स्थितायोमेव तस्याभीर्यापथिकीं करोति, तदा तस्य प्रायश्चित्तमिति । तथा व्याख्यानवाचन
 सथये मुखे मुखवस्त्रिका वन्धनीया, ततः व्याख्यानमध्ये पौरुषी पाठनसमये मुखवस्त्रं कर्णतः संनिकास्य पश्चादीर्यापथिकीं प्रतिक्रम्येतः यदि
 व्याख्यानकालेऽपि पौरुषीपाठनसमये कर्णतो मुखवस्त्रमनिष्कास्यैव यदीर्यापथिकीं यः साधुः प्रतिक्रम्यति, तस्य प्रायश्चित्तमित्यभिप्रायो
 द्वेयः दृढपुरुषा अप्येवमेव प्रतिपादयन्ति व्याख्याने तु मुखवस्त्रं मुखे वन्धनीयमेव, तथैव परम्परयापि श्रूयते तादृगविशुद्धपरंपराखण्डनेऽपि
 महादोषः जिनाङ्गया समान त्वादिति । पुनरत्र व्याख्याने मुखवस्त्रिकावन्धनोत्थायकः शङ्कां कुर्वन् ग्राह—ननु अत्र वाचनादिस्वाध्यायकरणे
 मुखवस्त्रवन्धनं प्रोक्तं, परं व्याख्याने तु वन्धनं नोक्तं, तर्हि देशानार्या कथं वन्धनोपदेशः ? इति चेदुच्यते—भो ! एतदपि तव वचनमकुश-
 लकलाविलासत्वं सूचयति, यतः 'वाचनादिस्वाध्यायकरणे' इति पाठे व्याख्यान भागतमेव, वाचना आदिर्यस्य स वाचनादिस्तादृक-
 स्वाध्याय इति तीर्थङ्करैः स्वकीयागमे स्वाध्यायस्य पञ्चभेदाः प्रकीर्त्तितास्तद्यथा वाचना १ प्रच्छन्ना २ परिवर्त्तना ३ अनुप्रेक्षा ४ भ्रमकक्षा
 च ५ एते स्वाध्यायस्य पञ्चभेदाः । यदुक्तं पाक्षिकसूत्रवृत्तौ श्रीयशोदेवसूरिभिः "पञ्चिदियसंवरणं, तदेव पञ्चविहमेव सज्ज्ञायमिति"
 गायत्र्या व्याख्यायां तत्पाठो यथा—तर्हेवस्ति तथैव तेनैव प्रकारेण पञ्चविधमेव वाचनाप्रच्छन्नापरावर्त्तनानुप्रेक्षाधर्मकथाभेदासञ्चमकारमपि
 तत्र वक्ति शिष्यस्तं प्रति गुरोः प्रयोजनभावो वाचना पाठन मित्यर्थः, गृहीत वाचनेनापि संशयाद्युत्पत्तौ पुनः प्रष्टव्यमिति, पूर्वधीतस्य
 सूत्रादेः शङ्कितार्थी प्रश्नः प्रच्छन्नेति, प्रच्छन्ना विशोधितस्य माभूच्छिस्मरणमिति, परिवर्त्तनासूत्रस्य गुणनमित्यर्थः, सूत्रवदर्थेऽपि सम्भवति

विस्मरणम्' सोऽपि परिभाषनीयः, इत्यनुमेक्षणमनुमेसाविन्तानिक्रियायां । एवमन्यस्त श्रुतेन पर्यङ्क्या विधेयेति पर्यङ्क्य श्रुतरूपस्य कथा
 व्याख्या पर्यङ्कयेति, एवं पञ्चविधं, किमित्याह-संस्कारान्ति क्षोयनमाययादयाऽध्ययनं श्रुतस्याधिकमनुसरणं स्वाध्यायस्तदनुपसम्पन्न
 इत्यादि पूर्ववदिति । तत्रैव पालिकच्छूत्रबालावबोयेऽपि भीक्षानविषयस्वरिभिरपि प्रोक्तमस्ति, इति पालिकच्छूत्रादिसूत्रानुसारेण वाचनादि स्वा-
 ध्यायपक्षे पर्यङ्क्या वक्ष्येन व्याख्यानवाचनपण्यागतमिति, वाचनादि स्वाध्यायकरणे तु श्रुतसंज्ञक्येन प्रोक्तं, वाचनादिरित्यत्र आदिशब्देन
 शेषाश्रित्यारोऽपि स्वाध्यायमेवाह सप्तागता एकेत्यत्र एव व्याख्यानवाचन समये साधूनां श्रुते श्रुतसंज्ञक्येनमागतमेत्येव विस्तरेण । तथा
 मो ! व्याख्यानसमये श्रुतसंज्ञक्येनोत्थापका ! युष्मत्पूर्वा साधवोऽपि वेदनाकाशे श्रुतसंज्ञिकां वज्रन्त एव समागतास्तेषां किं युष्मत्सर्व-
 ज्ञानं नाश्रुदपि तु युष्मदोऽपि बहुज्ञानधारिणाः सप्तागाः, परं मिथ्यात्वोद्येन युष्माकमेवैतच्छ्रुतिं जीता, इत्यत्र कारणद्वयं कुतश्चः श्रुतान-
 युत्थापनेन श्रुतपरम्परोत्थापनेन च व्याख्यान समये श्रुतसंज्ञक्येनोत्थापका उत्सृज्य प्रकपर्णा कुर्वन्ति, अथ एव तेहि सत्यदयस्यजाक्यं दुर्ग-
 परिहृत्य उत्सृज्य प्रकम्पजाक्यं मूर्धं विवन्ति, यदुक्तं श्रान्तमुच्चारसत्रक्ये भीविनयविषयोपाध्यायेत्यवका । गाया प्रकम्पयास्य बदा जाक्ये
 केचनमनुसृत्यं रे किं कृत्यं परिहृत पयसो यदि पीयन्ते मूत्र रे ॥ १ ॥ इति तथाऽनन्तरौका व्याख्याने श्रुतसंज्ञक्येनोत्थापका, उत्सृज्य
 वचनभाषितत्वात् वे हि किं कुर्वीतीति वेदुरूपते-उच्चारणानां भव्यमाणिनां मस्तकं छेदयित्वावकाया, अन्वयमाणिनाः संस्कारोद्ये वाचयन्ति
 कुमार्गप्रवर्धकत्वात्, यदुक्त्युपदेशमाकायां भीषर्मदासगणिमिस्तयवा गाया । अहं सरणं दृढगण्यं, जीवानं निर्दिष्टवृत्तिं सिरे बोध । एवं
 आयस्मिन् विदुः, वस्सुर्धं पञ्चरत्नो य ॥ ५१८ ॥ तदुक्त्युपदेशं यथेति छान्तोपन्यासे यथा वारण्यामस्तानां जाकित्यं स्ववचनानां वताह
 ज्ञानां जीवानां प्राणिनां यः शुभान् विद्विरो मस्तकं निरुन्वति स्थितमपि एवं अयूना मकारेण आचार्योऽपि वारण्यामस्तानां भव्यजीवानां दु-
 इत्यर्थकारे उत्सृज्य प्रज्ञापकं भाषयन् कुमार्गे प्रवर्धयन् एतादृशो हेतो विन्नासयातक्युत्स इत्यर्थः ॥ ५१८ ॥ अथैव पूर्वोक्त्या वृत्तवः

उत्सूत्ररूपणां कर्तारः अत एव भव्यप्राणिनामात्मनश्च संसारं दृष्टिं नयन्ति, ते संसारे पतन्ति अन्यानपि भव्यप्राणिनः पातयन्ति उत्सूत्र-
 वचनं क्लिष्टकर्मबन्धहेतुत्वात्, यदुक्तमुपदेशमालायां गाथा । उस्तुत्तमायरंतो, बंधइ कम्मं सुचिक्कणं जीवो । संसारं च पवइइ, मायामोसं च
 कुवइ य ॥ २२१ ॥” एतत्पाठवृत्तिर्यथा-उत्सूत्रं सूत्रविरुद्धं आचरन् समाचरन् बध्नाति आत्मप्रदेशैः सहसंक्लिष्टं करोति किं ?, कर्म, ज्ञाना-
 वरणादिकीदृशं ? सुचिक्कणं गाढं निकाचितमित्यर्थः, जीवो इति अयं च पुनर्मर्यामोसं इति माया मृषा मायया युक्तमसत्यभाषणरूपं
 सप्तदशं वापस्यानक करोति, तत्प्रत्ययमनन्तसंसारवर्द्धनं करोतीति भावः ॥ २२१ ॥ इत्युपदेशमालावृत्तौ ॥ इत्यादि पूर्वोक्तजैनागमानु-
 सारेण व्याख्यानवाचनसमये साधूनां मुखे सुखवस्त्रिकाया बन्धनं प्रोक्तमिति एवं जैनशास्त्रपाठानवगणय्य ये कुमतयो व्याख्यानवाचन
 समये सुखवस्त्रं न बध्नन्ति, ते सूत्रमुत्थाप्योत्सूत्रभाषिणो ज्ञेयास्तेषां व्याख्यानश्रवणं वन्दना नमस्कारादिकमपि भविनां भूयसे भव-
 अमणाय अवत्यत एव तेषां सङ्गमोऽपि दूरतस्त्याज्यः, इत्यस्माकं हितोपदेशः, इत्यलमिति चर्चया । प्रकृतमुच्यते-ये साधवो व्याख्यान-
 वाचनसमये मुखे सुखवस्त्रं बध्त्वा व्याख्यानं कुर्वन्ति, तथा जैनसूत्रोत्थानरूपोत्सूत्रप्ररूपणां न विदधति योगोद्गाहं विधाय गुरुसन्निधौ सूत्र-
 पाठं पठन्ति, ते साधवो मोक्षनाम निर्मलनगरं प्रतिगच्छन्ति, उत्तरोत्तरकल्याणमालां प्राप्नुवन्ति, तादृशानां गुणीनां सुखतो व्याख्यानश्रवणं
 आब्धानामपि पीयूष गण्डूषसदृशं ज्ञेयमुत्सूत्रप्ररूपणरहितानां जिनाज्ञापारिपालकानां महाव्रतिनां साधूनामनुयायिनः श्रावका अपि हेलया
 संसारसागरमुल्लङ्घय मोक्षनगरं प्रतिव्रजन्ति, अत एवादक्षयसौख्यभाजो भवन्ति, इत्यलं विस्तरेण । एवं विधान्य भव्यश्रावकैस्तीर्थङ्करज्ञा
 परिपालकैर्जैनागमं नहि वाचनीयं जैनागमेषु आब्धानामागमवाचननिषिद्धत्वादिति विशेषार्थः ॥

इति श्रीमत्तन्त्रन्यासदयाविमलजित्पुथिष्यपन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयपन्यासमुक्तिविमलेन निरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमीयां-
 सावृत्तौ श्रीअष्टादशकाव्यार्थः ॥ १८ ॥

मानन्दाहिमलास्तपागणवरे जाता सुसूरीश्वरा,-
 स्तेषां पट्टपरम्परो वयवरे सूर्यास्तमो वारका ।
 पन्प्यासा किल सद्यवित्रिमलास्तेषां सुशिष्यावरा,
 सौभाग्याहिमला सुभाग्यसहिता जाता सुभद्राधया ॥ १९ ॥

वदेकोनविंशति काव्य व्याख्यायार । अथ काव्ये मूलग्रन्थकारः श्रीभागवदाचनमीर्यासाकरपयचस्तिमुद्रावयवाह-आनन्दाहि
 मला इति तपागणवरे इति तपानाया यो गणेषु गच्छेत्तु वर भेष्टः स्वापी वा गणवरस्वस्मिन् तपागणवरे, श्रीमत्तपागणवरे इत्यर्थः, आनन्द-
 विमला इति श्रीमानन्दविमलधूरया जाताः संजालास्ते कथं भूताः ? सुसूरीश्वरा इति बोधना ये सूरवः नाशार्थाः पण्डिता अपि
 वेत्तामीश्वरा स्वामिनस्तपागणवरेष्वपि पण्डितत्वाद्, वेत्तामानन्दविमलधूरीणां पट्टपरम्परा पाठपरम्परा तदेव तदवयव इति तदवयवत्वं तदव-
 द्योतकत्वाद्, पुनः कथं भूता ? तमो यारकाः तमसाभानान्यकारणां पापानां वा भेदारः पुनः किं विविष्टाः ? पन्प्यासा इति पन्प्या-
 सपदधारकाः किमेति निश्चये ईदृशा, के ? इत्याह-सद्ययादि विमला इति मुमुक्षुया आश्रित्यस्य तावता विपकाः तदवयवविपकाः,
 पन्प्यासदयार्थिपलनिदित्यर्थः, पुनस्तेषां पन्प्यासदयार्थिपलानां पुनर्वराः भेष्टाः, सुशिष्याः सुविनेयाः सौभाग्यादिमलाः पन्प्याससौ-
 भाग्यविपलविपलानो जाताः संजालास्ते कथं भूताः ? सुभाग्यसहिताः स्वकीय शुद्धभागेन सहिता युक्ताः, पुनः सुभद्राधया युक्त-
 स्याणानमाख्याः इति काव्यव्याख्याः ॥

विशेषार्थस्त्वयं—तपागच्छाधिपाऽऽचार्यपट्टावल्यां पञ्चपञ्चाशत्तमपट्टधराः, अष्टादशशतसाधुपरिधाराः श्रीहेमविमलसूत्रयोऽभूवन्, तद्व-
 र्णनं चेदं पट्टावल्यां पण वण्णोत्ति श्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टे पञ्चपञ्चाशत्तमः श्रीहेमविमलसूरिः यः क्रियाशिलसाधुसुदाये वर्त्तमानोऽपि
 साध्वाचारो नातिक्रान्तः यतो ब्रह्मचर्येण निष्परिग्रहतया च सर्वजन विख्यातो महायशस्वी संविग्रसाधु सानिध्यकारी ये दीक्षिता यन्नि-
 श्रित्ताश्च बहवः साधवः क्रियापरायणा आसन्, एतच्चिह्नं च समुदायाऽनुरोधेन क्षमाश्रमणादि विहृतं पञ्चानादिकं नात्मना भुक्तवान् । ऋषि-
 हाना ऋ० श्रीपति ऋ० गणपति प्रमुखा लुङ्कामतमपास्य तपागच्छाधिराजश्रीहेमविमलसूरिपार्श्वे प्रव्रज्य तन्निश्रया चारित्रभाजो वंभूवांसः,
 सद्युम्नं कश्चिद्व्रतिनं ज्ञात्वा गणाभिष्कासयामास, न च तेषां क्रियाशिलसाधुसुदायावस्थाने चारित्रं न सम्भवतीति शङ्कनीयं, एवं
 सत्यपि गणाधिपतेश्चारित्रसम्भवात्, यदागमः—“साले नामं एगे एरडपरिवारेत्ति” तदानीं विक्रमात् द्वाषष्ठ्यधिक पञ्चदशशत १५६२ वर्षे
 सम्प्रति साधवो न दृक्पथमायान्तीत्यादि प्ररूपणापरकटुकनामनो गृहस्थात् त्रिस्तुतिकमतवासितात्कटुकनाम्नोवणिजः कटुकगच्छोत्पत्तिः,
 तथा विक्रमात् सप्तत्यधिक—पञ्चदशशत १५७० वर्षे लुङ्कामतान्निर्गत्य वीङ्गाख्यवेषधरेण वीजामती नाम्ना मतं प्रवर्त्तितं, तथा च विक्रमात्
 द्विसप्तत्यधिकपञ्चदशशत १५७२ वर्षे नागपुरीय तपागणान्निर्गत्य उपाध्यायपार्श्वचन्द्रेण स्वनाम्ना मतं प्रादुष्कृतमिति तेषां सुशिक्ष्याः पट्ट-
 पञ्चाशत्तमपट्टधराः श्रीमत्तपागणगगनाङ्गणदिनमणयः विमलशाखातरवराः श्रीआनन्दविमलसूरयः संजाताः, परमसंवेगीभूतास्तेषां वर्णनं चेदं,
 यदुक्तं तपागच्छपट्टावलीवृत्तौ श्रीमहोपाध्यायेधर्मसागरगणिभिरतत्पाठो यथा—सुविहित्यन्ति० व्याख्या श्रीहेमविमलसूरिपट्टे षट्पञ्चाशत्तम
 पट्टधरः सुविहितसुनिचूडामणिः, कुमततमो मयनसूर्यसममहिमा श्रीआनन्दविमलसूरिः, तस्य च विक्रमात् सप्तचत्वारिंशदधिके पञ्चदशशत
 १५४७ वर्षे, फलादुर्गे जन्म, द्विपञ्चाशदधिके १५५२ व्रतं, सप्तत्यधिके १५७० सूरिपदं, तथा यो भगवान् क्रियाशिलबहु-
 यतिजनपरिकरितोऽपि संवेगंरंभावितमतिः जिनप्रतिमा प्रतिषेधसाधुजनाभाव प्रमुखोत्सूत्रप्ररूपणप्रबलव्याप्यमानं जननिकरमवलोक्य

शृङ्गारसारबस्मिन्नेषा एषां ह्यपारुषिचिस्सिग्गनसाधुसहायो निष्क्रमात् अथशीत्यधिकरूपप्रवृत्तान १५८२ वर्षे स्थितिलाचारपरिहाररूप-
 क्रियोद्धरणयामपात्रेण वदुष्पृथवान्, अनेकानि धन्यानामिम्युपाणां च श्रवणानि कुटुम्बम्भनादिमोह संत्याज्य प्रमाजितानि, यो
 नान्ने जयीस नगरादौ स्वास्यति, नान्य, इति सुराक्षोचिपतिः नामांकिवलेखमादाय सुरात्रे साधुनिहारनिमित्तं यदीयभावरु सुर
 बाणदक्षपर्यस्तिवाहनः पातञ्जालिप्रदधमस्त्रिभूतगदछविशेषारिसाहस्री नृगसिंहाख्यः भीयरुणां विवर्ति कृत्वा सम्मति भूपतिरिव
 पन्थासन्नगर्पिमदुस्तथाधुविहारं कारितवान्, तथा जेसलमेर्षादिवकभूमौ जलद्रीलंभ्यायां दुष्करोयमिति पिया भीलोममसुरिभिर्यो विहारः
 नविषिद्ध आसीत्, सोऽपि विहारः कुमवव्याप्तिपिया तत्रत्यजनानुरक्तमया च मूयो जामदेतरे पुनरप्यनुवातः तत्रापि प्रबर्ध
 लुबुधया अपि श्रीलेन भीरुपूज्यप्रकरो वैराग्यनिर्भिनिस्तृष्टाजवधिर्षावज्जीः जयन्त्योऽपि वदुत्तरोऽभिष्टुहीराणकेऽप्याबाष्काद्वितयो
 विषापी महोपाध्याय भोविष्यासागरगण्डिद्वितवान्, तेन च जेसलमेर्षादौ स्वरतरान् मेवादेदेष्टे वीक्षामनी प्रवृत्तीन् मौल्य्यादौ
 लंकादीन् प्रतिबोध्य सम्पत्स्वर्षीजमुत्तंसदनेकधाम्बुद्विसुगतपथापि प्रवीतं, तथा पार्श्वचन्द्रमव्युद्गोहिते वीर्यामे पार्श्वचन्द्रमेव नान्ने
 निरवरीकृत्यभूयान् जनो जैनचर्यं मापितः, एवं माळवेकेषुज्जयिनी प्रवृत्तिषु किं वदुता ? संविन्नत्वादिदुर्भयत्कीर्षितवाका पुनरप्यापि
 सज्जनचोर्षातेनैवस्वत जङ्गीयमाना प्रवचनमासाद्वितरे समुत्सृजति । क्रियोद्धारकरजानन्तरं भीभागंदविमलसूरयमदुर्दक्षवर्षाणि जयन्त्य
 वोऽपि निष्कतपोविशेषं विहाय वदुत्तरोभिभ्रंशेण वदुर्ध्वगुह्याभ्यां विवृतिस्थानकाराधनायनेकचिच्छ्रुतपः कारिज्य विज्रमात् वज्रवत्यपिह
 पञ्चदशवत् १५९६ वर्षे पैवसितसत्सम्पामागम्यातिचारयालोप्याजनजनं विषाय च नचधिरपवासे रहस्यवादावादनगरे स्वर्गं विभूषणावातुः
 इति प्ष्टावसीद्वर्षौ । तथा भीरविर्षज्जयानगणि कृते पट्टानकीसारोद्धारजन्ये तु किञ्चिद्विशेषो, यथा भीरैमविमलसूरिपदे वदुत्तरोद्धारपयः
 श्रीजानंदविषयकूरिस्त्वस्य सं० १५८७ वर्षे हठादुर्गे जन्म, सं० १५५२ वर्षे वत्, सं० १५७० वर्षे सूरिपदमिति, तथा श्रीगुणविजय-

कृतायां कल्पलताभिधानायां कल्पसूत्रलघुवृत्तावपि किञ्चिद्विशेषो यथा—तत्पट्टे श्रीहेमविमलसूरि ५५ तत्पट्टे श्रीआणंदविमलसूरि ५६
 इत्येतत्पाठ्याख्यायां श्रीहेमविमलसूरीणां श्रीसुमतिसाधुसूरिभिः स्वायुः प्रान्ते सूरिमंत्रदानपूर्वकं पदं दत्तं, ततोऽप्राप्तसूरिभ्यां गुरुभ्रातृभ्यां,
 सहेलादुर्ग विवादे सति देवात्तत्र चित्रकूटराणकसीरोहीधीशाश्चात्मारोऽपि राजेन्द्राः परिणयोत्सवे भिलितास्तद्विवादभजनायागताः शालायां
 ततस्तपो द्विष्टमनसो वृद्धाचार्ययोः सदेशाच्छ्रीहेमविमलसूरिभिर्दीयमानायां देशनायां भरतचक्रिद्गुत्रिजये द्वादशवार्षिकेऽभिषेके वर्ण्यमाने
 सति तैरपि कुंभ्यास्पदमानास्य चतुर्भी राजेन्द्रैः श्रीहेमविमलगुरुभाले तिलकः कुतस्ततः सर्वेऽपि लोकाश्चमत्कारं प्राप्तास्ते गुरवोऽपि महाभाग्या
 अभूवन्निति, श्रीआणंदविमलसूरीणां इला दुर्गमुख्य शा० मेघाख्यगृहे जन्मनि जाते तद्गृहे पर्यङ्कस्य पुरः शासनदेव्यामुक्ताफलगुहालिकाकृता
 प्राप्तः सर्वैः द्रष्टा चमत्कारश्चजातः सवत् १५७० वर्षे स्तंभतीर्थे सूरिपदं, सवत् १५८२ क्रियोद्धारः, सवत् १५८७ वर्षे येषां श्राद्धेन दोसी कर्मा-
 ख्येन शत्रुंजयतीर्थोद्धारः कृतः, सवत् १५९६ वर्षे ऽहम्मदावादापार्श्वे निजामपुरे नवोपवासैश्चैत्रसुदिसप्तम्यां सर्ग, इति कल्पमूत्रस्य कल्प-
 लतानाम्भ्यां लघुवृत्तौ । तयोपदेशमासादग्रन्थेचतुर्विंशतितमस्तंभे चरमभागेऽपि किञ्चिद्विशेषस्तथा । काव्यानि । सौभाग्य भाग्य पूर्ण संयोगतरं
 गरंगनीरनिधिम् । आनन्दविमलसूरि स्वगृहे स्थापयामास ॥ १४ ॥ श्रीविक्रमनृपकालाद्भूजगजशराशिमितगते वर्षे चक्रुश्चरणोद्वरणं शरणं
 संवेगवेगवताम् ॥ १५ ॥ निर्ममत्व शरीरेऽपि तपस्तेये सुदुस्तम् । तच्छ्रुयतां किञ्चिदालो चितं स्वकल्पमपम् ॥ १६ ॥ अर्हदादिपदध्यायी
 विशतिस्थानकं तपः निर्विकारः प्रकाशश्च चतुः शत चतुर्थकैः ॥ १७ ॥ चक्रे पुनस्तपस्तद्विरिष्टपषष्ठेऽयतुः शतप्रमितैः विंशतिषष्ठानि ततो
 विहरञ्जिनपान् समाश्रित्य ॥ १८ ॥ तीर्थाधिपवीरविभोः पष्ठानि नवे क्षणे क्षामितानि २२९ पाक्षिकमुखेषु पर्यसु पष्ठानि बहुनि चान्यानि
 ॥ १३० ॥ युग्मं ॥ द्वादशानिप्रभु पञ्चचक्रे प्रथम कर्मणः । तानि पञ्चान्तरायस्य नवैव दशमानीत्यम् ॥ २० ॥ दर्शनावरणस्यापि
 मोहनीयस्य कर्मणः । अष्टाविंशतिसंख्यानि विशिष्टाष्टमकानि च ॥ २१ ॥ अष्टमदशमान्येवं वेदे गोत्रे तथाप्युपि बहूनि । कृतवान् भगवान्

नाम्ना न च नरे कर्मणस्तु तपः ॥ २२ ॥ ततश्च निश्चिन्तयन् धीमानान्नविमलसूरीन्द्रः समवापनाकसौलथं वेतसिनिरितैश्चतुःश्वरजैः
॥ २३ ॥ इत्युपदेशमासादग्रन्यमश्नत्सौ । अथ विजयमस्तिष्ठाभ्यवृत्तावपि प्रोक्तं तथया—अथायशब्दादालोचनं तयोर्विद्यतिस्थानकठपो
वीरस्तामिनिमित्तद्विद्वैकोनं भिद्वत् पशुतपोऽष्टकर्मनाशकतपः मनुजबहुतपोग्रहः, यतस्तौ सज्जानां कर्मणां तपस्तु ययोक्तचतुर्थपगुहमादिभिर्पूर्ण
निर्ममे, नाम कर्मणस्तु प्रकृतिमाश्रुयदायुषोऽवसानाच्च न शक्ते, इति श्रुतिः, इति विजयमश्लिष्ठाभ्यवृत्तौ । अतः परं धीमानन्दविमलसूरेः विशेषा
धिकारस्तु हीरसौभाग्यकान्यविजयमश्नत्सि कान्यादिद्विषिपहावलीमनुस्त्वग्रन्यादिन्योऽवसेयः । एवं धीमत्तपागच्छापिपतयः धीमानंदविमलसूरयः
जैनद्वात्मन्यभावरकाः विमलश्चात्मा तत्कारा अनेकश्चिप्यपरिवात्युक्ताः जैनश्चासनस्योद्योतकारकाः संजाता, अत एव तपागच्छ कल्पपादपं
दीपितवन्तः, इति तपागणाधिपतिधीमानंदविमलसूरि वर्णनं हेतुः, तेषां धीमानंदविमलसूरीणां पट्टे त्र्येगलगतं गपरिकलितं अतिव्रातमीळि
बूढामणयः पण्डितभीष्मविमलमणयस्तेषां क्षिप्यः पण्डितभीष्मविमलमणयः, तेषां द्वापञ्चाद्विनेया अपि पञ्चाङ्गी वाचयितार
सन्नाता स्तेषां पट्टे पण्डितभीष्मविमलमणयस्तेषां पट्टे पण्डितभीष्मविमलमणयस्तेषां सतीर्ण्याः पण्डितमहोदयविमलमणयः, यद्यपि
त्रिदुर्द्विषमलमणिमहोदयविमलमणयोरेकयुक्तं द्विष्यते तयोर्गुरुश्चातुत्वसम्बन्धस्त्वैषाऽपि गुरुश्चातुत्वसंबन्धो ज्ञेयस्तेषां श्रीमहोदयविमल
गुरुणां पट्टे पण्डितभीष्मविमलमणयस्तेषां पट्टे पण्डितभीष्मविमलमणयस्तेषां पट्टे पण्डितभीष्मविमलमणयः ओसनालपञ्चोद्भवाः,
तेषां गुरुस्यैव औकारजो इत्यभिधानमासीद्, तेषां पट्टे पण्डितभीष्मविमलमणयः, ये गुरुस्यैव मालवदेशनिवासिनः ओसनालपञ्चोद्भवाः,
दत्तामोसनालपञ्चोद्भवाः पण्डितभीष्मविमलमणयः, येष्वाष्टमियापुरनगरे भुजा इति लोकाप्रसिद्धे
नरे ब्रह्म संवत् १९१७ पण्डितपद, संवत् १९२० वर्षे राजनगरे वेण्वात्त कृष्णपेशमी दिने स्वर्गवासाः, धीमानंदविमलमणयः स्वपरश्चास्त्रे
अनीपकृष्टकलमाकयिताः सत्रमात्सेषां पट्टे आत्मन्मतोऽपि वक्ष्यथ्येवतधारिणः पण्डितमान्या संजाता, तेषां

संवत् १८८६ वर्षे आप्तिनशुक्लदशमीदिनेमरुधरदेशस्थपालीनगरसमीपस्थ गोविंदलापुरेविशाभाग्नाट्यातीयेभजिद्विगिभायां लाभीवाइ गृहे
 जन्म, गृहस्थत्वे देवजिद्वेवाजी इत्यभिधानमासीत्, १९०८ वर्षे वैशाखशुक्लसप्तमीदिने स्वगुरुसमीपे सूरतनगरे व्रत, संवत् १९१६ वर्षे
 गणपदं, संवत् १९२३ वर्षे पन्यासपदं, ये पूज्या बहूनां साधूनां गणपदपन्यासपदादिपदं दत्त्वा बहुपकारं कृत्वा स्वपट्टे स्वशिष्यं संस्थाप्य
 संवत् १९६२ वर्षे जेष्ठकृष्णपंचमीदिने स्वर्गं विभूषयामासुस्तेषां पट्टे पन्याससौभाग्यविमलगणयः, येषां संवत् १९०९ वर्षे चैत्रकृष्णनवमीदिने
 श्रीअणहिल्लपुर पत्तनस्थ जह्वरीवाटकवास्तव्य विशाभाग्नाट्यातीयेश्रेष्ठिसांकलचन्द्र भार्या जेठीवाइ गृहे जन्म, गृहस्थत्वे स्वरूपचन्द इति
 नामाऽऽसीत्, संवत् १९२६ वर्षे वैशाख शुक्लसप्तमीदिने स्वगुरुसमीपे व्रतं, संवत् १९२६ जेष्ठकृष्णदशमीदिने बृहद्दीक्षा, संवत् १९३१
 वर्षे पोषकृष्णाष्टमीदिने पादलिप्तपुरे सिद्धाचलतीर्थपादमूले तलहट्टिकायां स्वगुरुतो गणपदं, संवत् १९४० वर्षे राजनगरे माघशुक्लपंचमी
 शुक्रवारदिने स्वगुरुतः पन्यासपदं ते गुरुवः सम्प्रति विजयन्तेतराम् । एवं श्रीमत्तपागच्छकल्पपादपोद्भव विमलशाखा समुद्भूतसद्गुरुपट्टा-
 बलीसारः संज्ञेयः । एवमागमवाचनमीमांसायां प्रशस्ति काव्ये आगमवाचनमीमांसा कर्तुः गुरुपट्टावलिप्रोक्ता इति विशेषार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्यासदयाविमलजित्पुशित्यपन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयपन्यासमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमा-
 मांसाहचौ श्रीएकोनविंशति काव्यार्थः ॥ १९ ॥

तच्छिष्येण सुमुक्तिमुक्तिविमलाख्येनर्षिणा निर्मितो,
 ग्रन्थोऽयं गृहिणां जिनोक्तिपठतां शिक्षाप्रदाता मुदा ।

संवत्स्रन्व १ रत्नां ६ क १ मू १ परिमिते मासे पुनः श्रावणे,
पक्षे शुद्धशितौ प्रमोदकलिते चर्ये द्वितीयां त्रियो ॥ २० ॥

नव विंशतिवर्षाभ्यस्यमाह । विषयानां क्षिप्येण किं ज्ञानेत्याह-सुसुक्ष्मशुक्तिविमलाख्येन शीघ्रनाशुक्तिं निलोभता यस्य
तेन साधुनेस्पर्शा, एवाहर्ष सुसुक्ष्मशुक्तिविषयाख्येन सुनिशुक्तिविमल संश्लेन श्रुतिणा साधुना अयं ग्रन्थः आगमवाचनमीमासामूलरूप
एतदर्थः, अदा र्षेण, पदुक्तं ज्ञानं प्रमोदः प्रमोदो सुखीत्यायोदसम्पदाः इत्यभिधानचिन्तामर्णो, मितीयदेव काण्डे निर्मितः रचितः,
कीर्त्तितो ज्ञानः ? निनोक्तिपठवामिति भिनानामाहानां शीघ्रद्वाराणामिति यावत् वक्तृरिति जिनोक्त जैनागम इत्यर्था, त जैनागम पठ-
नान्तेनृणां वृष्टिणां वृष्ट्यानां क्लिप्ता प्रदाता इति क्षिता दाता, वृष्ट्यानां यागवहनादिरश्विनां साधूनामपि सूत्रपदमनिरवकारक प्रम्यो
निर्मित इति । कस्मिन् वर्षे कृत ? इत्याह-संवदिति वर्षे विक्रयाकृतः नंदरत्नां कर्मपूर्णमिति नन्दानन्दराभाजो नवतैननवांक, रत्नास्तिक
वदुक्तवापान्समधुरलवणास्या ५२ अङ्का, नव, भू-मिरेका, एतै रत्नैः परिमिते वर्षे अङ्कानां वायवो गति, इति वचनात्, पञ्चानुपूर्व्या
विन्यास्यमानैष्वर्तव्येऽप्यङ्केषु विक्रमात् सप्त १९६० वर्षे इत्यागत, पुनर्मसि भावणे आषणसङ्क, पक्षे कीदृशो शुद्धशितौ निर्मलकृष्णपक्षे, पुनः
कीदृशे पक्षे ? प्रमोदकक्षिते वर्षे द्वितीयं त्रियाविति, येतु द्वितीया त्रियाविति, काव्यशुद्ध्याः । भावार्थस्त्वय, आधुनिककासे
केचन जैनायासिनः भावकनामपारिणा वणिजो जिनाशा स्वन्दनं कृत्वा वसुधैकालिक फल्यमग्र भगवतीसु मद्गतमृगणां रावने प्रवृष्टाः
सन्ति, तेषां क्षितादानाय सूत्रपाठव्याख्येन, भावण । सकृणद्वितीयातिथौ, द्वैरागमावाचनीया पठनीया वा इति विचारिका भीभागमवाच-
नीयोक्ता नव प्रविनिर्मिताः, प्रमोदेय यक्षि एतद्वत्त्व वाचयित्वा समाकण्ये वायेतवृत्तान्ताक्त सिद्धान्तमथानान्यवगम्य ये साधवः जैना

गमवाचने गृहस्थान् समाज्ञापयन्ति, अथवा गृहस्था अपि जैनागमं वाचयन्ति, ते सर्वेऽपि कुमतयस्तीर्थकराज्ञा विराधका ज्ञेया, इत्यलं विस्तरेण । अत एव तीर्थङ्कराज्ञा परिपालनाः सुश्रावकास्तु जैनागमं नहि वाचयन्ति एतन्ति च सर्वत्र जैनागमेषु हि श्रावकाणां गृहस्थानामगमवाचननिषिद्धत्वादिति भावार्थः ॥

इति श्रीमत्पन्यासदयाविमलजित्पुशिष्यपन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिद्धिनेयपन्यासमुक्तिविमलेन विरचितायां स्वोपज्ञागमवाचनमीमांसादृत्तौ श्रीविंशतितमक्राव्यार्थः ॥ २० ॥

वारे शीतकरे सुराजनगरे सद्देवशा पाटके,
ग्रन्थोऽयं विहितो मया विमलगच्छस्योत्तमोपाश्रये ।
यावच्चन्द्रदिवाकरौ समटतो वृन्दारकाणां स्तृतौ,
तावद्भूमितले सदा विजयतां ग्रन्थः सतां हर्षदः ॥ २१ ॥

अथैकविंशतितम काव्यव्याख्यामाह । अत्र काव्ये कस्मिन् वारे कस्मिन्नगरे कस्मिन् स्थाने पूर्वोक्त श्रीआगमवाचनमीमांसाग्रन्थः कृतस्तथाऽशीर्वादिवचनं दर्शयन्नाह-वारे शीतकरे इत्यादि प्रागुक्ते संवत् १९६९ वर्षे श्रावणकृष्णद्वितीयांतिर्यौ, वारे शीतकरे शीता अनुष्णाकराः किरणा यस्य स शीतकरश्चन्द्रस्तद्वारे सोमवारे इत्यर्थः, कस्मिन्नगरे ? इत्याह-सुराजनगरे इति सुष्ठु श्रीअहम्मदावादपुरे, कस्थाने ? इत्याह-सद्देवशापाटके शोभन देवशापाटके तत्रापि विमलगच्छस्योत्तमोपाश्रये इति तपागच्छकल्पवृक्षोद्भवविमलशाखारूप

गरुडस्य वक्ष्ये उपाश्रये, अयद्यद्य इति अय श्रीभागवतवाचनमीमांसाग्रन्था, मयेति मुनिमुक्तिविमलेन निश्चितं सत्पुरुषमुप्यवः कृतः शुभं अय
 श्रीमादीर्षादवचनमाह—यावच्चन्द्रदिवाकरौ यावत्कालं चन्द्रसूर्यौ ध्रुवारकाणां वेधानां सुतौ मार्गे गगनमार्गे इत्यर्थः, समदन्तः संविचरतः
 तावदिति तावत्कालं यावत् मृमितले पृथिवीतले ग्रन्थ इति श्रीभागवतवाचनमीमांसाग्रन्थः, कीदृशः ? सतां सज्जनपुरुषाणां इर्षदः इवेमा-
 नन्दं वदतीति इर्षदः मभूतानन्दः सदानिरन्तरं विजयतां सर्वोत्कृष्टेन मण्डितामित्यादीर्षादाः, अथ ग्रन्थे सर्वाणि काव्यानि शार्दूलपि
 क्रीडितानि तद्वद्विषयामसजसतवगावैरिति द्वादशमिषेति, येषां रथापना ५५५ ॥ ५१ ॥ ५५५ ॥ ५५५ एवमनया रीत्या गुरुलम्बसरस्याप
 नाकृतै यद्वृत्तं भवति, तद्वृत्तस्य नाम शार्दूलविक्रीडितवृत्तमिति तथा वृत्तरत्नाकरे केदारमहोऽपि मूर्ध्नि चैर्मसजस्तनाः स गुरवः शार्दूल-
 विक्रीडितमित्यत्र सूर्याभिः, द्वादशभिः सप्तययित्विषाणां छन्दोमञ्जरी ग्रन्थेऽपि मूर्ध्नि चैर्मसजस्तनाः सज्जोसतवगाः शार्दूलविक्रीडितमिति भावः ॥
 इति श्रीमत्सत्यासदयाविमलजित्पुष्टिप्यपन्यासश्रीसौभाग्यविमलजिह्विनेषपुन्यासमुक्तिविमलेन विरचितार्यां स्वोपज्ञागमवाचनमीमां-
 सावर्णौ श्रीपद्मविश्ववित्तमकाव्याय ॥ २१ ॥

॥ इति श्रीभागवतवाचनमीमांसासमूहग्रन्थः सम्पूर्णः ॥

॥ अथ तद्ग्रन्थस्य स्वोपज्ञवृत्तिकारकप्रशस्ति संवत्सरादिकमाह ॥

॥ शार्दूलोवक्रीडितवृत्तम् ॥

आनन्दाद्विमला स्तपागवरे जाताः सुसूरीश्वरा-स्तच्छिष्याः कृतिनः सुकृद्धिविमला ज्ञानादि रत्नाकराः ।
स्फुर्जत्कीर्त्तिं कीर्त्तिविमलास्तेषां विनेयाः पुनः, तेषां धीरसुवीरवीरविमला जाताः सुशीलालया ॥ १ ॥
तेषां शिष्यवरा विशुद्धविमलाः शुद्धाहि तद्भ्रातरः, सत्पूज्याः सुमहोदयादिविमला मोक्षस्य मार्गाध्वगाः ।
तेषां शिष्यधवाः जमोदविमलाः सर्वप्रमोदप्रदाः, तेषां सन्मणयो मणीविमलजित्संज्ञाः सुशिष्याधिपाः ॥ २ ॥
उद्योताद्विमलाः प्रखण्डितमला उद्योत दीप्ताः पुन-स्तेषां ज्ञानसुदानिदानविमलाः शिष्या निदानं श्रियाम् ।
पन्यासाः सुदयादयादिविमलास्तेषां विनेया नयाः, सौभाग्याद्विमलाः सुभाग्यभरभृद्देहा सुदामालया ॥ ३ ॥
तच्छिष्येण सुसुक्तिमुक्तिविमला-ख्येनर्षिणा निर्मिता, पन्यासारव्य पदान्वितेन मयका दीक्यमानं ददा ।
स्वोपज्ञागमवाचनस्य रुचिरा मीमांसिकायां सुदा, भव्यानां सुखबोधिनीभविजन स्वान्तां बुजाऽहर्मेणि ॥ ४ ॥
सिद्धान्तोदधि मन्यनोत्थविलसत्पीयूष लेशेन स-त्सिद्धान्त प्रविरुद्धमत्र वचनं यत्किञ्चिदुक्तं मया ।
आत्मीय प्रतिभा प्रमाद वशतो मात्सर्यमुत्सार्य वै, तत्सर्वं शुचिचेतसः सहृदयाः संशोधयन्तूचितम् ॥ ५ ॥

॥ यतः दोषकवृत्तम् ॥

अक्षरमात्र पदस्वररेफ व्यञ्जनसन्धिविवर्जितमुक्तम् । साधुरेव मम क्षमितव्यं को नवि मुह्यति शास्त्रसमुद्रे ॥ १ ॥

संवरूपोप ० तुर ७ नद ९ वमुया १ माने सवे मासके, राकायां अनिवासरे प्ररचिता दीक्षेयमाकृतवृत् ।
 मारम्भो विरिठाः सुराननगरे तत्रैव पूर्णोक्तिता, यापयन्त्र द्याकर्तौ पिजयतां तावत्सतां इपदा ॥ ६ ॥

॥ इति प्रयासिकाव्यानि ॥

इति श्रीवष्पागगनांगण समुद्रासनकगनयणिसकलभृदारकभृदारक श्रीमदानन्दविमलसूरीपरमकटपट्टपदुलक्ष्मीललनाललाट-
 स्वामीभासनमाधुर्यविपद्भित्तुविमलगणपट्टपूर्वाचलशैलशूलायमान पण्डितकीर्तिविमलगणपट्टभूषणनगन्मनोहारि निरतिचार पंथा-
 नारविचारवार सावाचारीसंचारि पण्डितबीरविमलगणपट्टिभ्यसकलपण्डितवंदस्त्रीमोक्षमौलीयमान पटितविशुद्धविमलगणिसतीर्ष्यस्वकी-
 यशुद्धाचार प्रचारसम्प्राजा मित्राऽर्चुर्दमहोदयपण्डित महोदयविमलगणि प्रणारविदमकरदेन्दिन्दिर पण्डित प्रमोदविमलगणपट्ट श्रीप
 त्रिपद वरामरिवास्वारिन्नर्दरीमणि पण्डित मणिविमलनक्षिपट्टासङ्गार विपमतरविपयविषयरिषयितिरस्कारस्वकीयनिरभिमान ज्ञानशु-
 नगपिण्ड क्रियाजात्राङ्गुमीविषयामबलबललिपु पण्डितभीष्टोतविमलगणिविनेयभी सिद्धान्तकलाकलापकेसरि किञ्चोरककीटनभूवरकंदर
 पण्डितदानविमलगणिविज्यमम्यसत्तनिस्तीमसौम्यतासदनबदन ममागपार पराधूतपीयूषपाद सुविहितसमासाबंधमसमान श्रीमत्स्वन्यास
 दयारिपयनिभिर्बन्ध सरस्वतीपण्डित्यमण्डित सकलपण्डितसमाजययोजनिकाद्वानाम्योजपाणि सभिम सुख्य क्षिप्य श्रीमत्स्वन्याससौभाग्यविम
 सनिरादाविनेन्दिन्द्रिरायमाण विनेय पन्याससुक्तिविषयेन प्ररचिता स्तोपज्ञाऽज्जपवाचनमीमांसावृष्टिः सम्पूर्णा ॥

संबद् १९७० वर्षे मापगुह्यंयमी अनिवारे चास्यावृष्टिरिये प्रथमावृष्टिः ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ इति आगमवाचनमीमांसावृष्टिः सम्पूर्णा ॥

इति श्रीमत्पण्डितमुक्तिविमलगणिश्रुता

श्रीआगमवाचनमीमांसा

सम्पूर्णा

१४२७

